

MIKSZÁTH KÁLMÁN
ÖSSZES MŰVEI 25.

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTIK:

BISZTRAY GYULA

KIRÁLY ISTVÁN

25. KÖTET

LEVELEZÉSE

II.

1884—1908

MIKSZÁTH KÁLMÁN LEVELEZÉSE

MÁSODIK KÖTET
1884—1908

1961

Sajtó alá rendezte:
MÉREINÉ JUHÁSZ MARGIT

Lektor:
RUBINYI-MÓZES

© *Akadémiai Kiadó, 1961*

A kötéstarty Csillag Vera munkája

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója
Szerkesztésért felelős: Zrinszky Lászlóné   Műszaki felelős: Fülöp Antal
A kézirat beérkezett: 1961. ápr. 10.   Terjedelem: 18·5 (A/5) ív + 1 melléklet
Példányszám: 7000
61.53310 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

151.

MK — PETELEI ISTVÁNNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor utca 7.

[Budapest, 1884. január 13.]

Kedves Pistám!

Megkaptam annak idején a csomagot, s meg is jelent a kis beszély a PH karácsonyi számában, sőt Légrády a honoráriumot is elküldte — de Kolosvárra, a Kolosvári Közlönyhöz címezve. Innen a tévedés.

Nem tudom megkaptad-e azóta? De azt hiszem meg kellett kapnod!

Hát hogy vagy, drága öcsénk? Keveset dolgozol, úgy látom. Sokat ígérkezel Pestre, de egyszer se jössz.

Én most rémítően el vagyok foglalva, mióta német újságíró is lettem.

Hanem annyi időnk mégis csak van, hogy jó nagyokat ihassunk, ha egyszer el találsz jönni.

Budapest Jan. 13. 884.

Szerető barátod
Mikszáth Kálmán

U. i. Meglehet, hogy Légrády csak mondja, hogy elküldte a honoráriumot — írd meg tehát, ha még mindig nem kaptad volna meg.

152.

GYÓRY VILMOS — MK-NAK

[Budapest, 1884. február 9.]

»Kedves öcsém Kálmán —
 a gyűlésünk oly közel áll mán,
 Hogy beköszönt szaporán
 hallod-e, holnapután.
 Küldd hát a rajzot —
 mely fényes eszedbe' kirajzott,
 Hadd tanulom meg előbb —
 még a gyűlésnap előtt,
 Tartok rá számot —
 s szívesen kölcsönzöm a számot,
 Mint minapába neked —
 tettem ígéreteket;
 Bár igaz, a hangon —
 mint repedés a harangon
 Egy kicsi csorba esett —
 a mit a köd tehetett;
 S nem tudom, így, e torokkal —
 megvívok-e a sorokkal,
 És elnézed-e majd —
 a keh ha félbeszakajt?
 Ám ha így is kellek: —
 míg végsőt lehellek,
 Kész szolgálád maradok —
 mint vagyok aki vagyok.« stb.

[Győry Vilmos]

153.

MK — NAGY SÁNDORNAK

[Budapest, 1884. május]

Kedves Barátom!

Mióta a botbüntetést eltörölték, azóta kisebb numerus lett a *huszonöt*, az emberek könnyebben mondják ki egy lélegzetre.

De az újságíró nagyon jól tudja megbecsülni, mennyi huszonöt, kivált ha esztendő.

Szeretném, ha megírnád valamikor, mennyi betűt és embert koptatott el a Híradó huszonöt esztendő óta.

Mert az olvasók azt hiszik, hogy egy lap csak ártatlan manuscriptumokkal él és nem jut eszükbe, hogy azonfelül a legkegyetlenebb *emberevő*.

Mindamellettt teljes szívemből üdvözlöm a te huszonöt-éves sárkányodat, s itt küldöm neki jubiláris eledelül a kért manuscriptumot.

Az isten tartson téged, a lapot pedig tartsák a szegediek. Éld túl az ötvenéves jubileumát is, a lap pedig éljen túl tégedet.

[Mikszáth Kálmán]

154.

VERES PÁLNÉ BENICZKY HERMIN — MK-NAK

[Budapest, 1884 őszén]

Tisztelt Barátom!

Igen köszönöm a küldött könyvecskéket, »Barère Bertrando« elolvastam — bámultam Macaulay logikáját, ragyogó stílusban nyilatkozó ékes nyelvezetét; épültem igazságérzetén, s az ő szemüvegén keresztül nézve megvetéssel fordultam el Barère szolgálai, hazug jellemtelenségétől.

Hazánkban is találkozunk Barère-féle jellemekkel, ha mindjárt nem is olyan drasztikus kiadásban, hja! a nagy francia forradalom rendkívüli eljárást és cselekedeteket idézett elő az emberekben! Merész volt az akkori forradalmároknál magában az a törekvés, hogy az auktoritás iránti érzületét, amely a megszokásánál fogva oly mélyen gyökeredett a társadalomban, kortársaiknál még az emlékezetből és gondolatláncolatból is kiirtsák. Mindent leromboltak, mi erre emlékeztethetett, meggyilkoltatták az arisztokratákat, papokat, ezeknek rokonait, ügyvédek, hivatalnokokat, eltöröltek véggépp minden címet, az arisztokratákat megkülönböztető

öltözöket, egészen új életet kezdvén. Eltörölték a karácsonyt, s más ünnepeket, a hónapoknak és napoknak más elnevezést adtak, más évszámokat fogadtak el.

A rombolásban vakmerők, sokban nagyszerűek voltak, ha ilyenek lettek volna az üdvös és igazságos emberbaráti intézmények létrehozásában is, talán maradandó lett volna alkotásuk, míg így a régi intézmények, bár merevségükből veszítve, nagyrészt ismét életre ébredtek. Bár M[acauley] oly tárgyilagos maradt, mégsem tudok menekülni azon impressziótól, hogy oly különös kedvteléssel azért tárja fel B[arère] aljasságát, mert az javaslatba hozta az angol foglyoknak meggyilkoltatását, s M[acauley] hazája ellen egy könyvet írt, telve gyűlölettel?

Adam asszony művére vonatkozó, Hartmánban mondott szavai nem hangzottak el a pusztában, nem bírtam menekülni hatásuk alól. Az »Ember tragédiája« [1] tárgyában írtam akkoriban Adam asszonynak; lehet, hogy legkisebb hatása sem lesz. Valóban alig is lehet, hiszen már néhány nappal velem írása után meglepetésemre megjelent a francia kiadás, de lelkem megkönnyebbült a kötelesség lerovása által. Melékelem neki írt soraimat magyarra fordítva.

Nagy sajnálattal olvastam leányomnak írt soraiból, hogy gyengélkedő volt, ez mindig lehangelő az illetőre; de amíg fiatal embernél mulandó dolog, a lélek és test csakhamar visszanyeri ruganyosságát, s az üdülés közben kétszeresen felvillanyozva érzi magát, addig az öregség állandó kórállapot, melynek ólomsúlyú bilincseit kénytelen hordozni a test és a lélek egyaránt. Ez ellen más orvosság nincsen, mint a türelmes megadás és azon vigasztaló mennyei ajándék, mely amaz édes és biztos reménnyel kecsegtet, hogy a lélek nemsokára lerázza bilincseit, könnyű szárnyakon fog lebegni a nagyobb tökéletesedés felé.

Köszönet gyönyörű cikkéért: az »Asszonyozgalmak«-ért, mindnyájunk részéről fogadja a legszívesb üdvözlöketek. Öszinte tisztelettel

Veres Pálné Beniczky Hermin

155.

MK — BARTÓK LAJOSNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor utca 7.

[Budapest, 1884?]

Kedves Kóvikám!

Nándor már délelőtt odaadta nővérenek. Mindig előtte
való nap légy híradással.

Szerető barátod és meghatott
bámulód, a te jó palócod
Kálmán

Rákosin reményelem lódítasz egyet
kedves Istókunkban. Különben okos embernek
nem kell tanács.

Csókoltatom Kendy Margitot. Pá.

156.

MK — KÁLLAY ALBERTNEK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7.

[Postabélyeg kelte:]

Budapest, 1885. június 8.

Kedves Albertünk!

A derék Pósa említi, hogy egy kis konfúzió volt a pün-
kösvégi dologban. De azt nem én csináltam.

A Zsótér család előtt említettem, hogy elkészülök
Szegedre meglátogatni téged satb.

Mire azt mondják a hajadonok, hogy alkalmasint nálok
lesz pünkösdkor valami s hogy téged is meghívjak. Ha hát
látni akarlak, odajöjtek. Erre én ráálltam. — Hiszen tudod,
hogy én mindenre ráállok, s a legutoljában, akár csak »Zserom«,
mindenben én válok bűnbakká.

Írtam, te nem írtál. Azt hittem hát, nem vagy otthon. És ezért nem mentem. — Mi az ördögöt csináljak én már ott, ha senki nem pikettírozik velem?

Egyébiránt úgy négy hét lefolyása alatt okvetlenül teszem tiszteletemet.

Addig is büszkén jelentem, hogy a gyomorhuruttól megszabadultam s kezdek fiatalodni.

De már a szerelemig nehezen viszem.

S így ebben a pontban már nem találkozunk többé. Hanem egyébként minél előbb.

Tisztelő bátyád
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Méltóságos

Kállay Albert úrnak
Szegeden

157.

MK — KÁLLAY ALBERTNEK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor u. 7.

[Budapest, 1885. június 6—15. között]

Kedves Barátom!

Nincs igazad. — Azt mindenki tudja, hogy az összes lapokban előfordult névsorok jobbadán kombinációkon alapulnak.

A névsort csak Falk és Csernátony látta, mi nem. De annyi kiszivárgott abból, hogy 8 főispán közte lesz. Nekem nagyon valószínűnek látszott, hogy ezek közül nem hiányozhatsz. Most is azt hiszem.

Én hát beírtam a te nevedet is éppen úgy, mint ahogy beírtam a Tabajdiét és Molnárét. Ezeknek bizonyosan nem jut eszükbe ezért restelkedni. Mert ez semmi esetre sem bizonyítja azt, hogy ezen (különben is terhes és fizetés nélküli) dolognak utánajártak, hanem csak azt, hogy ily esetben a közvélemény őrájuk gondol. Hányszor volt már kiírva Tabajdi államtitkár-jelöltnek, de ezért őt senki sem hibáztatta,

hogy tán utánajár, de legfeljebb az ország figyelmét ráfordította, hogy »nini ott nekünk egy erős emberünk van«.

Hogy pedig te eddig is egész művészettel kerülted, ne-hogy a nevedet nyomdafesték érje (Nem mindig piszkít a festék!), azt én jól tudom, de ennek is van határa.

Te túlságosan ellenszenvezel a sajtóval, s azt hiszed én túlságos fontosságot tulajdonítok neki. Oh, nem! Korántsem gondoltam — amint humorosan megjegyzed: — »Na Alberten is löktem egyet fölfelé.« Tudom, hogy arra én gyöngé és kicsiny vagyok. De viszont tudom azt, hogy a közvéleményt elő kell készíteni bizonyos dolgokra. Egy olyan fényes pálya, aminőhöz neked van jogod, személyes tulajdonaidnál fogva, nem nélkülözheti azt az erőt, melyet a nagyközönség beleegyező hangulata ad. Én boldog vagyok abban a tudatban, hogy egy szűkebb kör s köztük egy-két hatalmas is oly nagyon becsül téged, mint amennyit érdemelsz. De nem kell-e arra gondolnunk, hogy előbb-utóbb besodortatol a politikába (mert az lehetetlen, hogy bele ne sodortatná), s árthat-e az neked, ha egy pár ezer ember megolvassa, hogy esetleg bent vagy a kombinációba, a főrendi tagságra nézve?

Hiszen száz okod volt azt esetleg el sem fogadni. Először a hivatalod végett, másodszer a vele járó sok költség végett, s harmadszor. . . de mit prédikáljak én itt ostobaságo-kat, hiszen az egész cikkecske már a hangjánál fogva sem volt komoly.

Ha valamiért, hát legfeljebb a *társaság* miatt megaprehen-dálhatsz, amelyben neved előfordult.

Ez semmi egyéb, mint a te megmagyarázhatatlan ideges-séged a lapok ellen, amelyről végre is le kell szoknod.

És végre is mernék fogadni, hogy benne leszel abba[n] a főrendiházba[n], ha most nem a (. .) 30 között, akkor a többi szórványos húsz között.

Örülök, hogy szerdán újra látlak. A torkom ez idő szerint kitűnő. Szerdán este 11 órakor a kioszkban foglak várni. Ha akkor nem jönnél oda, csütörtökön a kiállításon foglak keresni. Hagyd hátra Littkénél (a veres hajúnál), hogy hol leszel vacsorán.

Tisztelő barátod
Mikszáth Kálmán

[Budapest, 1886. március közepén]

Kedves Barátom!

Sok élvezetet köszönhetek eleven fantáziádnak, s nem gondoltam soha, hogy még rám nézve a kellemetlenség kútforrása is lehessen.

Én neked csövegés közben elmondok egy kis történetet.

Egy pandúrnak négy vagy öt jámbor tót delikvenst kell a megyeházba kísérni. Ősi szokás szerint a rabok útközben megvendégelik a pandúrt minden útba eső korcsmában. A pandúr a sok ivás következtében képtelenné válik nagy missziója teljesítésére. A delikvensek önfeláldozó támogatásával beér a megyeházba, s ott a várnagy színe elé járulva, azt mondja neki a delikvensek egyike, aki a pandúr puskáját vitte: »Tekintetes uram, behoztuk ezt a pandúrt.«

Öt perccel később a pandúr kurtavasra van verve, s a lelkiismeretes várnagy komoly arccal jelenti nekem, mint alispánnak az esetet; én pedig ez óriási komikum hatása alatt kacagva dőlök a legközelebb eső karszékbe.

Ezt a kis történetet neked is *kacagva* beszéltem el. De a te fantáziád ezzel nem érte be. Engem az eseten »mélyen elszomorodottnak« állítasz a közönség elé, amit reputációmra nézve sokkal veszélyesebbnek tartok, mintha azt írnád, hogy a képviselőházban rossz beszédet mondtam. Mert ha ily komikus eseten nem kacagtam, hanem mélyen elszomorodtam volna, ez nálam a bárgyúság meglehetősen magas fokát jelentené.

De ami a legrosszabb, felbőszítetted ellenem Szederkényi Nándor barátomat is, aki előadásod után indulva, meg van győződve, hogy ez a kis víg történet a vármegeye ellen van irányozva. Kérlek, mond meg neki, hogy ez eszem ágában sem volt, és békítsd ki velem valahogy.

Elmondtam úgy, mint elmondtam egyéb komikus eseteket, tendencia nélkül, s ő mindég előnyösebb helyzetben van, mint én, mert az ő története a két részeg csendőrrel nagyon

sokkal komolyabb jelenség, s csak azt mutatja, hogy a legjobb intézmények is miképp romlanak meg kezünk alatt.

De vonjuk ki mindezekből a tanulságot: Ha valamit elbeszélünk, egy emberre hivatkozva, akit egy kicsit respektálunk, ebben az esetben a költőnek is kötelessége nem engedni tért a fantáziának. Őszinte híved

Grünwald Béla

159.

SZEMERE ATTILA — MK-NAK

[Budapest, 1886. április végén]

Látod, Kálmán, látod. Régen megmondtam én azt neked, hogy kár a magad okos gondolataidat, költői eszméidet, szellemes megjegyzéseidet gubás parasztok szájába adni. Egy darabig csak elhiszük, de végre rájönnek a turpisságra, s akkor nehéz lesz védekezned.

Te erre azt mondtad, hogy »Eh, hagyj nekem békét. Jobban tudom én azt, mint te«. Régi rossz szokásod ez már neked, hogy semmit se hiszel el, amit nem akarsz elhinni, ha mindjárt kézzelfogható is az igazság. Most aztán megkaptad a magadét.

A tiszteletes úr — mert ő az, vagy a káplánja, ezt nem nehéz kitalálni a cikk kenetteljes címe után —, ugyancsak megmosdatja a fejedet, amiért Nagy András Jánosnak, a »parasztoknak« egy olyan végtelen bölcs mondást mertél a szájába adni, amely majdnem többet ér annál a 20.000 forintos artézi kútnál; különösen nekünk, akik úgysem igen sokat iszunk a vízből.

Talán nem is a bölcs mondás fáj annyira neki, mint az, hogy parasztnak nevezed. Le is torkol a grófi ismerőseivel, amilyen neked egy sincs, te szerencsétlen író ember, eltekintve attól, hogy 20.000 frt sem dagasztja semmiféle zsebedet.

Azért jó lesz, ha megváltoztatod a világnézetedet. Tanuld meg, hogy ma már nincs se paraszt, se úr, hanem van szegény ember és gazdag ember. A szegény emberek közé tartozik a

paraszt, a magyar író, a diurnista, a gazdagok közé a főrendiház tagjai, a börziánerek, a pesti háziurak és Nagy András János. Az elsőkről írj akármiféle bolondságot, amilyenben kedved telik, azok úgyse mernek mozogni, a másiakról pedig hallgass mélységesen, mert vagy duellumban metélnek össze, vagy váltókkal tesznek tönkre, vagyis kistejgeroznak a lakásodból, vagy elneveznek csúfolódó, várost gyűjtogató férfinak.

Most pedig igyokozz jóvátenni hibádat. Erre két mód van. Az egyik, hogy kijelented az összes napilapokban, hogy a te Nagy András Jánosod, aki azt a szép nagy mondást mondta, nem a »nemesember«, hanem a paraszt Nagy János, s nem is lakik Hódmezővásárhelyen, hanem Balmazújvároson és csak tollhibából omlítéd azt az urat, aki »annyi grófot ismer«.

A másik mód — s ez a helyesebb — az, hogy a jövőben, ha valami jó ideád támad, ne ajándékozd azt másnak, hanem mondd el a magad nevében. Úgy is meg fogjuk mi azt becsülni, s legalább nem kell idődet polemikus cikkek írására feosérelned, ha csak elő nem áll majd akkor valami Kánya Péter s be nem bizonyítja két tanúval, hogy ezt a mondást pedig ő mondta az utolsó cibakházi vásáron, mikor a kajla tehenét eladta.

Szemere Attila

160.

HERMAN OTTÓ — MK-NAK

[Budapest, 1886. október 15.]

Uram, barátom!

A boncolók legifjabb céhe azt hirdeti, hogy az ember szívé mindössze egy izom, mely addig lüktet, ameddig az »életerő« tart, s amikor az elfogyott, hát megáll, s azután mindennek vége. Így hirdetik ezt azok, akiknek az ember szívével együtt csak tárgy — néha »érdekes tárgy« —, s én tudom, hogy mióta ez a céh uralkodik, azóta terjed a szívtelesség is.

Megnyugvással viselem elmaradott voltomnak tudatát, mert egyről nem akarok, nem bírok lemondani, ti. arról, hogy az ember pusztá szervezetén kívül még cselekvő lény is és hogy e cselekvőségében részt veszzen szervezete a maga egészében és részei szerint is.

Ha ezt másból nem tudnám, ha sohasem vizsgáltam volna a szeretet és bánat fokozatait, amint azok magasabb és alsóbbrendű lényeknél nyilatkoznak, megtudom abból, hogy szívem bizonyos behatások alatt a lüktetés határain túl kitágul, más behatások alatt messze e határokon belül összeszorul.

Most ily behatással van dolgom, mely alatt — ezt hinni akarom — sok ember szíve összeszorult; amidőn pedig ez magamon is megesett, legelső gondolatom az volt, hogy itt tenni kell.

Azt a szívszorulást a sajtó okozta nekem. Ám én annak műhelyeiben ma már idegen vagyok — nem ugyan mint tárgy, hanem mint számot tevő s ezen az alapon joggal bíró munkás; azért nincsen bátorságom, hogy oly ügyben, amely magáé a sajtóé s amely ítéletet kér, csupán magamra támaszkodva föl merjek lépni.

Nekem ebben az ügyben a sajtó emberén kívül még magára az e m b e r r e is szükségem van — fordulok tehát ahhoz, ki a szívek örömeről és bánatáról azért szeret és tud írni, mert megőrizve saját szíve örömét, bánatát, másokét is megérti és átérzi — ezért fordulok Önhöz.

Odaszólítom Önt egy sírhalomhoz, mely ma egy elhibázott élet utolsó menedéke, ahhoz a sírhalomhoz, mely I m r e h A u r é l t, a fiatal képviselőt takarja.

Megtudtuk a sajtó útján, hogy ez a boldogtalan »zilált anyagi viszonyok« miatt föbe lőtte magát, hogy utolsó tollvonásával csődöt kért maga ellen.

Úgy érzem elég ez annak a tudnivaló világnak, mert valójában az a golyó, mely azt az ifjú életet kioltotta, egy pont, mely bevégezte az életet, s evvel együtt a nyilvánosság elé tartozó történetét is; ami ezentúl következik, az — enyhén kifejezve — a meggondolatlanság kegyetlensége.

Hát mi következik ezen túl?

Ugyanaz a sajtó — mondjuk egy része — ma már azt is hirdeti, hogy az az ember nemcsak könnyelmű, hanem bűnös is volt, hogy silkkasztott és csalt!

Legyen úgy, hogy ez igaz. De kérdem én: kinek mi haszna abból, hogy ezt országnak, világnak hirdesse akkor, amikor az a boldogtalan halálra ítélte önmagát — mikor ez a híradás nem téríti meg senkinek a kárát, nem növeszti meg a csódtömeget, nem világosítja fel a bírót — hiszen az az ember maga kérte a csődöt, halálának egyszerű híre elégséges volt arra, hogy az érdekelt feleket cselekvésre bírja!?

És most következik a kegyetlenség kegyetlensége!

Álljunk oda kettenahoz a sírhoz — hát ott találjuk annak az eltévedt embernek ifjú özvegyét és három nevetlen árváját!

Bizony rámondja velem együtt, hogy rettentő kegyetlenség a megtört özvegy bánatát a gyalázat hirdetésével szívszakadásig tetézni — és rettentő kegyetlenség az, három ártatlan gyermeket, mely ma még nem is sejti a csapás súlyát, a kihirdetett gyalázzal az élet útjára bocsátani. —

Mit nyerne evvel a károsodottak?

Semmit!

Mit nyer evvel a sajtó?

Tíz sort!

És mit nyer a család ártatlanja?

Egy átkot, mely az egész életre szól.

Azt hiszem, hogy ezen túl minden szó fölösleges.

Üdvözli

igaz híve
Herman Ottó

161.

MK — HERMAN OTTÓNAK

[Az előbbi levél alatt megszólítás nélkül:]

[Budapest, 1886. október 15.]

Osztom a gyöngéd érzéssel írt szép sorokat annyiban, hogy magam a világért sem volnék képes utána kiáltani egy halottnak a bűnei lajstromát, de néhány megjegyzést mégis teszek, nem speciálisan erre az esetre, inkább általában.

A sajtó, az igaz, nem nyer az elbánással semmit, a család-
béliék egy átkot hurcolnak a megbélyegzéssel, de hogy a
társadalomnak nem használ-e ez a kegyetlenség, nem retten-
ti-e jobban vissza, arra nem mernék egyenesen felelni.

Szomorú idők ezek, amiket élünk. Járvány ez már. S ilyen-
kor minden szerhez hozzányúl az ember. Nem hiszem ugyan,
hogy valami nagyon sokat használna e végzetes titok föllep-
lezgetése a sajtó útján, de nagyon sokat nem is árthat, mert
bizony ezek a rossz dolgok úgysem maradnának titokban.
Súgják-búgják azokat még nagyítva is. Az a sötét árnyék,
mely a szerencsétlenek családját kíséri, olyan makacs, szívós,
hogyha nem táplálkozik is nyomdafestékkel, fenntartja magát,
velők jár, minden utaikon eléjük áll.

Két közmondásunk van, mind a kettő humánus.

Az egyik az, hogy az élőkről nem illik rosszat mondani.

A másik az, hogy a halottakról nem szabad rosszat
mondani.

Dehát e két közmondás mellett ugyan mikor lehet aztán
igazat mondani?

És mégis, olvasva az ön cikkét, elénk képzelve a három
kis árvát, mégis talán önnek van igaza.

M. K.

162.

MK — REVICZKY GYULÁNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor utca 7.

[Budapest, 1886 ?]

Kedves Barátom!

Mondtam neked, hogy amennyiben tőlem függ, örömet
adom oda a jegyet, valahányszor kéred, s ha előre oda nem
adta[m] valaki másnak, de állandósítani valamely rovatot
nem áll hatalmamban.

Én nem vagyok a szerkesztő, de még a hivatalos színi
referens sem. Az előbbeni helyzet, hogy én kiszpondáltam a

jegyvel, csak onnan eredt, mert abszolúte nem volt színi referensünk, s így a nyakamban maradt.

De mint hallom, nálunk változások történtek. Többen belépnek a redakcióba elsejétől. Azt nem tudom még, kik. Valószínű azonban, hogy a jegyeknek gazdájuk kerül.

Amennyiben tőlem függ, minden vágyadat örömezteljesítem, úgy e tekintetben, mint más irányban. De abban aztán tévedsz, hogy nagyobb befolyást tulajdonítasz nekem a lapnál, mint aminő tényleg van.

Ami Csikyt illeti, én nem törődöm azzal, hogy valaki lerántja-e vagy sem a lapunkban. Magam azonban nem teszem, mert van ügyis ellenségem quantum satis, miért szaporítsam még vele is? Nem vágyom kritikusi babérokra, sem nem irigykedem senkinek a sikereire. Így szóbeszédben én is szidom Csikyt, ha rossz kedvemben vagyok, de nem vág össze a természetemmel, hogy a közönség ízlését reformálni akarjam. Miattam azt éljenezze, akit akar!

Igaz híved
Kálmán

163.

MK — MÁLIK JÓZSEFNEK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége
Budapest V. Nádor utca 7.

[Budapest, 1887. február 14.]

Kedves Barátom!

Török szakad meggyünk József napkor; hanem addig is, hogy veled lehessenek, légy szíves kérlek a lapodat megindítani nekem (Dohány utca 29. sz.), mert a redakcióba nem jár, mint ma tapasztaltam, mikor az előfizetési árát akartam megnézni, hogy elküldhessem. De hiszen ezt a részét elintézem majd, ha ott leszünk.

Bálint bátyánknak írtam, hogy az furcsán venné ki magát (Tanárky miatt), ha mi kezdenénk itt a mozgalmat. Ott kell annak nálatok kezdődnie.

Mondd meg neki, kérlek, mert ezt elfelejtettem megírni, hogy a Fodor ügyben rögtön eljártunk, de még biztos eredményről ma nem írhatok.

A lapot kérek alázatosan okvetlenül haza címeztesd nekem (nem a redakcióba). Képzelheted milyen érdekes olvasmány lesz az most nekem egy darabig. A viszontlátásig!

Bp. Febr. 14. 1887.

Ölel tisztelő barátod
Mikszáth Kálmán

164.

MK — MÁLIK JÓZSEFNEK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége

[Budapest, 1887. március?]

Kedves Jóskám!

Itt küldöm ezt az újdonságot, ha netalán kikerülte volna a figyelmeteket, hogy közöljétek valami alakban. *Most már* nagy fontosságú a ti lapotok rám nézve, hogy mit közöl s hogy hébe-hóba emlegetésbe hozza a nevemet.

Szegény Bálint bátyánkat megbírságotlák. Beksics búsán, lehorgasztott fejjel jár-kél az országházi folyosókon emiatt. Itt nagy örömet okozott irányadó körökben, amikor eldicsekedtünk, hogy jól állunk.

A választások a legújabb kombinációk szerint *hamar* lesznek: május végén. Tisza ugyanis azt mondta: »Szeretném, ha kinyújthatnám, hogy akkorra legyenek, amikor szoktak lenni«, amiből az következik, hogy hamarább lesznek.

Ugronék dühösek, hogy paktum nem lesz: de Sztgyörgyöt és Ilyefalvát ők is biztosnak tartják.

A főispánt nehezen várjuk Pestre, mert most már teljesen kihevertük a szotyori mulatozást.

Pistát üdvözlöm, terólad pedig fölteszem, hogy a nyáron látunk itt Pesten is.

Szerető barátod
Mikszáth Kálmán

164/a.

MK — ID. SZINNYEI JÓZSEFNEK

[Névjegyen] [Budapest, 1887. április 29.]

Nagyságos
Szinnyei József úrnak
Kedves barátom [!]

Légy kegyes leírás végett (itt helyben való leírás vé-
gott) kikorostolni a sorok átadójának Ardényi Dezső »Ma-
gyarország« o. lapjának I-ső számát.

29. ápr. 87.

tisztelő barátod
Mikszáth Kálmán

[Hátlapján: Mikszáth Kálmán, kurzív betűkkel nyomva.]

164/b.

MK — ID. SZINNYEI JÓZSEFNEK

[Névjegyen] [Budapest, 1887. május 3.]

Nagyságos
Szinnyei József Úrnak
Kedves Barátom [!]

A várak történetét írván kérlek, légy kegyes nekem ne-
hány <várgazdag> várgazdag megyének a monográfiáját ki-
keresni és elküldeni, mely célból méltóztassál e sorok átadó-
ját alkalmas időre odarendelni.

tisztelő barátod
Mikszáth Kálmán

érk. máj. 3. 87. [Szinnyei feljegyzése]

[Borítékcímezés:]
Nagys. Szinnyei József Úrnak

Helyben
Egyetemi könyvtár

MK — SZOTYORI NAGY KÁROLYNAK

[Budapest, 1887. június 11.]

Mélyen tisztelt elnök úr!

Ma kaptam meg az Ilyefalván jún. 7-én tartott választási értekezlet jegyzőkönyvét, mely szerint engem méltóztattak kikiáltani a szabadelvű párt jelöltjének.

Nehezen találom meg a szavakat, hogy méltán mefelelő köszönjem, mert nagy tisztelet rám nézve a bizalom éppen ez előkelő kerület részéről, melyet Jókai képviselt, akivel én csak egyben érezhetem magam hasonlónak: hogy zászló, ugyanaz. Csakhogy ő a zászlót emelte, engem pedig legfeljebb a zászló emelhet.

Amit hát Jókai írt e diadalmas lobogóra, azt én le nem tölöm onnan, hanem csak aláírom. Elnök úr méltóztattak ismerni pártállásomat, hogy a Tisza Kálmán politikájának vagyok híve, örömmel fogadom hát el a jelöltséget az őt támogató választóktól, bár nem minden aggodalom nélkül, a mai világban, mikor olyan méltóság nélküli hajsza folyik a mandátumokért, mintha azok valami javadalmak volnának. Bizony, pedig kötelességek azok! A képviselőjelölt urak többnyire abban törik a fejüket, hogy minél többet ígérjenek, én megvallom, a lefelé való licitálásban fogom keresni a hatást: minél kevesebbet ígérni, de azt legalább betartani.

Vajon nem lesz-e hátrányomra az is, hogy nem vagyok erdélyi, mióta némely »magvetők« kezdik csinálni Erdély Magyarországgal között a vámsorompót, a hazaszeretetre nézve is —, hogy a magyar haza fiai, akik az egész föld kerekességére rokontalanok, még itthon is idegenekké váljanak egymás között?

Hiszen felhozhatnék néhány ötletet, amikkel közelebb kerülhetnék talán a székelyek szívéhez. Mondhatnám nekik: íme az én szülőmegyémben is azok a hagyományok élnek, amik itt; Attila szétszórt népének egy része a Mátra tövében telepedett le, a másik része a székely bércek között. Mondhatnám nekik: »ha a ti elődeitek sokat harcoltak Magyarországot, a mi ősapáink véréből is sok folyt el Erdélyországért«. De ez

az én véleményem szerint nem ide való dolog. Ma már nem élnek meg a nemzetek a mesékből.

Nem azon kell okoskodni, hogy mi volt ezelőtt, hanem hogy mi legyen ezután.

Újra és újra köszönöm a nagy kitüntetést, amelyben az ilyefalvi kerület szabadelvű párti értekezlete részesített. Akár győzünk, akár nem győzünk (ámbár oly vezér alatt, mint mélyen tisztelt elnök úr, talán lehetetlen is nem győzni), örökké kellemes emlékem marad a jegyzőkönyv, egy melegítő, buzdító fénysugár a rögs írói pályán, amelyet nem egészen diostelenül jártam meg eddig.

Azért hivatkozom erre, mert e jegyzőkönyv visszatük-rőzi az értekezleti szónok ékes beszédjeiben, hogy éppen az írói tollra fektet a párt némi súlyt.

De így is kellett annak lenni. Hiszen olyan természetes az, hogy a világ legelső fegyverforgató népe, a székely ösmerje fel leginkább, milyen nyilakkal kell mainapság verekedni.

Én a magaméival testestől, lelkestől odaállok a székely érdekek védelmére.

Méltóztassék ezt, kérem, addig is közölni a nemes székely választókkal, míg én élőszóval tehetném, egyszersmind fogadja mélyen tisztelt elnök úrnak stb.

Mikszáth Kálmán

166.

MK — SZÁSZ KÁROLYNAK

[Budapest, 1887. augusztus 10.]

Méltóságos Uram,
kedves bátyám!

Azon alázatos kéréssel fordulok hozzád, légy kegyes Tersztyánszky Kornél rokonom ügyében, akit úgyis a katonai pályára kíván adni az anyja, a pótvizsga letehetést megengedni. Egy derék család nyugalma függ ettől.

Otthon tettem tiszteletemet Nálad, de azt jelentették, hogy csak a hónap végén méltóztatol hazaérkezni. Bocsásd

meg, hogy Halason is felkerestelek, s háborgatlak pihenésedben.

Budapest, aug. 10. 887.

Mélyen tisztelő szolgálád
Mikszáth Kálmán

167.

CHALUPKA REZSŐ — MK-NAK

[Paks, 1888. január 2.]

Nagyságos Úr!

Bocsánatot kérek, hogy szerény levelemmel fel mertem keresni, de céloimat tekintve, úgy hiszem, nagyságod meg fogja bocsátani ez igénytelen sorokat. A »Duna vidéke« c. Tolna megyei lapban már mintegy két héttel előbb jelezém prózámot, a »Bűn és bűnhődést«, melyet tiszteletem jeléül nagyságodnak ajánlottam. Engedelmet ez ajánlásra igaz, nem kértem, de remélem, a »nemzetes uraimék« Chalupkájának egy névbeli rokonától nagyságod el fogja fogadni s nem fogja visszautasítani a tisztelet és szeretet eme csekély, de igaz, őszinte jelét.

De a nagyságod nevére szóló ajánlásomnak más alapja is van.

A nagyságod munkái voltak azok, melyekből lelkem a szépirodalom első táplálékát merítette: a nagyságod munkái voltak azok, melyek első impulzust adtak nekem az irodalom művelésére, nagyságod volt első mesterem s a tanítvány, úgy hiszem, nem tehet méltóbbat, mint ha első zsen-géjét első mesterének ítélőszéke elé bocsátja. Munkámban, igaz, van sok, mely talán nem érdemelte meg azt, hogy irodalmunk terén világot lásson, de legyen itt mentségemre a kezdet nehézsége, melyen mindenikünknek előbb vagy utóbb, de egyszer csak át kell esnie.

Prózám mintegy febr. közepéig a »Duna vidéke« c. lapban fog megjelenni, akkor kiadóm külön kötetben adandja ki. Fogadja nagyságod a munkámat, mint tiszteletem és

szeretetem őszinte, igaz jelét, homlokán Rádai Pál ama szavaival: »Szeretemet, vedd lelkem adaját
Kegyesen, s ne számláld hibáját.«

(A szeretetről.)

Magam nagyságod jóindulatába ajánlva, maradok

Pakson, 1888. jan. 2.

Megkülönböztetett tisztelettel
alázatos szolgája
Chalupka Rezső
tanár

168.

MK — BEÖTHY ZSOLTNAK

[Budapest, 1888. április 22. körül]

Kedves barátom!

Olyan rövid határidőt szabnál, hogy lehetetlen, hanem a jövő hónapban szívesen.

tisztelő igaz barátod:
Mikszáth Kálmán

169.

MK — CSERNÁTONY [?] LAJOSNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége [Koszorús dísz.]

[Budapest, 1888? augusztus 17.]

Kedves Lajosom!

Feleségem Ilona lévén, holnapra, neve napjára vendégeket hítt ebédre. Nem jöhetek hát el a Szigetre. Ments ki a drusza előtt.

Igaz barátod
Kálmán

MK — GRÜNWARD BÉLÁNAK

[Fejléc:] A »Pesti Hírlap« szerkesztősége

[Budapest, 1888. október 24.]

Kedves Barátom!

Nem értem reggeli nehezteledet. Elöttem megfoghatatlan. A cikk, annak bátor, nemes hangja olyan szenzációt csinált, aminőt még cikk évtizedek óta nem. Sokért nem adná száz más ember, ha ő írta volna, s te nem vállalod. Ám jó. Ez a te dolgod. De hogy én a cikk névtelensége felől föllebbenttem volna a fátyolt, ama jegyzettel, az egészen nevetséges állítás. Nem találhatom föllépésedet igazoltnak, hacsak nem rovom fel annak a természetes idegességnek, amelyet a Csernoch nyilatkozata idézhetett föl benned.

Örökös bajotok nektek, <többi...> habaréki nagy embereknek, hogy bizonyos merész dolgoktól visszariadtok, amik pedig egy rántással vinnének a magasba. No de ahhoz nekem semmi közöm.

Sokat gondolkoztam rajta, miként reparáljam meg az inkognitó *vélt* megsértését; csak egy mód van, s ezt a mai szerkesztői üzenetekben találod. Nem tudom, meglegészel-e vele? De egyebet alig tehetünk. Én különben szívesen vállalnám magamra az egészet. De emiatt csak át nem mehetek a mérsékelt ellenzékre.

Ne nyugtalankodj, kedves Béla. Egy olyan cikk az, amiért nincs okod pirulni. És nincs okod aggódni a következmények felett. Ha gyanítják is, hogy te írtad, az emberek merik-e állítani? ... S ha nem volna is ott a mérsékelt képviselő jelző, nem-e sejthetnék akkor is, hisz egész egyéni-séged kicsillog a sorokból?

Én istenem, hiszen ma már minden zsidó gyerek, ha névtelen cikket ír, azt írja jegyzet gyanánt alája, hogy »közéletünk vagy pártunk egy kitűnőségétől« — mért nem jössz hát mindég dühbe ilyenkor?

Egy szó mint száz — harag helyett *választ* várunk estére, a Csernoch páter nyilatkozatára

tisztelő igaz híved
Mikszáth Kálmán

SZÁSZ KÁROLY — MK-NAK

[Fejléc:] Dunamelléki ref. Püspök

[Budapest, 1889. március 29.]

Kedves Barátom!

Tegnap d. e. kerestelek a Házban, de ott azt mondták, beteg vagy s otthon maradtál. Szándékom volt ma fölkeresni téged, de mára meg én lettem beteg s néhány nap nem mehetek ki a házból. A 9 nap tartott conventi üléseket kibírtam, de annyira áthúlt, rekedt, lázas s köhögős lettem, hogy orvosom a szobába invertált.

Pedig jobb lett volna szóval mondani el amit akarok mint írásban. Attentátumot akarok elkövetni ellened. Akadémiai tagnak akarlak ajánlani. Osztályom értekezlete egyhangú helyesléssel fogadta e szándékot, csak azon kételkedtek némelyek, vajon magad nem kicsinyled, veted-e meg, vagy nem utasítanád-e éppen vissza e »megtiszteltetést«(?) — aminek az Akadémiát kitennünk mégsem szabad.

Magamra vállaltam, hogy ez irányban interview-ollak: de 9 napig a konvent miatt, most meg a torkom miatt nem mozdulva, ilyen úton kerüllek meg: mivel most halasztanom nem lehet, mert holnapután délben az ajánlások határnapja lejár.

Kérlek, nyugtass meg ez irányban néhány sorral. S egyúttal küldj nekem munkáid egy jegyzékét, nehogy valami főbbet kifojejtsek, szabály kívánván az ajánlásnál a főbb művek elsorolását.

(A Tisztelt Ház. — A Tekint. Vármegye. — Nem tudom mi gyűjtő címe a többinek ami összeszedve is megjelent.) Isten áldjon; gyógyulást kíván

Budapest 889. III. 29.

Őszinte barátod
Szász Károly

MK — SZÁSZ KÁROLYNAK

[Budapest, 1889. március 29.]

Méltóságos uram!
kedves bátyám!

Személyesen keresnélek fel rögtön, hogy irántam tanúsított jóindulatodat, melyet több ízben is tapasztaltam, s melyet soha semmi sem zavart meg, személyesen megköszönjem, olyan melegen, amint érzem — de éppen a beszélő szerveim vannak megromolva, a torkom fáj.

A dologra térve, nagy örömet okoz, hogy ti, a jók java, érdemesnek találtak magatok közé. Nem kerestem soha ezt a dolgot, s éppen azért esik jól, hogy megindulni készül, s éppen Te általad!

Képmutató volnék, ha azt mondanám, hogy nem örülnék a megválasztásnak, de őszinte vagyok, midőn azt mondom, hogy a ti jelölésed is már olyan erkölcsi előismerés nekem, aminőt talán meg sem érdemlek.

Jobb könyveim a *Tót Atyafiak* (elbeszélések), *A jó palócok* (rajzok), *Nemzetes uraimék* (regény), *Tekintetes vármegye* (elbeszélések), *Urak és parasztok*, *T. Ház*, *Fészek regényei*, *Lohinai fű*, *Az apró gentri és a nép*, *Club és folyosó* stb.

Meg lehet talán említeni, ha nem használ, legalább nem árt, hogy némelyek németül, angolul, sőt dán nyelven is megjelentek, így pl.

Die guten Hochländer I. kötet Lipcse

Zwischen einst und jetzt. I. köt.

Novelletter Fra Ungarn I. k. Kopenhága stb.

Még egyszer köszönöm, kedves bátyám, nagy szívességedet, hozzám való jóságodat. Addig is, míg legközelebb személyesen tehetném tiszteletemet, tartsd meg nagybecsű jóindulatodban

mélyen tisztelő hívedet és szolgádat

Mikszáth Kálmánt

Budapest, márc. 29. 1889.

173.

MK — LAKY MARGITNAK

[Levelezőlapon ceruzával írott dátum:] [Gleichenberg,] 1889. július

Kedves kis Blaháné!

Ne felejtsem el bennünket, szeresse doktor bácsit, Mikszáth bácsit mindig — de a szaduceusokat ne.

Mikszáth bácsi

[A levelezőlap postai lapszerű, Gleichenberg látképével, baloldalt rajz, kislányka ülő helyzetben, ölében levél, kezében galamb. Baloldalt fent: »Gruss aus Gleichenberg«.]

[Címzés:]

Adassék

Laky Margitkának, »a kis Blahánénak«

Veszprém városában

[Bélyeg helyén MK írása:] *Egy stanicli cukor.*

174.

MK — RÉVAI MÓR JÁNOSNAK

[Gleichenberg, 1889. július 25.]

Kedves barátom!

Egészen kijavultam s 30-án hazaindulok.

Az idevaló élményekbe bele se kezdek — majd élőszóval. Térjünk a dologra.

A »Góbék« című elbeszélés a »Nemzet« múlt karácsonyi számában, vagy ha nem, akkor január február foly.-ban ez idén. — A *Szép Bulykainé* vagy a negyedévi vagy az ötödévi folyamban. A Főv. Lapokban roppant könnyű kikeresni, mert Vadnaynál van tartalomjegyzék. Ha ez se volna elég, tessék a »Kavicsokból« átvenni még »A talpig embert«.

Köszönöm kedves figyelmét, hogy a kritikákat megküldte, persze csak részben vagyok megelégedve, igazságtalanul van megbíráva a regény. De fogy-e legalább?

A korrektúrákat másik boríték alatt küldöm, s nemso-
kára magam is megyek. Addig is köszöntöm jó barátaimat,
s maradok őszintén

júl. 25. 889.

szerető igaz híve
Mikszáth Kálmán

175.

MK — SZÁSZ KÁROLYNAK

[Budapest. 1889. augusztus]

Méltóságos uram, kedves bátyám!

Békefi [Antal], fiatal író ambícióját találná abban, ha
te méltóztatnál őt esketni személyesen. Ez iránti kéréséhez
alázatosan csatolom a magamét is.

Mélyen tisztelő szolgád és híved
Mikszáth Kálmán

176.

MK — A SEPSISZENTGYÖRGYI JÓTÉKONYCÉLÚ
NÖEGYLET JEGYZŐJÉNEK

[Budapest, 1889. október 20.]

Tisztelt Jegyző Úr!

Betegeskedésem folytán (de meg becses levele is közben-
járult, mely nem jelezte a fillérestélyt sürgősnek), csak most
küldöm a kívánt felolvasást, valamint e csekélységet (10 Ft-ot),
mellyel mintegy a jegyemet váltom meg, noha sokkal szíve-
sebben lennék személyesen kedves választóim között,
kiknek őszinte üdvözetemet méltóztassék, kérem, átadni.

Maradtam tisztelt jegyző úrnak
Budapest, okt. 20. 889.

igaz barátja és híve
Mikszáth Kálmán

[Budapest, 1890. január végén]

Tisztelt Barátom!

Megvallom, nem volt szándékom véleményt mondani azon tervről, mely az írók bevitelét célozza a főúri szalonokba, de te ismételt felszólításoddal mintegy kényszerítesz a feleltre szerkesztői hatalmaddal.

Jól van, nem bánom; de előbb én kérdezek egyet, nem minden malícia nélkül, mert most sárgaságban őrzöm a szobát, tele vagyok epével.

Ösmérem az ügyet, a mozgalmat, még a praehistorikus részét is, csak egyet nem bírtam jól megérteni, azt mondd meg kérlek, hogy e főúri szalonokban való megjelenés miképp van kontemplálva ránk, skriblerekre nézve; úgy-e mint jutalmazás és kegy, vagy mint büntetés?

Ettől függ az én szentenciám.

Mert jutalomnak nem sokat ér, de büntetésnek, elősmerem, igen ügyesen van kieszelve — noha túlságosan szigorú: én a magam részéről legalább szívesebben állok ki két napi várfofságot vasra verve, mintsem egy fél délutánon át érezzem magam megtiszteltetve ez idegen világban.

Köszönet azoknak a nemes úrasszonyoknak, kik kétségtelenül jóakarattal igyekeznének minket magukhoz közelebb emelni — de mi arra egy kicsit nehezek vagyunk. Szerencse, hogy az egész dolog nem sikerülhet, ezer és egy okból. Ám ha sikerülne, hátrány háramolnék ebből az irodalomra. Mert e szalonokban előre látható, az úgynevezett ficsúr-írók vinnék a kiválóbb szerepet, azok, akik ügyesebben mozognak a parketten, akiken jobban áll a frakk, a nevők jobban veszi ki magát a szalonban, mint a könyvek címlapján, dilettánsok, léha causeurök, aminőkkel tele van az irodalmi mező mindig; bolygói ezek az igazi íróknak, jönnek-mennek, lábujjhegyen, elmaradoznak észre nem véve, előkerülnek vissza nem várva.

Ezeknek lenne melegágya a főúri szalon.

S a fiatal írói talentumnak, aki ide jön pályát törni, aki sok küzdelem után tüskétől vérzetten, közönytől dermedten kiveri magát a homályból, s eddig csak a vaskalaposok táborát (az Akadémia és a Kisfaludy-társaság nagy moguljait) találta szemben, amint a közönség szeme elől igyekeznek őt eltakarni, most még egy újabb falanx állná útját a Hírnév kapui előtt; a főúri szalonok celebritása.

... Nem, nem fiúk!

Ne okoskodjatok. Maradjunk mi csak a »Kis Pipa« törzsvendégeinek.

Mikszáth Kálmán

178.

MK — ENYEDI LUKÁCSNAK

[Budapest, 1890 tavaszán]

Kedves Lukács!

Igazán megrendítő a szegény Lacika esete. A legnagyobb részvétellel osztozunk nagy gyászában. Ilonka sír azóta. A mi két fiúnk is beteg, de reméljük a baj jelentéktelenebb. Rögtön siettem volna személyesen, ha nem félnék a saját gyerekeim miatt, nem tudván bizonyosan, nem volt-e a Lacika baja ragadós. Kedves, eszes gyerek volt! Kevés olyan dolog van a világon, ami képes lenne engem jobban elszomorítani, mint annak a halála.

Szerető, igaz barátja
Mikszáth Kálmán

179.

MK — FUTÓ FERENCNEK

[Névjegyén]

[Budapest, 1890. április]

Köszönöm a szíves érdeklődést, most már annyira van Jánoska, hogy határozott reményt nyújt.

Igaz barátja:
Mikszáth Kálmán

180.

MK — DR. GRUBICZY LÁSZLÓNAK

[Gleichenberg, 1890. július 9.]

Kedves Barátom!

Hallom, hogy Závory Sándor születése napját tartjátok ma. Nem akarom azt mondani, hogy t. barátom rosszkor született. Inkább maradok amellett, hogy én betegedtem meg rosszkor.

Érzem, hogy ott kellene lennem köztetek, akik őt ünnepeletek, mert én tartozom neki a legtöbbsel. Először a hangomat adta vissza. Az igaz, hogy valami tetszetős, hasznos dologra még eddig nem használtam, de fordulhat az idők szele, mikor a szerény, okos és sima »igen«-eknek dörgő, kevéske »nem«-ekké kell majd válniuk!

Először, mondom, visszaadta a hangomat, másodsor nyertem általa egy jó barátot, aki visszaadta a kedélyemet. S ez a gyöngéd, jó barát ő maga.

Tudasd hát kérlek velem, hogy szellemileg én is köztetek vagyok (ámbátor a vendéglősnek nem lehet valami nagy öröme a szellemi kosztosokban), s hogy szívből osztozom a ti jó kívánataitokban.

Éljen a doktor sokáig, és — ne engedjen bennünket se meghalni!

Tisztelő barátod:
Mikszáth Kálmán

181.

MK — LÉGRÁDY KÁROLYNAK

[Nyílt levél]

[Budapest, 1890. november 12.]

Kedves barátom!

Becsés lapodban olvastam néhány nap előtt Daudet Alphons[c] francia írónak (aki ugyan nem gróf, de mégis elég szép tehetségű ember) egy előszavát, melyet legújabb könyve, a »Port-Tarascon« élé írt.

Megírja, hogy nyári utazásai közben milyen félelmek közt jutott el Tarasconba (melyet ő annyiszor kigúnyolt), s milyen nagy lón csodálkozása, mikor elnéptelenedve találta az egész várost.

— Hová lettek innen a lakosok? — kérdi.

— Elmentek gyarmatosítani a csodálatraméltó Tartarin-nal. Daudet kiszimatolta a helyet, ahol vannak, de én nem hiszek neki:

Ez egyszer téved Daudet, mert ahogy éppen a Pesti Hírlap egy újdonságából látom, a nagy Tartarin ez idő szerint (ezer forintba mernék fogadni Daudet-val) Besztercebányán időzik, s a tarasconiaknak is legalább egy csoportja vele van.

Mert a Tartarin ötlete az, hogy mikor egy irodalmi társaság alakul Besztercebányán s a »Kazinczy kör« nevet akarja fölvenni, ő közbük dobja hatalmas ötletét, mint egy égő üszköt: Vegyék fel atyafiak a Zichy Géza kör nevét — s eszméjét diadalra viszi.

Miket gondol ki ez a vén kópé! Képzeld el, barátom, a csendes garampartai város lázas napjait, az izgatottságot, a forrongást, a kapacitáció ezer nemeit.

— Íljen a Zichy Géza.

— Íljen a Kazinczy.

— Az nem ilhet barátocskám, mert az már meghalta.

— Ílük tartsanak ílükkel!

— A Zichy Géza még teheti értünk valamit, a Kazinczy nem teheti semmit. Az már »szmrty«*.

— Skoda zse zomrev pan Baldacsi! To by este lepsibov.**

Denikve győzött a »Zichy Géza kör«, 29 tarasconi rászavazott.

A Pesti Hírlap közölte az október 28-ki alakulás történetét; Zichy Géza természetesen nem fogja elfogadni a koszorút, melyet Kazinczy vívott ki, hanem mosolyogni fog a derék tarasconiakon, vagy bosszankodni, mert az csakugyan izetlenség, hogy a magyar közélet olyan nemes alakját, mint Zichy Géza, nevetségessé tegyék az effélékkel.

* halott.

** Kár, hogy meghalt Baldacsi úr, az még jobb lenne.

De a tarasooniak nem azért tarasooniak, hogy megijed-
nének valamitől; mindig nekik áll feljebb. A Pesti Hírlap
mai számában nyilatkozik a »választmány« (de ki ne ismerne
rá a sorokban a nagy Tartarin orosz-lánkörmeire). Egyedül
ő képes ilyen éles dialektikával törni össze az ellenfeleket.
Azt mondja ugyanis ezen »választmány«, hogy ők nemcsak az
irodalom pártolására alakultak, hanem zenélni és énekelni is
akarnak. Azért kerestek olyan férfiút Zichy Géza gróf őméltó-
ságában, kiben ez egyesül; míg ellenben Kazinczyban (talán ide
is dukált volna a cím »tekintetes Kazinczy Ferenc úrban« — lega-
lább mindjárt szembotúnő lenne a különbség), nem találhatták
ezt fel, mert mint zenei kitűnőség a világ előtt ismeretlen.

Igaz kedves Tartarin úr. De miért legyenek annyira
szörszálhasogatók. Igazi tökély nincs. Nincs tehát tökéletes
választás se. Mert tudtommal Zichy Géza gróf úr őméltósága
se tud énekelni.

De nem szándékozom polemizálni. Inkább hozzád for-
dulok, barátom, hogy ez érdekes fölfedezésemet még egy
hatalmas gyanúokkal támogassam.

Egy Besztercebányához közel eső városban, mint hallom,
»Történelmi társulat van alakulóban«. Ebbe is belejátszik a
Tartarin keze, mert a szimptomák ugyanazok.

A történelmi társulat ugyanis a »S a v o y a i J e n ő«
nevet akarta fölvenni.

De legújában egyszerre megváltozott a közhangulat.
Hangok emelkednek immár, hogy mit Savoyai Jenő, legyen
inkább Zichy Jenő . . .

Kétségtelen ebből, hogy Tarasoon elköltözött lakosai itt
telepedtek meg a Felvidéken. Értesítsd kérlek Daudet Alfonz
(te ismered őt párizsi utazásodból), hogy Picard úr minden-
nemű más forrásai által félrevezettetett; a tarasooniak itt
vannak és magyar kultúrát építenek.

Különös ötlet a rossz bordában szőtt Tartarintól, hogy
éppen olyan helyre hozta embereit letelepíteni, ahonnan
a tótok kivándorolnak Amerikába.

A jel egyébként örvendetes lenne, mert a kivándorlók
pótolva vannak némiképp — de a csere nem éppen kielégítő.

Scarron

[Mikszáth Kálmán]

[Budapest, 1890. november. 26.]

Kedves pajtásom [!]

A múltkor azt kérdezted tőlem a klubban: »ugyan bátyám honnan pokolbul veszed az ideát azokhoz a leotungi emberkékhez?«

Hogy én erre a kérdésedre mért nem feleltem neked ott mindjárt a klub helyiségében, azt rögtön meg fogod érteni, amint a kútforrásra átutalok.

Hát biz az úgy van a mi sportunknál: hogy a k i d o l g o z á s — az a p u s k a : kinék milyent adott az úristen, olyannal puskázik; hanem az e s z m e az már a v a d: azt magunknak kell cserkészní, lesbe venni, felhajtani. A historikus poéták ugyan készen veszik az e s z m é t a nagy magazinban; hanem olyan is az aztán, mint mikor a birkából csinálnak vadlére ózderekat.

Hát lássad, én ennek a mesének az eszméjét egy olyan könyvben találtam, amelyet te is mindennap forgatsz a kezeden (miként én is és minden szolid ember). De nemcsak hogy lapozgatsz benne, de o l v a s o d is, . . . nagy figyelemmel olvasod, újra meg újra olvasod és minden újabb olvasásnál feszült érdekléssel lesed, hogy mi lesz a történetnek a vége. Mert ennek a könyvnek a története minden újabb olvasásnál változik. Néha napóleoni aplommbal kezdődik, s végződik egy Szedánnal. Máskor pedig egy véletlen non propria virtute, diadalra segíti az üldözött ártatlanságot. A Nemezis sem várat magára egyszer-egyszer; de ellenben gyakran eltiportatik a világos igazság; fordulnak elő shakespeare-i katasztrófák. Zseniális gondolatok! Máskor pedig átkozottul unalmassá laposodik el az egész história. — És mi azt újra meg újra nagy figyelemmel olvassuk: lélegzetünket visszafojtva, térdeinket összeszorítva, lábunkat a szék alá húzva: — s nagyot dobban a szívünk, mikor az olvasás azon végződik hogy

»Dráj und drájszig«!

Most már tudod, hogy micsoda könyvről beszélek.

Hát egyszer — kínomban — mikor nagyon vertek a mamelukok, arra a gondolatra jöttem, hogy milyen derék dolog volna, ha ezek az apró emberkéek, akik erre a tarokkra vannak festve, megelevenednének, s elkezdenének egymással a maguk esztől úgy játszani és verekedni, ahogy mi játszátjuk és verekedtetjük őket, ezek a bolerót táncoló senorák, szerenádozó Romeók, aludttejivó pifferárik, citerázó tyrolok, halászó olaszok, cérna gombolyító toreadorok, mazurkázó krakuzok, pipázó basák, szüretelő magyarok, arató svábok és más egyéb khinézerek: mind megannyi jó ismerőseink, akik mindannyian üldözik a legifjabb testvérüket, a bohóc-mesterséget űző pagátot, de akik fölött ismét magasan emelkedik ki az egyedül dönthetetlen potentát, a minden tarokkok uralkodója, a »skiz«. Bukhatnak császárok és királyok a földtekén, de a skiz nem bukhatik meg soha. Csak egy olyan esetet jegyzett fel a világkrónika, amikor még az »excuse«-t is elütötték. Volt egy erdélyi képviselő kollégánk, M. Laci, akinek egy aufgelegt Soloban a skizét egy kópé játszótárs egy más játszómából kikölcsonzött skizzel felyülütötte; amire a mi barátunk bámulatterhes indignációval kiálta fel: »no, ez is csak énrajtam történhetett meg!« Hanem hát ez csak legenda. Az excuse a mennyei birodalom ura! Ez a kínai császár.

Kínai császár? Íme megvan az eszme a meséhez.

Csak egyszer a főalak meglegyen, a többi aztán jön magától. A mellékszemélyek készen vannak. A négy királyok. Hát hiszen tudjuk jól, hogy mit jelképeznek ezek a koronázott alakok a — játékban. Ezek a jámbor férjek. Ezek is elénekelhetik Petőfivel: »Király vagyok ma minden alkonyon.« (Csakhogy más indoklással.) Hát nem kész operett-e, mikor a s p e k u l a c i o n s z d á m a a király szundikálása közben elhódítja a lovagot is, meg az apródot is? Hát még egy lázadó lovag, aki hűtlen rebellis merénylettel egészséges c a v a l l ü t é s t csinál?

Az meg éppen kész vígjáték-tárgy, mikor orszlánképpel mosolygó Palya bátyánk (az az hogy »nektek« bátyátok: nekem druszám) kimondta a solot négy dámával a kezében, — és meg is nyerte. Két hölgynek a királya feküdt a talonban, kettőét meg elsmirol-

ták. Négy pajkos menyecske és elsmirolt férjek! Száz aranyos eszme!

Nem is mondom, hogy meg nem írom ennek a vígjátékát, csak arra várok, hogy az akadémia kiadja a tarokk műszótárt, aminek az idegen technikus terminusait idezárom egyes vessző alatt. bárha Szarvas Gábor és Ballagi Mór kapnának rajta!

Mármost tehát elárultam, kedves pajtásom, hogy honnan puskáztam le ezt az ideát? »Hajtsuk! hajtsuk!« van abban az erdőben még több is!

Áldjon meg a magyar Apolló! Maradok igaz híved

J. M. [Jókai Mór]

[Utána]: Tarokk műszavak gyűjteménye, melynek megmagyarosítása legégetőbb szükségét képez.

183.

MK — JÓKAI MÓRNAK

[Budapest, 1890. november 29.]

Kedves bátyám!

Olvastam hozzád írt leveledből, a leotungi emberkék eszméjét honnan vetted, de engem nem viszel tévútra. Szép épületes tudománynak tartom a tarokkot magam is, de azt már kötve hiszem, hogy beszélytémák bugyognának belőle. Nem lennék-e én akkor termékenyebb náladnál? Mert meg kell mondanom az igazat szemedbe, hogy én sokkal jobb tarokkista vagyok, mint te! Te pedig sokkal jobb író vagy, mint én — és ez is valami.

Hanem éppen azért nem szép tőled, elzárni előlem a forrásokat. Már mindjárt tegnapelőtt, mikor a levél megjelent, kifejezhettem volna a kételyemet — de akkor még nem jöttem rá, hol vetted a leotungi emberkék eszméjét. Most már azt is tudom.

Mindenekelőtt megmondom neked, merre fekszik Leotung tartomány, az eltemetett kis ország, ahonnan nem lehet kijönni lakosoknak. Te Kína mellé titted, de voltaképpen kezdődik Prónay Dezső báró mellől, és tart fölfelé egész Fröhlich Gusztávig, Horváth Gyuláig, kik a gránicon ülnek.

Ez a te Leaotung tartományod.

Tudod-e, hogy jöttem én erre rá? Amint ott ülünk tegnapelőtt a Szilágyi hatalmas beszéde alatt, hát látom egyszer, hogy a nagy miniszter fölkap egy csomó leaotungi embert és elkezdi őket a saját állásaikba mártogatni (te ezt a folyadékot naphtának nevezted a beszélyben) s éppen ellenkezőleg, mint a gyertyamártónál, minél többet mártogatta őket, annál kisebbek lettek. Fogytak, törpültek ott a szemünk láttára, úgyhogy elbűvölve a látványtól, közbe is szóltam:

— Nini, a leaotungi emberkéek!

Szerencsére nem hallották a gyorsírók, se az elnök, aki nyilván megpirongatott volna, mert barátságos lábon állunk Leaotung tartományal.

Ebből aztán világos lett előttem minden, amit megírtál.

Hiszen persze, hogy persze, a habarékpárt az az országocska, melyet egy beomlott kőszikla elzárt a nagy világtól, s a lakosoknak nem marad egyéb választásuk, mint vagy ott pusztulni el, vagy kijönni.

Kijönni azonban nem lehet, mert csak egy akkora rés van kifelé, amin egy kis arany-menyét kiferhet. Aminthogy ki is fért már rajta Fenyvessy Ferenc barátunk.

S íme most már hová tendál az egész leaotungi politika. Az embereknek meg kell előbb kisebbedniök, hogy átjöhessenek. Nagy kevély természetükkel, vezéri páncéljaikkal, forgós sisakjaikkal át nem férnének az összezáródott Tien — Uen sziklaúton.

Te, kedves bátyám, aki előbb láttad meg ihletett szemeddel az ég boltján az Andromeda csillagot, mint a szakértő csillagászok, te immár anticipálva az időket, le is írtad az ő bevonulásukat a klubba, amikor megkisebbedve jönnek harmincheten. (Én is ennyire becülöm a számukat.) Gyönyörűségesen le van ez festve, hogy »lépdel a kormányzó, (ez a legmagasabb termetre köztük) négy vadással, három kúrtfúvóval (Kaas Ivor, Bolgár és Grecsák) négy palankinhordóval, két napernyőtartó (Linder György, Bernáth Dezső), két lámpavívóval s azonkívül tizenkét testőrvezékekkel, hoznak magukkal két tigrist, két szelindeket, egy tevét. És ez mind összevéve nem tesz ki többet egy közönséges jól kihízott mandarin súlyánál.«

Eddig a te szép, elbájoló meséd. Valóban csodálkozni fog feletted Gyulai Pál, aki azt mondja, hogy mikor »igaz történetet« írsz, mindig mese válik belőle, s most íme, hogy egyszer mesét mondasz, egy igaz történetre bukkanhat.

Mély megfigyeléssel nyúltál bele az aktuális politika szálaiba, csak egyetlen egyben sántít a dolog. Ti. a császár Csia Csingi felséges személyét nem látom sehol a horizonton, aki pedig szükséges volna arra nézve, hogy a menyét nyakára kösse a cédulát azzal a beszélyedben leírt becses üzenettel a leaotungi emberkékhöz:

— Én Csia Csingi császár kívánlak palotámba elfogadni, s mindennemű szükségesekről gondoskodom rólatok útatokban és szállástokon.

Egyebekben pontról pontra összevág minden. Sőt némileg ebben is, mert a mi leaotungi emberkéink hasonlóan kisebbednek, s folyton-folyvást várják az üzenetet. Nap nap után múlik, s az üzenet nem jön. A Csia Csingi szája be van csukva.

Látod, hiába fogtad rá a tarokk-figurákra a meséidet, megösmérem én a te észjárásodnak furfangos voltát, s igen sajnálom, hogy már te is a szegény mérsékelt ellenzék ellen törsz, gúnyos satírákat írva róluk. Hiszen annyira elhagyottak és szerencsétlenek!

Kinek a lelke essék meg rajtuk, ha nem a költőé; aztán akinek annyi koszorú van a fején, mint neked — az hagyja a tövisekkel való babrálást nekünk, akik igazán csak leaotungi emberkéek vagyunk hozzád képest; s ha elszeded a témáinkat — miből élünk meg azután?

Vagy hogy éppen azért utaltál engem a tarokkra?

Tisztelő híved és szolgád
M. K. [Mikszáth Kálmán]

184.

MK — LÉGRÁDY KÁROLYNAK

[Budapest, 1890. november 29.]

Kedves barátom!

Midőn arra kérsz, hogy néhány szót írjak a »Jó palócok« díszkiadásához, az első tollvonás csak az lehet, hogy meg-

köszönjem neked a buzgalmat, gondot és költséget, amit az én legkedvesebb szülőimnek kiöltöztetésére fordítottál.

Bizony nem gondoltam volna, mikor hozzád adtam kosztba, hogy egy évtized múlva ilyen csillogó ruhában fog pompázni. Egyszerű, szegény könyvecske volt, amint a világba elindult, olcsó, zöldes köpenyében, zsöngé apró képekkel, kezdő piktorok kísérleteivel. Az apjának semmi neve se volt, amire támaszkodhatott volna, a genre is lenézett, megvetett. Nem volt valami nagy bizalmam a karrierjéhez.

Hiszen tudod, hogy megy ez Magyarországon. A könyv megeszi a kiadót, a könyvet megeszi az egér, az egeret megeszi a macska. A macskánál aztán megakad az egész irodalmi pályafutás, mert a macskát nem eszi meg senki. Az író ellenben semleges perszóna az egészben. Őt nem eszik, de ő sem eszik.

Mondom, nem volt hozzá valami nagy bizalmam, de most, midőn idegen nyelveken, ragyogó külsővel visszatér, magam is hinni kezdek az életrevalóságában, s minek is titkolnám, szívem megtelik atyai örömmel. Magamat látom e könyvben, aminő voltam fiatal koromban s aminő már sohasem leszek többé.

Még zúgnak az erdők, hiszen zúgnak még a palóc dombokon, még nyílnak a réteken a virágok, még száll a magdalena-bogár keletre-nyugottra, de már eszembe se jut gyanúba fogni, hogy üzenetet visz talán éppen Bede Erzsitől Szűcs Palihoz.

Még látom képzeletemben a templomba lépegetni a tündérszép menyecskéket, bokros kendőikben, rámás piros csizmáikban (amiket Filesik varrt), koronás imakönyveikkel, de már nem érdekel úgy, mint régen, hogy mit susognak egymás közt. Még visszaálmodom néha a Péri leányok haját, de a hajillatot már nem érzem.

Negyven év ül rajtam, s én tizenöt éve ülök az újságírói asztalnál.

Más világban vagyok, más viszonyok, más emberek közé lökött az élet. Azokat festem most. S amennyi cifra szűrt akasztgattam egykor a jó palócokra, azokat leszedegettem apránként, adókat szavazgatván meg a nyakukba.

De ha én öregszem, barátom, jól esik látnom, hogy te miként kezdesz fiatalodni. Mert valóban fiatal vérmesség kell ahhoz, hogy egy szépirodalmi kötetbe ennyi költséget versz be. Nem is hiszem, hogy nem a vén Galandáné boszorkányozott meg.

De a fiatalosság rugója, jól tudom én, a nemes kötekedés, hogy e könyvből, melyet te is úgy szeretsz, az a rész legyen a szebbik, amit te adtál hozzá. Levértél, elősmerem.

Nemhogy kicsinyelni akarnám a könyvet, hiszen én írtam, egy darab a lelkemből. S aztán jó volt hozzám. Sok örömet szerzett. Olyan kis mesebeli könyv lett, aki megrázódott és azt mondta: »Gyere kedves gazdám a hátamra, elviszlek, ahova el akarsz jutni.« Elvitt a Kisfaludy-Társágba, elvitt az Akadémia tudósai közé, elvitt a törvényhozási terembe. Hiszen az igaz, hogy szegény voltam, szegény maradtam, pénzt nem hozott az én könyvecském, de elég szép volt tőle ennyi is.

És mégis elfog az aggodalom, szorongó érzés vesz rajtam erőt e fényes, költséges foglalatnál.

Mert láttam már én egyszerű mezei virágokat drága majolika cserépben — és alig mutattak valamit.

[Mikszáth Kálmán]

185.

MK — CSONTOSI JÁNOSNAK

[Névjegyén]

[Budapest, 1887 — 1890.]

Tisztelettel kérem, kegyeskedjék a következő néhány kötetet elküldeni ti. a Szinnyi repertóriumából annak idején kijegyeztük. Százszorosán lekötelezett

tisztelő szolgálja és híve
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Tekintetes Csontosy János úrnak,

Helyben

186.

MK — CSONTOSI JÁNOSNAK

[Budapest, 1887—1890.]

Kedves jó patrónusom!

Azon kéréssel küldöm a könyveket, méltóztassék engem tovább is megtartani szíves barátságában, s elküldeni a kijelölt forrásokból néhányat.

Tisztelő szolgája és igaz barátja
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Tekintetes

Csontosy János úrnak,
tisztelettel

187.

MK — KISS JÓZSEFNEK

[Budapest, 1891. január 21.]

Kedves Barátom!

Nem volnék igazi újságíró, ha már azóta ki nem szimatoltam volna, miféle merénylet készül ellenem lapodban, a Hétben. Kiszivárgott a híre, hogy az arcképemet hozod és a kiadóimmal íratod hozzá a kritikát felőlem. Pokoli gondolat barátom! Mintha a macskát tennéd meg bírónak az egér felett.

Tegnap a ház folyosójára hozták meg hírért, ahol nagy nyüzsgés-mozgás észlelhető most a megürült Napló szerkesztői állása körül. Arra vagyok kíváncsi, ha a Kozarek helye megürül, lesz-e vajon a Házban akkor is észlelhető mozgás? Hogyne! Akkor is lesz!

De ez most már nekem mindegy; amint meghallottam, hogy te miféle dolgot forraltál ki ezekkel az én kiadóimmal

ellenem, egyszerre elborult velem a világ, s különféle visszatörlási eszközökön kezdtem a fejemet törni.

De már ezt nem hagyhatom annyiba! Erre írni kell valamit. Ezt okvetlenül ki kell parirozni.

De mivel?

Hát amint javában keresgélnek az ideáim közt, egyszer csak megáll előttem Kőrösi Sándor t. képviselőtársam és így szól:

— Hoztam neked egy történetet.

— Add ide! Hogy néz ki?

— A harang és a kalapácsról szól.

— No hát mondd el.

— Van Debrecenben egy Kavics József nevű lelketlen uzsorás, aki nagy vagyont harácsolt össze, istentelenül. Most öreg korára azonban javulni akarna. Megjelent az egyházi gyűlésen, és felajánlotta, hogy egy drága harangot vesz a toronyba. A tanács tagjai összenéztek, többen morogni kezdtek: »Nem kell a harangja«. Köpczös István uram őkegyelme pláne felállott, s ilyeténképpen szólott:

— »Isten szent kegyelme fordítsa el e nagy csapást Debrecen felől, mert az árvák és özvegyek siralma kongna-bongna a harangban. Jaj neked, Debrecen, ha szüntelen ezt hallanád: Bim-bam! Bim-bam! Én vagyok a Tóth Józsefné derékalja! Bim-bam! Én vagyok a Szabó árvák garasa. Nem, ezt a harangot nem szabad a toronyba föltenni, mert az ideharangozza a felhőket, a jégesőt, a mennyköveket.«

De a tanács egy része előtt nem volt közömbös az ingyen harang.

»Szavazzunk az ajánlat felett!« — mondák.

A szavazás megtörtént, s egy szótöbbséggel elfogadták a Kavics József uram ajánlatát, mire felugrott újból Köpczös István:

»No, ha ez a harang meglesz, hallják kegyelmetek, hát én mégsem hagyom a dolgot annyiba, s ezennel felajánlom, hogy a toronyba egy órát csináltatok, az órára egy kalapácsot, hogy az a kalapács az idők végezetéig minden negyed órában üsse-verje azt a harangot.«

És hát ezt is köszönettel fogadták presbiter és kurátor uraimék. Megvan a harang is, megvan a kalapács is, s veri-

üti azzal Köpczös István uram a toronyban Kavics József uramat.

Eddig a történet, kedves barátom, Kőrösi Sándor legalább nem mondta tovább. A világért sem akarom az én tiszteletre méltó kiadómat Kavics József uramhoz hasonlítani. Derék úriemberek egytől-egyig, de a rólam szerzett adataik és élményeik sok keserűséggel lehetnek vegyítve. Rosszul honorált novellák sírása, zokogása hallik ki a sorokból. Egy hosszú életpálya apró súrlódásai nyikorognak ki a betűkből.

De a hasonlatosság főleg téged érint, csakhogy még rosszabb vagy a debreceni presbitereknél, mert te magad fundáltad ki ezt a harangot — amely lehetőleg felém hozza a jégesőt és mennyköveket.

Hát jól van — de Köpczös uramnál én se maradok kisebb, s ehhez a haranghoz én is küldök a legközelebbi számba egy kalapácsot, mely azt jól megütögesse.

Címe lesz: »Az én kiadóm«. Küldd el a szedő gyereket egy pár nap múlva.

Budapest, 1891. jan. 21.

Szerető barátod
Mikszáth Kálmán

188.

MK — LÉGRÁDY KÁROLYNAK

[Budapest, 1891. augusztus 27.]

Kedves Barátom!

Azt kívánjátok tőlem (ti. a redakció), hogy most, midőn hólnaptól kezdve újra a »Pesti Hírlap« kötetlékébe lépek, ezt egy episztolával tudassam a lap olvasóival.

De sehogy se bírom eltalálni, hogy mi lehetne az efféle levélben? Magamról csak nem írhatom, hogy egy tehetséges írótarssal szaporodtatok, pedig meg vagyok győződve, hogy minden belépő munkatárs tehetséges.

Más pedig mi legyen a levélben? Talán eltávozásom és visszatérésem történetét szeretnétek leírva látni?

Nem érdekes az! S te különben is tudod, mi volt a távozási indok. Nem pénz (mert hiszen pénzben te nekem többet akartál adni, mint amennyiről egy magyar újságíró álmodozhat), nem is politikai differenciák, mindég helyeselttem azt a szabadelvű irányt, melyben a »Pesti Hírlap« mozgott, s nem volt szándékom ellenséges táborba menni, hanem csak más ezredbe; nem is személyes összeférhetlenség vitt el, mert az köztünk hosszú évtized alatt nem volt egyszer sem.

De ha nem anyagi motívum vitt el, még kevésbé hozott az vissza (mert magam proponáltam a kisebb tiszteletdíjat, amely régenten volt, nem reflektálván a nagyobbra, melyet az eltávozás idején ajánlottál), hanem visszahozott egyedül azon mérsékelt szabadelvű irányt, melyet a lap vall. Kérlek is rá, hogy ezt az irányt tartsátok meg ezentúl is. Míg ez áll, én is veletek megyek.

Öreg íróasztalomról pedig separtessétek le most már a féléves port, penészt és a póknak a hálóját, ki elég meggondolatlan volt átvenni tőlem a terrenumot, talán azon hitben, hogy soha vissza nem térek többé.

Ami volt, elmúlt. Minden a régiben van. Csak éppen hogy a pók lett egy csalódással gazdagabb.

[Mikszáth Kálmán]

189.

MK — FUTÓ FERENCNEK

[Névjegyen]

[Budapest, 1892?]

Köszönettel vettem a hírt. Én egy pártkerületet bírok, de ha ez jó, s jól nyélbe lehetne ütni, ez jó volna.

Igaz barátja
M. K.

190.

MK — D'ELSAUX ALBERTNEK

[Budapest, 1892. június 3.]

Kedves öregem !

Gyönyörű a versezet, s egy egész szókinestár van benne. Gratulálok, hogy ilyen derék dolgokkal töltöd az idődet.

Rajta leszek, hogy valami méltó helyet kerítsek neki legközelebb.

Add a Lexinek tiszteletemet, lehet, hogy úgy fordulnak a dolgok, hogy nemsokára látjuk egymást.

De ha nem is most egyhamar — a legközelebbi viszontlátásig

vagyok
szerető barátod
Mikszáth Kálmán

Jún. 3. 1892. Bpest.

[A levél hátlapján:] »Mikszáth Kálmán d'Elsaux Albert«.

191.

MK — FÁBRY JÁNOSNAK

[Budapest, 1893. január 12.]

Kedves Bátyám !

Beoszes levelét, mely a legkedvesebb visszaemlékezésekbe ringat bele, megkaptam, de betegen őrzöm a szobát májbajomban, már hetek óta. Vártam a javulást (mert ezen szokott bajom néha gyorsan, néha hosszú hetek múlva múlik el), hogy jó választ adhassak kedves bátyámnak — s ezért késtem.

Ennyit arra nézve, hogy a tiszteletlenség vádja ne érhesen. —

Ami az ügy érdemét illeti, úgy látszik januárban már le nem mehetek, de annyira óhajtom a lemenetelt, illetőleg

felmenetelt, hogy arról lemondani nem akarok. Nekem magamnak lesz az örömnapom, mikor bátyámat és Baksayt meglát-hatom még egyszer színről-színre. A várost, amellyel örök kontaktusban vagyok fantáziámban, emlékeimben, de soha azóta nem láttam.

A hangversenyt rendező bizottságot nem merem arra kérni, hogy miattam halassza el február közepére a hangver-senyt, amikor már mehetek, itt úgy rendezvén minden dol-gomat — de ha mégis azt tenné; vagy ami még a legjobb, megtartván a most tervezett hangversenyt, ha Februarius közepétől Mártius közepéig is rendezne valamit, aminek keretébe az én felolvasásom beillnék, *akkor egész határozott-sággal állok kedves bátyám uraimék rendelkezésére* — azzal az örömmel és készséggel sietve Batyiba, mintha hazamennék két öreg szülémet megnézni.

Kérem a rendező bizottság határozatát velem tudatni, valamint a terminust is annak idején.

Maradtam őszinte tisztelettel és igaz szeretettel Kedves bátyámnak

Budapest, 12. Jan. 893.

hű és hálás tanítványa
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Tekintetes

Fábry János tanár úrnak
tisztelettel

Rimaszombat

192.

MK — FÁBRY JÁNOSNAK

[Budapest, 1893. február 4.]

Kedves bátyám!

Használatába lépve a szíves felhatalmazásnak, ámbár iszen a lényeg, a szeretet és a bizalom irántad a sajátom, te csak a formára hatalmazhattál fel, — röviden értesítlek, hogy a március 4-iki terminust tudomásul veszem.

Jobb szerettem volna ugyan, ha későbben van a hangverseny, mikor már több a napfény — de így is jó, s ha ti nem változtatjátok a terminust valamely »közbejött akadály« miatt (hangversenyeknél mindig van efféle), én nem változtatom meg a napot, s bár nem néztem még át a vasúti menetrendet, valószínűleg március 3-án innen elindulok.

Budapest, <márc>. Febr. 4. 1893.

hú<n> és szerető tanítványod
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Tekintetes

Fábry János tanár úrnak

Rimaszombat

[Postai bélyegző:]

Budapest, 93. febr. 4—N. 5. Főposta.

193.

MK — FÁBRY JÁNOSNAK

[Budapest, 1893. március 5.]

Kedves bátyám!

Becses levedre vonatkozólag a magam részéről a hangverseny határidejére nézve semmi különösebb óhajtást nem táplálok, — a szép tavaszi napokban minden terminus jó.

Amikorra határozni méltóztattok, akkor jövök. Addig is tisztelettel ölel

Budapest, Márc. 5. 893.

igaz híved és hálás tanítványod
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Tekintetes Fábry János Úrnak tisztelettel

Rimaszombat

[Postai bélyegző:]

Budapest, 93. márc. 7 Ferencvárosi.

194.

FÁBRY JÁNOS — MK-NAK

[Levélfogalmazvány]

[Rimaszombat, 1893. március 24.]

Kedves Öcsém Kálmán!

Losonczy Antalné ő Nsga, meghallgatván a bizottság kérelmét, kijelentette, hogy szívesen énekel a hengversenyen, ha az ápril végén meg lesz tartva. (ekkor)

⟨A melegebb napok beálltával⟩

Ha tehát f. hó 5-i lekötelező nyilatkozatodhoz képest ⟨a szép tavaszi napok beálltával⟩ az *ápril* 29-i terminus ellen nincs kifogásod, a rendező bizottság azt a szombatot tűzi ki a koncert napjának. Ez összeesik a nevezett úrnő óhajtásával is, valamint vendéglátó házi gazdánk, ⟨ezzel megindul⟩ az alispán úr akkor már befejezte funkcióját az újoncozás ⟨sorozás⟩ körül.

Szentiványi Árpád, Kubinyi Géza és Fáy Gyula képviselő társaid ⟨—⟩ megígérték, hogy veled jönnek ide.

Isten hozzon! Szeretettel ölel

Rszt. 1893. márc. 24.

igaz híved

195.

MK — NAGY MIKLÓSNAK

[Budapest, 1893. május]

Kedves barátom! Miklós!

Ha már mindent közöltél Kaszparekről, még egy kis epizódot hozok tudomásodra erről a csodálatos lublói ember-ről, aki még az én tollam alól sem akar elmúlni, mint ahogy kijárt a sírjából is, sőt az elégetést se vette sokba, most is különböző alakban tér vissza, szinte nem bírok tőle megszabadulni.

† Mikszáth Kálmán: Összes művel. 25.

Alighogy közölve lett a »Hol vettem Kaszpareket?« című cikkecske, melyet most lapodban (mint a Kaszparek legendához tartozót) te is reprodukálsz, s mely e szavakkal végződik: »Most már új nevelőt és új kísértetet kell keresni« — alighogy megjelent, mondom, e kis csevegés, másnap, amint hazajövök délben a képviselőházból, otthon a kapunál egy csinos fiatalember vár. Felvezetem s kérdezem tőle: mi tetszik.

— A Kaszpareket olvastam — feleli a fiatalember félénken, csendesen.

— Igen, igen — vágok közbe. — Ön alkalmasint Matirkó úr, akit forrásul használtam? Tessék helyet foglalni.

— Nem, kérem, én nevelő vagyok.

— Nevelő? Hát mivel szolgálhatok?

— Nevelőt méltóztatik keresni.

— Én? Nevelőt? — néztem rá csodálkozva. Nem szóltam én erről senkinek.

— Itt van megírva — s eléem teszi említett cikkem e két sorát: »Új nevelőt és kísértetet kell keresnem«.

Zavarba jöttem. Csakugyan azt írtam tréfából. Már éppen mentegetőzni akartam, hogy az csak afféle írói ornamentika volt, de mégis resteltem, hogy egy tréfáért annyit ácsorgott az a szegény fiatalember. Ej, megmaradok a komolyságnál . .

— Igen, igen — mondom —, dehát a kísértet hol van? El tetszett azt is hozni?

Erre zavartan tagolá:

— Nem, nem. Csak magam vagyok.

— Nagyon, nagyon sajnálom — feleltem kedvetlenül —, mert a nevelő együtt kellene a kísértettel. Hiszen tetszett olvasni a cikkben.

A fiatal ember szomorú szemeivel rámnézett, s aztán mintha belátná, hogy igazam lehet, »persze, persze« motyogta halkan, alig érthetően és lehorgasztott fejjel eltávozott.

És vele, reménylem, ezúttal örökre eltűnt Kaszparek is. Ámbár még lehetne róla egyetmást írni.

De hidd meg, hogy az én lustaságom erősebben tartja őt lefogva, mint ördögös fehér lovának szőrszájai.

Igaz barátod
Mikszáth Kálmán

[Gleichenberg, 1893. augusztus 21.]

Kedves Lukács!

Köszönöm szíves sorait; már írtam volna, de nem tudtam, hol találhatja levelem.

És most már teljesen egészséges vagyok, s a família is összeszedte magát. Roppant vonzó a szíves meghívása Szegedre, de itt oly vérlázító meleg van, hogy nincs meg benem az erkölcsi bátorság Magyarországra menni, kivált a még melegebb Alföldre. De különben is szeptember elején már látjuk egymást a régi kerékvágásban. Ez idénről tehát átteszem az invitációt egy jobb esztendőre. Ilonkát hat ökörrrel se lehetne még most Pestre csalogatni.

Pedig itt voltaképpen igen unalmas. Nincs kompánia. Vasmegyéből egy napon meglátogattak Radóék. Ez volt az egész. Írok, olvasok, s házasítom az ifjabbik Grubiczit. Minden multságom ebből áll. Már szinte örömmel gondolok a mi téli disputáinkra.

Innen e hét végén átmegyek néhány napra <a> Siófokra: szeretném, ha a porontyok egypárszor megfürödhetnének még a Balatonban.

Nevezetes emberek közül csak az egy *Bittó István* van itt, de már öreg testben és észben, nem ér egy hajítófát.

Kérem átadatni tiszteletemet, hódolatomat illetékes helyeken, a kis menyecskénél, Szívósnénál, Olaynénál és a legfelsőbb helyen, a méltóságos asszonynál — azután pedig siessen hamar vissza Pestre, hogy minél előbb láthassam. Hazaértemkor (ami úgy szeptember 6-ika táján lesz) azonnal fölkeresi

Gleichenberg, aug. 21. 893.

Őszinte igaz barátja és híve
Mikszáth Kálmán

MK — A PESTI HÍRLAP SZERKESZTŐSÉGE TAGJAINAK

[Budapest, 1893. október 24.]

Kedves barátaim! Nem tudom, melyitek írta a »Pesti Hírlap« tegnapi számába azt a néhány kísérő szót a Szabó Endre hozzám írt költeményéhez, melyet a Vasárnapi Újságból vettetek ki, de akármelyitek írta, sok bajt és kellemetlenséget csinált, azt hagyván sejtetni, hogy egy *Mikszáth-Társaság* fluoreskál valahol a városban.

Mindenekelőtt tapintatlanság volt azért is, mert ráijeszteni Szily Kálmánra ilyenkor, midőn éppen harcban áll Neményi Ambrussal, kegyetlen dolog. De ez semmi. Végre is, hadd reszkessen az Akadémia, legalább mégis csinál valamit: reszket.

Ezért nem szólnék — de boldog isten, micsoda helyzetben vagyok én azóta a klubban? A wippek éber szemmel néznek rám, mint olyan emberre szokás, aki titkos társaságokat alapít. Mert minden emberi hajlamok közül ez előttük a legveszedelmesebb. A belügyminiszter egész más szempontból fenyegetett meg: »Három nap alatt mutassátok be az alapszabályaitokat, mert különben . . .«

Egy képviselőtársam, aki négy banknál és három különféle társaságnál igazgató vagy felügyelő, alázatos nyájasággal kérdé: »Nem szúrhatnál be engem is abba az új Társaságba? Apropos: mennyi tantiémet fizetnek?«

Ami engem illet, én az újdonság megjelenése óta gyakran holt írónak képzelem magamat — akinek nevére már társaságot csináltak. Órákig eltűnődöm, hogy élek-e még, vagy a halál után vagyok? Vannak jelek erre is, arra is. Nem bírom tehát eldönteni. De minthogy akkor se szerettem dolgozni, amikor bizonyosan éltem, miért dolgozzam most, mikor úgy lehet, az örök pihenésre vagyok már kiküldve?

De talán mégis élek, mert két-három levelet kapok napjában. Könyvelő, pénztárnok ajánlkozik az új Mikszáth-Társasághoz. (Hm, egy pénztárnok csakugyan ránk férne.)

Az is a lét mellett bizonyít, hogy még mindig tarokkozom s Jókai váltig csipked (és kontráz) játék közben:

— Hát már neked külön társaság kell? Hát már neked nem elég az Akadémia? Pedig látod, olyan derék intézmény az. És annyira szükséges. Szükséges mondom, hogy ebben az országban, ahol egy díjnokságra is kétszázán pályáznak, mégis legyen egy olyan pozíció, amire senki sem vágyik.

És még a gáncsot, a csipkedést, a félreértéseket mind eltűrném, de a megnövekedett tekintélyemet lehetetlen elviselni. Nem vagyok én a tekintélyre alkotva.

Érzem, mert éreznem kell, hogy itt a sok országnagy és excellenciás úr nevééről egyetlen Társaság sincs elnevezve. Rettentő kevélység fut fel a fejembe. Micsoda? Hiszen ezek mind csak apró emberek hozzám képest! Hát van Wekerle-Társaság, vagy Tisza Kálmán-Társaság a világon? Csak az egy Zichy Jenő gróf versenyezhetne velem, ha itt volna, mert »Zichy Jenő hadastyán-egylet« van. S végtelen öröm fog el, hogy Zichy Jenő nincs már itt. Egyedül állok, egyedül, s határtalan fölfuvalkodottságomban önérzetesen, fölemelt fejvel lépdelek végig a klub termein, társtalanul, mint a Vajda János üstököse, senkit sem tartván érdemesnek megszólítani. Mit beszéljek én magamnál kisebb emberekkel? Hát nem beszélék, hanem csak járok, járok, ásítózok, fújok és unatkozom.

Nem, ezt nem bírom ki tovább, ezt az unalmat, ezt a nagyságot — vegyétek le rólam az átkot, helyet adván e dementinek, ösmerjétek be, hogy a Mikszáth Társaság csak az illető újdonságírónak a fejében létezik. Rossz elképzelni, hogy a lapok többi közleményei is csak ennyire igazak!

A dolog úgy áll, kedves barátim, hogy csakugyan van egy »Mikszáth-Asztal« az »István főherceg« szállodában, de nem Mikszáth-Társaság. A pincérek és a különféle borfiúk így neveznek egy szögletasztalt, ahol hétköznapiakon mi ketten szoktunk vacsorázni az én t. képviselőtársammal, Pongrácz tábornokkal. Hívhatnák ugyan gróf Pongrácz-asztalnak is, de ők demokraták s Mikszáth-asztalnak hívják. Tőlük senki e jogot el nem veszi.

S valóban dukál is, hogy Mikszáth-asztalnak hívassék, mert minden hónapnak egy napján (ezt a napot Murai Károly tűzi ki) gróf Pongrácz száműzetik, s az asztalt kilenc legkedvesebb pajtásom foglalja el az írói világból.

Ezek közt van Endródi Sándor, a jeles poéta, a Ház Naplójának szerkesztője. Ő viseltetik irántam a legtöbb respektussal, mert tudja, hogy Katánghy Menyhért szigorú naplóbíráló. Bezzeg összetipor minden földi rangot és tekintélyt Szabó Endre, s a végén mindig ezzel búcsúzik el tőlünk, hatalmas disputáit mintegy befejezve: »Szamarak vagytok, nem lehet veletek beszélni.« S ilyenkor mindig összezerzen bennem az akadémiai tag. Itt ül a szelidlelkű Sebők, nógatja vis-à-vis az olasz borok protektora, Murai Károly: »Ne aludj, Sebők, ne aludj.« Főnségesen terpeszkedik el Sebők mellett Magyarország és Társországainak pesztonkája, a hatalmas vállú Pósa, akin lázas kevélységgel pihenteti szemeit Wolfner. (Ez az egyetlen terület, ahol Singer nélkül jelenik meg.)

Kavarog a füst, de nem a tömjén. Sőt Kenedi Géza, mint publicista, egyenesen lenéz bennünket, belletristákat, s szőke bajuszát sodorgatva Wolfnernek fejti ki esőpotyogáshoz hasonló csendes hangon filozófiai nézeteit.

Beh messze járt a valóságtól az az újdonságíró, aki úgy adta elő, mintha ez a kompánia az én udvaromat képezné. Hiszen ezt én nem bánám, de nem úgy van. Úgy látszik, ösmeritek Enyedi Lukácsot, aki, ha én azt mondom, hogy ma hétfő van, számokkal bizonyítja be, hogy kedd van, s a többieket valamennyit. Dehogy hallgatnak ezek engem. Pláne még pietással? Nem hallgatnak azok sehogy. Némelykor egész este nem juthatok szóhoz s örülök, ha szerényen meghúzódhatom a szelíd lelkű Nagy Miklós oldalánál (aki nem bánt, mert kéziratot akar tőlem), s ha egy kicsit hízelkedhetem László Mihálynak, akinek jeles gimnáziuma van, ahová már is nyomkodom a helyeket apai ravaszsággal a két fiaoskámnak. Általában amennyire itt név imponálhat, akkor egyedül a László Mihályé imponál — mert *kétszer* lehet a nevenapját tartani.

Ilyen ez a kompánia. Nincs semmi célja, semmi más törvénye — csak egyetlen nyárspolgárius paragrafusa: »Szeretni tartozunk egymást.« És ez ellen a paragrafus ellen soha egyik se vétett, egyre történik tehát az a csoda, hogy itt tíz olyan embert lehet látni, aki mind elmondhatja magáról: »Nekem kilenc jóbarátom van.«

Ha néha elgondolkozom ezen, szinte elérzékenyülök, hogy mi milyen gazdag emberek vagyunk ott, egy rakáson.

De elég arra a hírre helyreigazításul ennyi — ti pedig, kedves barátaim a »Pesti Hírlap«-ban, tegyetek le arról a csúnya szokásról, mely most divatba kezd jönni, hogy minden lap megtesz az ország nyakára a maga munkatársai közül egy *legnagyobb író*t — s e mellett minden eszközzel üti a reklámot. Lévéen vagy huszonöt lap, van tehát vagy huszonöt legnagyobb élő író.

Azaz huszonhat, mert másodiknak aztán minden lap beveszi a maga írója mellé Jókait (mint a ferbliben a sántát). Az ország csak úgy turkálhat a nagy írók közt.

Hagyjátok el, mondom, ezt a rossz szokást, vagy ha nem lehet abbahagyni, mert a többi lap is úgy tesz, válasszatok meg mást erre a nagyságra (hiszen elvállalja azt valaki), nekem nem kell; megtanultam én azt, hogy a fa, akármilyen magas dombra ültetik is át, csak éppen akkora árnyékot vethet, amekkora lombja van.

Mikszáth Kálmán

198.

MK — BEÖTHY ZSOLTNAK

[Budapest, 1893. december 10-én (iktatva)]

Kedves Barátom!

Szegény vagyok mint a templom egere, s azonfelül az akadémiai székfoglalóra készülök. Nem olvashatok fel szerdán. Nagy örömmel látom becses leveleden, hogy hála Istennek, már felgyógyultál.

tisztelő híved
Mikszáth Kálmán

199.

MK — GYULAI PÁLNAK

[Budapest, 1893. december 16.]

Méltóságos Úr!

A karácsonyra összetorlódott hírlapi kötelezettségeim miatt nyugodtan, méltón az Akadémiához el nem készülhetek

felolvasásomra, mely »Az utolsó várúr« címet fogja viselni — kérem tehát Méltóságodat, méltóztassék engem a februári ülésre hagyni.

B[uda]pest dec. 16. 1893.

Alázatos szolgája
Mikszáth Kálmán

200.

MK — ZEMPLÉNI ÁRPÁDNAK

[Budapest, 1894. november 1.]

Tisztelt Uram!

Igen sajnálom, mikor szerencsém volt, hogy nem fogadhattam, de a nevet sem hallottam jól, a széptani dolgozatról meg éppen semmi tudomásom se volt. Csak azután, kérdezősködéseimre adta ide a feleségem. Elolvastam, nagyon szépen és igen okosan van megírva. Átadtam Schmitellynek, a Pesti Hírlap segédszerkesztőjének. Az ön intencióját nem tudom, ott kívánja-e közölni, vagy egyebütt? De ha nem, átvehető Schmitellytől a kézirat.

Igen örülnék, ha egyszer országgyűlés-mentes napon meglátogatna.

B[uda]pest, nov. 1. 94.

igaz híve
Mikszáth Kálmán

201.

MK — KÁLLAY ALBERTNEK

[Elküldetlen fogalmazás]

[Budapest, 1895 körül]

Kedves barátom!

Azt veri itt a hír, hogy Singer Mátyás barátunk nyugalomba vonul (csak ő, de nem egyszersmind a nyelve). Bár tudom, hogy Szegeden nagy ritkaság a beteg ember, de

mégis azt hiszem, hogy egy nagyobb fajta, európai látkörű doktorra Szegeden szükség volna. Engedve tehát az itteni áramlatoknak, melegen ajánlom kegyességedbe *Szóllósy Móric* dr-t, aki Farkas Lászlónál, Kéthlynél, Korányinál volt asszisztens. Ha tehát igaz az öreg Mátyás pihenési szándéka — főispáni hatalmat használj ez egyszer a vicinális doktorok emelkedési vágyának mellőzésével a betegek érdekében.

Mint hogy a betegségek nemzetköziek, és nincsenek speciális szegedi betegségek, ez az az egyetlen állás, amelyről a helyi strébereket akceptábilis indokolással is el lehet hessegetni.

Egyébiránt már régen nem láttalak. Pedig kíváncsi vagyok. Mert mint főispánnak okvetlenül meg kellett változnod a jog, törvény és igazság érájában.

Keresztfiad jól fejlődik, és kezeidet osókoltatja, én pedig maradok

őszintén ragaszkodó híved
Mikszáth Kálmán

202.

MK — NAGY MIKLÓSNAK

[Budapest, 1896. február 2.]

Kedves barátom!

Jókait a minap vacsorára hittam az »István«-ba. Azt mondja a nagy öregúr:

— Elmegyek, legalább ott nem talál rám a Nagy Miklós.

— Dehogynem — feleltem. — Hiszen ha én olyan helyet tudnék a világon, ahol a Nagy Miklós nem talál meg, mikor kéziratot ígértem neki!

Látod, ilyen rossz híred van tenedek. De még ez hagyján, most még mivel tetézed meg szerkesztői voltodnak rettenetességét?

Elkezdted, mint hallom, kutatni, hogy a »Beszterce ostroma« című regényemből mi az igaz, mi a nem igaz.

Exhumáltatod sírjából Pongrácz István grófot, a regényhősömet, s tanúkat állítasz fel (pajtásaiból, ösmerőseiből), akik elmondják milyen volt, mit tett, megállapítsák karakterét, életfolyását, elmesélik bolondságait, kalandjait.

Ej, ej, Miklós! Sohasem hittem volna, hogy te is hozzájárulj a világ felfordításához.

Azelőtt nem volt szabad hazudni se papnak, se mesterembernek, se újságírónak, se politikusnak, senkinek sem, de a regényírónak szabad volt. (Igaz, hogy ezenkívül még a fiskális is tette, de már azt megszólták érte.)

Most aztán, mikor mindenki fel van szabadítva beszélni, amit neki tetszik, akár igaz, akár nem igaz, annak a kutatásába vágtaal bele, hogy mi a nem igaz a »Beszterce ostromá«-ban. Hát mi akar ez lenni? Hát már nekünk elbeszélő íróknak se szabad kigondolni egyet-mást? Még bizony rámondjátok egyszer például a »Szent Péter esernyője«-re, hogy »aljas« koholmány, mert a Wibra György ügyvéd neve egyetlen ügyvédi kamara lajstromában sem fordul elő — Glogova pedig nincs bent a helységek névtárában.

De mindegy. Jól tudom én, te ezt csak azért teszed, hogy üres idődben még a személyeimet is zaklathasd, hogy azoknak se legyen nyugodalmuk. Ösmerlek Miklós! Ilyen vagy.

De ez egyszer szinte örülök rajta, mert a kritika részéről is, mely bár érdemen felül magasztalta »Beszterce ostromá«-t, hallatszott imitt-amott egy-egy észrevétel, hogy az vagy emez a rész, például a katona-menetelés Zsolnáig, — vagy István gróf leírt garázdálkodásai lehető-k-e a XIX. század második felében, a mai jogállamban? Érdekes volna — mondák —, ha az író magyarázó jegyzeteket csinált volna a történetéhez némely részekről, miután a középkori mesét különös módon szötte be egész napjainkba.

Hát, mondom, örülök puhatólódzásaidnak, sőt ha meg nem előztél volna, talán magam kértem volna vizsgálatot a szereplő személyzetem ellen.

Egyetlen egy eleven emberrel beszéltem, akiről regényt írtak. A »Kaméliás hölgy« Armandjával, egy öreg kalandorral, aki a Gleichenberg melletti Bertholdstein nevű tündérvárában lakott mesés kincei közt.

E meggörnyedt hátú, villogó fekete szemű öregurat Seffert pasának hitták. Származására lengyel gróf volt, sokat tartózkodott itt Pesten is régiebb időkben, fiatalkorát azonban Párizsban töltötte s Gauthier Margittal való viszonyát (a leányt persze nem így hitták) maga beszélte el ifj. Dumasnak.

Egy ízben kérdezősködtem tőle a világhírű regény fundamentuma felől.

Kedvetlenül rágicsálta nagy, tömött fehér bajuszát.

— Ah, hagyja kérem. Dumas egészen tönkretette a témát. Sohasem bocsátom meg neki!

Hát bizonyosan én is tönkretettem a témát. De nem erről van most szó, hogy mi igaz, mi nem, s ha már kihallgatod erre nézve, kedves Miklós, a tanúkat, engedj előbb szót a vádlottnak. Hiszen magamtól is bevallok mindent töredekmesen.

Ami a »Beszterce ostromá«-ban igaz, az mind nem valószínű. Csak az a valószínű benne, amit én gondoltam bele, azaz, ami meg nem történt.

Igaz benne a leghihetlenebb, az ti., hogy Pongrácz István úgy élt, ahogy élt, hogy katonakötelezettségre szorította a környékbeli parasztokat, akik azt a feles földéért uruknak szívesen teljesítették. — Még talán hitték is, hogy tartoznak vele.

Hogy a vármegye mért nem szólt bele a játékba? Hát mért szólt volna bele? Kinek volt az ártalmas? (Persze Burkusországban nem volna ilyesmi lehetséges, — de nem is Burkusországban játszik az én regényem.)

Annyira nem bánta ezt a hatóság, hogy a budetini honvédség is, Mayer parancsnoksága alatt, a szokott éjenkénti hadgyakorlatait István gróf hadi népe ellen végezte. (Olcsóbb volt így az aerariumnak.) Forget őrnagy élő személy (a nevet se változtattam meg). E Forget egy szomszéd faluban élt, mint nyugalmazott császári kir. őrnagy, s István gróf fizetést adott neki, hogy a háborúiban (többnyire mint ellenfél), vezesse seregének egy részét.

Ami mármost a mesét illeti — abból teljesen igaz, hogy Pongrácz Zsolnán 600 forintért egy kötél tánconét vett, azt házához vitte, s midőn egy idő múlva onnan megszökött

valami fiatal emberrel és Besztercére menekült, István gróf utána ment, de a vasúton oly különös zagyva dolgokat beszélt egy szinte Besztercebányára utazó úrnak, mutatván a helyet a kupé ablakából, ahol a jövődő kor legnagyobb háborúja fog megvívatni, hogy az idegen utas, kivel egy vendéglőbe szálltak, figyelmeztette a vendéglőst a vele jött úrra, mint örültre, »Jó lesz egy kicsit vigyázni rá«.

István gróffal most már furcsán kezdtek bánni a pincérek, amit ő is észrevett, s valószínűleg rabiátus lett. Ére a rendőrséghez fordultak, amely letartóztatta a gróft, mint örültet. Csak nagy ügyel-bajjal bírta kiszabadítani másnap az ottani honvédparancsnok, gróf Pongrácz Károly, a mostani képviselő.

Ez volt a casus belli. Már ekkor megfenyegette a várost:
— A földdel teszem egyenlővé!

S hazaérvén, összegyűjté hadi népét, fölrakta ágyúit szekerekre, és megindult a bányaváros elpusztítására, mely violenciát követett el személyén, és a leányt is visszatartja.

A Böszörményi által szerkesztett »Magyar Újság« egyik újdonsága emlékezik meg e menetelésről, de hiszen sok élő tanú van erre. A hadak (több mint száz fegyveres) egész Zsolnáig értek, ahol is az »Urak Háza« nevű vendéglő előtt István grófnak több ismerőse sörözött, kiknek a kedvéért megállott, és végig mulatott velök egy éjszakát. Ez urak, kik közt jelen volt a budetini m. kir. honvédparancsok is, rávették a visszafordulásra.

Hogy mivel vették rá, azt nem tudom. Ezt már egészen nekem kellett kigondolni, s így szóttem bele az Apolka alakját, a Trnovszky testvérek villongását, Lengeffy színész truppját. A magas arisztokráciát is én ajándékoztam meg a Behenczy bárókkal. (Azóta egyébiránt közönségessé vált már a bárócsinálás.) István gróf tényleg olyanformán halt meg, ahogy én leírtam: halála előtt búcsúlatogatásokat tett ösmerőseinél, a nevezett Forget őrnagynál is, elmondván, hogy nagy útra megy az őseihez. Aztán lefeküdt ágyába, maga mellé vévén karikás ostorát, mellyel a bejövő cselédeket onnan az ágyból regulázta nagy ügyességgel. Két, három napig feküdt így látszólag egészségesen; harmadnap odahíttá a várbeli vénasszonyokat, s így szólt hozzájuk:

— Öltöztessetek fel, aztán igazítsátok el úgy a lábamat, kezemet vén banyák, ahogy a halottak szoktak feküdni, ti már tudjátok, — mert nem szeretném, hogy holtom után habbrálatok rajtam a piszkos kezeitekkel!

Megigazították, ahogy parancsolta, mire kiküldte őket, behunyta a szemeit és meghalt — mintha az is csak az ő kívánságára történt volna.

Abban a percben, mikor meghalt, a vár egyik legrégebbi részében a boltozat leszakadt.

Szóval sok mindent tudtam még, amit fel nem használhattam: nem minden téglát raktam be az épületbe, amim volt; soknak amit beraktam, lealapácsoltam a végét, és sok újat a magam tégláiból tettem hozzá; — a malter persze mind az enyim.

Hogy mi az igaz, mi a nem igaz a könyvben, ezt most már magamnak is nehéz a malteren keresztül konstatálni, s te magad is olyan súlyos feladatra szabadítottad fel Pongrácz István ismerőseit, mint Hatvani professzor az ördögöket, mondván nekik:

— Válogassátok ki ebből az egy véka összekevert mákból és kölesből külön a kölest, külön a mákot.

Igaz barátod
Mikszáth Kálmán

203.

LEHOCZKY VILMOS — MK-NAK

[Budapest, 1896. február 2.]

Megtisztelő felszólításod folytán, íme itt közlök néhány jellemző adatot *Beszterce ostroma* című művedben ragyogó tolladdal esetelt hősöd, Pongrácz István gróf életéből.

Valahányszor utam a vágvölgyi vasúton visz, mindannyiszor lesem a várnai vasúti állomás mellett, az ósdi külsejű nedeci várkastély magas tornyának előtűnését, s ezt meglátva, azonnal képzeletem elé idézem Stefi gróf

rokonszenves alakját. Ő már nyugszik, s vele együtt eltávozott ezen kies vidékről a mulató jókedv is. Nem veri fel többé a táj csendjét sem négyes fogatának dübörgése, sem vörös ruhás lovas testőrségének rohanása. Hőbortosnak mondták, pedig inkább különö volt, s emellett gyermekies, lágy szívében a jóságos kedélynek olyan derűtsége, mely a mai anyagi korban mind nagyobb ritkaság.

Stefi gróf *úr* volt a szó szoros értelmében. Boldognak csak akkor érezte magát, ha vendéget fogadhatott, s vendég-szeretete határt nem ismert. Az előre bejelentett vendégeket nappal is fáklyafénnyel, kürt és trombitaharsogással s díszlövésekkel fogadta. Kastélyából csak szökve menekülhetett a vendég, s még akkor sem volt biztos róla, hogy cirkálásra küldött emberei vissza nem viszik.

Egy ízben lócsere ürügye alatt tettem nála lóháton látogatást, s minthogy önála minden ily üzlet egy egy tréfára szolgált alkalmul: akkor is kocsiba nem használható, rugós lovat ajánlottam neki gyeplösnek. Mikor a lovat befogták: első megíramodásával összetépte a hámat. Erre én lovatam gyorsan fölnyergelve menekültem. Stefi gróf szintén lóra pattant s üldözőbe vett embereivel. Én Várnán (egy kis mezőváros Nedec község szomszédjában), melynek ő volt földesura, az ő vendéglőjébe menekültem, s miután egy más lovas barátommal a vendéglős által lehető jó élelemmel elláttattuk magunkat, hogy a várható ostromzár alatt ki ne éhezessen bennünket, erősen eltorlaszoltuk szobánkat.

Az ostrom csakhamar megkezdődött Stefi gróf személyes vezetése alatt. Vaklövések zaja verte fel a csendes vendéglőt. Két órai erős küzdelem után — midőn biztosította személyes szabadságunkat — kapituláltunk, s nagy győzelmi menettel szállíttatott vissza Nedec várába, ahol víg kedv s párját ritkító mulatság mellett megkötetett a béke.

Több saját találmánya volt, s azokban lelte főbűszkeségét.

Nyáron át három ágyat tolatott össze, s azokban hált egy nagy terem közepén, azt állítván, hogy így nem szenved a melegtől, mert amint az egyik ágyban átmelegedett, a másikba hengeredett át, majd abból ismét a harmadikba. Ezen találmányának köszönhette, mint mondá, a jó alvását.

Egy télen a fűtőanyaggal gazdálkodni akarván, elrendelte, hogy a vár egyik tornyának a földszinti helyiségébe rakják le a lótrágyát. Ő aztán ezen toronynak az első emeleti szobájába költözött s állítása szerint a telet soha jobban nem töltötte, mert úgy élt, mint egy melegágyi növény.

Nem volt antiszemita, de azt állította, hogy a zsidó faj nem eléggé harcias, és ezért nem becsüli. Egy alkalommal, amint nála voltunk s újra ez a tárgy került szóba, éppen két házalót jelentettek be, kik közül az egyik tajtékpipákat, a másik látszerészeti eszközöket árult. Hogy említett állítását igazolja, elküldte őket a kertbe, s ott a kastély falánál, amely mellett egy út kanyarodott el félkörben, kijelölte helyeiket, ahová két asztalra áruikat kirakhatják. Ennek megtörténte után a kert hátulsó kapuján négyesfogatán behajtatott s meghagyta kocsisának, hogy a félkörbe érve, vágatva hajtson. A két házaló holtta ijedve hagyta ott áruját, s mire a kocsis másodszor fordult, összehajoltak. Mi az emelet ablakából néztük ezt az eredeti bizonyítását a harciatlanságnak, s igazat adtunk a grófnak, ki szerfelett örvendett meggyőztetésünkön. Különben a megrémült két házaló jó vásárt csinált nála.

Mint kocsis ritka merészséggel kezelte négyesének gyepelőit, s megesett, hogy sebes hajtás közben kiesett kocsijának a hátulsó kereke. Azért ő meg nem állt, de kocsisának fenn kellett az egyensúlyt tartania, s ő úgy hajtattott tovább.

Demokratának tartotta magát, bár ezt az érzületet nem tartotta természetesnek, mert állítása szerint sehol sem tapasztalható nagyobb arisztokrataság, mint a természetben, ahol az állatok oly zsarnokai egymásnak. De hogy az állatvilágban is meghonosítsa a maga fogalmai szerinti „demokráciát”, összefogatott egy lovat, egy szamarat meg egy ökröt s ezen, szerinte demokratikus fogaton hordatta ki a trágyát.

Pénzét mindig más-más helyen tartotta s e rejtékhelyeket soha senki előtt föl nem fedezte. Egy alkalommal nagy kártyázás volt nála. Veszített. Pénzért kellett mennie. Mi tudván a pénztartó szokását, meglestük. Először az ágyából húzott ki pár bankót, a többi pedig a képek keretéből került elő. A veszteség nem bosszantotta; de azért majdnem komo-

lyan megharagudott, hogy a wertheimjának a nyitját kitaláltuk. Egész gondot okoztunk neki, hogy új pénzrejteket találjon ki.

Sokat tartott két szamarára, melyeknek az volt a rendeltetésök, hogy minden vasárnap tejért jártak rajtuk az óvári majorba.

Egy vasárnap reggel keresik a szamarakat; hát hült helyük volt. Hétfőn reggel a két szamár újra megjelent szokott legelőjén. A következő vasárnap ismétlődött a tréfa. A gróf ekkor meglesette a szamarakat, hogy hova tűnnek el. A kiküldöttek a szamarakat egy elhagyott téglágetőkemencében találták meg, ahová vasárnaponként elbújtak. Maguktól tették-e ezt a szamarak, vagy pedig lusta kísérik bújatták őket el, az titok maradt; de Štefi gróf a szamarakra fogta ezt a ravasz leleményességét.

Ezer ilyen esemény és furcsaság történt a nedeci várkastélynak most csendes termeiben és környékén. Már csak ennyiből is meggyőződhetik bárki, hogy éppen nem mese az az érdekes történet, melyet költői tollalldal *Beszterce ostroma* című regényedben leírtál.

Akik ösmerték a különc, de nemes szívű grófot, bizonyára soha el nem felejtik, míg élnek. Meg is érdemli. De megérdemli azt a költői megörökítést is, mellyel *Beszterce ostroma* a jövő idők számára is fenntartja hősének emlékezetét.

Lehoczky Vilmos

204.

JÓKAI MÓR — MK-NAK

[Svábhegy, 1896. augusztus 14.]

Kedves Elnököm!

Holnapután vasárnap!

Itt lesz a Pista!*

Lesz malacpörkölt!

Csinálhatsz 4 szőlőt, 3 ultimót!

* Nedeczky István.

Megtraktállak sajáttermésű fügével.
Mondok neked szenzációs újságot!
Instanciával járulok a kedves feleségedhez, hogy eresz-
szén el!

Csak eljössz!

Látod, szegény Pistának múlt vasárnap diurnumatlan**
kellett haza fogaskerekűzni. Van benned felebaráti szeretet?
Aztán piros tintával is írok.

Maradok érdemedben is felül szerető

igaz közkatonád

Svábhegy, 1896. 14/8.

Jókai Mór

205.

MK — JÓKAI MÓRNAK

[Budapest, 1896 nyarán]

Kedves Móric bácsi!

Pista írt pénteken, hogy ma nem jöhet ki, mert itt van
a lánya, veje és fogadott unokája.

Enyedi kérdezte tegnap: itt lesz-e Pista? Mondtam, hogy
nem lesz. Erre elszomorodott, hogy még egy hétig együtt kell
hálnia a pénzünkkel.

A legokosabb én voltam, aki látván a kedvezőtlenül
alakuló cirkumstanciákat, betelefonáltam Wolfner—Singer-
nek, hogy jöjjenek kalabriásozni délután.

Tekintve mindezeket, úgy látom, csak a jövő vasárnap
jöhetünk össze Móric bácsinál, amikor is tiszteletteljesen
kérünk abból a halpabrikásból eltétetni.

Mélyen tisztelő híved és szolgád
Mikszáth Kálmán

** A Pista jogos diurnuma 15 Forint. Szerény ember. De ha
annél kevesebbet nyer, elégedetlen ember. [Mikszáth megjegyzései.]

206.

MK — JÓKAI MÓRNAK

Budapesti Újságírók Egyesülete [levélpapírján]

[Budapest, 1896 nyarán]

Kedves Móric bácsi!

Itt küldöm a Pista kártyáját, mellyel a mai kártyázásunkat agyonverte. Egyrészt nem is bánom, mert itt van a fogarasi főbíró, akit egész nap szóval kell tartanom.

Másfelül azonban ma éppen szívesen túrnék el egy kis érvágást, mert tegnap bent voltam a klubban s ottani foglaltságomból 52 forint többlettel jöttem fel a hegyre.

A szituáció az, ahogy én nézem, hogy a kalendáriumon kell változtatni s e hét valamely hétköznapját (például a szerdát), tenni meg vasárnapnak. Szerdáig Pista is megjön, és szerdán mészárszék is nyitva van.

Mélyen tisztelő és hódoló hű tanítványod

Mikszáth Kálmán

207.

MK — EGY TANÁRNAK

[Névjegyen]

[Budapest, 1894—1896 között]

Tisztelt tanár úr!

A múltkori fogfájást megkeserültem, mert a fog betört egész tegnapig erősen fájt. Ma azonban már némileg vidoran veszem fel az élet fonalát, ahol elhagytuk, s bátorkodom holnap szerda 8 órára proponálni a *Trombitásba* való kirándulást. Én és az öreg gróf Pongrácz 8-kor indulunk a klubból. Nagyságtokat Hazay úrral stb. Óhajtvá várjuk.

tisztelő igaz híve:

[A névjegy másik oldalán:]

Mikszáth Kálmán

208.

MK — FRECSKAY JÁNOSNAK?

[Névjegyén]

[Budapest, 1896 körül]

K. barátom!

Legyen szerencsém bármikor, három óra táján.

Igaz barátod
Kálmán

Légrády ház Váci körút 78.

209.

MK — JÓKAI MÓRNAK

[Budapest, 1897. március 6.]

Kedves Móric bácsi!

A budapesti újságírók egyesülete azon hiszemben, hogy kegyes léssz bennünket hangversenyünkön, mely már megvált, személyes jelenléteddel megtisztelni, csekély hálája-képpen egy ezüst serleget akart ott átnyújtani.

A körülmények azonban, sajnos, ettől megfosztottak bennünket, s most az a terv van az újságírók közt, hogy ezt a serleget »Jókai serlegnek« nevezik el, s minden március 15-én isznak belőle (ad kaptam Nemzeti Kaszinó) »Jókai és Jókaival kapcsolatosan a sajtószabadság emlékére«. Az első ilyen ivás már most, néhány nap múlva lenne, de a beszédet hozzá én tartom.

Mint hogy azonban a serleget Neked csináltattuk, a serleg a Tied, ez a terv csak úgy valósítható s úgy ér valamit, ha a serleget Te adod nekünk — mint a Te adományod lesz az értékes és megszentelt az utókor előtt. Azért kérek, kedves Móric bácsi, méltóztass nekem, ha helyesled a tervet, úgy mint az egyesület elnökének tudtára adni határozatodat, ha pedig nem helyesled, méltóztass bizalommal megírni nekem, mint privát levelet, igénytelen tarokkpartnerednek.

Azon esetben, ha helyesled a tervet, méltóztass küldeni postafordultával egy körülbelül négy-öt szóból álló feliratot is, amit a kehelyre véssünk a »Jókai serleg« szavak alá.
Budapest, márc. 6. 897.

mélyen tisztelő szolgád
Mikszáth Kálmán

210.

MK — NAGY MIKLÓSNAK

[Budapest, 1897. március 21.]

Kedves barátom!

Megkaptam a bort a múltkor, az isten áldja meg azokat a becsületes filoxerákat, akik elég ildomosak voltak tégedet elkerülni. Írod, hogy én is küldjek valamit abból, ami az én íróasztalomon termett.

Hát küldök. Ezeket a történeteket küldöm. Nem én írtam, de az én íróasztalomon termettek, mert a sógorném írta ittlétekor az én asztalomon. Ha én írtam volna, nem dicsérhetném. Miután pedig ő írta, nem szidhatom.

Hanem azt az egyet megjegyzem, hogy a porontyaim igen jól mulattak rajtok és úgy hallgatták, de úgy hallgatták tátott szájjal és nyitott merev szemekkel, hogy a pilláik se mozdultak.

Az én sógorném ugyanis nem egyébért írja a történeteit — csak önekik. Este mesélnie kell: napközben kénytelen kigondolni s leírni a történeteit s minden meséjéért kap a gyerekektől három-három csókot; ha nagyon jó a mese, hat csókot.

Hát annyit mondhatok neked, hogy ezek csupa hat csókos történetek.

Nyilván sok dolgot közöltél már hosszú szerkesztői pályád alatt, ami százezer embernek volt írva, de csak kettőnek-háromnak kellett, vagy annyinak se; próbálj most egy olyat közölni, ami csak két kis kölyöknek van írva, — hátha ez fog tetszeni százaknak és százaknak.

Egyébiránt én magam is már nem sokára előrukkolok a *Megromlott állás*-sal, melyet egyenesen neked írok. Diákok és »tanügyi bácsik« fognak benne szerepelni.

Szerető barátod
Mikszáth Kálmán

211.

MK — FALK MIKSÁNAK

[Budapest, 1897. április 23.]

Igen tisztelt Kedves Bátyám!

Nem szeretek ebédekre járni, mert már kezdek én is ahhoz a határmezsgyéhez jutni kor tekintetében, mikor a délutáni alvás mint külön élvezet kezd a napi programban szerepelni, — de mihelyt Te óhajtasz valamit, rögtön kedves kötelességemmé válik. Nagyszerencsének tartom a Te szívélyes soraidat és nagy kitüntetésnek — tehát okvetlenül elmegyek.

Budapest, Ápril. 23. 1897.

mélyen tisztelő híved és
rendületlen szolgád
Mikszáth Kálmán

212.

MK — SZIVÁK IMRÉNEK

[Fejléc:] Országos Hírlap Igazgatósága
Főszerkesztő: Mikszáth Kálmán
Felelős szerkesztő: Liposey Ádám
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest VIII. József körút 65.

[Budapest, 1897. október?]

Kedves barátom!

A lap részleges programja, ún. prospektusa most van nyomdában, de ennek az *egész közönséget elárasztó* szétküldése még korai lenne, — mert a magyar félreteszi az olyan dolgot és elfelejti, ami csak egy hónap múlva lesz. *Szándékosan* nyomattunk tehát ilyen ideiglenes *magánhasználatra* való

Ívet, melyhez a lapgazda előszava kell, hogy ezzel hamarosan beszedjék az előfizetési szándékok legközvetlenebb részét.

Ilyen kísérőlevélre is gondoltunk, s ez már készen van, de tegnapelőtt még nem volt meg. Az általad küldött levél azonban oly pompás, hogy ezt is lelitografiroztatom a mai nap folyamán. Köszönöm a levelet.

Tisztelő barátod
Mikszáth Kálmán

213.

MK — GOZSDU ELEKNEK

[Fejléc:] Országos Hírlap szerkesztősége
Főszerkesztő: Mikszáth Kálmán
Felelős szerkesztő: Lipcsey Ádám
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest VIII. ker. József körút 65.

[1897 őszén]

Kedves Barátom!

Itt küldök néhány ívet meginduló lapomra.

Te áltál közvetlenül és legerősebben mellettem, amikor író kezdem lenni. Most egy új terrénumra lépek; most is erősen mellettem óhajtánálak látni, ha csak babonából is.

Te most ott nagy hatalom vagy, hát szállíts fel egy néhány lelket »magyar« olvasónak.

Bocsásd meg, hogy alkalmatlankodok,

régi tisztelő híved
Mikszáth Kálmán

214.

MK — FRÖHLICHNÉ MÓRICZ PAULÁNAK

[Budapest, 1897. október 9.]

Nagyságos asszonyom!

Igen rosszkor vettem becses levelét ti. mikor már az Almanach nemcsak, hogy be van zárva, hanem már ki is van nyomatva — csak az előszó hiányzik, amit én szoktam írni.

Éppen nem ismeretlen előttem a Nagyságos asszony, tavaly olvastam egy könyvét, s a kritikám az róla, hogy látatlanban is szívesen vettem volna be az elbeszélését az Almanachba.

A jövő évben, ha élünk, méltóztassék lehetőleg még a nyár elején beküldeni a nekünk szánt elbeszélést »Singer és Wolfnernek« (Andrássy út 10. sz.). Voltaképpen Wolfner szerkeszti azt, de körülbelül én szabom meg, úgy élőszóval, hogy mi legyen benne.

Molnár Bélát, akiről azt hallom, ott van valahol, tiszteltetem, és kegyeskedjék őt minél előbb felküldeni.

Budapest, okt. 9. 1897.

Alázatos szolgája
Mikszáth Kálmán

215.

MK — TÖMÖRKÉNY ISTVÁNNAK

[Fejléc:] Országos Hírlap szerkesztősége
Főszerkesztő: Mikszáth Kálmán
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest VIII. ker. József körút 65.

[Budapest, 1897. október 27.]

Tekintetes Tömörkény István
úrnak

Szeged

Szóbeli megállapodásunkhoz képest ezennel szerződtem önt az Országos Hírlap rendes tárcáirójának, azon kötelezettséggel:

hogy ön havi (100) egyszáz o. é. forint tiszteletdíjért tartozik számunkra havonként négy tárcát írni, s egyben kötelezi magát, hogy ezen szerződésünknek tartamán felül más budapesti napilapoknak tárcát nem ír.

Budapest, 1897. október 27.

Mikszáth Kálmán

216.

MK — MÁLIK JÓZSEFNEK

[Budapest, 1897. november elején.]

Kedves Barátom!

Adjatok hangot a »Székely Nemzetben« erről a programról.

Előfizetőket ne gyűjts, mert azt szokta mondani Bálint bácsi, hogy a »székelyek vagy nem jönnek, vagy ha jönnek mindnyájan jönnek«, márpedig annyi lapot csakugyan nem bíránk nyomtatni, ha mind jönnének.

Cikket a karácsonyi számba küldök.

Pistát üdvözölve maradtam

szerető barátod
Mikszáth Kálmán

217.

MK — KOZMA ANDORNAK?

[Budapest,] 1897.

Kedves Bandim!

Olyan kutya influenzám van, hogy már a harmadik napja ülök itt búsan a kályha mellett, ki nem mozdulok egy tapodtat sem. Köszönöm kegyes telegrammodat, s alásan kérlek, ments ki a méltóságos asszony előtt

szerető híved
Kálmán

[A névjegy nyomtatott oldalán:]

Alig bírtam egész délelőtt kinyomozni a lakásodat

[nyomtatva:] Mikszáth Kálmán

[A névjegy bal felső sarkában:] 1897.

218.

MK — MARCZALI HENRIKNÉNEK

[Fejléc:] Országos Hírlap szerkesztősége
Bpest VIII. József körút 65.

[Budapest, 1897. december végén?]

Tisztelt Nagyságos Asszony!

Nincs még megírva, de meglesz. Éppen most volt itt Lichtenberg Kornél ugyane tárgyban.

Hát ne tessék aggódni. Ha minden ígéretem oly biztos volna, mint amit a szépasszonyoknak teszek, én volnék a világon a legszavatartóbb ember.

Őszinte tisztelője
Mikszáth Kálmán

219.

DR. JÓSA ANDRÁS — MK-NAK

[Nyíregyháza, 1898. január 6. után]

Nyílt levél Mikszáth Kálmán úrhoz

Kállay Ákos, aki 1867 óta kedves sógorom volt, és akinek fő jellemvonása: végtelen jóságán és dinasztikus érzelmein kívül a lángoló hazaszereteten és hazánk önállóságának békés úton való kivívásának rendületlen hitében magaslott ki, és aki hazánk ellenségein kívül mindenkit szeretett: — nagy vagyonát nem szorongatta görcsösen markába, hanem folyton nyitva tartotta erszényét a szegények, betegek nyomorának enyhítésére; és hazánk függetlenségének vívása érdekében több anyagi áldozatot hozott talán, mint akik emlékének folyó hó 6-án felolvasott gúnyolásán kacagtak; — aki *Böszörményi Lászlót* hatalmas, köztiszteletben álló de más politikai nézeten levő jelöltnek ellenében két ízben választotta meg országos képviselőnek, anélkül, hogy az általa perhorrescált undorító lélekvásárlást üzte volna, hanem oszópán a fuvar költségeket fedezte, és itatás kizárásával,

vendégszerető házában tisztességes lakomával látta el a képviselőválasztókat; aki két cikluson át (1869—1875) nem mint *felszólaló*, hanem — *Ábrányi Kornél* szerint — mint fontos kérdésekben beszélő képviselő is — a vele egy politikai nézetet valló férfiaknak elismerését és tiszteletét vívta ki; aki nem egyedül ugyan, de nagyrészen saját áldozatkészségéből tette lehetővé, hogy a mártírhalált szenvedett Bösörményi László szerkesztője lehetett az első függetlenséget hirdető magyar lapnak; — aki, tudomásom szerint 10.000 frt-ot adott, elkönyvelés kötelezettsége nélkül azon célra, hogy a »*Magyar Újság*« politikai napilap megszilárdulhasson; és az »*Egyetértés*«-t néhány ezer forinttal támogatta; aki láng-lelkű idealista volt és legfeljebb csak bosszankodni, de gyűlölni nem tudott: ez a Kállay Ákos, mint honfoglaló őseink Ubul nemzetségének elősmert utóda — és ivadéka azon Kállayaknak, kik a mohácsi csatában estek el, és azon Kállay Jánosnak is, akit nagy Mátyás királyunk legjobb barátai közé sorozott, — méltán lehetett arisztokrata; de ő olyan arisztokrata volt, aki a demokráciát, a népuralmat nem tévesztette össze a demagógiával, és aki fel akarta a néptömeget az ő fennkölt lelkületéhez emelni, de nem azokhoz leszállni.

Ezen nagylelkű férfiúnak, akit Kossuth Lajos a ceglédi 100-as küldöttség tagjai közül kiváló barátsággal fogadott, s ennek jeléül egy sajátkezűleg magból nevelt szőlőcsemetét adott emlékül, melyet kertemben ma is kegyelettel gondozok, — aki egész életén át mindenki előtt szeretet, tisztelet és becsülés tárgya volt, akinek jóságos szemeit én fogtam le örök álomra, kívánva neki örök nyugalmat is: méltán megkívánhatta, hogy hagyják meg neki ezt, mint az életnek hulladékát.

Sírhát, emlékét tisztelettel, kalapleemeléssel üdvözli aki életében ösmerte. — Alig láttam sírján hervadt koszorút.

És most Mikszáth Kálmán, a hírneves író, akinek biztosan elég esztétikai, etikai és hazafiúi érzelmei vannak, ahelyett, hogy az ifjúságnak Kállay Ákosban egy igaz hazafi példányképét tüntetné fel, a férfiasság egyik a ttributumánál, a bajszánál fogva kiráncigálja őt megszentelt sírjából, és dobálja mint egy clownot a cirkusz porondján, legfeljebb talán csak

azért, hogy néhány — a fin de siècle színvonalán álló — egyént egy negyedóra megneveztessen.

Mikszáth Kálmán úr mindenekelőtt rostájába rak egy-néhány Kállayt.

Az elsővel leütteti a feleségének a nyakát, pedig ez nem Kállay hanem Krucsay alispán volt, aki hűtlen nejét, Tolvaj Borbálát a múlt században fejeztette le Kisvárdában. A pallost most én őrzöm a Szabolcs-megyei Múzeumban.

Kállay Miklós alispánról azt állítja, hogy az alispánságot, melyet haláláig megtartott — azon kijelentéssel fogadta el, ha egyetlen szavazat sem lesz ellene.

Ez igaz. — De nem áll az, hogy az esetleg ellene szavazónak valaki életét fenyegette volna.

Kállay Miklóst Jókai és Vas Gereben örökítették meg, de nem úgy, mint Mikszáth Kálmán Kállay Ákost akarta.

A harmadik Kállay, akit a rostájába dobott, Kállay Kristóf kamarás, aki mag nélkül halt el, és testvére volt, volt főispánunk, Kállay András nagyatyjának.

Igen jó kedélyű szellemes tréfás ember volt, akinek viselt dolgai és élcei egy könyvbe vannak összegyűjtve, amely amint gondolom, jelenleg Kállay Albert szegedi főispán birtokában van. A gyűrű-história egyike lehet tréfás elbeszéléseinek.

A negyedik Kállayról tudja Mikszáth Kálmán úr, hogy dohánytermelési engedélyt nem akart respektálni honfoglalásból származó birtokán. Erről mi semmit sem tudunk. A magyar felfogás illusztrálása azonban nem volna érdektelen, ha forrását megnevezné.

Egy ötödik Kállayról is beszél, mint fehér szerecsenről, de ezt nem ugráltatja a cirkuszban. Ez a fehér szerecsen néven ösmert és általunk szeretett Kállay János képviselő volt, akivel szemben Mikszáth Kálmán úr igaz baráti érülettel viselkedett. Ezt az egyet nem bántja.

Amiket pedig a bohózat főalakjáról, megboldogult Kállay Ákosról — mondott, csak kifécamított tényeken alapszik.

Igaz az, hogy az a párt, mélyhez Mikszáth úr tartozik, gabonát természet, természetesen első sorban — mint minden gazda — magának. Az is igaz, hogy a túlsó oldalon virágot

termelnek, de minden virág magot hoz — s ha a virág elhervad is, előbb-utóbb ki fog kelni magva. A virágtermelő a jövőt, a gabonatermelő a mai napot szolgálja.

Igaz, hogy Kállay Ákos párszor körülsodorhatta bajuszát füle körül; de hiszen ha ez neveltséges, neveltséges az is, ha egy nőnek hosszú haja van.

A hosszú bajuszt a hosszú női hajjal a szellemi képességek kedvezőtlen barometerjének Mikszáth Kálmán úron kívül eddig még senki nem hangoztatta.

Az is igaz, hogy Szerencsen egy pár atyafi megbámulván annak igaz voltát, Ákos sógorom bajuszát, nem csak tudakozták, de meg is nézték a bajuszát, talán még fogadtak is egymással, de azt nem hiszem, hogy valaki merészkedett volna ízetlen tréfa tárgyává tenni, mert mennyire őt ismertem, még ha én tettem volna is azt — aki pedig szívében ültem —, olyan vágott volna a kezemre, hogy ma is éreztem volna a zsibbadását.

Hogy ellopták-e bőröndjét? nem tudom ugyan, de nem lehetetlen. Haláláig tetőtől talpig úr lévén nem oipelte batyuját hátán, tehát könnyen elsikkadhatott. Lehet, hogy talán díszmagyar is volt bőröndjében, mert hiszen telt volna tőle nem egyre, de sokra is. Én azonban 1894. évben bekövetkezett haláláig mindig egyszerű magyar viseletben, de díszmagyarban sohasem láttam. Az is igaz, hogy a magyar függetlenség zászlóseit, Rákóczit és Kossuth Lajost bálványozta, de hiszen vagyunk ilyenek többen is, akik nem kommandóra gondolkozunk.

Kuruc Kállay Ákos bálványozta Rákóczit. Ugyan melyik magyar merne hencegni a labanc előnévvel, még ha lelkében az is volna?

Azon zöld ágat, melyet Ákos sógorom Borsiból hozott, mai napig is kegyelettel őrzik. Ez bizony nem bizonyítja azt, hogy »Ugyan eredj a Rákócziddal«. Ott volt ő Borsiban, ha nem díszmagyarban is. Arról azonban meg vagyok győződve, hogy frakkban még a mennyországi kapuján sem kopogtatott volna.

Hogy Mikszáth Kálmán úr Kállay Ákossal az országgyűlésen szemben ült volna, anakronizmus, ha csak Mikszáth úr a karzaton nem ült. Mikszáth úr, ha jól tudom — csak

1887. évben lett országgyűlési képviselővé Erdélyben, Ilyefalván megválasztva, tehát mint képviselő Kállay Ákossal nem is találkozhatott.

Kállay Ákos 1869—1875. évig volt országgyűlési képviselő, amit az »Egyetértés« tagadott ugyan egyik számában, a másikon azonban meg volt a »mea culpa«, tehát az első közleményt olyan valaki írhatta, aki még csecsemő volt akkor, mikor már Kállay Ákos egyik dajkája volt az »Egyetértés«-nek.

Kállay Ákossal Mikszáth Kálmán úr találkozhatott ugyan, társaloghatott is vele órákig, de nem ösmerhette, mert különben nem öltöztette volna fel bajazzónak és nem igyekezett volna sárba tiporni egy puritán jellemű embernek emlékét.

Szabolcs vármegyében, ott ahol Kállay Ákosnak kristálytisza jellemét s önzetlen áldozatkész hazafiságát, lojalitását mindenki ösmeri, általános botránkozást szült a »Five o'clock« tea estélyen ilyen módon történt bemutatása.

A licentia poeticának sem szabad határtalannak lenni.

Dr. Jósa András

220.

MK — DR. JÓSA ANDRÁSNAK

[Fejléc:] Országos Hírlap szerkesztősége
Főszerkesztő: Mikszáth Kálmán
Felelős szerkesztő: Lipcsey Ádám
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest VIII. ker. József körút 65.

[Budapest, 1898. január 12.]

Nagyságos uram!

Igen örülök, hogy írni méltóztatott, hogy ezáltal alkalmam van legalább Önt meggyőzni arról, hogy tévedésben méltóztatnak lenni.

Ha történelmet írnék, ez esetben igaza volna a megjegyzéseiben; ámbár történelem sincs olyan, amelyben a

megrajzolt alak hasonlítana az igazihoz. De én nem írtam történelmet. És a fölhozott alakok se történelmi.

A történeti beszélyben már tetszés szerint lehet bánni az alakokkal, csak a háttérnek kell igaznak lenni. Például nem mondhatom, hogy a keresztes hadjáratok Mátyás alatt voltak — de szabad egy Forgáchal [1] annak történnie Mátyás alatt, ami vele esetleg II. Endre alatt történt.

Megírhatom, hogy ennek vagy annak az Árpádházi királynak fia volt, ha nem volt is fia, de nem festhetem úgy az országot, hogy abban a törökök garázdálkodtak.

Ez a történeti elbeszélés kelléke.

De én nem írtam történeti elbeszélést sem, hanem egy kis útikalandót, ahol tetszés szerint mondhatok mindent, ami nekem tetszik. Ebben csak egy szabály van, hogy lehetséges-e, hogy ilyen ember élt valaha.

Megengedem, hogy egy csöppet sem volt igazam, jól tudom, hogy az a Kállay nem létezett, amelyik a feleségét lefejezte, Kristófról sem tudom, hogy létezett-e, sőt amikor az Egyetértés azt írta, hogy Kállay Ákos se létezett, azt én meg se cáfoltam, mert az teljesen mindegy, létezett-e vagy nem, a kérdés csak az, hogy képzelhetők-e ilyen demokráciák?

A kis beszélyke bizonyára nem valami epochális munka, egy anekdota elmesélése az egész, de az, hogy igazán történetek-e ily dolgok a Kállayakkal vagy nem, az nem vonhat le belőle semmit. Hiszen éppen úgy írhattam volna, hogy a Palásthyakkal vagy Gernyeszegiekkal (szóval valami álnevet) történt mindez, s a beszély éppen annyit érne, mint ér most, mert ebben csak az előadás elevensége és könnyedsége a döntő, a név semmi. Jókai „magyar nábobja” nem lenne jobb, ha Wandlheimot veszi Kárpáthy helyett.

Azért tehát *tisztelem a család érzékenységét*, amennyiben valamikor esetleg összes munkáim közé ez apróságot is fölvenné a kiadóm, gondolkodom róla már eleve, hogy a Kállayak helyett *valamely más név álljon ott*. Ennyit örömmel teszek meg nagyságod levele folytán. Kár, hogy a többire nézve nem segíthetek, mert igen szívesen mondtam volna le a Kállay névről (miután éppen néhány millió név áll rendelkezésemre), ha csak sejthettem volna is, hogy a családból,

melyhez engem sok tisztelet és szeretet csatol, ezt így fogja fel valaki.

Egyébiránt, hogy mennyire hibásan fogja fel Nagyságod a dolgot, egy példával legyen szabad megvilágítanom. Azt tetszik mondani, hogy Kristóf nem olyan alak volt és nem is volt olyan gyűrűje, mert sohase méltóztatott látni.

Igen, jól van, de nem ez a lényeges, mert ha az igazságot keresnök, hát itt a császárnő volna a lényeges, aki olyan bolondot át nem üzenhet az udvarmesterétől, hogy fordítsa az illető úr befelé a gyűrűje kövét. És különben is I. Ferenc nejéről tudva van, hogy egész élete folyamán nem volt színházban. Mindamellett igen nevetséges lenne, *ha most egy udvari történész nyilatkoznék erre* — mert hiszen éppen az a tréfa benne, hogy azon királynő nem volt a színházban, tehát egyáltalában lényegtelen, hogy volt-e Kállay Kristófnak valamelyes gyűrűje, vagy élt-e Kállay Kristóf nevű úr valaha — minthogy ez esetet mint *meg nem történet*, <venné> mint eldicsekedett valótlanságot kívánja vétetni a szerző.

Dickens őrnagyai, akik azt mesélik, hogy a Yorki herceggel így voltak per tu, eleven húsból és vérből való alakok, s igen komikus lenne, ha a Yorki kir. herceg kinyilatkoztatná, hogy ő sohase volt semmilyen őrnagyokkal per tu — ez a Dickens alakjain nem rontana, csak a Yorki herceg irodalmi felfogását tüntethetné fel rossz színben.

De igen sokat lehetne még erről írni. Félek azonban, tételemet úgysem tudnám Nagyságoddal szemben érvényesíteni s így inkább megadom magamat, kijelentve, hogy semmi rosszakarat, vagy kellemetlenkedési viszketeg nem vezetett abban, hogy hősnemnek nem Tóth Ákos vagy Szabó Ákos nevet adtam, hanem egy nagytekintélyű család nevét. Mert nézetem az volt, hogy minden emlegetés csak fényt és zománcot kölcsönöz egy családnak, minél inkább él és szerepel a nemzet irodalmában is.

Maradtam egyébiránt Nagyságod őszinte tisztelője

Bpest. jan. 12. 898.

Mikszáth Kálmán

221.

MK — TÖMÖRKÉNY ISTVÁNNAK

[Fejléc:] Országos Hírlap Igazgatósága

Főszerkesztő: Mikszáth Kálmán
Felelős szerkesztő: Lipcsey Ádám
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest VIII. József körút 65.

[Budapest, 1898. május 6.]

Tisztelt uram!

Én semmi tudomással se bírtam a Lipcseyvel való megállapodás más részleteiről, mint azon tényről, hogy havonként 100 ft-ért nekünk négy tárcát lesz szíves írni.

Ha több volt, természetesen fizetjük a többet. S ha valamelyik hónapban ezentúl több lesz, hasonló módon fizetjük 25 ft-jával darabonként a többbit.

Tudom, és készséggel, sőt örömmel ösmerem be, hogy többet is megérne mindenik; de hát én is csak olyan szegény úr vagyok, hogy nem azt teszem, amit szeretnék, hanem csak azt, amit lehet.

Bpest máj. 6. 898.

tisztelő híve:
Mikszáth Kálmán

222.

MK — A BPESTI EV. LELKÉSZI HIVATALNAK

[Fejléc:] Országos Hírlap Igazgatósága

Főszerkesztő: Mikszáth Kálmán [stb.]

[Budapest] 1898. jún. 19.

Igen tisztelt lelkészi hivatal!

Becses felszólítása folytán vállalkozom a jövő februári felolvasás megírására.

Mély tisztelettel, alázatos szolgálója:
Mikszáth Kálmán

[Fejléc:] Országos Hírlap

Szerk. és kiadóhivatal VIII. József körút 65. sz.

[Idegen írással:] Tisza István házelnökségének terve !

—1898. dec. —

Kedves barátom !

Szeretném, hogy e soraimat előbb kapjad, mintsem a miniszterelnökkel beszélsz. Tájékoztatni óhajtlak, ha már más nem tette volna azóta, hogy a helyzet megváltozott azóta. S amilyen nagyon lelkesedtem elnökségedért eleinte, most nagy szerencsétlenségednek találnám. Tudom, hogy ez az argumentum téged meg nem tántorít. De reményilem, megtántorít az, hogy elnökséged aligha lehetne az országra hasznos. Tömérdek emberrel beszéltem, ellenzékiekkel és pártunkbeliekkel. Az ellenzék fel van dühödve ennek a gondolatára is, hogy elnök légy, a *végletekre* készül, de ez nem volna baj, ha a párt tagjaiban *nem volna félreismerhetetlenül érezhető az erkölcsi bátorság megingása a helyzettel szemben*. Rémlátomások gyötrik a pártot, sötét előérzetek, melyek hatalmasabban uralkodnak fölötte, mint a logika, vagy mint a tények.

A párt egyik fele nem akar a *mostani időben* elnöknek, maga Széll Kálmán azt mondta, hogy *ez éket verne* a pártba. Vannak ellenségeid a pártban, akik éppen nem akarnak. Széll Kálmánról szólva (magunk közt maradjon ez a megjegyzésem) gyanús előttem, hogy ezt az alkalmat fogja felhasználni a tőlünk való visszahúzódnásra, melyre megvolna a kedve, ha úgy lehetne, hogy meglegyen két kedvenc nyalánksága: a fejedelmi kegy és a népszerűség. Meglásd, hogy te leszel az ürügy.

A Tisza-lex nem úgy fogadtatott a közvéleményben, mint gondoltuk. Remegés fogta el az idegesebb közvéleményt, az idegeset, tehát a felszínen levőt, s ennél fogva a döntőt az *ex lex-re*. Okosságot hiába, mi nem önthetünk a népbe. Az ítélet ehelyütt ellenünk kezd dőlni. Csak a Korona van már mellettünk. S a Koronától inkább csak sejtelemszerűen, (néme..)

az osztrák eseményektől, illetve az osztrák események végkifejlésétől varrva hímeket, pártunk félni kezd. Egyetlen támogatónk, akitől fázunk! Ez a helyzet.

S most jön előtérbe az elnökséged, ezen Tisza-lex után és az ellenzék törekvése, az obstrukció célja *igazi valóságában kezd kidomborodni*, leveti álarcát, vagy csak új jelszót vesz fel — ezen nem vitatkozom — de az tény, hogy most már a Bánffy feje csak mellékes dolog, hanem a *Tisza hatalom végleges megtörése* a riadó harci kiáltás.

Ha < másképp > kedvezne az idő ez összemérkőzésnek, azt mondanám, ám vegyük fel a harcot. — De biztos e percben a leveretés, olyan végtelen szervezetlenül alakultak a viszonyok, mióta elmentél. Ez az elnökség lehetetlen. Tudom, meg vagy győződve, hogy el sem juthatsz az elnöklés tényéig. Kérve kérek, ne fogadd el, ha teheted. Órútltság az! Szerencsétlennek érzem magam, ha csak egy percig arra gondolok, hogy én is biztattalak rá. Atyád lelkileg össze van törve. Az atya lelke magasabb valami minden értelemnél és minden kombinációnál. Ő érzi, hogy ez rád veszélyt hozna.

De érezzük mi is, a barátaid; a dzsentrí-szoba embereinek is körülbelül mindnek az a véleménye, ami az enyém, hogy ne fogadd el. Az országnak csak árt a dolog, sőt végzetes lehet az országra, rád bizonyosan az lesz. Elnökségedet nem is óhajtja más, csak Pulszky Guszti és néhány nagy optimista és néhány nagy harckedvelő, de ezeket ujjainkon meg lehet számlálni.

Tudom a kérdés nehézségeit, számoltam egyéni karakterekkel is: tudom hogy te magad ajánlkoztál. Bánffy tehát azt mondhatja: »Én az úr ígéretében bízva kezdtem meg a harcot Szilágyi ellen. Most tessék helytállni.« Azt is tudom, hogy Bánffy makacsul ragaszkodik a te elnökségedhez (bár nem értem, miért). Mindent tudok, hiszem, hogy nehéz nemet mondani, de legalább arra kérek, kérj Bánffytól gondolkodási időt, míg magadat tájékozhatod. Ne hallgass ránk, nem bánom, megengedem, hogy te jobban ítéljed meg a viszonyokat, mint mi, de legalább ítélj meg előbb — azután határozz.

Ha másképp lehetetlen kitérned ígéreted <előtt> elől, míg Bánffy akarja, *viszont lehetetlen azt most <elfogadnod>* be-

lartanod, mert nem bírod az egész párt bizalmát, követeld legalább azt, erre támaszkodva, hogy egy más jelöltet is állítson fel melletted a párt (én Gajarit vagy Perczelt tartanám legjobbnak) — mi meg fogunk téged buktatni, mert Magyarország szegény arra, hogy téged, az egyedülit a következő generációból, odadobjon *minden haszon nélkül*... [..]

Bocsásd meg, hogy a dolgaiddba avatkozom, és hogy teljesen leplezetlenül szoltam, nem hagyva ki a kellemetlen megfigyeléseimet sem. Nem érzélgés ez, vagy valami különös affektáció, hogy valami mentő szerepet eljátsszak, nincs én-binnen semmi a komédiásból — még olyan dologba se szeretek avatkozni, amibe kellene, nemhogy abba avatkoznám, ami nem az én dolgom. De egy végzetes szituációban vagyunk, és a te dolgod most a mindnyájunk dolga.

Dixi et salvavi stb [animam meam]

Vasárnap este

igaz barátod
Mikszáth Kálmán

224.

GR. ESZTERHÁZY KÁLMÁN — MK-NAK

[Budapest, 1899. január 20.]

Tisztelt Barátom!
Kedves Druzsám!

Midőn olvastad, hogy porladozó jobbkarom spiritiszta hívásra miképp írta le a Nagyszebennél vívott csatában történt elvesztét, hogy volt gazdáját a hálátlanság vádjától végképp megmentse, mely minduntalan hírlapokban is felmerült, sokan vallván magukat gazdám élete megmentőjének azon csatában; te, tisztelt barátom, gyanúsítólág ráztad fejedet azon részlethez érvén, hogy miképp vette ölébe oly rövid idő alatt ronggyá vált testem fejét az ökörszekerem egy nő, midőn Nagycsúrból a bekötözés után elszállítottak; akkor megígérted nekem, tisztelt barátom, hogy gyanúsításod oloszlatandó, megírom lapod számára sebesülésem története azon epizódjának folytatását. Megbocsátod, hogy ígéretem

ily kósón váltom be, habár többször lettem általad arra figyelmeztetve, de amint tudod, sok minden egyéb foglalt el, különösen az utóbbi időben, ha parlamenti pourparler-kat nem is folytattam, de névsort olvastam quantum satis.

Sokféle jubileumot tartottam, és tarthatnék, de talán reám nézve jelentősebbet egyet se, mint amilyent holnap, 1899. január 21-én, a nagyszébeni csata ötvenedik évfordulóján vagyok kénytelen tartani, nem azért jelentős, mert már ötven éve, hogy honvédrokkant vagyok, és ez m e m e n t o, mely arra is emlékeztetett, hogy gyanúsításod, milyenfélével többet ügyse fogsz illetni, jubileumomat bevallván, eloszlásam.

A nő-erények legszebbikét, az önfeláldozó részvétet szamaritán módra gyakorolta azon nő, mikor engem, megcsontított sebesültet gondozása alá vett; de nemcsak engem ápolt éjjeleken át, hanem mindazon sebesülteket, kiket onnan elszállítottak, és ő volt egyedüli ápoló kíséretünkben, reánk nézve megbecsülhetetlen. Egy honvédpajtásom neje volt, de azelőtt nem láttam, nem ismertem. Egynéhány nap múlva elhagyott bennünket, búcsúzva mondta, hogy vissza kell térnie a sereghez, ahol férje van, hátha annak esik baja. Hálásan búcsúztunk el tőle, de nevét elfeledtük megkérdezni; sokszor emlegettük gondos, gyöngéd ápolását. Jobban léve, váltig kutattam és pajtásaimat is kértem, tudják meg ki volt azon nő, kinek annyi hálával tartozom. Még az ötvenes években is alkalmilag sokszor kérdezősködtem utána, de nyomára nem akadtam. Ahányszor a szébeni csatáról meséltünk, mindig említettem, hogy elsősorban Matskásy Ferenc barátomnak és azután azon ápoló nőnek köszönöm életben maradásom, és mennyire sajnálom, hogy azon nőért semmit sem tehettem.

Ezen emlékem és sajnálatom évek múltával is élénken megmaradt, és így érthető a bensőmet remegtető benyomás, melyet egy levélnek az olvasása okozott, melyben le volt írva az út, melyet mint sebesült tettem, jellemző részleteivel és mint akkori kísérőm, arra való hivatkozással kér engem egy honvédpajtásom özvegye közbenjárásra, hogy nyerjen honvédugydíjat, mert öregsége miatt reá van szorulva. A sors úgy akarta, hogy csak akkor találjak arra, kinek hálám leróni akartam, mikor ő szükségében reám gondolt.

A nyugdíjat megkapta, és a mai napon újra meg újra
hálával gondolok őreá.

1899. január 20.

tisztelő híved
Eszterházy Kálmán

225.

MK — GR. ESZTERHÁZY KÁLMÁNNAK

[A közölt levél alatt] [Budapest, 1899. január 21.]

Meghatottan közöltük a történetkét. Ötven év előtti
kezed már neked ma csak egy emlék, egy álom, nem hiányzik,
nem fáj. Megszoktad, hogy ne legyen. Erre nézve tehát csak
irigyelünk, mert nagy kegyesség az istenektől, kit ilyen célo-
kért részletekben engednek elenyészni. Az első rátát már te
dicsőségesen lefizetted. Erre tehát nem reflektálunk.

Csak a másik kezdenek kívánjuk e jubileum alkalmából,
hogy még sokáig szolgáljon téged — de nem a szavazási
lajstromokkal értem, melyeket, lévén gazdája képviselőházi
jegyző, ez idő szerint folytonosan tartania kell, azoknak a
különös taktikájából, kik azt hiszik, vagy legalább azt monda-
nák, hogy ezzel a hazát szolgálja. Oh, másképp szolgálta a
porladozó másik.

M-th K-n
[Mikszáth Kálmán]

226.

BEÖTHY ZSOLT — MK-NAK

[Fejléc:] Kisfaludy-társaság

Budapest, 1899. január 30.

Kedves barátom!

a tegnapi ülésre novelláiddal együtt nagyon vártunk.
Kérlek, mozduljon meg benned a jóakarát irántam, s holnap,
kedden du. 5 h., az előzetes közülésre légy szíves vagy elhozni.

vagy elküldeni a felolvasást — addig is pedig megüzenni a témát, terjedelmét, meg azt, hogy magad kívánod-e felolvasni?
Szívesen köszönt és feleletet kér
régi barátod
Beöthy Zsolt

227.

MK — BEÖTHY ZSOLTNAK

[Budapest, 1899. február elején]

Igen tisztelt barátom!

A felolvasás címe »A rokon«. Kicsiny lesz, egy tárcányi és nem kívánom én magam felolvasni, hanem téged kérek alázatosan, ha kegyes volnál felolvasni.

Tisztelő híved
Mikszáth Kálmán

228.

MK — VÉSZI JÓZSEFNEK

[Budapest, 1899. február 8.]

Igen tisztelt Kollégám!

Mint hogy az »Orsz. Hírl.« beszüntetéséből, mert minden haláleset sok zajjal és szemrehányással jár, több támadásnak voltam kitéve, respektíve ma is egy interpellációban az országgyűlésen, amelyre ugyan a miniszterelnök úr egy közbeszólással érdemben megfelelt, de lehetek még kitéve ezentúl is.

Bár e támadások igaztalanok, s a feszült pártállás kifolyásai, ami nem helyes, azokkal szemben egyénileg mindig helytálló, de nem kívánhatván, hogy e személyi kellemetlenségből az elnökletem alatt álló egyesületet valamely hátrány látszata is érhesse, szíveskedjék egy legközelebbi választmányi gyűlésen az elnöki tisztről való lemondásomat bejelenteni — mely annál is indokoltabb, mert ez idő szerint nem is vagyok aktív újságíró.

Jelentse ki kérem egyszersmind őszinte köszönetemet a választmánynak és volt tisztviselő-társaimnak szíves támogatásukért, valamint őszinte szeretetemet az egyeslet iránt, melynek holtomig tagja kívánok maradni.

Valamint fogadja Ön is hálámat és tiszteletemet.

Budapest, február 8. 1899.

Kész híve
Mikszáth Kálmán

229.

A BUDAPESTI ÚJSÁGÍRÓK EGYESÜLETE — MK-NAK

[Fejléc:] Budapesti Újságírók Egyesülete

[Budapest, 1899. február 9.]

Mélyen tisztelt Képviselő úr!

A Budapesti Újságírók Egyesületének választmánya ma délután 4 órakor rendkívüli ülésében felolvastatott t. Képviselő úrnak Vészi József alelnökhöz intézett levele, melyben az egyesület elnöke állásáról való lemondását jelenti be.

A B.Ú.E. választmánya a következő egyhangú határozatot hozta:

»A B. Ú. E. választmánya Mikszáth Kálmán elnök lemondását sajnálkozással tudomásul veszi és jegyzőkönyvbe iktatja azoknak a nagy érdemeknek az elismerését, melyeket a távozó elnök az egyesület alakulása és föllendítése körül szerzett.

A főtitkár megbízatik azzal, hogy a választmány e határozatát Mikszáth Kálmánnal közölje.«

Budapesten, 1899. évi február 9-én.

Kiváló tisztelettel lévén
Szatmári Mór
főtitkár

[Címzés:]

Nagyságos

Mikszáth Kálmán orsz. képviselő úrnak

Budapesten

[Budapest,] 1899. márc. 19

Kedves barátom!

Azt kívánod tőlem, hogy adatokat mondjak Rátótról, Széll Kálmán lakóhelyéről, mert — mint mondod — úgy rémlik előtted, mintha emlegettem volna, hogy voltam valamikor Rátóton.

Csakugyan voltam, jó emlékező tehetséged van, de mégis igen keveset tudok Rátótról mondani, mert nekem nincs jó emlékező tehetségem. Az én benyomásaim olyanok, mint a vadkörték, frissen leszakítva élvezhetetlenek, érnők kell előbb bizonyos ideig. A vármegyét, melyben huszonöt évvel ezelőtt fordultam meg utolszor, most látom tisztán, világosan, most szeretek róla írni; a szegedi árvízről, melyet átéltem, noha a leggazdagabb témákban, még most sem írhatok, mert még friss, még csak húsz éves dolog; még érik: — ez majd ezután jön.

Ami pedig Rátótot illeti, még csak az imént (kétévvel ezelőtt) voltam ott, még rendbe se szedtem a gondolataimat, hát ne neheztelj, ha mindössze néhány megjegyzést teszek azokhoz, amiket te más forrásokból, bizonyosan elég bőségesen összehordtál.

Rátót, hogy professzorosan kezdjem — Vas vármegyének Stájerrel határos szélén fekszik, ama vasúti sínek mentén, melyek Grácba, illetőleg Gleichenbergbe vezetnek. Magam is ebben a kies fürdőben szoktam nyaralni, mely néhány puska-lövésnyire van a magyar határszéltől.

Egyszer a kis fiam is, magam is, mikor megérkeztünk, nem éppen jól érezvén magunkat, meglehet az úti fáradalmaktól, kifakadtam a gyerek előtt:

— Nem való nekünk, szívecském, ez az osztrák levegő; látod mind a ketten megbetegedtünk benne. Ne félj, többet ki nem mozdulunk Magyarországról.

Berike rám nézett az okos, fekete szemével és a fejcskáját rázta:

— Ne beszélj bolondokat, apa ! Hiszen ha Árpád el nem fáradt volna, és még egy félórát megy, hát akkor ez is Magyarország volna.

A kis zsványnak ezt a mondását most oda csavarintom, hogy ha az országokat a természet szabná, és nem a királyok kardjai, akkor ellenkezőleg már Rátót se volna Magyarországon, mert az örökzöld Stájer már itt kezdődik; a fenyő innen kezdve már permanens fa, s Rátót mellett két fenyőerdő is van. A fű is haragos zöld itt egész nyáron, s mikor Ernuszt Kelemen vagy Radó Kálmán, hasonlóan vasmegeyi nagy urak, sopánkodnak, hogy mindenük elégett, elfonnyadt a nyár hevétől és a szárazságtól, Széll Kálmán egész gazdasága fonséges üdeségben pompázik. Mert Rátóton már megvannak a napszállta utáni harmatok, melyek valóságos vice-esőnek nevezhetők, és a hűvösebb éjszakák.

Körmenten túl, Grácba menet az út baloldalán egyszerre csak kiugrik egy szép kis rezidencia, egy valóságos városligeti tornyos villa, olyan tiszta, takaros, mintha oukorból lenne kifaragva. Ez a rátóti kastély.

Az utasok egymásnak mutogatják a kupék ablakaiból:
— Itt lakik Széll Kálmán !

Gyönyörű, szinte pedáns gonddal kezelt park háttérében áll az egyemeletes palota. A vasúti kupéból a kertbe lehet kiszállni, úgyhogy Széll Kálmán csak úgy sétabottal, felső kabát nélkül ül fel Budapesten a vasútra s egész kényelmesen lelép a parkjába. A park kicsiny, de fejedelmi díszű. Van benne lawn tennis pálya, nyírott sövényfalak, s osupa ritka díszfák ékesítik. Széll Kálmán rendkívül szereti a fáit, majdnem úgy, mint a teheneit. E kiváló államférfiú minden egyes növénynek, fának és cserjének tudja a botanikus nevét, s mindazt, amit a természettudósok megírtak. Azonfelül ösmeri minden egyes fájának történetét, honnan hozta, hogy nőtt fel, milyen viszontagságokon ment keresztül. Nem fák ezek előtte, hanem jól ismert egyének. Csak egy igazi nagy ember szeretheti a természetet ennyire, s figyelhet meg rajta ennyit !

Más nagy úrnak is van parkja, ritka növényekkel, de csak azért, mert ez sikk, mert hozzátartozik az úri állapothoz, de Széllnél nincs semmi haszontalan és semmi fölösleges.

Nem azért van ez a park, hogy szép rámája legyen a kastélynak, hanem ez egy életszükség számára, ezek a fák az ő barátjai, akik együtt élnek vele.

Széli Kálmán az ő otthonában igazi magyaros házigazda, aki szakadatlanul becézi a vendégét. Különös, hogy őt néme-lyek hideg embernek tartották. Pedig alapjában egyszerű és természetes, s egyike a legnyíltabb embereknek, aki azt a csodálatos varázst bírja modorában, hogy az is, aki először beszél vele, kissé megmelegedve úgy érzi magát, mintha örökös ismerősök lennének.

A begombolt államférfiak iskolájába nem járt Széli Kálmán. Ezekkel az ócska eszközzel ő nem dolgozik. Aki a lötyögős nadrágot feltalálta, amelyben a lábat csak sejtetni lehet, bizonyosan görbe lába volt, vagy legalább semmi csetre sem voltak szép idomai. Széli Kálmán keveset sejtet, mindent megmutat. Az interviewolót sohase fogja elereszteni a régi metódus szerint: »többet azonban nem mondhatok«. Az interviewoló mindig azzal az érzéssel fog tőle távozni: »mindent megtudtam«. Sokat hagy megtudni másoknak, de lehet, hogy valamicskét mégis megtart magának; mindegy, a tudvány nem érzi ezt s kielégítve emésztvén a hallottakat, nem fürkészik a visszatartottak után. »Széli Kálmán mindent elbeszél«, lehet hallani néha-néha. — Dehogy! Széli Kálmán csak egy új griffjét találta ki az elhallgatás művészetének.

De hova tévedtem, kedves Miklós. Hiszen te nem Széli Kálmánról vársz tőlem adatokat, hanem Rátótól. És igazad is van. Mert Széli Kálmánról esszé-féle dolgot írni vagy már későn van, vagy még korán. Nem azért, mintha nem lett volna eddig is egész államférfiúi egyéniség, de azért, mert te se közlöd egy palotának a fotográfiáját a Vasárnapi Újságban, amelyre most kezdenek egy második emeletet építeni.

Azért hát maradjunk egyelőre szorosan Rátótnál, hol én úgy hiszem, kétszer vagy többször is megfordultam. Egyszer — emlékszem — versben írt táviratot küldött Széli Kálmán Gleichenbergbe, amelyben ebédre hív meg. Ez ebédre Bánffy is eljött Budapestről. A verses táviratot természetesen igen rosszul vették föl a gleichenbergi távirászkok, de azért

igen kedves dolog volt, mert azt mutatta, hogy Széll Kálmán-nak friss a kedélye. Az pedig nagy dolog. Mert az élet, a rettenetes próza és a nagy pozíciók, e tompító, őrlő malomkövek nem tudták őt megsavanyítani.

A rátóti kastély mindig tele szokott lenni vendéggel, s a szíves házigazda minden egyes vonathoz kiment, vagy elkísérni távozó vendégeket, vagy fogadni újakat. Sőt, ha csak arra utaztam is, mindig láttam Széll Kálmánt a vonatonál. Az olyan vonatot, amelyik neki vendéget nem hoz, üres vonatnak nevezi. A kastély földszintje egészen a vendégek kényelmére van berendezve. Az ebédlőbe be van vezetve a jelző csengettyű is, s mikor a vonat a szomszéd állomásról indul, Széll Kálmán ebédlőjébe is jelt ad. A vendégek kiusszák a jelre a búcsúpoharat, s elsétálnak a parkon át csibukjaikkal az indóházba a gazdával és az inassal, aki a csibukokat a felszállóktól összeszedi és visszahozza.

A földszint többi részét a vendégszobák, Széll Kálmán dolgozószobája és egy nagy szalon foglalja el, melynek falát a Széll Kálmán szép lányának, Széll Ilonának, Benczúr által festett arcképe ékesíti. Fesztelen, vidám levegő van e szalonban nyaranta, mikor a család együtt ül ebéd után. A vendég gyorsan lesz otthonossá és beszédessé. S ebben Széllnél is nagyobb érdeme van a kegyelmes asszonynak, ki olyan causeur, aminők a nagy francia asszonyok lehetnek. Úgy tudja magát idomítani a vendégei észjárásához, hogy az már több mint ügyesség, az bravúr; kitalálja az illető egyéniségéhez képest valami finom ösztönrel, hogy az miről szeret beszélni, s ha az aztán megszólal, olyan élénk érdeklődést tud mutatni annak az elbeszélte lappáliái iránt, mintha a legérdekfeszítőbb dolgokat hallaná a világon. Egy-egy meglepetést eláruló mozdulat, egy »ah« felkiáltás, egy-egy odavetett kérdés még csak jobban felvillanyozza és becsalogatja a diskurzusba a beszélgetőt, aki egészen jól érzi magát, animálva van, abban a falláciában élvén, hogy ő most fölségesen mulattatja a kegyelmes asszonyt (kezdi is hinni apródonként, hogy ő voltképpen szellemes ember,) — pedig hát a háziasszony egyénisége az, mely őt olyan érdekessé átvarázsolta, mint ahogy a délibáb játéka felfordított tornyokat fest olyan helyre, ahol csak fű és kóró tenyész.

Ha némi egyéni vonást is meg akarsz íratni a cikkben a családról, meg lehet jegyezni, hogy Széllnében van valami a Deák előadási modorából, az a végtelen egyszerűség s emellett rendkívüli plaszticitás, míg ellenben Széllnél, aki roppant lucidus fej és hatalmas, szinte szenvedélyes analízáló, imitt-amott kicsillan valami a Vörösmarty lelkének színes pompájából. Pedig Széll valószínűleg nem is igen ösmerte Vörösmartyt.

Ott szokott nyaralni Vörösmarty Béla is, aki csendes, szelíd, kontempláló természet. Szívesen van a természetben, hallgatja a fák zizegését és a pityerek dalolását. (Azon a vidéken pityernek hívják a pacsirtát.) Lehet, hogy titokban verseket is ír.

Egyébként a rátóti kastély lakói a legirigylendőbb emberek, mert valami csodálatos nagy nyugalom látszik rajtuk előmleni. Az ideges XX-ik századból nincs ott semmi, csak a komfort és a jólét. A flancnak, mely ríktó zajával fölveri a magyar úri kastélyokat, semmi nyoma e kis paradicsomban. Angolos kényelem és megfoghatatlan rend van itt. Cselédek hada nem alkalmatlankodik, lakájokat nem is látni, csak éppen, ha szükséges. Mintha azokból a mesebeli kastélyokból való volna, ahol magától történik minden. A park kavicsos talajain a lábak nyoma a következő pillanatban föl van gereblyézve. Ki gereblyézte fel, mikor, — azt senki se tudja. Egy pohár vizet kívánsz — a víz előtted áll. Ki hozta, mikor hozta? észre sem vetted.

És a család oly nyugodt, oly derült, nem siet, nem panaszkodik, nem dicsekszik, mintha nem ösmerne se politikát, se nagyvilágot, hanem csak gyönyörködne szakadatlanul a napsugarakban, a fák kilélegzésében, és mintha nem lenne se egyéb dolga, se egyéb célja e világban, csak éppen azt a jelenlevő vendéget szórakoztatni.

Csak a háziúr rendül meg e feladatában, de ő is csak egy percre. Esti szürkület van, finoman permetez a harmat, szüresölik szomjasan a park növényei. Egyszerre megszólal távol az érkező gulya kolompja mélabúsan. Széll Kálmán távolságra és fészkelődik a széken.

— Jönnek a tehének — mondja fölélénkülve.

Látszik, hogy szeretne kimenni, tükön ül. Szeretné megtudni, hogy a kedvenceivel mi történt, hogy folyt le délutánjuk, mik a gulyás megfigyelései, nem lett-e a rózsaszínű üszőnek semmi baja?

A kolomp egyre közelebb, közelebb hangzik . . .

S ez a legokosabb idő búcsúzni. Hát én is búcsúzom tőled kedves Miklós, csatlakozván a régi státusférfitű iskolához, azaz begombolkozva kijelentem, hogy nem mondhatok többet. Nem újságírói szemmel néztem meg Rátótót. Majd ha egyszer magáról Széll Kálmánról, az itteniről kell írni, az jó téma, azt szívesen elvállalom.

M — th K — n

231.

MK — WOLFNER JÓZSEFNEK

[Gleichenberg, 1899. augusztus 18.]

Kedves Wolfner Úr!

Itt küldöm a Laci gyerek első szárnypróbálgatását az »Új Idők« számára. Hogy töltötte a nyarat? Mi holnap indulunk innen Cirkvenicába, s még két hétig leszünk ott.

S akkor aztán személyesen is látjuk egymást és kibeszélgetjük magunkat.

Gleichenberg, 18. aug. 899.

igaz barátja
Mikszáth Kálmán

232.

MK — KENEDI GÉZÁNAK

[Budapest, 1899. október 8.]

Kedves barátom! Crillon lovagot kinevelték, hogy mikor a XIV. Lajos ebédlőjében Krisztus fölfeszítéséről volt szó, fölkiáltott: »Ha én ott lettem volna, nem engedem a dolgot.« Én hát nem egészen merem mondani, hogy nem enged-

tem volna be a Pesti Hírlap tárcájába, ha ott lettem volna, a »Lloyd klubból« szóló két közleményt — de a habitust, amelyben megjelent, mindenesetre kifogásoltam volna.

Szó ami szó, bár már magam is sokszor írtam és még fogok is e lapokon, igen szubtilis, kényes témának tartom s ex principio nem helyeslem, hogy egy párt *belső élete* künn a fórumon pertraktáltassék. A klub nézetem szerint egy család. Ott függönyök vannak az ablakon. A politikus ingujjban jár (némelyik a nadrágját is leveti addig, míg másikat húznak rá), s joga van ilyenkor be nem bocsátani a fotografust, aki le akarja fényképezni.

A klub más elbírálás alá esik, mint a képviselőház. Ott az intimus léhaságok a legjobb tárcaírói anyag — itt ellenben csak a kihatásaikban komoly érdekű eseményekhez szabad nyúlni. Hiszen világossá teszi ezt egy, a magánéletből vett példa. Szabad megírni X. kisasszonyról mindent, ha megmérgezi magát vagy ha színpadon van; de nem szabad hű leírást adni róla, ha a fürdőkádban van.

Mindamellettt igen csalódnál, t. barátom, ha azt hinnéd, hogy én a világjavításra adtam magam. — Nem bánom én, akármit írnak az emberek, akármiről és akárhogy. Sőt nem kifogásolnám a »Lloyd klubból« című közleményeket se, akár flirtel, akár kellemetlenkedik nagyokkal és kicsinyekkel az írójuk, ha ott volna alatta, hogy ki teszi, vagy ha nem úgy festene a dolog (a laikusok előtt), mintha én írtam volna a két közleményt, aki pedig a mostani ülészek alatt még a jábamot se tettem be a klubba.

Azért fest pedig úgy a dolog, mert a Pesti Hírlap íróemberei közt magam vagyok szabadelvűpárti képviselő s mert azok a betűk (melyekkel a cikkek szedettek), azon a helyen (ahol a cikkek megjelentek), kizárólag engem jelentettek szinte két évtizeden keresztül; — így a jel és a név hiánya [ellenére] is.

Szóval ez az én ruhám volt, s ma is a magaménak tartom. Képzelheted, milyen kellemetlen, ha az ember másnak a ruhájában van! — épp olyan rossz érzés, ha más valaki van a saját ruhánkban.

Kisdiák koromban egyszer korán reggel befeküdt az ágyamba egy odatévedt diákpajtás, fölvette a hálóingemet

és hortyogott. Nem mertem felzavarni, mert erősebbnek látszott nálamnál, de miután resteltem a hortyogást (amiről a néni azt mondta, hogy nem szép dolog), és nehogy nekem tulajdonítsák, akik az ajtó előtt elmennek, egyszerűen felírtam krétával az ajtóra: »Nem én alszom odabent, én már játszom«.

Én a jelen szituációban sem tudok okosabbat. Kérlek tehát tisztelt barátom, írsd ki valamely módon lapunkban, hogy a »Lloyd klubból« című közleményeket nem én írtam — hogy »nem én játszom ott; én még alszom«.

Mikszáth

U.i. A kis regényt, »Egy éj az Aranybogarban«, ma fejeztem be a »Pesti Hírlap« naptára számára.

233.

KENEDI GÉZA — MK-NAK

[Budapest, 1899. október 8.]

Kedves Barátom!

Az *Aranybogar* befejezésének a híre régi szerkesztőségemben óriási szenzációt okozott. Csak azt kérdezik egykori cimboráid, hogy minek muszáj annak éppen *kisregénynek* lenni?

Ami pedig a Lloyd klubot illeti, persze, hogy persze. Azokat csakugyan nem te írtad, hanem egy képviselőtársad. Dehát a valamirevaló magyar ember meg nem állja, hogy a szomszédja földjébe bele ne szántson, hogyha a gazdája parlagon heverteti.

Amiből mármost te is vond le a konzekvenciákat, ha bennünket lecsepültél.

a szerk.

234.

MK — FUTÓ FERENCNEK

[Budapest, 1900. február 19.]

Tisztelt Barátom!

Oly fejfájásom van (valamelyik mégis rossz volt az italokból), hogy tehetetlen vagyok a mai estére. (Öregszik

a legény, hiába.) Fenntartom magamnak a szerencsét egy legközelebbi estére, de a mai estét kénytelen vagyok otthon tölteni.

Budapest, 1900. február 19.

igaz híve
Mikszáth Kálmán

235.

MK — CSIKY KÁLMÁNNAK

[Budapest, 1900. április 19. előtt]

Kedves komám!

Ha a lábad engedi, arra-a szíveségre kérlek, jelenj meg a szerdai városi közgyűlésen, ahol a Farkas László ügyét fogják tárgyalni.

Azt már nem is mondom, hogy pártold, mert azt aztán már úgyis megteszed — mivelhogy igazsága van.

Kézsókomat add át az én kedves komámasszonyomnak

igaz híved és druszád
Mikszáth Kálmán

236.

MK — CSIKY KÁLMÁNNAK

[Budapest, 1900. június 23.]

Kedves druzsám és komám!

Köszönöm szíves megemlékezésedet rólam és kedves leveledet.

Nagy örömmel fogadom el a meghívást. Csak azért nem írtam róla előbb, mert te is el voltál foglalva, és én meg nem voltam tisztában, hogy mikor mehetek ki Gödöllőre. De most már megtaláltuk közösen Rudnayékkal az alkalmas napot,

a jövő pénteket, *Péter-Pált*. Ez azért is jó, mert abban az illúzióban élhetünk, hogy két napot töltöttünk veletek.

A professzor-dologban természetes, hogy igazad van. Az akkori professzorok ezt használták: »Tekintetes Tudós T. T.« Észrevettem én azt mindjárt reggel, de hamari munkánál kicsúszik az ilyen. Majd jó lesz a kötetben.

Itt még eddig nincsenek nagy melegek, nagyon el lehet még túrni az időt. Mindamellet a gödöllői nap lesz zárónapja az én munkaesztendőmnek is. (Legalább jó íz marad utána.) Szombaton aztán mi is megyünk a nyugati civilizáció felé, mert a gyómrői tuskulomot[!], amelyről a komámasszony önagyságának szóltam (kinek egyébiránt kézsókomat légy szíves tolmácsolni), nem adta ide a csökönyös fejű ezredes.

Addig is, míg élőszóval kibeszélgetjük magunkat, maradtam

őszinte tisztelő híved és
szolgád
Mikszáth Kálmán

Budapest, jún. 23. 1900.

[Címzés:]

Nagyságos

Csiky Kálmán egyetemi tanár úrnak stb.

Gödöllő

[Borítékbélyegző dátuma:] 900. jún. 24.

237.

MK — KISS JÓZSEFNEK

[Budapest, 1900. szeptember 25.]

Kedves barátom!

Egy szép főrangú asszonynak megígértem, hogy szerzek neki egy falatka Kiss József kéziratot. Dühödt tisztelőd, aki Arany fölé tesz, megérdemli. Azért hát küldj nekem akármilyen ákombákomot, de lehetőleg olyat, mintha már javítottál volna rajta, szóval egy igazi relikviát.

A Légrádyak nekem rohantak, hogy valamit közöltél most a »Hét«-ben tőlem, ami szedés alatt van náluk egy kötetből. Mondtam, hogy én nem tudok róla. Aminthogy nem

is tudok, mert nem voltam itthon. Már mégis látom, hogy eredetit kell írnom neked is ezentúl — hogy legalább joggal dörmögjenek a Légrádyak, ha már mindenáron dörmögnek.

A kéziratot várja

igaz barátod
Mikszáth Kálmán
József körút 65.

Budapest szept. 25. 1900.

238.

MK — PÁNCÉL KÁROLYNAK

[Budapest, 1900. december 5.]

Szívemből köszönöm a szabadelvű párt üdvözetét, isten áldását kérve a szabadelvű lobogóra. Ebben a politikai jelben látom szeretett városunk legbiztosabb fejlődését, mert csak érett politikai nézetek bírnak a hódítás erejével, állandóan csak ezek teremthetik meg a békés együttélést a lakossággal, és ez együttvéve teremti a jólétet, amiből önként következik aztán a tápláló föld iránti szeretet, a magyar állameszme végleges diadala.

Hű képviselőjük

Mikszáth Kálmán

239.

MK — GAJÁRI ÖDÖNNEK

[Budapest, 1900. december 7.]

Kedves Barátom!

Itt küldöm könyvemből az első példányt, vagyis még az első előtti példányt, mielőtt a könyv fölvette volna az igazi toalettjét, mellyel a világba megindul.

Ez a még fel nem öltözött könyv annak a bizalmas barátságának a szimbóluma akar lenni, melyet irántad érzek, — ami pedig a könyv tartalmát illeti, ez ama levegőben termett, amit az a politika teremtett, melynek a zászlaja alatt szolgálunk.

Az én világnézetem töletek való, csak a stílus és a gondolkozási modor az enyém. Nem írtam történelmet, mert nem az én feladatom. De mégis a kort rajzoltam. A történetíró úgy adja elő a maga föltevéseit, mintha igazságok volnának, a szépirodalmi író úgy adja elő az igazságokat, mintha hazugságok lennének.

A dolog azonban egyre megy. Kiki a módja szerint szolgálja az országot, vagy annak kultúráját.

Erről különben, úgy látom, nincs elég papírom hosszabban fecsegni, inkább csak arra kérek, félre ne érts. — Nem egy könyvet akarok neked ajándékba küldeni, mert akkor egy jó és tiszta példányt küldenék, de az együttérés és barátság meleg gondolatát akartam előtted kifejezni azzal a magyar motívummal, hogy az ember az első cseresznyeszemet a fácskájáról, mikor még szinte éretlen, elküldi a legkedvesebb emberének.

Budapest Dec. 7. 1900.

Mikszáth Kálmán

240.

MK — FALK MIKSÁNAK

[Budapest, 1900. december 11.]

Nagyságos Elnök Úr!

Igen tisztelt bátyám Uram!

Hozzám intézett becses leveled nyájas hangjában benne van már az a kitüntetés, melyhez méltónak szeretnék mutatkozni. Bárcsak sikerülne valami jól mulattató dolgot kigondolni ez alkalomra.

Ami a többit illeti, egészen a tietek vagyok, természetes ennél fogva, hogy a terminusokból ahhoz állok, amely nektek a legkellemebb. Ti. tartom magamat dec. 29-ikéhez.

Mély tisztelettel maradtam Hozzád szívem mélyéből ragaszkodó

Budapest, dec. 11. 1900.

híved és szolgád:
Mikszáth Kálmán

241.

MK — FALK MIKSÁNAK

[Budapest, 1901. január 2.]

Kedves Miksa bátyám!

Már úgy hallás után is nagyon tetszett a tegnapi beszéded, aminek kifejezést is adtam a P. H. [Pesti Hírlap] tároájában, de ma elolvastva azt, valóságos elragadtatással gondolok rá, mint remekére a formának is. Örök mintául kellene bevenni az olvasókönyvekbe.

Meg nem állhatom, hogy e levélkében ne adjak kifejezést csodálatomnak afölött, hogy téged a kor értékesebbé javít, mint a nemes bort.

Bpest, jan. 2. 1901.

Tisztelő szolgád
Mikszáth Kálmán

242.

MK — GYULAI PÁLNAK

[Budapest, 1901. március 12.]

Tisztelt osztálytitkár úr!

A jövő májusban »Szökevények« című kis novellámmal be akarván az Akadémiába köszönteni, van szerencsém erről a körülményről Méltóságodat tisztelettel értesíteni.

Budapest, márc. 12. 1901.

Mikszáth Kálmán

243.

MK — GÖRGEY ARTÚRNAK

[Budapest, 1901. május 25.]

Méltóságos Tábornok úr!

Becsés sorait eltettem emlékül — a kézirat sajnos szétnyirbáltatott a nyomdában és el is vészett, mert én a kéziratokra sohasem fektettem semmi súlyt. Igen sajnálom,

hogy így történt. Helyette bátor vagyok a Pesti Hírlapban ma megjelent kis dolog kéziratát elküldeni. És ha valami szép dolgot sikerül egyszer írnom (amit reménylek), jövőre el fogom tenni a kéziratot, hogy azt a tábornok úr rendelkezésére bocsássam — mert érzem, milyen nagy kitüntetés nekem, hogy ezen a réven egy kis érintkezéssel fogok dicsekedhetni egész életemben.

Tisztelő szolgája
Mikszáth Kálmán

máj. 25. 1901.

244.

MK — CSIKY ÁRPÁDNAK

[Budapest, 1902. január 17.]

Kedves keresztfiam [!]

Itt küldöm a puskát, amit vasárnap ígértem és itt küldöm hozzá a vadászterületet és az állatokat, amelyekkel azt tehetsz, amit akarsz.

Csókol szerető keresztapád
Mikszáth Kálmán

Budapest, jan. 17. 1902.

[Borítékcím:]

Csiky Árpád Úrnak
kedves keresztfiamnak
(Dr Csiky Kálmán úrnál)
Budapest

Kálvin tér és Irányi utca sarok

245.

MK — NAGY MIKLÓSNAK

[Budapest, 1902. augusztus 3.]

Kedves Barátom! Azt kívánod tőlem, hogy írjam le lapodnak, milyen érzései vannak az olyan embernek, aki mint modell ül a saját szobrához. Azt látom ebből, hogy ezt

te valami különös élvezetnek tartod. Legalább is úgy kérdezed, mint ahogy kérdeznéd, mit érez egy ember, akinek például a lábát vakarják.

Hát erre én azt felelem neked, hogy minden attól függ, vajon viszket-e a lába az illetőnek? Mert ha viszket, akkor menyeyi kéj, de ha nem viszket, akkor csak alkalmatlan csiklandozás.

Hát az én lábam nem viszket — és igazán azt gondoltam magamban, mikor a szép szőke ifjú finn szobrász, Sailo Alpo fölkeresett, hogy le akar mintázni, amit Filcsik István (egyik beszély-alakom) mondott, mikor egyszer a te rajzolódd, Dörre Tivadar, a falujában utazván, le akarta a vázlatkönyvébe rajzolni.

— Köszönöm nem kívánom, nincs már nékem szeretóm.

Bizony már nekem sincs. Sem azokból, akik szoknyában járnak, sem azokból, akiket a görögök fantáziája látott el toalettal és nem Monaszterly és Kuzmik. Maholnap elhagynak a múzsák is, a hiúsággal pedig régen szakítottam.

A szobrász azonban rokonszenves ifjú, nem akartam egyszerűen megtagadni a kérését.

— Hát minek lesz önnek az a szobor — kérdeztem tőle töredezett németiséggel, mert finnül nem tudok.

— Tanulni akarok az ön fején — felelte szintén németül, mert magyarul nem tud.

Titkon az a gondolatom is volt, hogy amíg ülök neki, legalább a német nyelvben gyakorlom magam. Mert azt hittem, hogy ő tökéletesen beszél németül, csak később tudtam meg, hogy ő meg rólam hiszi azt. S ebben a hitben beszélgettünk vagy két hétig, míg valami gazember felvilágosított bennünket. Ez volt az első kölcsönös csalódásunk.

Elmondta, hogy a kész szobrot majd a helsingforsi múzeumba küldi. Ott aztán keresnek egy hozzá hasonló finn-koponyát, egymás mellé teszik a kettőt s építik tovább a magyar- finn rokonságot.

No, erre csakugyan elég jó lehet az én fejem is, hát ráálltam, hogy ülök neki, de figyelmeztettem, hogy kezdjen mindjárt hetven évesnek mintázni, mert az eltart vagy húsz esztendeig, míg engem annyiszor odakaphat a Strobl műtermébe, amennyiszor szükséges.

Hanem Sailo Alpo is ravasz emberke a maga nemében.

— Niksz, nuksz. Ich werde Sie hier machen in seinen Zimmer.

A lakásomra hozatta az anyagot, az állványt, a fejmérő körzőt s egyéb szobrász-szerszámot. Mikor aztán minden együtt volt, odaálltam nagy rezignációval. No, hát most már itt vagyok, tessék a fiziognomiámmal rendelkezni.

Hohó — szólt a művész —, nem oda Helsingfors. Először is az úr lelkéről akarok egy kis mintát. Ehhez körülbelül három nap kell.

— Hogy a lelkemről? Azt csak nem tehetem a tenyeremre.

— No, azt nem is kívánom, csak a könyveit akarom elolvasni.

— Szeretném tudni, milyen nyelven?

— Hát finnül — felelte egész egyszerűen. Éppen ma kaptam egy szállítmányt.

Igen megörültem a finn könyveknek, melyeket *Jalava* és mások fordítottak, de melyekről eddig semmit se tudtam. A művész elolvasta a »Szent Péter esernyőjét«, továbbá két kötet apró elbeszélést, majd így szólt:

— Most már tisztában vagyok önnel. Most már kezdetjük a külső hüvely formálását.

A délutáni órák voltak kitűzve, háromtól ötig. De ez csakhamar lehetetlen időnek bizonyult, mert amint leültem, azonnal letapadtak a szemeim. Majmuna álomtündér suhogó szoknyája szélével megérintett. Ez az egyetlen asszony még, aki varázserővel bír fölöttem. Sailo Alpo azonban nem akart egy alvó író. Arra kért, tegyem át az üléseket délelőtt tizenegyre. Nem ért semmit. Délelőtt is legott elaludtam, mihelyt eleibe kellett ülnöm s egy pontra szegeztem a szememet. A művész kétségbe volt esve, de én legalább gazdagabb lettem egy tapasztalattal: »Ha álmatlanság gyötör, állj be modellnek.«

Egy szó, mint száz: nagy viszontagságok között vittük annyira, hogy a szürke, idomtalan alak lassankint engedelmesskedni kezdett a fiatal mester ujjai alatt, s napról-napra jobban fölvette az én alakomat. És hát most már megvan, és abban is megfelel a szobrokhoz kötött követelményeknek, hogy nem igen hasonlít hozzám.

Nem tagadom, sokat szenvedtem, mert néha órákig kellett állnom egy helyen úgy, hogy a lábaim elszibbadtak. De nemcsak én szenvedtem, a szobrász is sok keserűséget állt ki a látogatóim kritikája alatt. Egyik ezt kifogásolta, másik azt.

— Kerekebbnek kellene lenni a fejnek.

— A szemek túlságosan messze vannak egymástól.

— A fej nem eléggé hosszúkás.

— A szemekben nincs elég kifejezés.

— Valami idegenszerű van rajta.

A szegény művész elszomorodott ilyenkor s mint egy modern Sisiphus, újra kezdte átgúrni az egészet, de hányszor! Hasztalan. A látogatók mégis többnyire azt mondták:

— Nem az igazi . . . Tudja Isten, mégse az igazi.

— Most még kevésbé hasonlít.

— Hisz ez az öreg Deák Ferenc.

— El van hibázva profilban.

— A homlok nagyon alacsony.

— A fej túlságosan nagy.

Néha annyira ellentmondók voltak a jóakarató megjegyzések és tanácsok, hogy a Sailo Alpo homloka elborult a tanácsalanságban. »Istenem, mit csináljak hát?«

— Ne adjon semmit a megjegyzésekre — tanácsoltam neki. — A milói Vénusz még ma sem lenne kész, ha alkotója minden észrevételt honorálni akar. Hanem, tudja mit csináljon? Gyúrja át a nyakkendőmet *ferdén lecsúszottra*, mert az a csinos bog a nyakamon és a jó vasalású kabát zavarja meg az embereket.

A művész szót fogadott, egy-két mozdulatot tett a nyirkos agyagon és íme, a nyakkendő balra csúszott.

Jöttek aztán is a látogatók, nézték a szobrot, meglátták a ferde nyakkendőt, elmosolyodtak és szóltanak egyik úgy, mint a másik:

— Ejnye, de tökéletes!

Olyan, amilyen. Én nem akarom dicsérni, de azt az egyet minden felebarátomnak jó lélekkel mondhatom, hogy az efféle mulatságot tegye el magának a halála után való időkre.

246.

MK — CSIKY KÁLMÁNNÉNAK

[Budapest, 1902 őszen?]
Köszönöm a kegyes sorokat; örömmel megyek el.

[Nyomtatva:] Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Nagyságos

dr Csiky Kálmánné úrhölgynek

Helyben
Lónyai utca 23.

247.

MK — CSIKY KÁLMÁNNÉNAK

[Budapest, 1902. november]

Nagyságos Komám Asszonyom!

Ámbár most náthám van, és étvágyam nincs, vasárnap este <mégis> teszem tiszteletemet. Nem »annak dacára« hanem »éppen azért«. Minthogy ugyanis nem jól érzem magamat, olyan helyre kell mennem, ahol jól szoktam magamat érezni.

Kézcsókkal, igaz komája
Mikszáth Kálmán

248.

MK — HALMY GYULÁNAK

Fogarás jelene és jövője

[Levél a szerkesztőhöz] [Budapest, 1903. febr. 22.]

Egy vidék lap nélkül úgyszólván olyan, mint a néma, aki nem tud fájdalmának, örömeinek, bajainak hangot adni; pedig a legnagyobb orvos is, mikor a bajt gyógyítja, magától a betegről is akarja hallani, hol fáj, miye fáj, s csak ezután

meri megállapítani a diagnózist. Ez okból örömmel üdvözlöm az új lapot, mely remélem — hű tükre lesz az ottani társadalomnak. Azonban hátránya is van a dolognak, mert a szegény ember könnyebben viseli el a szegénységét, ha folytonosan nem látja a tükörből a szakadozott ruháit és a saját bozontos, elkeseredett arcát.

Egy lapra kétségen kívül nehéz, de szép feladat vár Fogarason, ha helyes eszközöket használ és nemes célokat tűz ki s azokat komoly mérséklettel szolgálja; ha eleveníti a társadalmat, fölpiszkálja a szunnyadó erőket s tevékenységre ösztökéli; ha feltárja a létező bajokat — de ha nem csinál újakat ő maga is, ami a vidéki lapokkal gyakran megtörténik, hogy fölzavarják a jótékony békét, kivált ahol több nemzeti-ség van.

Ami a közbajokat illeti, azokra kétségtelenül az az axióma áll, hogy amely bajokat könnyű felösmerni, azokat nehéz gyógyítani — amelyeket ellenben nehéz felösmerni, azokat könnyű orvosolni. Így pl. Fogaras megye legnagyobb baját, a szegénységet, könnyű felösmerni, minél fogva gyógyítása a legnagyobb nehézségekbe ütközik; még szinte a fantáziát is igénybe kellene venni ehhez a kúrához. Szükséges lenne elsősorban az Olt szabályozása. Nagy tőkék, ipari vállalatok, gyárak kellenének e vidékre, hogy a munkás kéz és a föld termékeinek becse emelkedjék s a nagyobb jólét forrása legyen. De hát honnan jönnének ezek a tőkék, ezek a gyárak? Az Aladin csodalámpájának szellemei már beszüntették fürge szolgálatkészségüket.

Azért hát a helyi sajtónak nem az ilyen könnyen föl ismerhető, sőt el sem titkolható bajok föltárása a feladata (mert a köhögést és a szegénységet úgyis mindenki észreveszi). Ezen az utóbbin segíteni csak szerencsés véletlenek képesek, vagy csodák. Hanem a nehezen föl ismerhető bajok megfigyelésével okozhatnak hasznot, mert ezeken a jóakarát könnyen segíthet. Ami pedig megvan Fogarassal szemben úgy a kormánykörökben, mint a magyar parlament és társadalom egyéb rétegeiben is.

Ez a jóakarát a mi kincsesföldünk, ezt kell okosan fölhasználni, de nem kimeríteni, sőt kímélni, öregbíteni az irántunk való rokonszenvet. Ennek pedig az az útja, hogy nem

másoktól kell mindent várni, hanem mozogjon maga a megye, illetve a község is, és tudjon áldozni azon eszközök megteremtésére, melyek a fokozatos emelkedés forrásai.

A szellemi és anyagi emelkedésnek pedig a legfőbb három követelménye:

Az egyik a béke a magyarok és a nemzetiségek közt, melyet a megye most élő faktorai dicséretes mérséklettel és önmegtartózkodással létrehozta.

A másik: a közélet tisztasága, melyre nagy energiával törekedni kell. Mert csak a tiszta és friss levegőben van igazi fejlődés.

A harmadik: a társadalom összműködése. Sok széthúzó ember nagy gyengeség: kevés egy célra tartó ember is nagy erő velök szemben. Hát még a sok egy célra tartó ember!

E három irányban legyen résen az új lap, ha missziót akar betölteni; ne nyúljon hozzá a békéhez zavaró tollal, ébresztgesse a társadalmat, és ügyeljen a közélet tisztaságára, de sohase a személyeket nézze, hanem a dolgokat. A spanyol kardokon olvastam a következő feliratot: »Ok nélkül ki ne ránts, becsülettel tégy a hüvelybe.« Bár minden hírlapíró rávésetné a tollára: »Ok nélkül be ne márts a tintába, és becsülettel tégy vissza asztalodra, mint olyat, aki az igazságot szolgáltatam.«

Annival is inkább vár nagy és nemes feladat Fogaras új organumára, mert tény, hogy Fogaras megye helyzete kényesebb, mint általában némely más megyéé. Hiszen némely megyék azt is gondolhatják, amit Mátyás király restjei: »Ha kellünk az országnak, hát legyen ránk gondja, s ha az ország virulni fog, mi is fölpezsdülünk.« Ámbár ez is csak önáltató frázis, mert a szív egészségesen lüktethet, s az egyes testtagok ennek dacára sorvadhatnak. De ha megállna is ez az okoskodás egyebütt, Fogaras primipilusainak nem lehet a szívük teljesen aggodalommentes a jövőre nézve s kötelességük preventive dolgozni bizonyos esélyek bekövetkezésének meggátolására.

Semmi titok se lehet abban, hogy a közigazgatás megoldandó nagy feladatainak sorrendjében a megyerendezés kérdése is bennfoglaltatik, s ahhoz se kell profétai tehetség, hogy egypár erdélyi megye e szabályozások és kikerekítések

kapcsán ol fog tűnni örökre, Isten. mentsen meg attól, hogy Fogaras ezek között legyen. De ha komolyan szeretjük fészünköt, lehetetlen, hogy a Damokles-kard gondolata ne nyugtalanítson.

Könnyelműsége mutatna, ha ez a nyugtalanság nem jelentkeznék. Az okos politika: a bajok előrevetődő árnyékát meglátni s kitérni előlük. Hiszen még ki lehet kerülni.

Lehet, hogy az idő még messze van; lehet az is, hogy már közel van, talán még én leszek a vármegye egyik képviselője, talán más, nálamnál erősebb ember, de az bizonyos, hogy nagy előrelátási hiány volna azzal a Pató Pál-féle filozófiával várni be azt, hogy »iszen majd felmegy egy kéré deputáció annak idején a belügyminiszterhez és majd közbevetik magukat a képviselőink«.

Nem emberekre, nem protekciókra, nem jóakaratokra (ezek mind csak hajszálak) kell fölépíteni a jövőt, hanem bástyákra, institúciókra. S itt főleg Fogaras városának jut nagy szerep. Fogarast, a vármegye szívére kell fölegíteni, fölemelni, fölvirágoztatni utánjárással, áldozatokkal, ernyedetlen munkával, téglát téglára rakni, morzsát morzsához tenni, míg végre olyan megyei empórium lesz, hogy egész természetes úton is egy nagy területnek a gyúpontja, amelyből messze kiszármazik a vérkeringés.

Mert ha aztán mindazok a vármegyék, amelyek a kikerekítés vagy a földarabolás esélyeiben dolgoznak, meg fognak jelenni deputációkkal és képviselőikkel a miniszteri audienciákon, ahol a megyék új mappája készül: a sok pro és kontra érv mind pusztá szószátyársággá válik a nagy versenyben — hanem döntenet a városok ereje.

Merem mondani, hogy Fogaras városa jó úton van célja felé, de még a haladás elején. Tovább kell menni a megkezdett úton. Nagy dolgokat persze nem lehet kívánni (egyetemet, kir. táblát nem kívánhat), de kis dolgokat kell megcsinálni, amiket lehet — azok majd maguktól odahúzzák a nagy dolgokat.

Lehetővé kell tenni, hogy a pénzügyi igazgatóság minél előbb odajöjjön; ki kell építeni áldozatokkal a felek-fogaras vasútvonalat. Különösen súlyt tudnék fektetni egy kis kulturális haladásra is; egy városi könyvtárt kellene szerezni,

egy nyári színekort építeni, hogy a lélek is megtalálja a maga táplálékát Fogarason.

Jól tudom én azt, hogy századok mulasztását rövid idő alatt pótolni alig lehet; azt is tudom, hogy egy generáció nem bír meg annyi terhet és hogy a haladás mindenütt nemzedékek műve. De másfelől érzem a kötelességet, nyíltan megmondani, hogy egy kis erőfeszítés sohase lehetne olyan gyümölcsöző, mint éppen most. Mert ránk nézve az első főtörekvés az, hogy egyáltalán megéljünk.

Az aztán csak a mellék-kérdés, hogy jól megéljünk.

Mikszáth Kálmán

249.

MK — CSIKY KÁLMÁNNAK

[Budapest, 1903. július 7.]

Gratulálunk Méltóságodnak

Mikszáthék

250.

MK — JORDÁN SÁNDORNAK

[Budapest, 1903. július 26.]

Igen tisztelt főrabbi úr!

Tegnap személyesen a miniszterrel tárgyaltam védencünk dolgában, mert észrevettem, hogy az alsóbb rétegekben az *antiszemizmus* dolgozik ellene, ezt meg is mondtam a miniszternek, s épp azért, az ő hatalmi erejébe tettem le ezt a különben csekély ügyet.

A miniszter rá is tette a kezét és azzal bocsátott el[:]

»A három hely közül, melyet kér, nem tudom melyik üres még, melyik nem — vagy hol forognak akadályok, hol nem, de annyit ígérek neked, hogy embert csinálók belőle.«

Úgy tudom a lendvai állás nincs még betöltve — és erre
összel kerül sor. Azt hiszem, ezt kapja meg. De ha nem is,
mindenesetre előkelő helyet kap: ez ki van kötve.

A holnapi napon Rohitsra utazom, s a nyár folyamán
nem igen leszek már Pesten.

Bpest, júl. 26. 1903.

Tisztelő híve:
Mikszáth Kálmán

251.

MK — CSIKY KÁLMÁNNÉNAK

[Budapest, 1903. szeptember körül]

Méltóságos Asszonyom!

Miután szabad választásom van, gyakorlom ezt a kegye-
sen rám háritott jogot és a *kedd estét* választom — és hozzá a
»Márványmenyasszonyt«, — de csak azért, mert a másik
helyen, ahol ezelőtt voltunk, nem igen lehet beszélgetni.
Tehát félkilenkor? De ha valami más helyre történék meg-
állapodás, én annak is szívesen vetem magam alá.

Csókolja kezeit tisztelő komája
M. K.

[Nyomtatva:] Mikszáth Kálmán
[Címzés:] Csiky Kálmánné úrhölgynek

252.

MK — A KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT IGAZGATÓSÁGÁ-
NAK

[Levél jobb sarkába nyomtatva:] Reviczky tér 1.
[Budapest, 1903. október 28.]

Mélyen tisztelt Igazgatóság!

Őszinte köszönettel vettem az Igazgatóság becses levelét,
melyben még szélesebb munkakört ruház rám az eddiginél.
Míg egyrészt örömet okoz nekem ez a tény, kivált abból a
szempontból, mert egy erkölcsi elismerést is tartalmaz, más-

részt élénken fokozza bennem a vágyat azt munkásságommal és a Társulathoz való ragaszkodásommal viszonzni.

Mély tisztelettel maradtam a Társulatnak

őszinte híve

Mikszáth Kálmán

Budapest, okt. 28. 1903.

253.

MK — SZIGETHY GYULÁNÉNAK

[Töredéklevél]

[Budapest, 1903 őszén]

A szobor eszméjét nem kell elejteni. Nagy szegénység a magyar kultúrtörténetben, hogy nincsenek benne asszonyok. Olyan üres nélkülök ez a kultúrtörténet és olyan szomorú, mint egy ház, ahol nem suhog asszonyi szoknya. Csodálom, hogy a jelenkor azt nem szégyenli. A mi asszonyaink élete közönségesen ott végződik, mikor az utolsó ember is meghal, aki vele együtt bálozott, vagy aki az asztalánál evett.

Egy ezeréves nemzet, és nincs benne az asszonyoknak egyéb nyoma, mint az a bizonyosság, hogy lenniök kellett, mert a férfiak tőlük születtek. Egyéb alig van. Némi nevet Lorántffy Zsuzsánna és Bohusné hagyott. Csakis ők. Mert Zrínyi Ilona és Széchy Mária nem az asszonykvalitások csúcspontjai, hanem a férfikvalitások szurrogátumai (pótférfiak).

Most aztán támad egy asszony, Veres Pálné, aki a semmi-ből alkotott valamit, szellemével, nagy lelkének energiájával, a közöny százfejű sárkányának letiprásával, szóval egy olyan asszony, aki egy szobor erejéig megnőtt.

Hiszen, ha nem volna egy ilyen asszonyalak, ki kellene gondolni egyet, mint ahogy egyebütt is vannak nagy alakjai valamely kornak, melyeket egy későbbi kor mesterségesen fűjt fel nagyokká, mert a szobrok nem annak készülnek, akit ábrázolnak, hanem a jövő generációnak, akinek a szoborban meg van adva a minta, melyhez hasonlítsanak. Hogy a minta a valóság után van-e véve, vagy kigondolt, az mindegy.

A valóság valóság marad minden körülmények közt. Mondjuk a legrosszabb esélyt, hogy nem fog begyűlni a szo-

borköltség. Szégyen lesz-e ez és kinek? Hiszen Mátyás királyra is csak három vagy négy század után, hetven év alatt gyűlt egybe a szobor költsége, azaz, hogy még most se gyűlt be, mert még nincs kifizetve. Kisebb lett-e ezért Mátyás király?

Már magában ez a mostani mozgalom (még ha meghiúsulna is) emeli némileg úgy Veres Pálnét, mint élő hölgy tisztelőit, mert már az a tény, hogy szó volt szoboremelésről, figyelmezteti a jelenkort és az utókort: »álljatok meg emberek, itt valaminek lenni kell, mert csoportosulás van«.

Mint ahogy a köznapi életben figyelmesebbé leszünk olyan helyen, ahol sokaság verődik össze, Veres Pálnéra tehát már e mozgalom (s meghiúsulás esetén a híre) rávezeti az utókort, hogy figyelmesebben vizsgálja őt. Ezzel a mozgalommal, úgyszólván, be van adva a fellebbezés az utókorhoz, hol nem vesztheti el pörét.

Én különben hiszem, hogy sikerülni fog a dolog egészen, de hogy részben sikerülni fog, azt tudom. Legrosszabb esetben tehát marad egy töredék összeg, egy pár ezer forint, »Veres Pálné szoboralap«, mellyel okvetlenül célt értünk. Vagy úgy, hogy jobb időben, jobb nemzedék kiegészíti az összeget, vagy úgy, hogy valamely, az ő működésével rokon kultúrpalota emelésénél a megmaradt összeget odacsatoljuk annak a költségeihez, azon föltétellel, hogy azt Veres Pálné szobrával ékesítsék, akár a bejáratnál kívül, akár pedig, ha kisebb lesz az összeg, magán az épület homlokzatán is megelegszünk az ő szobrával a többi nagy kultúrharcosok társaságában.

Mikszáth Kálmán

254.

MK — CSIKY KÁLMÁNNÉNAK

[Budapest, 1903 körül]

Méltóságos Asszonyom! Kedves Komámasszony!

Irodalmunk olyan szegény az ilyenfajta folyóiratokban, hogy teljesen megfelelő nincs. A Hét áll a legmagasabb nívón, de szecessziós, cinikus és istentagadó. Az Új Idők újság

limonádés, picit frivol és rosszízlésű újság. A B[udapesti] Sz[emle] vaskos, unalmas. A többi folyóiratok szóba sem jöhetnek. Még talán a legjobb a Vasárnapi Újság a Heti Krónika című mellékklappal. De természetesen ez sem az igazi. Ilyen csak egyszer volt, a hajdani Koszorú, az Arany lapja. Teleki grófnőnek, aki maga is olyan jól lát a szellemi világban, nem merek ajánlani semmit. Kézcsókkal maradtam tisztelő komája

Mikszáth Kálmán

255.

MK — KENEDI GÉZÁNAK

[Budapest, 1903. december 24.]

Kedves barátom a redakcióban!

Itt küldöm nektek a »Vasárnapi Újság« ünnepi mellékletéről »A fahuszár meg a lova, meg a ló sípjá« című elbeszélést. Közöljétek a tárcában, és egyszersmind feleljetek nekem, micsoda rettenetes összeköttetéseitek vannak nektek nemcsak ezzel a világgal, hanem a másikkal is.

Én ezt az elbeszélést éppen azon éjjel írtam, mikor ti megírtátok rólam az újságban (gondolom a második számban), hogy milyen rossz írásom van, nem teszek vesszőket, írásjeleket sehova, szóval, nem tudok írni.

Szól pedig az elbeszélés egy olyan emberről, aki szintén azt állította valamikor, amit te, hogy nem tudok írni. Mint-hogy már meghalt az illető, egy sírkövön adresszáltam hozzá a cáfolatot (amint azt látjátok az elbeszélésből). Időközben azonban nem lehetett ráakadni a sírjára, minélfogva van egy fölösleges sírkövem. No, no, ne ijedjete meg, nem nektek szántam. Csak éppen azért emlitem, hogy micsoda elmességre csábíthatna a ti meggondolatlan megjegyzétek.

Ha ugyan a ti megjegyzétek volt! Mert a hideg fut végig a hátgerincemen s a babona fog el, hogy mikor a fahuszárral megfúvatom a ló sípját, adjon jelt magáról a halott, hogy hol van, akkor ezzel egy titokzatos kéz mozdul meg az

Újság hasábjain és azt írja mintegy feleletül: »Mégis csak nem tudsz írni?«

Magá volna az Szepe bácsi? . . . Vagy csak ti vagytok lurkók és bosszantjátok az embert?

Mikszáth Kálmán

256.

KENEDI GÉZA — MK-NAK

[Budapest, 1903. december 24.]

Kedves barátom!

Magamra veszem a haragodat, mivel azt a kis cikket ellened én követtem el. Egyébiránt nem ez az első leveled, amit belőled kiharagítottam.

Hanem, hogy írni még most sem tanultál meg, az bizonyos. Valamikor régen, amikor még egymás mellett álló asztalon körmöltünk, sokszor megbámultam ebbeli defektusod miatt a — szedőt. Téged kezdetben csak érdekes embernek tartottalak.

Pipával írtál, mégpedig gipszpipával és írás közben olykor felkeltél a székből. Egyet vagy kettőt fordultál pipástól a magad tengelye körül; akkor leültél és írtál tovább. Évekig ment ez így. (Hol van már az az íróasztal és hol van az a pipa is!)

Minket majd kirázott a hideg, hogy ugyan mit lehet úgy írni, hogy az ember a maga tengelye körül forog, és gyanúsan mosolyog hozzá? De ne adj isten, hogy el bírtuk volna olvasni a kéziratból. Előbb a szedőnek adtuk és csak azután olvashattuk el.

Így aztán lassankint rájöttem, hogy tulajdonképpen becsaptál bennünket. Hiszen itt nem a szedőt kell megbámulni, hanem téged!

De annyi ma is megmaradt akkorról, hogy mindig mély tiszteletet érzek az iránt a szedő iránt, aki a te csodálatos kézírásodat úgy meg tudja fejteni, amint itt mindjárt következik.

Legyen tanúm a nyájas közönség.

Régi híved
Kenedi Géza

[Budapest, 1904. január 31.]

Kedves barátom! Exkuzálnom kell magamat, hogy belekontárkodom a szakmádba, a »Szerkesztői üzenetek«-be, amely rovatból te olyan csodát csináltál, mintha valaki liliomokat nevelne a szemetesládában.

A dolog úgy esett, hogy ma a klubban voltam. Azaz ott vagyok én minden este, de a politikával nem foglalkozom, kivált mióta arra vállalkoztam, hogy politikafélét írjak a lapunkba. Este én kártyázni szoktam, s a politikából untig elég nekem annyi, amennyit Vörös László jónak lát elhullajtani osztás közben. Az is sok. Azzal se tudok mit csinálni.

Néha, nagy ritkán, ha hamar elvégezzük, mégis bemegyek a tanácsterembe, megnézni, hogy mennyit öregedett azóta Tisza István, aki legalább énrám nézve teljesen elveszett, mióta miniszterelnök. — Csak korban közeledünk egymáshoz.

Talán egyetlenegyszer beszéltem vele azóta, akkor is a lapunkat kérdeztem:

— Hogy tetszik »Az Újság?«

Kitérőleg felelt, hogy még nem igen olvasta. (A harmadik számnál tartottunk akkor.)

— Tegnap belenézgettem a vasúton — mondá —, de együtt jöttünk Klobusiczky Jánossal; hol olvastam egy pár sort, hol János mondott valamit, és úgy áll most eszemben a fölszítt anyag, hogy nem tudom, mi való »Az Újság«-ból és mi Klobusiczky Jánosból.

De hát ez nem tartozik ide. Mert mi köze a mi újságunkhoz Tisza Istvánnak? Azaz, hogy mégis ide tartozik. Mert éppen arról lesz szó továbbad.

Hát ma is így történt, ti. bementem a tanácsterembe és ott találtam a gazdátokat, vagyis a gazdákat, Gajári Ödönt, aki most éli a mézes heteit a lapjával. Ott ül rendesen. A bal szögletben, nagy csoport között, mint egy II. Eötvös Károly. Arca ragyog az örömtől, szemei fénylenek és egy nagy köteg levelet hoz fel naponkint, melyekből szemelvényeket olvas fel hallgatóinak.

a Tisza lapja volna, azt egyszerűen azért nem írhatjuk meg, mert nem a Tisza lapja. Köszönjük, ha ön egy szép asszonyhoz hasonlítja, de ez nem talál, mert ha elfogadnók, hajadonnak kellene őt mondani, aki nem szándékozik soha férjhez menni s még kevésbé flirtelni bármely kormányval.

Ezt a lapot éppen az általános flirtelestől megcsömörölve terveltük ki és oly időben tettük meg készülleteinket a megjelenéséhez, mikor még a Tisza miniszterelnöksége legalább is oly messzeségben látszott, mint amilyen messzire Debrecen van Konopisttól.

Ha mégis hasonlítani kell valamihez, akkor mi óra akarunk lenni; de nem valakinek a *zsebórája*, amelyet magával vihet, ahova neki tetszik, hogy a zsebében ketyegjen; még kevésbé *álló óra*, amiben muzsikáló készülék is van (ilyet is szeretnek a miniszterek), de mi *napóra* akarunk lenni, melynek a számai a liberálistikus napfénye nélkül üres, holt írás. Az írás és a napfény együtt jelzi az időt és csak annak, aki künn dolgozik a napfényen, az óra perifériájában.

Különben nem egyedül az ön levele feszeget ilyesmit. A kíváncsiság kikandikál egyéb levelekből is, amit egy csöppet se csodálunk. A fogamzásban mindig van valami misztérium, s a titokzatos ingerli az embereket. Egy kezdő lapról mindig sok szó foly. Kik írják? Kinek írják? Honnan támadtak? Hova mennek?

És tényleg úgy is áll a dolog, hogy minden lap szolgál valakit. S a képzeletében okvetlenül meg kell jelennie annak, akihez szól, akit szolgál. Másképp az nem lehet. Magamról tudom. Mikor a regényeimet írom, mindig egy nénikém áll előttem, aki olyan édesdeden tudott kacagni gyermekkoromban, ha valami jóízűt mondtam, mint egy cseppettyű. Mindent őneki írok, vagyis ővele diskurálok, őneki beszélek el harminc év óta tarkabarka bohóságokat. Ha valami jó gondolat szalad ki a tollamból, órá gondolkodom; és látom a mosolyt ajkain megcsillanni, vagy a könnyet a szemében, mire magam is elmosolyodom és folytatom, folytatom, nem bírok tőle megválni, — pedig hát szegény Máli néni régen a föld alatt porlik csendesen, valahol az ebecki temetőben. . .

Így teremnek azok a sokszor kacagtató dolgok a tinta-tartómból egy holt asszony mulattatására.

Azt hiszem, minden művészet ilyen. Még a mesterségek közül is sok. Mikor Worth ruhát komponál, képzelete előtt egy termetnek, egy ismerős alaknak kell lebegnie, s mekkora különbség, hogy az egy kövér pástétomsütőné-e, vagy egy szilfid marquise a St.-Germainből. A lap se egyéb, mint a munkatársak diskurálása láthatatlan személyekhez. Elmondják neki nézeteiket a napi eseményekről, lehetőleg annak a szájaíze szerint. Az egyöntetűség, úgy gondolom, akkor a legtökéletesebb, ha minden munkatárs azt az egy személyt gondolja.

Van lap, amelyik főtisztelendő Samassa érsek úrnak látszik jelentést tenni a történeletről, van, amelyik Sággy Gyulának referál és így tovább — végre van olyan lap is, mely céltalanul zúg és nekiered az országnak, mint az orkán, hogy amit lehet, összezúzzon, kicsavarjon, besüvíti az üres fejekbe, befúj a kéményeken, az ablakokon át a házakba, ahol eloltja a világító gyertyákat, vagy fölszítja nagy dudálással a tüzeket ebben a szomorú országban, ahol »árvízzel locsolnak és tűzvészsel melegítenek«.

Nos, hát mi is csak lap vagyunk. Élő emberek, akik élő emberekre akarnak hatni. Mi is szolgálunk valakit és őneki írjuk a lapot, de ő maga arról semmit se tud.

Hát én most ezt elárulom önnek, mert mi erre nézve teljesen megállapodtunk. Aznap, mikor a lap megindult, éppen ezekkel a szavakkal fejtettem ki Gajárinak, hogy egy ilyen emberre szükségünk van, mire egy helyeslő gesztussal mintegy kiteríté elém Magyarország mind a tizenhét millió lakosát, akár egy játszma kártyát.

— Igazad van, hát húzz ki egyet, azaz gondolj valakire.

— Gondoltam már.

— No, ugyan eltalálom-e? Hol lakik?

— Szegeden.

— Öreg vagy fiatal?

— Inkább öreg. Józan ítéletű, világos tisztos gondolkozású magyar koponya.

— Megállj — szól a karomat megragadva —, ez Pálffy Ferenc.

— Az. Én a politikát évek óta neki írom. Előttem áll, ha a tollat megfogom, s mindig keresem azt a leghelyesebb

gondolatot és felfogást, amire ő rábólint a tisztos fehér fejével: »No-no, magam is úgy gondoltam.«

— Helyes — mondá Gajári —, Pálffynak írjuk a lapot. Ezt majd megmondom minden munkatársnak.

— Csak még egyet! — folytatám. — Olyan alakban kell az egyes eseményeket feldolgozni, mintha Pálffy Ferenc előtte való nap vadászatot lett volna Csöngöllén és nem olvasott volna lapokat — hogy ennek dacára is tiszta képet nyerjen az öreg úr.

— Topp — végzé Gajári —, megegyeztünk.

És hát ez most már így van: írjuk a lapot Pálffy Ferencnek tulajdon magának és mindenki másnak, aki lelkületben, politikai felfogásban és tiszta, józan ítéletben őhöz hasonló.

258.

PÁLFFY FERENC — MK-NAK

[Budapest, 1904. február 20.]

Tisztelt és kedves barátom!

Az Újság január 31-iki számában azt írtad, hogy a lapot nem Tisza Istvánnak, hanem nekem csináljátok. Mi tagadás benne, kissé megijesztett a dedikációval járó erkölcsi felelősség. Eszembe jutott a Matlekovics Sándor esete. Őt azzal tisztelte meg a fiumei Adria-társaság, hogy egyik nagygőzöst az ő nevére keresztelte. Egyszer aztán lenn sétált a kegyelmes úr az Adamics-mólón és hallja, amint egyik matróz odaszól a másikkal: Ördög bújjon abba a Matlekovics Sándorba, sohasem tud idejében hazacihelődni! (Olaszul még csúnyábban hangzik.)

Akármit mondjatok is, az ilyesmi sohasem kellemes. Hiszen szép dolog, ha mostanában azt hallom a szegedi Kassban: Okosan ír a Pálffy Ferenc lapja! De hogy leszünk ha egyszer majd így szólnak a civisek: Bolondokat beszél a Pálffy uram Újság-a!

Hanem most egészen másról van szó. Ha már a nyakamba kötötted a kolompot, hát hadd zörgessem egy kicsit!

Azt olvasom a mai Újság-unkban: »... a legutóbbi orosz-török háború is azzal végződött, hogy a kozákok a Márvány-tengerben itatták meg a lovaikat.« Az ég szerelmére kérlek, Kálmán, telegrafáljátok meg tüstént a muszka cárnak, hogy a kozák-lovak elvből nem isznak tengervizet! És ők nem úgy vannak az elvükkel, mint a szofták a pezsgővel, ők igazán utálják. Úgy látszik itt a Romanov-dinasztiának egy végzetes tévedéséről van szó, melyet nem mernek elosztatni a pétervári udvaroncok. Hát ezért folyt annyi vér a Sipka-szorosnál és Plevnánál! Ezért mondott annyi dikciót Szücs Pátri! Hátha a japán háborúba is csak azért ment bele a cár, mert most meg a Sárga-tengerben akarja megitatni azokat a bizonyos kozák-lovakat? Elgondolni is szörnyű! De ha megtudja, hogy a sós víz nemcsak a lónak, de a kutyának se kell, akkor talán megbékül még a mikádóval.

Ugyancsak a mi lapunkban olvastam *A díszkeresztény* című mulatságos cikket is. Szerinte a lipótvárosi társaság megkívánja a maga házikeresztényétől, hogy: »*legyen árja egészen*«.

Hát nagyon szép dolog a lipótvárosiaktól, hogy tolerálják a keresztényt, de bizony nem szép tőlük, hogy válogatnak benne, és hogy a magyarja nem, csak a Lueger-fajtája kell nekik. Az *árja* indogermán, tehát minden, csak éppen nem magyar.

A Schönerer-Wolf-féle etnográfia lefoglalta ezt a szót a germánok számára, és a megkülönböztetés éle még inkább fordul a magyar, mint a zsidó ellen, mert a szemita faj közelebbi rokona az árja népcsaládnak, mint a turáni faj. Ha tehát igaz, amit írtok, hogy a Lipótvárosban csak az árja kereszténynek van keletje, akkor már megértem azt is, hogy miért nem szabad a Svábhegyen magyarul beszélni...

Tisza Istvánnak, ha történetesen szóba hozná a tengervizet ivó kozáklóvat, vagy a lipótvárosi árját, azt mondhatjátok, hogy nem Az Újságban olvasta, hanem Klobusiczy Jánostól hallotta. Nekem azonban ne magyarázatok semmit. Szellemet idéztetek, Kálmán, itt vagyok!

Maradok egyébként szerető barátotok és lekiismeretes olvasótok:

Pálffy Ferenc, Szegedről

259.

MK — MEGNEVEZETLENNEK A FRANKLIN
TÁRSULATNÁL

[Budapest, 1904. február 23.]

Igen tisztelt barátom!

A »Jegenyék alatt« című könyv Tömörkénytől értékes, művészi erővel megrajzolt pusztai apró képek gyűjteménye. *Kiadásra ajánlom.*

A »Festett világ« már gyengébb valamivel, de szinte kiadható a szerző neve miatt. Kompozíciója laza egy kicsit — de végre is a műregények az egész világon ritka dolgok. Budapest, febr. 23. 1904.

Tisztelő híve
Mikszáth Kálmán

260.

MK — GAJÁRI ÖDÖNNEK

[Budapest, 1904. április 1.]

Kedves barátom!

Te vagy a legkegyetlenebb szerkesztő, aki akkor is dolgoztatod a munkatársaidat, amikor alszanak. Így esik meg rajtam, hogy »Az Újság« ma reggeli számában ámulva látom, hogy cikk van tőlem, »Mesék a protekcióról« címen, amelyet nem én írtam s amelyben tanítom a fiatal képviselőket, hogyan kell protegálni.

Ha valami bakafántos ember volnék, összevesznék veled, hogy mért íratod oda a nevemet idegen cikk alá, mikor én még a magam írásait is álnéven Scarronnal jelzem, annyira kímélvén a saját nevemet, mint az öreg bútort szokták, hogy huza-tot tesznek rá. De én nem vagyok kötekedő, s hízeleg is egy kicsit a hiúságomnak, hogy énbőlőlem két példányt tartasz a lapnál. Mint ahogy a katonatisztnek két kardja van ugyan-

abból a nemből. Az egyik csak parádéra való, nehéz a tokjából kihúzni, sőt nem is szükséges, a másik ellenben éles, solingeni acél, hadakozásra való.

Hanem hát mindegy. Most az egyszer mégis kihúztál a tokomból, és ha már össze nem veszek veled, legalább annak a másik Mikszáth Kálmánnak beszélek a fejével. Ha az öreg képviselő informálhatja a fiatalokat az ő cikke szerint a helyes protekcióról; az öreg írónak is jussa van a fiatal írók egy kicsit kitanítani, hogy ha ez joggal vagy jog nélkül az ő ruhájába öltözött.

Először is legfőbb dolog minden közleménynél a világosság. Hogy az olvasót semmi se zavarja. Tisztán jöjjön ki az intenció, a hang az író tollból, mint a cremonai hegedűből. Semmi félreértés, semmi köd, semmi homály és semmi felesleges. A felesleges olyan hiba a műben, mint a cipőben a vak bevágás. No, már most azt írja a cikk címe alá az én alteregóm: »Elmondja Mikszáth Kálmán«. Az olvasó tehát azt hiszi, hogy az alábbi cikket Mikszáth Kálmán beszéli. Hát jól van, higgye; menjünk tovább.

Megkezdődik [a] cikk. Képviselők alsós kalabriászt játszanak, le van írva a parti részletesen (ami teljesen felesleges, és midőn talapzatául szolgál a sovány mesécskének, csak a szimmetriáját rontja és a hatását). Folydogál, folydogál a leírás vagy húsz sorban, midőn egyszerre akképp folytatódik: »Ebben a pillanatban jelent meg Mikszáth Kálmán . . .«

Az olvasó szeme megbotlik, mint valami rögben a láb, tekintete fölszáguld a cikk elejére.

— Hogyan? Nem értem, — tűnődik magában. — Hiszen Mikszáth mondja a cikket. Hogy lehet az, hogy mégis csak most jön be?

Megtörli okuláróját. Elejétől kezdi olvasni. Teljesen meg van confundálva. Furcsa. Ki mondja hát ezeket? Talán mégse Mikszáth. Valami okosabb ember beszél itt. Misztifikáció van a dologban. Talán a szedés esett össze a nyomdában. Egy Mikszáth által írt cikk belekeveredett egy Mikszáthról írt cikkbe. Szóval az olvasó, a mi Pálffy Ferencünk, megzavartott az élvezetben, és most már nem tudja, mit higgyen, mit olvas, kitől olvas és mi akar az lenni. Következésképp átgrik az utána való kolumnára.

A második lényeges dolog *A talaj és a személyek ismerete*. Először is én magam még az elemeit sem ismerem az alsós kalabriásznak, mégis úgy tüntet fel a cikk, mint valami kalabriászhéroszt. Mit fogok mondani a cikk után barátainak, kik abban a hiszemben játszanak velem évek óta egyéb játékokat, hogy az alsósban járatlan vagyok. Hogy keverhette a cikkrő kártyás hírébe a szegény Feilitzsch bárót, akinek talán kártya se volt soha a kezében? Ha pedig lett volna, úgy fest-e ő, mint aki összedobja a rossz kártyákat? Hiszen éppen a nehéz játzmák a passziói. Vagy mily lehetetlen föltevés, hogy olyan ravasz székely, mint Dániel Gábor leüljön Rosenberggel játszani, vagy hogy Rosenberg kontrázzon meg (egy) olyan játékot, amit lehetetlen megnyerni Teringette, barátom uram, kedves másolatom, ismerni kell az embereket egy kicsit.

Ami pedig a protekciót illeti, hiszen igaz, ami igaz, vannak ilyen történeteim. El is mondtam egyiket, másikat, de nem ilyen istentelen mártásban. Sokkal jobban tiszteltem a minisztereket, hogysen az ő eszükön megkísérteném túljárni. Oh isten mentsen engem attól a gondolattól! A felsőség az Istentől van. Őket a Gondviselés állította az ügyek élére, és a Gondviselés erre a rövid időre annyi ésszel látja el őket, hogy mi jámbor mamelukok abba bele se nézhetünk, mint a napba, némhogy megzavarhatnók. Azért hát bocsásd meg, kedves barátom, ha kifogásolom a pikáns tónust, mellyel őexcellenciáik felől engem beszéltet mai lapod.

Én a protegálásról is azt tartom, hogy többet ér abban egy lat szerencse, mint egy mázsa ész. Akár énbennem van az a mázsa ész, akár a protegáltban.

Hanem a lat a szerencséből... Az más. Az már döfi. Mert csodálatos dolgok történnek e tekintetben.

Egyszer, valamikor, sok-sok év előtt, egy járásbíró protegáltam Rétságra, az akkori igazságügyminiszternél. Elmondtam neki, miért jöttem, elmondtam minden jót ama nógrádi barátomról, akit ajánlottam.

— No, hát nézzük meg az aktát — szólta a miniszter —, nézzük meg együtt, hogy áll a dolog.

Behozatta az aktát, miközben lomha mozdulattal mutatott a lábainál egy nagy fonott kosárra, melyben halomban álltak a papírosok.

— Ezek mind képviselők ajánló levelei — mondá fumigáló orrhangon.

Egy remegő pillantást vetettem a szörnyű temetőre, hol annyi remény fekszik meghalva.

Az ajtó nyílt, az aktát előhozta az államtitkár. A miniszter beletekintett.

— Hogy hívják a barátodat? — kérdé.

— Tóth Pál. (Bizonyosan tudom, hogy T-vel kezdődött a neve. De azt is bizonyosan tudom, hogy nem Tóth Pált mondtam.)

— Tóth Pál — nyögte szomorúan a miniszter. Harmadik helyen van ajánlva. Oh, szegény Tóth Pál. De nézd meg magad! Első helyen áll Litassy, kitűnő albíró, több szolgálati éve van Tóth Pálnál, öregebb is, érdemesebb is, Tóth Pálnak azonfelül egyik vizsgálója is hiányzik.

— Hol van az, hogy a vizsgálója hiányzik?

— Itt áll ni. Ez az.

— Mindamellettt azonban .

Szavamba vágott:

— Várj csak. Ne szólj még semmit. Én teszem fel a kérdést — folytatta kenetesen. — Mondd meg nekem, szívedre téve a kezedet: ha te volnál az igazságügyminiszter, melyiket neveznéd ki.

Zöldfényű szürke szemeit rám mereszté, mintegy hipnotizált velük, s e svengalizmus hatása alatt az én agyvelőmbe is egy miniszter bölcsessége szökkent s akaratlanul rebegtem:

— Én ezt a Litassyt nevezném ki.

— No, hát az lesz. Látom, derék ember vagy, barátom.

Hazamentem, s megírtam Tóth Pálnak a szokásos episztolát: »Mindent elkövettem, barátom, de a vén salabakter (ti. ő excellenciája), a csirke-eszével nem bírta érveimet fölfogni, kifogásolta, hogy vizsgád nincs, és valami „Litassyt” fog kinevezni. Ne is tégy többé semmi lépéseket.«

A levelet elküldtem, s ezzel elvettem a gondját, rá se gondoltam többet a rétsági üresedésre, midőn harmadnap

reggel a Házban odajön a padomba az igazságügyminiszter és siránkozó hangon mondja:

— Ne okoskodjatok, édes barátom, hagyjatok békét barátom. . . Ne öljetek, ne szúrjatok, ne vagdalózzatok.

— Mit, hogy mit? — kérdem elcsodálkozva.

— Telegrafice terjesztettem fel tegnap — nyögte fájdalmasan rángatózva, mintha minden szónál egy csomó vért köpne ki.

— Igen, kit, mit? Nem értem.

— Azt a Tóth Pált, barátom. De legyen elég. . . legyen elég.

Ezzel sarkon fordult, s megtört, roskadozó léptekkel hagyott ott, tűnődve, hogy mi is történt hát Tóth Pállal, hova terjesztette fel? . . . Hiszen nem kellett azt sehova felterjeszteni.

Érthetetlen volt előttem, tudakozódtam fűtől, fától, hogy mi történhetett tegnap vagy tegnapelőtt a Házban, vagy a klubban, hol már két napja nem voltam, míg végre kombinációk alapján nagysokára pedzeni és összefüggésbe kezdtem hozni a dolgokat.

Az történt ugyanis, hogy éppen aznap, mikor Litassy ki-nevezésében megállapodtunk, este a klubban *Horváth Gyula* (ki egyike volt a legbensőbb barátainak) megtámadta a konferencián az igazságügyminisztert, hogy nincs alkotmányos érzéke, hogy a képviselőket ignorálja, és oly vehemensen rontott neki, hogy a piros szék recsegni kezdett alatta.

Öexcellenciája kombinálni kezdett, s alkalmasint kikombinálta a nagy eszével, hogy Horváth Gyulát én állítottam ellene a sorompókba; és így lett Tóth Pál járásbíró.

Hát ez az egysikerem volt. Ezt is véletlen okozta. És ez se okozott már örömet. Mert ott volt már Tóth Pálnál a levelem, aki, mikor pár nap múlva a hivatalos lapban olvasta a kinevezését, ilyenformán dörmöghetett magában felőlem.

»Pedig mit írt az az élhetetlen fráter. Látszik, hogy nem is beszélt a miniszterrel, aki ösmeri az én értéke-met.«

(Kölcsönös termés)

[Budapest, 1904. április 1.]

Kedves Barátom!

Abban állapodtunk meg, hogy húsvétra kölcsönösen kicseréljük a terményeinket. Én át is vettem köszönettel a bort, mely keceli szőlődben termett, az isten áldja meg azokat a becsületes filoxerákat, akik elég ildomosak voltak téged kikerülni. Írod, hogy most már rajtam a sor, vagyis hogy küldjek valamit, ami az én íróasztalomon termett.

Hát küldök. Mesét küldök. Az Újság Gyermekek-mellékletére. Nem én írtam, de az én íróasztalomon termett, mert a sógorném írta ittlétekor az én íróasztalomon. Ha én írtam volna, nem dicsérhetném. Miután pedig ő írta, nem szidhatom. Hanem azt az egyet megjegyzem, hogy porontyaim igen jól mulattak rajta és úgy hallgatták, de úgy hallgatták tátott szájjal és nyitott merev szemecskékkel, hogy a pilláik se mozdultak.

Az én sógorném, Kornélia néni nem egyébért írja történeteit — csak önekik. Este mesélni kell: napközben kénytelen kigondolni s leírni a történeteit, s minden meséjéért kap a gyerekektől három-három csókot; ha nagyon jó a mese, hat csókot.

Hát annyit mondhatok neked jó lélekkel, hogy az itt küldött »Hattyú vitéz és a fekete kutya« hat csókkal jutalmazott mű.

Nyilván sok dolgot közöltél már régi szerkesztői pályád alatt (kivált a Nemzetben), ami százezer embernek volt írva, de csak egynek-kettőnek kellett; próbálj most egy olyat közölni, ami csak két kis kölyöknek volt írva, hátha ez fog tetszeni százaknak és százaknak.

Kelt Bpest, április elsején 1904.

Tisztelő munkatársad

M.K.

262.

MK — JÓKAINÉ NAGY BELLÁNAK

[Nyomtatva:]
Reviczky tér 1.

[Budapest, 1904. június 5.]

Méltóságos asszonyom!

Őszinte szívből köszönöm kegyességét, hogy mesteremnek és barátomnak arcképét elküldeni kegyes volt. A legközelebbi napokat távol töltöttem a fővárostól, s azért a becses ajándék csak most jutott kezembe s órákig tartott mély meghatottságban.

Huszonötéves zavartalan jóviszony és szeretet fűzött hozzá. Ez az ő halálával se szűnhetett meg. Sőt még ezután szándékozom némi erőfeszítést tenni, hogy diesőségének nagyságához némi téglákkal tehetségem szerint én is hozzájáruljak.

Fogadja Méltóságod mély gyászában mély tiszteletemet és igaz részvéteimet

Budapest, Jún. 5. 1904.

alázatos szolgálója:
Mikszáth Kálmán

263.

MK — THURÓCZY VILMOSNAK

[Budapest, 1904. június 29.]

Igen tisztelt barátom!

A vadkecske megérkezett és bőre immár utolsó állomáshelyére, a szűcshöz is elvitetett, porhüvelyéből ellenben nagy lakomát csaptunk, tiszta szívből koccintva Nyitra vármegye főispánjának egészségére. Mondhatom, hogy a gerince vetekezik az őz gerincével. Az Újságban úgyis olvashattad, hogy nagy Hechsenschussom van, ami magyarázza némileg, hogy eddig nem köszöntem meg kedves megemlékezésedet, mert

a Hechsenschussnak volt annyi esze, hogy éppen úgy jön, miszerint abban az attitűdben nem tudtam ülni, amely helyzetben írni szokás. Hogy a nyitrai kecske miért kétszerte kedves énelőttem, azt még előtted nem fejtettem ki. Nevezetesen egy efféle mouflon [mufflon] van benne a Mikszáth-család címerében, s ez izgat engem. A saját állatomnak tekintem. Amellett pedig jólesik elgondolnom, hogy én éppen megfordítva járjak el, mint a többi nemesember. A többi nemes embert rendszeren a címerében lévő állatai (a griffek, oroszlanok, medvék, sasok, gémek) eszik meg, míg én egész kényelmesen őt eszem meg, minden rangkórság nélkül, jó étvággal.

A méltóságos asszonynak kezeit csókolva, maradtam az ex-lex dacára

Budapest, jún. 29. 1904.

tisztelő híved:
Mikszáth Kálmán

264.

MK — NAGY MIKLÓSNAK

[Rohics, 1904. augusztus 21.]

Kedves Miklós!

Itt küldöm az »István szobát« kijavítva. Az »*Őszeresek*«-kel nem lehet egyazon cikkben írni róla — az abszurdum lenne. Hanem majd megírom az »*Őszereseket*« külön cikkben ha hazajövök, de itt tájékozatlan vagyok a határnapokra nézve, s némely adat is kell. A két életrajzból »Madarászt« vállalom.

Szeptember 10-én hazaérek.

Addig is üdülést és jóegészséget kíván

Rohics, aug. 21. 1904.

igaz barátod

Kálmán

A szétbontott »Kronikák« bevezetése igen jó.

265.

DÁNIEL ERNŐ — MK-NAK

Nagy-Gáj, 1904. szept. 23.

Kedves öregem!

A zordon, csúnya időjárás derűs szép napnak engedett, amely állandónak ígérkezik: valamennyi évszak között ez a legkellemesebb, ez teszi a falun tartózkodást élvezetessé.

Azért sietek tégedet adott szavadra figyelmeztetni — egyrészt a te érdekedben (tekintettel a kellemes évszakra) —, de főleg a mi érdekünkben, kik vágyunk már tégedet köztünk látni.

Azért ülj fel tehát a legközelebbi vonatra, és jöjj sietve! Három vonat jöhet számításba a leutazásnál — mind a három a *nyugati pályaházból* indul.

Az egyik vonat indul reggel 8 óra 15 perckor, *Stamora-Moravicára* (ez a mi állomásunk) érkezik d. u. 4 órakor, a másik indul d. u. 2 óra 20 perckor, megérkezik este 10 órakor — a harmadik indul este 10 órakor, megérkezik reggel 8 órakor.

Válassz tehát egyet ezen vonatok közül — de gyorsan! — és távirtd nekem azonnal ide Nagy-Gájra — (helyben van távirdahivatal), hogy mikor érkezel *Stamora-Moravicára*, hogy ott kocsival bevárhassalak.

Feleségem és fiam szintén örömmel várnak, és én a viszontlátás édes reményében maradok őszinte barátod

Dániel Ernő

266.

MK — KÁLMÁN FARKASNAK

[Levelezőlap]

[Budapest, 1904. okt. 17. Postabélyeg
kelte]

Kedves barátom!

Megkaptam kedves leveledet, de még eddig nem tettem a dologban semmit, mert meggondolandó a kérdés. A megyei

irányadó körök, s maga a kultuszminisztérium is inkább ellenséges szemmel nézik vöd közéleti működését, s hogy eddig ellene semmi lépés se történt, az inkább énrajtam múlt — aki nem szoktam ellenségeimet üldözni, kivált ha erősebbnek érzem magamat. A megyében ez idő szerint béke van, áldásos, nehezen teremtett béke, s ennek összeomlását segíti elő vagy akarva, vagy nem akarva a kis helyi lapocska. Azért hagyjuk még egy kicsit nyitva a kérdést, s a magatartástól függ, hogy őt és céljait támogassam-e, vagy pedig szemben álljak azokkal?

Ölel igaz barátod
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

T. Kálmán Farkas lelkész úrnak
Gyoma
Békés m.

267.

MK — TAKÁTS SÁNDORNAK

[Fejléc:] Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság
Budapest VIII. Üllői u. 18. sz.

[Budapest, 1904. november 6.]

Főtisztelendő Atyám Uram!

Jókai életrajzát írván, Beöthy Zsolt barátom felbátorítása folytán igen nagyon kérem, kegyeskedjék az őseire vonatkozó adatokat velem (Reviczky tér 1.) közölni, vagy a forrást megemlíteni, ahol azokat megtalálhatom.

Alkalmatlankodásomért bocsánatot kérve, s alázatos kérésemet megújítva, maradtam

Budapest, nov. 6. 1904.

alázatos szolgája
Mikszáth Kálmán

268.

MK — TAKÁTS SÁNDORNAK

[Budapest, 1904?]

Kedves Barátom!

Itt küldöm köszönettel a már elolvasottakat. Élveztem. Egyhuzamra olvastam el valamennyit. Ami a kiadót illeti, én már említettem a Franklinban, azt hiszem, az kiadja.

Az új küldeményt nagyon köszönöm. Mikor jövünk össze megint?

Igaz híved

Mikszáth Kálmán

Egy kis novellát épp most írok,
melyet szóbeli dolgaiból merítettem.

[Címzés:]

Főtitisztelendő

Takáts Sándor úrnak,

Budapest,

Fiume Hotel, Buda

269.

MK — KÁLLAI JENŐNEK

[Fogalmazványtöredék]

[Budapest, 1904?]

Kállai Jenő

Váci körút 45.

Szíves meghívását köszönöm, s ahol Herczeg ünnepléséről van szó, ott nem szeretek elmaradni, de ez alkalommal egészségi állapotom nem engedi. . .

A FOGARASI M. KIR. ÁLLAMI FŐGIMNÁZIUM
»MIKSZÁTH ÖNKÉPZŐKÖR«-E — MK-NAK

[Fogaras, 1905?]

Nagyságos Mikszáth Kálmán orsz. képviselő úrnak,
Budapesten.

A fogarasi m. kir. állami főgimnázium »Mikszáth Önképzőkör«-ének tagjai ifjú szívök érző melegével köszönik Nagyságod nemesszívú alapítványát. Az ifjúság szellemi előhaladását munkáló hazafi oly magvető, aki imádott hazánk számára készíti elő a dúsgazdag termést időtlen időkig. Nagyságod nagy neve nemzedékről nemzedékre élni fog a fogarasi m. kir. áll. főgimnázium ifjúsága ajkán, s e kicsiny körön kívül is mindazokén, akik az életbe kiléptök előtt szellemök szárnybontásához éppen e kör kebelében Nagyságod alapítvány kamatjából kapták az első ösztönt.

Bis dat, qui iuvenibus dat!

Körünk főtörekvése leend: Nagyságod irodalmi nagy nevének kegyeletes megőrzése s továbbadása; s a belőle áramló hazafias érzéseknek kitörölhetetlenül szívünkbe oltása.

Tettekre buzdító tettéért lelkünkől üdvözljük Nagyságodat, s hasonló nemes tettek véghezviteléhez hosszú és boldog életet kívánunk.

A fogarasi m. kir. állami főgimnázium
»Mikszáth Önképzőköre.«

MK — HALMY GYULÁNAK

[Budapest, 1905. január 16.]

Igen tisztelt uram!

Az ön kívánságának nálam, már annál a jó viszonynál fogva is, mely kedves barátomhoz, az Ön apósághoz köt, csak igen kicsiny akadály van.

A lapjuk működésével is, kivált egy idő óta meg vagyok elégedve — de az irányadó megyei körök egy időben panaszkodtak, hogy a lap egyszer-másszor ellentétbe helyezkedett az ő politikájukkal, mely a közbéke megőrzését és az ellentétek kiegyesítésének mellőzését célozza. Nemzetiségi megyében szükséges óvatosságok ezek.

Nem akarok hasonló hibába esni, ti. nem lehet nekem is ellentétbe helyezkednem a megye irányadó faktoraival. Érzem is, hogy nekik sok részt igazuk van. Mert ha a lap áldásos működést akar kifejtetni, *egyetértve kell eljárnia e faktorokkal, kik a hatalmat, s tekintélyükkel, karakterükkel és higgadtságukkal* azt az erőt képviselik, melytől a vármegye okszerű haladása nagymértékben függ.

Reményem, hogy az *ellentétek már elsimultak azóta*, amely esetben semmi se áll útjában, hogy önnek kívánságát én vehessem kezembe, s kifejezhessem a kilátás reményét is.

Különbén a legközelebbi napokban minden valószínűség szerint személyesen is megfordulok Fogarason, s akkor majd lesz alkalmunk talán élőszót is válthatni ezekről.

Szívélyes üdvözlettel maradtam

Budapest, jan. 16. 1905.

kész híve
Mikszáth Kálmán

272.

MK — HALMY GYULÁNAK

[Budapest, 1905. február 6.]

Igen tisztelt tanár úr!

Exkuzációját, mint fölöslegest küldte nekem. Egy kis jó hangulat mikor volna jogosult, ha választáskor nem? Különbén én nem is vettem észre semmi olyat, amit kifogásolni lehetne. Azért hát a dolognak ez a része rendben van.

Nincs rendben sajnos a másik része. Én most nem ülök a kormánypárton, sőt ellenkezőleg, az a párt, amelyhez

Fogarás felküldött, megbukott. Meg kell tehát előbb várni, miként alakul az új helyzet, milyen lesz az új kormány és milyen állást foglalhatok én vele szemben az elveimnél fogva? Ettől függ aztán az is, hogy mennyiben használhatok Önnek az Önök reszortminiszterénél.

Úgy is csöppenhet, hogy csak ártana, ha én támogatnám, mert hát furcsa játék a politika. Hanem iszen majd meglátjuk.

Ami különben személyemet illeti, abban egy változhatlan: a jóakarát és a rokonszenv minden helyes és jogosult törekvés iránt.

Maradtam

Budapest febr. 6. 1905.

igaz híve
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Tekintetes

Halmy Gyula tanár úrnak

Fogarás

273.

MK — GAJÁRI ÖDÖNNEK

[Budapest, 1905. ápr. 29.]

Kedves barátom! Az Újság mai szerkesztői üzeneteiben egy rám vonatkozó kritika van fölemlítve tévesen.

Nem tartozom a szenvedélyes helyreigazítók közé (mind-egy, hogy a szivarhamu hova esik), de ez a kritika nekem különösen kedves emlékem. Innen-onnan öreg író vagyok már, nem kaptam se arany tollat, se koszorút. Nincs érdemrendem (pedig a húsosfazekak mellett egy arasznyira van a rendjeles láda), nem gyűjtöttem össze híres kritikusok dicsérő cikkeit (hiszen az is mind csak szivarhamu), hanem ezt az egy esetemet vagy ne emlegessétek, vagy jól emlegessétek, mert arra igazán kevély vagyok, és nem engedem elferdítettetni.

Úgy történt, hogy a fürdőorvosomnak, Gámán Bélának, egy magyar szakácsné betege, aki a lábát megütötte, kénytelen volt *az ágyát őrizni* — ahogy azt ti, újságírók mondjátok,

szökési hajlamokat tulajdonítván az ágynak. Denique, Márta asszony igen okos teremtés lévén, őrizés közben legcélszerűbbnek látta olvasással ütni agyon az időt, s valami olvasni valót kért tőlem, látván hogy egy bőrrönd könyvet hoztam magammal.

Éppen egy új munkám jelent meg, azt adtam oda neki.

Fölteszti nagy mohón a rezes ókulárist, megnyálazza az ujját, aztán felüti a könyvet az elején, elkezdi olvasni, elolvas egy vagy talán két mondatot, lopva rám tekint gyanakodva, megint elolvas egypár sort, mire elmosolyodik és összecsapja a könyvet.

— A tekintetes úr csúfot tészem velem — mondja kedveskedő, de mégis szemrehányó fejszóválással, vidám derűvel az arcán, jelezve, hogy értője a jó tréfának.

— Hogy-hogy? — kérdeztem meglepetve.

— Ugyan menjen! Hisz ilyet én is tudok írni.

Oly természetesnek látszott neki az előadásom, hogy nem is tartotta könyvnek — hanem valami juxnak, hogy talán az ő megtréfálása céljából nyomattam le hamarjában ezt a közönséges bolondságot.

Amióta ezt a kritikát hallottam, úgy vagyok vele, mint a muszka, aki megkapja a Szent Anna-rendet — a többi rend azontúl nem érdekli.

274.

MK — WOLFNER JÓZSEFNEK

[Horpács, 1905. augusztus 15.]

Tisztelt Barátom!

Annyi mindenféle értekezlet volt Pesten a szabadelvű párt bomlási processzusa kapcsán, annyiszor voltam Pesten, s annyiszor és annyian híttak és hínak folyton, hogy már meg van a fejem zavarodva, melyikre menjek, melyikre ne menjek, mikor hol vagyok és hol leszek, fiú vagyok-e, lány vagyok-e, hazafi vagyok-e vagy hazaáruló — hogy ki se tudom mondani.

Ily viszonyok közt nehéz volt önt értesíteni. —

Most azonban mégis jutottam annyira, hogy a következő program szerint reményelek mozogni.

Aug. 21-én Pesten keresztül Cirkvenicába megyek a csalámmal, de minthogy aznap este elutazom, Pesten mindössze egy délutánt töltök — tehát ott semmit se végezhetnék. Azonban szeptember 9-én véglegesen hazajövök Cirkvenicából *s azt hiszem, az előjeleket nézve*, nem későn, céljainkra nézve; ha azok esetleg megvalósíthatók most, megvalósíthatók lesznek akkor is.

Nézetem szerint elég, ha akkor találkozunk. Azonban természetesen csak örülnék, ha előbb is láthatnók egymást.

21-ikén Horpácson leszek,

21-én délután Pesten*

22-től szeptember 8-ig leszek Cirkvenicán. Wolfner József látásának mindenütt örül Mikszáth Kálmán és szívesen látja vendégül akárhol. Reményilem azonban, hogy Wolfner József a puskát is elhozza akkorra.

Addig is maradtam igaz szeretettel

Horpács, aug. 15. 1905.

hú barátja
Mikszáth Kálmán

* Pesten nem leszünk szállva sehol. De ha ráérek, betekintek a boltba egy félóra.

U. i. Azt kérdezhetné: Hogy mért nem maradok Pesten hosszabb ideig?

Taktikai okokból — felelem én, de mivel hosszadalmas volna levélben indokolni, majd csak élőszóval magyarázom ki.

275.

BERZEVICZY ALBERT — MK-NAK

[Fejléc:] Vallás és Közoktatásügyi Miniszter

[Budapest, 1905. október 17.]

Kedves Barátom!

Eloolvastam a pompás »Előszó«-t s azt találok, hogy ez teljesen exponálja a kérdést és a feladatot. Mindennel egyetértek, amit írsz, beszélni fogok Zsolttal, s a Kisfaludy-tár-

saság jövő ülésének idejére Minisztérium és Társaság részéről tisztába hozhatjuk a dolgot — egészen a Te kívánságodnak megfelelően. De arra aztán én fektetem a legnagyobb súlyt, hogy a megbízás directe csak a Te személyednek szóljon, mert teljesen igazad van abban, hogy olyan írónak kell ezt megírnia, akinek a külföldön neve van: ilyen írónk pedig — aki amellet természetesen *tudjon* megírni egy ilyen regényt — mióta Jókai meghalt, csak egy van, ti. Te!

Igaz barátsággal üdvözöl
Bpest 905. octob. 17.

régi híved
Berzeviczy Albert

276.

LE FEVRE DEZSŐ — »AZ ÚJSÁG« SZERKESZTŐSÉGÉBE
MK-NAK

[Eger, 1905. november 19.]

»Az Újság« tekintetes Szerkesztőségének!

Budapest

Baráti részről történt figyelmeztetés folytán ma olvastam »Az Újság« folyó hó 15-ikén megjelent számának »Záptojások az alkotmányban« című tárcáját.

Minthogy Egerben az én családomon kívül más hasonnevű család nincs, s abban az időben, amelyről a kérdéses tárcá szól, Egerben más hasonnevű egyén, mint az én drága emlékű Atyám, aki a múlt év nyarán halt meg, nem lakott, így nagyon természetes, hogy a tárcában szereplő »Lefébre« nevű úri ember alatt — bár a névkiírás az általunk használttól különbözik —, más mint az én boldogult atyám, nem érthető.

Számolok tehát azzal a ténnyel, hogy ez a lekicsinyelő és lebecsmérlő cikk az én atyámra vonatkozik.

Hogy a tárcában leírt végrehajtás, mely különben is nem valamely közjogi vagy politikai természetű, hanem

tisztán magánügyre vonatkozik, megtörtént-e, arról nekem tudomásom nincs, én erről sem a családi körben, sem azonkívül soha semmit sem hallottam. Magát a végrehajtási ténykedést, mint egy magánjogi jellegű ügyre tartozó hivatalos eljárást lényegtelennek is tartom, akár megtörtént, akár nem, s akár volt abban hivatalos része az én atyámnak, akár nem.

Hogy azonban atyám a tárcában leírt módon el nem járt és el nem járhatott, arra garancia az ő egyénisége.

Mindaz, ami a tárcában az én boldogult atyám viszonyaira, egyéniségére, viselkedésére, de sőt külsejére is foglaltatik, szemenszedett valótlanság, hitvány rágalom.

Atyám nagy családját említi a cikk, holott abban az időben, melyről a tárcá szól, egyetlen élő gyermekük volt. És kérdezem, honnan vette a cikkíró bátorságát az én nemes szívű, nyílt, szcérny és mindenkinek tiszteletét bíró atyámra oly jellembeli tulajdonságokat ruházni reá, amelyek tiszta emlékéket lealacsonyítani volnának képesek. Nem állja ki külső kinézésében a rosszakaratúlag feltüntetni, holott külső megjelenésénck is előkelően ízléses volta közismeretes volt.

Vajon van-e tudomása a cikk írójának arról, hogy 1848-ban atyám az elsők közt jelent meg a harctéren és hogy mint honvédhadnagy hazájáért végigküzdötte az egész szabadságharcot, a küzdők sorában levén Budavár bevételénél is? Nem tudja-e a cikk írója, hogy évek hosszú során át Eger városa egyhangúlag választotta meg mindig rendőrkapitányává, majd pedig tanácsossá és helyettes polgármesterré.

Feltehető-e, hogy a tárcában leírtak és ott adott jellemzés esetén a hazafiságáról nevezetes Eger városa őt évek hosszú során át első tisztviselői közé választotta volna.

Megáll az eszem, hogy egy tisztességben befejezett élet emlékéit mi okból és mily céllal kellett a cikk írójának ily illetéktelen és igazságtalan módon megtámadni, és hogy miféle toll lehet az, amely arra a szerepre vállalkozik, hogy egy becsületes ember emlékéit megtépi, családjának lelki nyugalmát pedig nyomorult módon felzaklatja.

Nem-e arra kell gondolnom, hogy valamely ellenem irányzott alávaló bosszú műve volt ez a cikk, mely engemet

a még csak nemrégiben elhalt atyám drága emlékéhez fűződő kegyeletos érzésemben akart megsebezni.

Azt a netáni forrást, ahonnan a cikkíró hamis adatait esetleg merítette, hitvány rágalmazónak, magának a cikk írójának bűnös könnyelműségét pedig, mellyel egy életének 80-ik évében közbecsülésben meghalt aggastyán tiszta emlékét megsértette és nekem, az ő egyetlen élő gyermekének kínos lelki fájdalmat okozott, — alávaló lelkiismeretlenségnek, gonosztettnek kell bélyegeznem.

Kérem a tekintetes Szerkesztőséget, hogy e leveletem lapjában — melynek illető példányát is kérem —, továbbá a cikk előttem ismeretlen írójával, s általa netáni forrásával is egész terjedelmében közölni szíveskedjék.

Egerben, 1905. november 19-ikén.

Dr. le Fevre Dezső
kir. törvényszéki bíró

277.

MK — ENYEDI LUKÁCSNÉNAK

[Budapest, 1905. november]

Köszönettel veszem a Méltóságos Asszony kritikáját. Hisz tudja, milyen sokat adok az ízlésére. Ámbár talán van egy kis gyengeség maradék is részemről. A könyv különben még nem definitív, most a szélrózsa minden irányából visszaérkezett példányokból írom meg a végleges szöveget. Lukácsot meglátogatom e napokban (mert holnap és vasárnap ő van elfoglalva), hát alkalmasint hétfőn, amikor élőszóval bővebben kikérdezem véleményét. Ha jó írónak tart, azt csak azzal bizonyíthatja, hogy nem dicsér, hanem az igazat mondja.

1905. november.

igaz tisztelőjének
Mikszáth Kálmánnak

MK — RÁKÓCZY ISTVÁNNAK
[Fogalmazvány]

[Budapest, 1905. december 12.]

Kedves Pistám!

Nagy Lajos, horpácsi emberem arról értesít, hogy a kocsisom, akinek felmondtam, nemcsak nem gondolja lovaimat, de szándékosan bosszút akar azokon állani, s az egyiket állítólag valamely furfangos kocsis atrocitással tönkre is tette — igen kérnélek tehát kedves Pistám, ha arra mégysz, légy kegyes ezt a zsványt (Csadó Józsefnek hívják) egy kicsinyt megleckéztetni és megijeszteni, hogy legalább újévig kitartszon benne az engedelmesség olaja — amikor becsületes szklabonyai kocsisom váltja fel.

Ezt év közben kaptam, más nem volt. Megjártam vele. De hát ilyen az élet.

Ha szükségesnek látnád, csapd el, kérlek, mindjárt és állíttass oda a költségemre újévig egy más embert. Maradtam szeretettel

Budapest dec. 12. 1905

igaz rokonod
Mikszáth Kálmán

Ha sokáig nem mennél Horpács felé, rendeld be magadhoz. Megjegyzem, hogy ez a levelem nem a főszolgabíró úrnak szól, hanem a jó barátoknak, vagyis nem büntetést kérek, hanem azt, hogy méltóztass engem mint gazdát helyettesíteni, s ahogy lehet, rendet csinálni.

MK — ENYEDI LUKÁCSNAK

[Budapest, 1905. december 24.]

Kedves Lukács!

Köszönöm, hogy rám gondolt megint. Én is sokszor vágyakoztam Magukhoz e napokban, de ez a rettentő messzeség! — Kedden azonban mégis elmegyek és élőszóval is

megköszönöm a bort. De még a tavalyiból is van. — Nem szomjas már az ember ilyen kutya világban. A méltóságos asszonynak én is itt küldöm az idei termésemet. Ámbár azt hiszem, már a lapban olvasta. Mindegy. Legalább a jószándékot jelképezi.

1905. december 24.

Igaz barátja
Kálmán

280.

BRÓDY SÁNDOR — MK-NAK

[Levéltörédék]

[Kreisbach, 1905. december 27.]

...beszélt, azokat nagyobbbrészt el is felejtette. Az újat, amit éppen írt, mindig a legtöbbre tartotta. Ennek már néha — szóval — egy kis reklámot is csinált gyermekies, ártatlan ravaszással. Dicsekvés volt benne, de ezek mind kicsiny dolgokra vonatkoztak. A nagy dologban — hogy agyonkínozzam a hasonlatomat — az arató vágta a rendet, boldogan, nyugodtan büszkeség nélkül. Igazában sem mérlegelni, sem éreztetni nem tudta, hogy kicsoda. Nemcsak egyéb okokból, de ezért is nem vették komolyan. Le is taksálták. (Képviselő úr haraggal beszélt ilyen esetekről nekem is.) Az ünnepies alázatossága azonban nem függött össze szerénységével. Ez modor volt, és ez más téma. Ami erre a kérdésre vonatkozik, nagyon sok részlet, nem akarom fárasztani azzal, hogy egyre vagy másra felhívom a figyelmét. De úgy vélem, a fontos és új módra beállított momentumot; milyen mértékben élvezte Jókai a dicsőséget? — nem szabad a zsák és szeg kedves és kellemes hasonlatával elintézni. E ponton kincsesbánya nyílik az ön számára, csak kopogtassa meg tollával a terrenumot.

Sokat beszél az ember, ha a nap rövid. Isten áldja meg kedves képviselő úr. Csókolom a felesége kezét és tiszteltetem

a két fiút. (Az a néhány dolog, amire) Még kíváncsi lettem volna — egyebek közt — mi lesz vajon belőlük? Köszönöm »A sárga ház lakói«-t.

1905. Kreisbach dec. 27.

Üdvözlettel
régi híve
Bródy Sándor

281.

MK — ENYEDI LUKÁCSNÉNAK

[Budapest, 1905. december 30.]

Tisztelt Méltóságos Asszony!

Megörültem kedves levelének. Sajnálom, hogy már olvasta a »Vén gazember«-t, de nem tudok már annyira udvarias lenni, hogy rögtön leülve egy másikat írjak a számára. Mert a vén diófa kedvetlenül s ritkán hozza már a maga gyümölcsseit.

Köszönöm a Jókai első kötetében írt jegyzeteit. Több hasznukat vettem, mint a tudósokénak. Míg az övéiknek makacsul ellenszegültem ahol lehetett, a Magáénak vakon engedelmeskedtem. Olyan vakon, ahogy egy író csak a Műzsájának engedelmeskedik.

Új adatok kerülvén napfényre, egy álló hétig dolgoztam éjjel-nappal, míg végre nyélbe ütöttem az első kötetet, mely nem is hasonlít most már ahhoz, amelyet átnézni szíves volt.

Kedden csakugyan készültem, de egész héten náthám volt, fejfájással — otthon maradtam, <hát és> nem mertem mozdulni, vártam az influenzát. De biz az nem jött, bár ő meg nekem volt bejelentve.

Sajnálom az »új ételt« és el nem bírom gondolni, mi lehetett. Magam is belátom, hogy ez nem maradhat annyiban. Egy ilyen titokkal nem szeretek az új esztendőbe belemenni, de már kénytelen vagyok.

Ám az első négy nap valamelyikét okvetlenül felhasználom, hogy előszóval megbeszélhessük, mi történjék. Lukácsot is már régen láttam.

Addig is kívánok Mindkettőjüknek tiszta szívemből sok kedves és derült napot az új évben, melyekből nekem is adhassanak feledhetetlen órákat, ha nem is kölcsön, de ajándékba.

Kezeit csókolva maradtam tisztelettel
Budapest dec. 30. 1905.

hű szolgája
Mikszáth Kálmán

[Kihúzott utóirat:] <Hogy a múlt kedden betegeskedésem dacára is nem mentem el, annak oka...>

[Címzés:]

Méltóságos

Enyedy Lukácsné úrhölgynek,

Budapest

Buda: Ostrom utca 3.

282.

A PESTER LLOYD SZERKESZTŐJE — MK-NAK

Budapest, 1906. március hó 26-án

Kedves Barátom!

A lapot már megindítottam és remélem, hogy sikerülni fog az elnémetesedést a családotban a végtelenségekig keresztülvinni. Ebben a gonosz koalíciós világban én is ki akarom venni részemet, és nem teszek semmit ingyen. Közeledik a húsvét. Tudom, hogy cikket fogsz újból ígérni, de nem írni. Ajánlok egy kompromisszumot. Más magyar lapok számára bizonyára befogtak már húsvétra. Leszállítom igényemet. Engedd át azon cikkek vagy elbeszélések egyikét, hogy ugyanaznap, mint az illető lap, közöljük irodalmi németiségben. Hogy ez lehetséges legyen, szükséges, hogy legalább nyolc nappal húsvét előtt bírjam a kéziratot. Mert Mikszáth német bugyogóban sem jelenhetik meg pongyolán, hanem méltó irodalmi fordításban.

Őszinte híved és barátod
[olvashatatlan aláírás]
Vészi?

283.

MK — OLÁH GÁBORNAK

[Budapest, 1906. április 3.]

Igen tisztelt uram!

Szívemből köszönöm szíves érdeklődését, de könyvemmel már rég elkészültem. Most már nem igen módosíthatnék rajta, úgy teszek hát, mint a tyúk, behunyom a szememet.

Bocsánat, hogy kedves levelére csak most felelek. De elhányódott, kerestem, kerestem, és csak ma bukkant föl véletlenül.

Tisztelettel maradtam kész szolgája

Bpest, ápr. 3. 1906.

Mikszáth Kálmán

284.

LARICE, RINA — MK-NAK

[Fejléc:] Istituto Nazionale per la Figlie dei Militari Italiani

Torino, li 22/IV, 1906.

Monsieur,

Admiratrice bien humble autant qu'ardente de votre art, je viens de traduire en italien vos délicieuses scènes de *Jó Palócok*; et *La Nuova Antologia* (notre plus ancienne et glorieuse revue littéraire) en publierait quelques unes avec plaisir.

J'ai aussi la probabilité de faire paraître d'autres de vos nouvelles et romane, bien qu'il ne soit pas trop facile en Italie, où l'on écrit beaucoup trop et on lit fort peu... Est-ce que je ne vous semble pas trop hardie souhaitant, moi, si obscure et ignorée, cette tâche si jalouse et délicate de traductrice?

Eh bien! c'est ainsi: je suis enthousiaste de votre Hongrie et mon rêve chéri serait de contribuer à rendre populaire,

sa belle littérature en Italie. Et je ne saurais trouver une réclame, plus charmante et sympathique, que la traduction de vos oeuvres si touchantes, spirituelles et fines...

La *Nuova Antologia* desiderait connaître vos prétentions d'Auteur et m'a chargée aussi de rédiger un petit essai sur votre vie et votre oeuvre. Puis-je espérer che [que] vous voudrez bien me donner les renseignements nécessaires à ce but, et m'envoyer quelque article des critiques hongrois?

En attendant, je suis bien heureuse de vous renouveler les expressions de ma plus vive admiration.

Rina Larice

P. S. J'ai envoyé à la *Nuova Antologia*: *Péri lányok szép hajáról, Timár Zsófi özvegysége, Az a pogány Fülcsik, Szücs Pali szerencsége, Két major regénye, A királyné szoknyája.*

285.

MK — ENYEDI LUKÁCSNÉNAK

[Horpács, 1906. június 20.]

Tisztelt Méltóságos Asszony!

Mivelhogy 15-ike óta Horpácson vagyok, a kártyát' hogy Lukács megint nem jól érzi magát, csak ma kaptam meg.

Igen meglep ez engem, s mindnyájunkat szomorúsággal tölt el. Hiszen már jobban volt, s két kilót hízott — állítása szerint. Túl hittem őt minden bajon már. És reményelem is az Istentől, hogy ez csak múltó rosszullét.

Ha otthon kapom a Méltóságod értesítését, természetes, hogy első dolgom lett volna őt meglátogatni. De én már egy csöppet se aggódtam, sőt azzal az ideával foglalkoztam, hogy miképp csábítsam ide egy kis falusi levegőre.

Ha beteg volna még most is, s ha a méltóságos asszony gondolja, hogy könnyebbséget vagy egy kis felvidámítást okozna az én jelenlétem, kérek alásan értesítést, azonnal fogatok és felszaladok Pestre egy-két napra.

Bár mi most már mindnyájan itt vagyunk. Az építkezés utolsó részei folynak. Ilonka még mindig beteg, de a levegő jót tesz neki, s valamivel vidámabb hangulatú.

Ő is őszinte szívből aggódik kedves Lukácsunk miatt.
Kezeit csókolva maradtam

Horpács 20. jún. (este) 1906. igaz tisztelője
Mikszáth Kálmán

Levélcíme: *Horpács, Nógrádmegye*

Távíratcíme: *Horpács, Nógrádvadkertől küldönccel*

286.

MK — THURÓCZY VILMOSNAK

[Horpács, 1906. augusztus 18.]

Kegyelmes uram, igen tisztelt barátom!

Nem tudom, jó helyre adresszálom-e leveletem, de a te irántam tanúsított jóakarod is akkor kiment az alkalmatlankodásért, ha esetleg rosszul informálva, olyan ügyben kérem támogatásodat, mellyel semmi összefüggésben sem állasz. A dolog röviden ez: Itt Horpácson, ahol a Szontagh Pál féle kis birtok most az enyém, ezzel közvetlen szomszédosak a Sembery földjei, melyeket most — idevaló források szerint — a FÉMKE, egy nyitrai bank útján kipurcellázni készül. Ezekből a földekből vagy 150 magyar holdat szeretnék megvenni s ezekre nézve a banknak egy itt lézengő ügynöke által az itteni földárak maximumát, 400 koronát ajánlottam fel a banknak. Hogy ez a földárak legmagasabbja, mutatja az a körülmény, hogy az én szomszédos berki-i földjeim, melyek teljesen hasonló minőségűek (de nem annyira kizsaroltak), 8 forintra vannak bérbeadva, s ennél magasabb bér a vidéken el nem érhető — mert hát nem Nyitra ez! Mikor tehát a 200 forintot ajánlom fel egy magyar holdért, egyszersmind fizetem a szomszédoságot is és azt a körülményt, hogy a pusztámat velök kikerekíthetem. Igaz ezzel szemben, hogy a FÉMKE vagy a bank a Sembery földek kipurcellázásánál nagyobb árakat is elérhet a földéhes parasztoknál, ahol vannak, például Borsos-Birinkén, s ilyen magasabb árakon ott a kétezer magyar holdból eladhat vagy százat, de többet aligha, mert a nép szegény, nem tud, ha akar se, földet venni. Ellenben Berkiben, ahol mintegy 600 holdja

van Semberynek s ahol én akarok venni, tíz holdat se képes a parasztoknál elsütöni. Egyben eladni szintén bajos, mert semmi gazdasági épület nincs rajtuk. Ily viszonyok között oda terjedne kérésem hozzád, amennyiben te vagy a legfőbb beleszóló (közügy lévén a földek lehető legjobb eladása, a világért se kívánok magamnak semmi előny nyújtást), hogy méltóztassék a FEMKE-nek egy okos embert megbízni, aki az itteni viszonyok beható mérlegelése mellett ítélje meg ajánlatomat. E földekre nézve, melyek két szegény falu, Horpács és Berki között fekszenek, melyek 26 év óta nem voltak trágyázva, s most 6 forintjával vannak bérben Bányász nevű bérlőnél, a legmagasabb árt kínálok, mely valaha itt földekért adatott. (Az átlagár itt 150 frt.)

Félek, hogy azok az urak, akik az eladást eszközlik, *nyitrai szemmel* nézik a mi sovány pátriánkat, s elütik a port ajánlatomon. Pedig nem szeretném, ha ilyen okból esnék el kedvenc tervemtől, e földek megszerzésétől. Ha abból az okból esem el, hogy valaki többet ad értük, azt szívesen tűröm. Hogy Berinkén esetleg sikerülhet a parcellázás 300 frtjával is, nem vonom kétségbe, de hogy Berkiben nem sikerül, arra már megvan a precedens. Drágfi akarta az idén parcellázni itt a birtokát, nagy garral látott hozzá, s egyetlen vállalkozó akadt, aki két holdat vett. De elég is már ebből a prózából! Ha tehetsz benne valamit, igen kérek, tedd, ha nem tehetsz, csapd a leveletem a szemetes kosárba, s bocsáss meg, hogy molesztáltalak. Hiszen még azt sem tudom bizonyosan, hogy valóban a FEMKE-e a birtok, s tényleg parcellázza-e? az »úgy halljuk«, »azt mondják« süppedékes talaján járok. Hogy vagy? Szeretnék már veled beszélni, hogy ítéled meg a helyzetet? Mit vársz? Van-e még hited a magyar nemzet okosságában! Hiszen minden sötét, nagyon sötét.

A kegyelmes asszonynak kezeit csókolva, maradtam
Horpács, aug. 18., 1906.

tisztelő híved és szolgád
Mikszáth Kálmán

U. i.: Még egyszer kérek, bocsáss meg alkalmatlankodásomért. Hiszen tudod milyen az effajta hóbortos poéta-

ember. Mindenáron beleéltem már magamat abba a gondolatba, hogy mégis, akárhogyis *Te* szerzed meg nekem a birtokot, ha már Ivánkán nem lehetett, hát errefelé.

287.

ÖZV. PETI JÓZSEFNÉ VÁLI MARI — MK-NAK

[Lőrinte, 1906. augusztus 23.]

Kiválóan tisztelt Nagyságos Uram!

Habozva fogtam tollat e sorok megírására, mivel a múlt év végén Nagyságodhoz ajánlva küldött (később meg is reclamált) levelemre egy sor választ sem kapva, tartanom kell tőle: nem alkalmatlankodom-e? midőn ismét igénybe veszem pár percre drága idejét.

Azonban Nagyságod Jókai Mórról írt becses művének — a t. kiadó cég által hozzám is megküldött — kézirat helyettesítő példányába vezetett megjegyzéseimet illőbbnek tartom csupán a kiválóan tisztelt szerző szemei elé bocsátani, semmint bárki mással közölni azokat.

Nem mulaszthatom el egyszersmind: hálám és köszönetem kifejezését, a nagy becsű műnek Mikszáth szívével és Jókait megértő szellemével írt részeiért; melyek közül ugyancsak kiválik a Salamon F. Kemény Zs. Vadnay K. Csengeri A.: Gyulai Pál irigységtől és bosszúvágytól sugalmazott ítéleteinek hatása folytán létrejött néhány részlet; valamint az a ráfogás, mit III. Róza szegény jó Móricz bátyám »hiúságáról« akar a világgal elhitetni.

Az »Ali kezei« hosszúságáról feljegyzett események árnya pedig nem *arra* esik, *Ki* az uralkodó úgy akart — gondatlanul költekező (sőt pazarló) családja által rá neheztülő — anyagi bajaitól megszabadítani, hogy *senki se tudjon a dologról*. . . hanem *arra*, ki Jókainak e féltve őrzött titkát az életrajzíró rendelkezésére bocsátotta. . .

De: nem folytatom tovább! hanem köszönetemnek ismételt nyilvánításával maradok Nagyságodnak

Lőrinte, VIII/23. 1906.

kiválóan tisztelő híve
özv. Petiné sz. Váli Mari

MK — THURÓCZY VILMOSNAK

[Cirkvenica, 1906. augusztus 31.]

Kegyelmes uram, igen tisztelt barátom!

Köszönöm szívemből melegtől és önmegadó férfias nyugalomtól sugárzó leveledet. (Értem azt a részét is, mely a politikai helyzetre szól.) A földek dolgában tehát mégis rosszul voltam informálva, a tulajdonost és a szituációt illetőleg. De hogy a levelet megírtam, nem sajnálom, mert ha a 200 hold nem is lesz meg, már nekem elég örömet okozott a te jóakarated és kegyes készséged kérésem támogatásában. Az ilyesmit nem lehet szavakkal megköszönni. Ahhoz nem vagyok elég író. Az ilyesmit csak érezni tudom. Kedves meghívásodat, ha egészségem megengedi, az ősszel igénybe veszem arra nézve is, hogy már lássam Nyitrát, az egyetlen magyar várost és megyét, melyet még nem láttam, s melynek rám legvonzóbb posttja az ivánkai kastély és annak gazdája és úrnője. Hanem egyelőre még messze vagyok ettől. Erős gyomorrontásban gondolkozom a nyitrai fácánokról, a köménymagoslevesen s nux-vomicán, itt a rettenetes izzó napfényen, mert hogy a ti Balassi Bálintotokkal fejezzem ki magamat:

Ezeket írárn
 A tenger partján
 Mikor jegyzettek
 Kilencszáz felett
 Ötöt és egyet.

Cirkvenica, [1906.] aug. 31.

Hozzád őszinte melegséggel ragaszkodó szolgáló és híved:

Mikszáth Kálmán

[Budapest, 1906. szeptember 11.]

Méltóságos Asszonyom!

Hazaérkezvén Cirkvenicából, ahol néhány hetet töltöttem a familiával, itthon találtam tegnap becses levelét.

Igen örülök, hogy könyvem pillanatokra elvonta talán figyelmét mély gyászáról, mely engem is mélyebben érint, mint ahogy azt a köznapi életben köznapi lelkek érzik barátjaik elvesztése miatt. Lukács nekem hiányzik. Érzem minden nap. Mintha üresebb lenne a világ. De csoda-e? Nemcsak barátom volt, de buzdítóm, tanácsadóm. Vele beszéltem meg irodalmi terveimet, *neki* írtam. Elsősorban neki. Ha valami jó gondolat kipattant fejből, az első élvezetem belőle az a tűnődés volt, hogy mit fog arra Lukács mondani?

Míg élni fogok, mindig sajnálni fogom, hogy olyan korán mentem Horpácsra, s nem beszélhettem vele még egyszer. És temetésén sem lehettem; aznap értesültem a horpácsi gyalázatos közlekedés miatt haláláról a lapból, amikor a temetés volt.

De gondolhattam-e hogy oly gyorsan lesz vége? Hiszen a betegsége halálos volta már nyilvánvaló volt, de gondoltam, reméltem, hogy még sokáig el lehet húzni.

Neki talán jobb így, de engem végtelenül bánt, hogy nem láttam, s el nem kísérhettem utolsó útján Szegedre. Legközelebbi alkalommal én is elmegyek a sírjához.

Mindamellet meg kell nyugodni a megváltozhatatlanban. Felejteni kell — ez a bölcsesség szava. Hiszen nemsokára mi is vele leszünk.

Nem helyeslem, hogy a Méltóságos Asszony ennyire beleméregül emlékeibe, mesterségesen csinált magánya által. Jobb lett volna rövid időre valamely testvéréhez menni. Mégkevésbé helyeselhetem a tervbe vett tengeri utat. Külföldi útjait többnyire Óvele tette meg, s most nélküle utazni a mormoló habokon semmi egyéb, mit tobzódni az emlékekben, s nyakig beleméregülni a bánatba, sőt fölhívni azt, hogy:

»Gyere hát, tépj, marcangolj.« Tenger helyett többet érne egy kis társaság, egy kis próza. Ez a társaság bármilyen legyen is, tudom, nem találna a hangulatához — de még a bosszúság is jobb ebben az esetben, mint a magány.

Bocsánat, hogy tanácsokat adok, de a néhány sor levelemben, melyekben jövő terveit is említi, azt nekem lehetővé tette.

A Jókaitra vonatkozó megjegyzések örömet okoztak. Nincs azokban most annyi kifogásoló, mint az első kötetnél, ahol hasznosak voltak, de ezekben is van egy-két értékes hely, mint pl. ahol a Jókai mindenki iránt bizalmas tegezéséről <írt> fűz magyarázatot. Ez olyan okos, mintha nem is asszony magyarázná, de egy nyugodt bölc. Ezek bár idegen tollak (a méltóságos asszonyéi), beveszem a kötetbe.

Mi most már itthon maradunk (engem kivéve, aki még kiszaladok Horpácsra), s szívesen meglátogatnánk a Méltóságos Asszonyt, ha nem félnénk attól, hogy alkalmatlanok lennénk.

Igaz tisztelettel és mély részvétellel maradtam

Bpest, sept. 11. 1906.

alázatos szolgája
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Méltóságos

Özv. Enyedi Lukácsné úrhölgynek

Budapest

Buda, Ostrom utca 3.

290.

GYULAI PÁL — MK-NAK

Budapest, 1906. okt. 16.

Tisztelt barátom!

Révai úr sürget, hogy küldjem vissza önnek a Jókai életrajza próbaíveinek második szállítmányát. Vissza is küldeném, de az Leányfalván maradt. Nincs is reá más megjegyzésem, mint az, hogy benne Jókairól, mint regényíróról

csak egypár dicsőítő frázis van, de mint regényírónak irodalmi méltatása teljesen hiányzik. Így csak nálunk szokás írói életrajzot írni. Ha a munka megjelen, s bírálatot írok róla, ezt is meg fogom jegyezni.

Maradtam teljes tisztelettel
Gyulai Pál

291.

HOITSY PÁL — MK-NAK

[Fejléc:] Vasárnapi Újság szerkesztősége
IV. Reáltanoda utca 5. sz.
53. évf.

[Budapest, 1906. november?]

Édes Öregem!

Az Eszterházyról szóló cikk ráér 2 hétig. A Karácsonyi Album számára való közleményt azonban kérném minél előbb.

Ölel szerető híved
Hoitsy

292.

HEGEDŰS SÁNDORNÉ JÓKAI JOLÁN — MK-NAK

[Fejléc:] Hegedüs Sándor

[Budapest, 1906] Dez. 17.

Kedves jó barátunk!

Szíves figyelmét, mellyel engem megtisztelni szíves volt, nagyon köszönöm!

Fájó szívvel olvastam bátyámról írt emlék könyvét! Róza néni szemei látták a jövőt és minden úgy történt, mint ahogy ő azt megjósolta. Én is iparkodom valahára már bevezetni emlékeimet, de nagyon fájós érzések közt készül!

Kérem, legyen szíves visszaküldeni Bátyámhoz írt levelem másolatát, mert csak az az egy példány van meg belőle, és azt fel akarom használni.

Köszönetem ismételve
tisztelője

Hegedüs Sándorné

u. i. Kérem a levelet egy megbízható embertől küldeni, nehogy elveszen.

293.

MK — RÉVAI MÓR JÁNOSNAK

[Budapest, 1906. december]

Kedves Mór!

Úgy vigyázz a könyvre, mint a két szemed világára; öt napig dolgoztam rajta, s soha többé nem bírnám még egyszer megcsinálni. Ha lehet, kü[dd] el mindjárt a nyomdába, s rendeld el, hogy siessenek vele!

igaz tisztelőd
M. K.

294.

MK — HELLER JÓZSEFNEK

Bpest 1907 den 5. Jan
(Reviczky tér 1)

Sehr geehrter Herr!

Danke bestenst die herzlichen Zeilen, mit den [!] Sie, und Ihre sehr geehrte Gemahlin mich beehrt haben. Die Nachricht der Umwandlung meines Romans »Szelistyei Asszonyok« in die Oper »Das Weiberdorf«, hat mich äusserst überrascht, den[n] ich wurde davon bei niemanden im voraus berichtet.

Sie möchten mir grosse Gefälligkeit erweisen, wenn Sie mich benachrichtigen möchten, wer hat den Text geschrie-

ben, und mit welchem Rechte. Mit dem Text meines Romans, Die Frauen von Szelistye, hatte ich, und habe auch noch heute andern Zweck, aber ich hoffe, dass es noch nicht ausgeschlossen ist, dass, nachdem wir uns gemeinschaftlich verstanden haben, eine solche Lösung finden können, welche so mich, wie die Verfasser der Oper befriedigen wird.

Bitte deshalb Ihre gefällige Berichtigung — und bitte empfangen Sie und Ihre sehr geehrte Frau Gemahlin die Erwiderung, meiner innigsten und herzlichsten Glückwünsche zum Jahreswecksel.

Hochachtungsvoll
Kolóman v. Mikszáth

295.

MK — HELLER JÓZSEFNEK

[Budapest, 1907. január 15.]

Igen tisztelt Uram!

Nagyon örültem, hogy magyarul írt — és pedig olyan jól és helyesen, hogy akár magyar író is lehetne.

Az úgy érdemére térve, igaz, hogy Horszt úr írt nekem dazumal levelet, hogy milyen föltételek alatt adnám oda a »Szelistyei asszonyokat«.

Én akkor mondtam az írnokomnak, hogy feleljen neki, s írja meg, hogy vagy úgy adom oda, hogy *most mindjárt* fizessen 600 Koronát, vagy úgy, hogy *most* ne fizessen, hanem a szokásos percentekben osztozzunk a *szokásos módon* (ti. zeneszerzőnek a szerzői jövedelem fele, a fennmaradó felében a szövegíró és a forrásmunka írója osztozik).

Erre a levelemre azonban Horszt úr *nem válaszolt*. Az egyezés tehát nem jött létre, s én a Horszt úr nálam tett lépéseit már el is feledtem, midőn az ön kedves kártyáját kaptam az új évben.

Azon hitben és tudatban, hogy a »Szelistyei asszonyok« kihasználási jogát bár talán ötvenen is kérték a külföldről,

senki se kapta meg tőlem, éppen abban az időtájban egy opera számára engedtem át.

Így áll tehát most az ügy.

Az ön becses levelét véve, s az abban foglaltakat mérlegelve úgy látom, köztünk semmiféle konfliktus nem lesz. Az opera semmiesetre se fog ártani az operettnek, sőt talán egyik a másikat elősegíti. Annyit már most is mondhatok, hogy az itteni színházak nálam már érdeklődéssel tudakozódtak, mennyire van az önök operettje?

Hogy azonban rendes megállapodás legyen, ehhez az szükséges, hogy Horsztt úr megírja nekem, miszerint föltételeimet a percentekre nézve elfogadja — mert a 600 koronát én csak az esetre fogadtam volna el, ha ő azt azonnal fizeti. Ezt én arra gondoltam ki, és ezentúl alkalmazni is fogom, hogy a próbálkozók előzetesen fizessék meg azt, akár csinálják meg az operettet, akár nem, hogy néha évekig fenn ne tartsanak. Elkérik tőlem az engedélyt, nem fizetnek semmit, nem csinálják meg a munkát soha — de én nem adhatom oda másnak, mert az írásom a kezükben van. Azért gondoltam, hogy ha fizetnek, akkor jobban meggondolják a dolgot, és legalább meg is csinálják. A 600 Koronás ajánlat tehát csak arra az esetre szólt, ha *mindjárt* küldi.

Legyen tehát szíves, tisztelt úr, alkalmilag beszélni Horsztt úrral, s engem egy közösen aláírt levélben értesíteni.

Ami a bécsi opera megcsinálásának hírére illeti, hát Viktor Leon úr rosszul tudja a törvényt. Én magam is törvényhozó lévén ösmerem azt, de mielőtt az operát elő nem adnák, minthogy diszkréció alatt vettem a hírt, nem veszek a dolgról tudomást.

De már sokáig is untattam önt. Fogadja ön és kedves neje önagsága ismeretlenül is szívélyes üdvözetemet, s kérem, értesítsenek adandó alkalmakkor a »Weiberdorf« sorsáról, s egyes fázisairól, hogy segítségükre lehessenek a pesti színházaknál.

Budapest jan. 15. 1907.

Őszinte tisztelője

Mikszáth Kálmán

MK — HELLER JÓZSEFNEK

[Budapest, 1907. január 30.]

Igen tisztelt mester!

Az ön és a Horszti úr levelét megkaptam, s igen köszönöm, hogy olyan gyorsan elküldte.

A legközelebbi napokon falusi birtokomon voltam Nógrádban, s azért nem írtam, azonban oda kaptam egy levelet a *Bárd* cégtől, melyben az operett iránt kérdezősködnek.

Megírtam nekik, hogy szerezzék meg, mire azt válaszolták, hogy eziránt már meg is kezdték a tárgyalásokat Horszti úrral.

Reményem, azóta eredményre vezetett, és most már semmi kétségem sincs aziránt, hogy a »Weiberdorf« a budapesti közönségnek is be lesz mutatva.

Az arcképek iránt már intézkedtem, mert én bizony már régen nem álltam a fotografus camera obscurája előtt. Mihelyt megkapom a képeket, küldöm.

Addig is szívélyes üdvözlettel maradtam

Budapest, jan. 30. 1907.

Őszinte híve
Mikszáth Kálmán

MK — BURGER GUSZTÁVNAK

[Budapest, 1907. március közepén]

Igen tisztelt Burger Úr!

Beszéltem a dologra nézve illetékes helyen, de minthogy nem lehet rá jogcímet találni, kilátás nem igen van.

Valami más módhoz kell nagy bajában nyúlania. Ez nem vezethet célra, kivált a jelen körülmények között. Sőt, tán egyébkor sem. Mert a jogcím nincs meg.

Tisztelettel igaz híve
Mikszáth Kálmán

Nincsen a nyomdászoknak valami segítő egyesületük, vagy ilyesmi? Mert én igazán mély sajnálattal vagyok.

[Címzés:]
Tekintetes

Burger Gusztáv úrnak

298.

MK — BURGER GUSZTÁVNAK

[Budapest, 1907 tavaszán]

Igen tisztelt uram!

Nem válaszolhatok sajnos egyebet, mint amit írtam, s aminő választ én nyertem, hogy nincs meg a kellő jogcím ily kérelem teljesítésére. Azóta én nem beszéltem az illetékes faktossal (hiszen ilyenről csak egyszer beszélhet az ember), de tekintve a tekintendőket, a sikert véleményem szerint alig lehet reményelni. Különben is a kormány már szombaton készül, úgy tudom, az ügyek vezetésétől visszalépni. Legalább nekem a miniszterelnök kedden este azt mondotta.

Azért tehát nem kell kétségbeesni és másfelé kell nézni segítség után.

Szívélyes üdvözlettel híve
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]
Tekintetes

Burger Gusztáv úrnak

Helyben

299.

TISZA ISTVÁN — MK-NAK

Geszt, 1907. ápr. 13.

Kedves barátom!

Valaki azt beszélte nekem, hogy atyám és Lajos bátyám arcképei Szeged város tanácsterméből eltűntek.

Igen érdekelne tudni, mi lesz a képekkel s ha azok lom-
tárba kerülnek, hajlandó volna-e a város e reá nézve értékét
vesztett portréktól szabadulni, miért is azon kéréssel terhellek,
légy szíves a dolog mibenléte felől tájékoztatni.

Szíves fáradozásodért előre is hálás köszönetet mondva
szívből üdvözöl

régi híved
Tisza István

300.

MK — BURGER GUSZTÁVNAK

[Budapest, 1907. május elején]

Igen tisztelt Burger Úr!

Most magam is vékonyan állok pénz dolgában, de hogy
talán legalább az első pillanatban segítsék, küldök 3 Ft-ot.
Igen mély sajnálattal vettem levelét, elszomorodva, hogy egy
derék ember közviszonyaink mellett ilyen viszonyba juthat.

Tisztelettel
Mikszáth Kálmán

301.

MK — HAJDÚ MIKLÓSNAK

Rohits, július 4., 1907.

Igen tisztelt kollegám!

Mindenekelőtt köszönöm szíves előzékenységét, mellyel
nekem a támadó cikket beküldte, hogy arra feleljek. De én
nem kívánok arra felelni. Hiszen oly brutális az, és annyira
ombervadászat — hogy azt nem lehet párbajjá avatni, ahol
vélemény vélemény ellen menne.

Inkább az ön lekötelező levele iránti udvariasságból
írom e sorokat, mintsem cáfolatul. Szíveskedjék elolvasni

Jókaitól írt könyvemet, s ha ön és Braun Sándor t. kollegám azt gondolja, hogy engem harmincöt éves küzdelmes írói pálya után, amellyel nem is diostelenül kifelé is szolgálom a magyar kultúrát, névtelenül akárki joggal nevezhet »irodalmi zsebmetszőnek«, tessék közzétenni a névtelen cikket, mely mint a levélpapír háta tanúsítja, fogarasi volt ellenfelemnek valamely kortesétől, tehát politikai gyűlöletből sarjadzik. Nekem nincs módom annak megjelenését meggátolni és nem is kérem, hiszen azt is ki lehet nyomtatni valakinek, ha tetszik, hogy embert öltem.

*

Hogy Jókaitól írt könyvem jó-e vagy rossz, annak a megítélése nem rám tartozik. A sajtó jónak találta. De ha rossz is, hát iszen rossz könyvet is szabad írni. Ez a jog vele születik az emberrel. Hogy mennyi honoráriumot kaptam érte egy magánkiadótól, ez azt hiszem, nem tartozik senkire. Annyira talán mégsem állhat az ember a nyilvánosság ellenőrzése alatt, hogy azért is megtámadhassák, ha a búzáját drágábban adja el, vagy nagyobb napszámot kap a munkaadójától. Ha az a névtelen író, aki engem támad, irigyli tőlem a húszezer forintos honoráriumot, melyekkel szerinte a könyveimet fizetik, mért nem plagizál ő is, mint ahogy én plagizálok harmincöt esztendő óta, mikor az olyan jó jövedelem.

A plágium vádjához jutva, ebben csakugyan van valami. A Jókai életrajzához tényleg sok más-más írónak munkáját használtam fel, részint olyanokét, akiket felsoroltam, részint olyanokét, akiket fel se soroltam.

Az életrajz nem lévén költött mű, azt nem lehet pusztán invencióból, fantáziából írni. A biográfiát úgy írják, hogy minden adatot, minden könyvet felhasznál az író, másképp nem is lehet. Hiszen biográfiát olyan régi alakokról is írnak, akiknek az éleadatairól az életrajz író egy szóval sem tud többet, mint amennyit már megírva talált.

Természetes tehát, hogy én is felhasználtam minden lehető könyvet, nyomtatványt, kéziratot Jókai megírásához. S ezek közt a Szabó László könyvét is.

Felhelyt üdvözlök !

A női Magyarok "Közössége"
érmei és novellákkal be-
szerezte az Akadémiára Kövölkö-
zési díjazást és a "Közösség"
névű folyóirat szerkesztésével
ékesül.

Budapest, márc. 12. 1901

Mikszáth

I. Mikszáth Kálmán Gyulai Pálnak, 1901. márc. 12-én

Kedves Keresztfiám!

Itt küldöm a pusztát amit vasárnap reggelen és
itt küldöm hozzá a vadászterületet is az
állásokkal és mélyekkel azt kérem amit akarsz

Csiky
Budapest Jan 17 1902

szociális Keresztfiám
Mikszáth Kálmán

II. Mikszáth Kálmán keresztfiának, Csiky Árpádnak, 1902. jan. 17-én

Mellőzött aranyon!

Azon korszakban a király és felesége
 a halál sorsát melleszel azt
 kívánta mellőzött.

Szóval hogy a király
 halálának sorsát az ideiglenes
 halál, mert az ideiglenes sors
 még ideiglenes. Ezért a király
 az ideiglenes sorsát az ideiglenes
 "Nemzeti Bizottság" kezében
 tartotta, azaz hogy az ideiglenes
 melleszel a király sorsát megjelölje.

Boldog új év! Kívánom a
 Mellőzött aranyon! — és jó kedvet
 mert az az egyetlen dolog, ami velünk
 él.

Mindenkinek kellemes
 ünnepi kellemes

Mikszáth Kálmán

Budapest Dec 30 - 1907.

III. Mikszáth levele Szabóné Szentpáli Jankának, 1907. dec. 30-án

Szabót én személyesen nem ismerem, de ha jól tudom, ő volt megbízva a Révai kiadó cég által, hogy számomra a közkönyvtárakból minden lehető adatot összeszedjen és leírjon. E jegyzeteket, melyeknek sok hasznát vettem, tényleg megkaptam a kiadótól, valamint a Szabó könyvét is, mely mint egy csomó más ilyen alkalmi könyv, a Jókai temetésekor készült, s azokat a közleményeket tartalmazza, melyek a ravatalozás és temetés ideje alatt a napi sajtóban, részint mint életrajzi adatok, részint mint régi kritikák, adomák, apróságok, visszaemlékezések megjelentek, ezeknek hirtelen való összeollóztatása a Szabó könyve, s tartalma jórésztben áll olyan dolgokból, melyeket különböző időkben, különböző lapokban (többi közt a Braun Sándor kollegám hajdani lapjában, a Budapesti Naplóban) én írtam Jókairól.

Mint valamennyi ez alkalommal napi megvételre kiadott könyvet, úgy a Szabó könyvét is tényleg használtam az életrajz megírásánál, hol mintegy együtt találtam a temetéskor szinte soha véget nem érő tömérdek lapközleményt. Bizonyosan akadnak tehát adatok, melyeket onnan vettem, de amit idézni fölöslegesnek kelle tartanom. Hogy mit kell idézni, mit nem, azt magam ítélem meg. Hogy Jókai 1825-ben született, azt például a Pallas lexikonból vettem, de azért mégsem idézem a Pallas lexikont, mert Jókai akkor is 1825-ben született volna, ha azt a Pallas lexikon meg nem írja.

Lehetnek tehát egész sorok és kikezdések, melyekben ugyan azonos a szöveg az én könyvemben és másokéban szórul-szóra, s így Szabóéban is, de csak ott, ahol valamely referádészerű fordul elő, de nem ott, ahol jellemzés, vélemény vagy megítélés. Mert hogy Jókai a Stáció utca annyi és ennyi számú házban lakott, melynek ennyi és annyi ablaka volt, ez bizonyosan az én könyvemben is úgy áll, mint a Szabóéban. Annyi »eredetiség« csakugyan nincs már bennem, hogy egy új házba lakosítsam ki hősömet.

Mondjuk pl., ha a Szabó könyvében úgy van leírva a terézvárosi követválasztás az egykori hírlapok referádéjából, hogy: »délfelé ingadozott a Jókai többsége, de akkor Tenczer Pál egyszerre megérkezett száz lelkesült választóval«, mondom, ahol netalán ilyesmi van bent, az bizonyosan ugyane

szavakkal van az én könyvemben is, mert föl kellett tennem, hogy ezt egy »szemtanú« írta, s ezt módosítani, vagy ebbe »egyéni ízt« keverni csak a történelmi hűség rovására esnék.

Hogy a Szabó László munkáját, s még egyéb munkákat, melyeket az életrajz megírásánál használtam, nem említem meg azon sok között, melyeket megemlítettem, annak oka abban van, mert ezekből semmi olyat nem vettem át, amit jelentékenynek tartanék. Hiszen amit a Szabó munkájából használtam, az nem az övé, az az egykorú, vagy az akkori lapok referádéja. Szabó munkája nem is készült olyan igényűnek, hogy idéztessék, hiszen akkor sok helyütt magamat kellett volna forrásul megneveznem.

Egyébiránt, noha sohasem voltam pöffeszkedő, mégsem képelem, hogy akadna irodalommal foglalkozó okos ember Magyarországon, aki engem olyan tehetségtelen embernek tartson, hogy kezdő írók összehányt dolgaiból plagizálok, s még arra se vagyok képes, hogy más szavakkal adjam elő, amit elhódítottam nagy gondolataikból.

De nem is erről van itt szó, ahogy én nézem. A nagy járványról van itt szó. Hogy miután már apródonként agyon ütögettük a politikusainkat, hát üssük agyon az írókat is. Minek nekünk. Ne legyenek azok se. Hát én már nem vagyok.

Mikszáth Kálmán

E leveletem csak magánlevélnek tessék tekinteni, melyet udvariasságból írtam, hogy a szerkesztőséget, mely szívélyes volt hozzám a cikk elküldésével, ne hagyjam válasz nélkül. Oly durva dologra én nem felelhetek. Felelni csak akkor felelhetnék, ha tisztességesebb hangon volna írva. Ha jelen felvilágosításom dacára is kiadnák, s ha megfésülve, tisztességesebb hangon jelenne meg, abban az esetben, de csakis abban lehet kiadni leveletem feleletül, a harmadik kikezdéstől kezdve.

Szívélyes üdvözlettel maradtam viszontlátásig híve

Mikszáth Kálmán

302.

MK — ÖZV. ENYEDI LUKÁCSNÉNAK

[Levelezőlap]

[Postabélyeg kelte:] Horpács, 1907. aug. 1.

Méltóságos

özv. Enyedi Lukácsné úrnőnek,

Bálványos-fürdő

Háromszék megye

Itt vagyunk Horpácscon, szidjuk a legyeket és a szúnyogokat, s mint afféle bolond emberek, <azt> örömmel gondolunk az őszi időkre, amikor megint <Pesten> Pestre mehetünk és öregebbek leszünk két hónappal.

De legalább találkozhatunk.

Mikszáthék

303.

MK — PÁKH KÁROLYNAK

[Horpács, 1907. szeptember 6.]

Igen tisztelt tanár úr!

Kedves bátyám Uram!

Köszönöm, hogy a Jókai-féle leveleket elküldte. Elég érdekesek azok, hogy a nagy gyűjteménybe helyet foglaljanak, világot derítve Jókainak a Pákh Alberttel való viszonyának bensőségére. De egyébként is jellemzők, úgy a korra, mint Jókaira, ki még akkor »zöld«, amint sületlen, erőltetett viccelődései hagyják sejtetni.

Nem akartam azonban, hogy e levelek az ide-oda küldözgetés révén elkallódjanak valahol, tehát lemásoltattam őket s elküldtem a Révai testvéreknek, megemlítve, hogy kinek a gyűjteményéből valók.

Ami szíves felvilágosítását illeti a Szinnyey[!]-féle »adatra nézve, mely »Jókai« c. munkámban van, sajnos az ilyen tévedéseknek az életrajzíró ki van téve. Az emberek emlékezete gyarló. Valószínű, hogy mástól hallotta Szinnyey [!] azt a bizonyos epizódot, mely körülbelül igaz lehet, mert

én is hallottam mástól is (Beöthy Zsolttól). Lehet azonban, hogy Pákh Alberttől hallotta, de nem mint személyes élményét, hanem csak mint értesülését.

Igaza van, ezt már csak egy második kiadásban lehet kijavítani. De vajon lesz-e második kiadás is? És megérem-e még én azt?

Óhajtom azonban, hogy megérjem, és hogy kedves urambátyám is megérje és még az ötödik kiadásban is figyelmeztessen valami hibára, amit aztán a hatodikban javítsunk ki.

Maradtam őszintén köszönve kegyes érdeklődését, már ismeretlenül is már [1] régóta

Horpács (Nógrádmegye)

őszinte tisztelője:
Mikszáth Kálmán

1907. szept. 6.

Az eredeti leveleket ide mellékelve küldöm.

304.

SZILY KÁLMÁN — MK-NAK

[Fejléc:] Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára

Bibliotheca Academiae
Scientiarum Hungaricae

Bp. 1907. okt. 6.

Kedves druzsám,

Tisztelt barátom!

Most megint az új magyar szók történetének szótárba szedésével foglalkozom.

Igen kérek, írd meg, ha két sorban is, mikor és hol használtad először az *akarnok* szót?

Nagyon le fogod kötelezni

igaz tisztelődet
Szily Kálmán-t

305.

MK — SZABÓNÉ SZENTPÁLI JANKÁNAK

[Budapest, 1907. december 30.]

Méltóságos asszonyom!

Igen köszönöm a könyvet, s főleg a kedves sorokat, melyekkel azt kíséрни méltóztatott.

Sajnálom, hogy noha karácsony hetében vagyunk, az idén nem viszonzhatórn, mert az idén semmi se jelent meg tőlem. Egyetlen regényemet, melyet ez évben írtam, csak éppen most, a Vasárnapi Újság legutolsó számában fejeztem be, úgyhogy csak hónapok múlva fog könyv alakban megjelenni.

Boldog új évet kívánok a méltóságos asszonynak és jó kedvet, mert ez az egyetlen dolog, ami valamit ér.

Maradtam alázatos tisztelője

Mikszáth Kálmán

Bpest, Dec. 30. 1907.

[A zárt levelezőlap címzése:]

Méltóságos

özv. Szabóné Szentpáli Janka
úrnőnek

Budapest

[Idegen írással »Budapest« fölé írva:] Rákosliget. [A helységnév utóbb áthúzza — s visszacímezza a feladónak:] VIII. Reviczky tér

Mikszáth Kálmán leveleivel

306.

MK — HELLER JÓZSEFNEK

[Budapest, 1907. december 31.]

Igen tisztelt uram!

Derült, kedves levele, melyből vidám egyénisége szinte kiragyoq, valóságos élvezetet szerzett.

Csak e levélből látom, hogy az operettnak már tisztelőrn »múltja« van — mielőtt »jelene« lett volna. Tehát voltak már magyar próbálkozások.

Hiszen lehetne kétségtelenül némi protekcióval siettetni vagy előkészíteni a magyar előadást — de patikából szeretni, könyvből gazdálkodni, s protekcióból darabot előadni, keserves mesterség.

Ha a darabot tényleg elfogadta a Carl Theater, tessék türelemmel bevárni a bécsi előadást, s akkor biztosan jönnek a budapestiek. A csókák és seregélyek is csak akkor mennek már rá a szőlőre, mikor a rókától azt látják, hogy már ő nem ugatja. A rókától várják, hogy az határozza meg, édes-e már.

Budapest azt lesi, hogy Bécs döntsön előbb a darab fölött. Zicher ist Zicher.

Ami a »Fekete kakast« illeti, nem tartom jó sujet-nek. Ellenben ajánlom elolvasásra »Beszterce ostromát«, vagy a »Lublói kísértetet«, melynek német címe »Gespenst in Lublau«. (Megjelent németül Georg Meyer Leipzig). Ez a kettő született operett-anyag.

Hosszasabban most nem írok. Legyen szerencsém egyszer Budapesten, hogy kibeszélhessük magunkat.

A »Beszterce ostromát« elküldöm egy alkalommal és az arcképet is. Addig is kívánok boldog új esztendőt Önnek és kedves neje Önagyságának. Maradok baráti üdvözlettel és tisztelettel

Bpest dec. 31. 1907.

igaz híve
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Tekintetes Heller József úrnak

Wien

XX. Bez. Brigittalände Nr. 20.

307.

SZABÓ ENDRE — MK-NAK

Rákosliget, 1908. I. 8.

Kedves Kálmán!

Itt küldök neked vissza egy levelet, amelytől semmiképpen sem bírnok megszabadulni. Ezelőtt pár nappal jött ide, s a feleségem, mert nem nézte meg pontosan a címet, felbontotta. Persze: nagyon megörült volna a Mikszáth Kálmán levelének, de akkor látta, hogy nem neki szól, mikor elolvasta. Persze, rögtön leragasztotta és vissza címezte neked. Hát ma megint

megérkezett, mégpedig — amint látom: a feleséged őnagysága által címzett borítékban, s most már azzal a resolutus lakás-megjelöléssel, hogy *Rákostiget*. Persze a posta megint a feleségemnek kézbesítette s ő már élt a gyanúperrel, hogy ez megint a múltkori levél. Hát csakugyan! Most már nem tudtunk egyebet tenni, mint hogy még egy borítékba téve megküldöm neked.

Ha spiritista volnék, azt hinném, hogy valami spirit incselkedik velem, mert éppen a múlt héten mondogattam a feleségemnek, hogy egyszer már meg kellene téged látogatnom, hiszen olyan régen nem láttalak. Sőt tegnap fel is készültem, bementem, de a vonat úgy elkészt velem, hogy körülbelül 1 óra tájban érkeztem be; akkor már nem mehettam hozzád, mert attól tartottam, hogy éppen ebéd idején háborgatnálak. Ha nem sajnálnál egy levelezőlapot, amelyben egy bizonyos órát megjelölnél, nagy örömmel mennék be egyszer hozzád. Szeretnék veled még legalább egyszer beszélni, mert hogy sokat találkozassunk még, azt én — különösen az én elbűjt életemmel — már nem igen reménylem. Már afféle »Hátrahagyott« műveken dolgozom: egy nagy verses regényen, pihenőül meg a mi generációnk anekdotáit szedem össze. Sok mindent jegyeztem fel már terólad is, úgyhogy a legtöbbet Jókairól, terólad és Vajda Jancsiról fogok publikálni. Érdekes könyv lesz. Már vagy tíz ívre való készen is van.

No, de ez téged nem igen érdekel.

Kívánok neked minden jót. A feleséged kezét csókoltatom.

Igaz jóbarátod

Szabó Endre
községi bíró

308.

MAYER, JOSEPH — MK-NAK

Charlottenburg, Mommsenstr. 67. 10/I. [19]08.

Sehr geehrter Herr [!]

Sie haben eine humoristische Erzählung »Szelistye« verfasst, welche sich zu einem Lustspiel zu eignet. Würden sie gestatten Ihr Werk auf die Bühne zu bringen?

Hochachtungsvoll
Joseph Mayer

309.

DR. LAZÁR GYÖRGY — MK-NAK

[Szeged, 1908. január 10.]

125/1908.

Nagyságos Úr!

Szeged szab. kir. város közönségének egyetemet kérő emlékiratát törvényhatósági bizottságunktól nyert megbízatásomhoz képest f. hó 18. napján délelőtt 11 órakor fogom átnyújtani a délvidék érdekeltségének kiküldöttei élén a miniszterelnök úrnak, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak, a főrendi ház elnökének és a képviselőház elnökének.

Mint városunk igaz barátját és törekvéseinek buzgó támogatóját teljes tisztelettel van szerencsém felkérni, miszerint nagyrabecsült megjelenésével megtisztelni és a küldöttségekhez csatlakozni szíveskedjék.

Találkozási hely az említett napon, délelőtt fél 11 órakor a képviselőház ülésterme és a kupolacsarnok közötti társalgó.

Kelt Szegeden, 1908. január 10.

dr. Lázár [György] polgármester

[Címzés:]

Nagyságos

Mikszáth Kálmán úrnak
országgyűlési képviselő

Budapest

310.

ÚJLAKY VILMA — MK-NAK

[Miskolc, 1908. január 11.]

Nagyságos Uram!

Egy kedves kötelességet jövök teljesíteni, melyhez már hetek óta készülök, csupán azért, mert éreztem, hogy nehezen tudok formát és szavakat találni azon mély és igaz hálás köszönetem kifejezésére, mellyel Nagyságodnak tartozom.

Az én nagyszívű pártfogóm, Nagys. Patay Gyuláné úrasszonytól tudom, hogy Nagyságod mily hathatós támogatója volt a »Magyar Írók Segélyegylete« által részemre már folyósított évi segélyezés megszavazásának. E nagylelkű nemes elhatározásért fogadja Nagyságod legmélyebb köszönetem gyöngé nyilvánítását. Nagy nevét áldólag fogom hálás lelkemben megőrizni, csodás alkotásaiban ezután még mélyebb gyönyörűséggel fogok elmerülni, mert boldoggá és büszkévé tesz azon tudat, hogy korunk szellemóriásához — Nagyságodhoz — a lelki közösség azon szála fűz, hogy velem jót, igen nagy jót cselekedett.

Igen szerény, gyöngé, de régi napszámosa vagyok az irodalomnak. S talán mivel a föld feletti Alkotó lényének egyetlen kis parányát oltotta lelkembe — azért volt az én földi sorsom oly kivételes szomorú, súlyos kereszthordozásokkal teljes. S most, amikor napom már az alkony felé hajlik, amikor küzdelmeim, harcaim gyöngé erőmet meghaladták — Nagyságod nemesak segítő kezét nyújtotta felém, hanem azokkal, akik szintén segítségemre jöttek, életem alkonyát bearanyozta — s új hajnal fényével vonta be.

Mindezért áldást kér Nagyságod nemes életére
Miskolc, 1908. I. 11. leghálásabb igaz tisztelője
Újlaky Vilma

311.

MAJOR KÁROLY — MK-NAK

Fogaras, 1908. jan. 12.

Nagyságos Képviselő Úr!

A nagyenyedi Bethlen-Kollégium főgimnáziumának tanári testülete egy dicséretre méltó mozgalmat indított meg, amelyhez való hozzájárulás iránt megkereste a hazai összes középiskolák tanárkarait. Arról van szó ugyanis, hogy a középiskolai tanulóifjúság részvétele az évenként szokásos kerületi, illetve országos torna-versenyeken, valamint a tanulmányi kirándulásokban minél szélesebb körben lehetővé tétessék. Ez pedig csak egy módon lehetséges: ha ti. a

magas kormány a résztvevő tanulóknak a legmesszebbmenő vasúti viteldíj-kedvezményt biztosít. Ennek az összes tanári testületektől kérelmezését tartalmazza a mellékelt s a fogarasi állami főgimnázium tanárkara által is aláírt két folyamodvány, melyet az enyedi tisztársakkal, kik — mint jeleztem — az egész mozgalmat irányítják, történt megállapodásból kifolyólag azzal a kérelemmel küldök meg Nagyságodnak, hogy kegyeskedjék azokat a nm. Vallás- és közokt., valamint kereskedelemügyi miniszter Uraknak átnyújtani s részéről az eredményeiben fontos kihatású ügyet ismert tekintélyével és befolyásával támogatni.

Alkalmatlankodásomért, mit azonban mentsen a szóban forgó ügy, szíves bocsánatát kérve, vagyok a Nagyságos Képviselő Úrnak

kiváló tisztelettel
Major Károly dr.
áll. főgimn. igazgató

312.

MK — CSIKY KÁLMÁNNÉNAK

[Budapest, 1908. február 29.]

Méltóságos és kedves Komámasszony!

Bosszant a dolog, de nem segíthetek már rajta. A holnapi napomat lehetetlen úgy elrendezni, hogy elmehessek.

Délben Ruszt [!] Józsefnél egy Gyulai Pál-féle ebédre kell mennem, de miután délre magam is vendégeket hívtam (négy hírlapírót), hogy az ebédre elmehessek, a tegnapi nap folyamán átváltoztattam a holnapi (vasárnapi) ebédet vacsorává. Holnap este tehát vendégeim lesznek magamnak is, kiknek terminusát most már eltolni se lehet.

Ehhez járul még a másik malőr, hogy a fiúk se mehetnek, mert azok Budára ígérkeztek Enyedynéhez. Egész farsangon egyszerű se voltunk nála. Pedig mi őt is nagyon szeretjük.

Nem afféle < . . . > koalíciós igazság, de őszinte, becsületos kijelentés, hogy szinte nyomja a szívemet, mint egy kő, az a rossz érzés, melyet < az > okoz a lemondás erről az estéről, hol a háziakkal együtt annyi kedves emberrel remélhetnék egypár

órát tölteni, főképp azért, mert hosszas betegségem miatt egyszer se tudtam elmenni a télen.

De hát lesz még szőlő, lágy kenyér, s legközelebb magam állok elő egy tervvel, mely némileg pótolni fogja a mulasztást. Csak egy kegyességet kérnék, egy olyan időpontot megjelölni, amikor Patayné, Rudnaiék és a Komámasszony itthon vannak és szabadok.

Kezeit csókolva maradtam igaz tisztelettel

Febr. 29. 1908.

alázatos szolgálója
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Méltóságos

özv. Csiky Kálmánné asszonynak,

Helyben

313.

TALLIÁN BÉLA — MK-NAK

Törökkanizsa 9. IV. 908.

Kedves barátom!

Hogy mennyire megörültem levelednek, amelyre csak most, Somogyból és Krassóból való visszatérésem után válaszolhatok, azt magad sem képzeled. — Megcáfoltad velem előttem barátainknak lustaságra célzó inszinuációit.

Nem igaz ez állítás, s még kevésbé tűnnék ez valónak, ha magad és tollad nem lennétek a helyzetből folyó viszonyok által feszélyezetten békóba verve — és szabad szárnyaira ereszthetnéd gondolataidat és meggyőződésedet!

Köszönöm hívásodat, hogy felmenjek; de nem engedek csábításodnak, mert ismerem természetemet, melyből a keserűség, harag és jogos fölháborodás sokszor oly mérvben találna kitörni a házban történtek fölött, hogy abból komoly kellemtelenségeim lennének. — Jobb tehát, ha most még távol tartom magamat — ott leszek azonban, ha szükség lesz reám — ha nem, akkor egészen félreállok a politikától, mert közvetve is részese lenni a rombolás művének, nincs szándékomban.

Igazad van, hogy erős lejtőn vagyunk — a kiirtani ígért korrupció jobban díszlik, mint valaha, erkölcsileg, anyagilag és nemzeti szempontból sietünk a zúllás felé, elvesztettük prezstízsünket Európa előtt, Ausztriával szemben volt politikai nagy fölényünk ma már teljesen fordított viszonyban áll, állami deviseinkül bátran felvehetjük az államvasútak jelvényét:

M(együnk) Á(ázsiába) V(issza)!

Soha oly gerinetelen vezetők nem voltak, mint ma, s ha igaz a wieni »traccs«, hogy a felség haragszik reánk, volt szabadelvű pártiakra, mert e koros emberektől oly hosszú időn át visszatartottuk őt — akkor ez a legjobb characteristiconja a helyzetnek.

De már aztán abban nem vagyok veled egy nézetem, amikor félted a liberalizmust s azt állítod, hogy »ennek lőttek«. Ez teljesen kizárt lehetőség Magyarországon. Tehetnek — amint tesznek is egyesek ily irányú kezdeményezéseket, és a parlament maga is meggondolatlanul felül ezeknek, azt sem tagadhatom, hogy a 48-as párt is letér sokszor a liberális útról, de hogy az általános irány reakcionárius vagy pláne klerikális lehessen, amíg mi, a magyar középosztály a lateinerekkel együtt lélegzeni tudunk, amíg az egész zsidóságot agyon nem verik és az összes újságírókat be nem zárják — addig Magyarországon a liberalizmust nem félttem. Sokkal inkább tartok mástól! Veszélyt látok abban, hogy a mostaniak fölszabadították a nemzetiségieket itt és a Dráván...

[A levél vége az aláírással együtt hiányzik.]

314.

TÓTH JÓZSEF — MK-NAK

[Körösladány, 1908. május 4.]

Nagyságos Mikszáth Kálmán úrnak,
a »Vasárnapi Újság« Szerkesztőjének

Budapest

Nagyságos Uram!

A mellékelt versek elolvasása előtt szíveskedjék e kísérő sorokat tekintetbe venni, s úgy gyakorolni szigorú kritikát a küldemény felett.

Tíz éve vagyok lelkésze egy nagy gyülekezetnek. Káplán koromban Nagyváradon, Iványi Ödön és Sass Edé mellett voltam 6 éven át az általok szerkesztett »Nagyvárad« belmunkatársa. Öt éven át szerkesztettem egy népszerű református néplapot »Ébresztő« címen. Tagja vagyok a Bihar megyei Szigligeti Társaságnak. Jelent meg több kisebb dolgozatom mellett »Unalom óráira« címmel egy szépirodalmi munkám, a »Gileád balzsama« címmel egy imakönyvem. Jelenben több vidéki egyházi lapok közt a Szabolcska Mihály által szerkesztett Téli Újságnak és a dr. Ferenczy Gyula által szerkesztett Debreceni Protestáns Lapnak dolgozó társa.

Ezen szerény vidéki körben dolgozás után most egy nagyobb egyházi verses munkát akarok kiadni »Bibliai Képek« címmel, melyből előleges mutatványt a fent jelzett egyházi lapok már közöltek, s folytatólagosan most is közölnek.

Mielőtt azonban a kiadásra végleg elhatároznom magamat, engedje meg, hogy a mellékelt versekre bírálatát kikérem. Súlyt helyezek erre; úgy pedig, hogy kedvezőtlen ítélet esetén ki se adom könyvemet, melyből már 10 ívre való pedig készen van. Az esetre, ha e versek a »Vasárnapi Újság« színvonalát elérik, szíveskedjék valamelyiket közölni.

Remélt elnézését kérve soraimért vagyok
Körösladány, 1908. május 4.

Kiváló tisztelettel:
Tóth József
ref. lelkész

Becses észrevételeit a Szerkesztői izenetek közt »Nought« jel alatt kérem közölni.

315.

MK — ÖZV. ENYEDI LUKÁCSNÉNAK

[Postabélyeg kelte:] Horpács, 1908. máj. 8.

Igen tisztelt Méltóságos Asszony!

Igen köszönöm szíves sorait, melyek Horpácsen találtak bennünket. László kivételével mind itt vagyunk, de rossz időnk van. (A szél bömböl és rázza a fákat, süvít a kémények-

ben már harmadnapja) s holnap, szombaton már hazamegyünk.

E gyorsan fölülkerekedett hazameneteli váagnak nagy tápláléka van, úgy hiszem, abban a körülményben is a rossz időn kívül, hogy kedves levélkéjében megígérte, hogy fölkeres bennünket.

Feleségem azt mondja, hogy most már, mióta új inasa van, már arra is megedződött a bátorsága, hogy vacsorán is elmaradhat idegen városban (mert a budaiaknak Pest mindig idegen város volt). Távól legyen tőlem, vagyis tőlünk, hogy szokásain rést akarjunk törni, de ha lehet, hatványozná az örömlökét, ha vacsorára lenne szerencsénk, a Méltóságos Asszony által kijelölt bármelyik napon, a jövő héten. Nem a vacsora van itt szóban, hanem a hosszabb idő, amit velünk tölthet.

Ilonka tiszteletét küldi, mi pedig a fiúval kézcsókunkat jelentjük.

ősrégi tisztelője
Mikszáth Kálmán

[Címzés:]

Méltóságos

őzv. Enyedi Lukácsné úraszonynak,

Budapest

Buda, Ostrom u. 3.

316.

BOERIU IRODION — MK-NAK

Fogaras megye

Sárkányi járás

Vád, 1908. évi május hó 15-én.

Nagyságos Képvisező Úr!

Tisztelettel alólírott mint a Vádi összes orsz. képv. választó Boéroknek elnöke »Unirea« bank pénztárnoka, van szerencsém ezen igazságos kéréssel Nagyságodhoz és szeretett képviselő urunkhoz fordulni és pedig:

Édes leányom Strimbu Jose Cárolina szül. Boér egy korlátlan italméresi engedélyt kért a Brassói p. ü. igazgatóságtól,

de nevezett hatóság annak megadását megtagadta, erre nevezett leányom a Nagyméltóságú m. kir. Pénzügyminisztériumhoz fellebbezést adott be, mely fellebbezés 1908. május 12-én felment.

Nagyságos Uram!

Méltóztassék ez ügyben mint híres, tehetséges és szeretett orsz. képviselő urunk közben járni, és nevezettnek a törvény-adott jogánál fogva segíteni, hogy az általa kért italmérési engedélyt megkaphassa, annál inkább, mert abba a helységbe még eddig is volt mérő hely, és most is nagyon szükséges tartja a fogyasztó közönség annak még további fennállását, továbbá a fogyasztó közönség nagyra emelkedett, mert Vád községben az újra f. évben felépített vasúti vonatok folyó évi Szeptember hótól fogva közlekednek, és említett községben vasúti állomás is lett felállítva, azért a kérdéses engedély nagyon célszerű, és eddig is fennállott más egyénre, aki meghalt, és kérelmező édes leányommal közöli rokona volt, azért még egyszer tisztelettel kérem Nagyságodat, méltóztassék ez ügyben közbenjárni és segíteni.

Végül bátorkodom megemlíteni, miszerint én minden orsz. képv. választás alkalmával az összes vádi választókat, mint elnök magam után vittem, és mind Nagyságod pártjára voltunk, azért remélem, hogy jelen kéresemnek helyt fogja adni és ügyünket pártolni. Maradtam teljes tisztelettel

Boeriu Irodion

Vádi összes boérok elnök és »Unirea«
bank pénztárnok

317.

MK — KOZMA ANDORNAK

[Budapest, 1908. szeptember 27. után]

Kedves Bandi!

Rég nem gyönyörködtem olyan igazgyöngyben, amelynek a fénye, tüze énrám olyan hatást tett volna, mint a vasárnapi »Koboz krónika« a vegyes házasságokról.

Szinte kibékültem Sartó Jóskával, a »Ne temere« miatt,
szerezvén nekem vele ezt az élvezetet — közvetve.

Szívből köszönt

öreg kollégád
Mikszáth Kálmán

318.

HOITSY PÁL — MK-NAK

[Fejléc:] Vasárnapi Újság szerkesztősége
Bp. IV. Reáltanoda utca 5. sz.
56. évf.

[Budapest, 1908 okt. eleje—1909?]

Édes Öregem!

Szíves ígéreted folytán számítok reá, hogy a regényt a
jövő számban kezdjük. Annál is inkább, mert évnegyed van.

Azért hétfőn, ha megengeded — küldök a kéziratért.
Sajnálom, hogy <nem> személyesen nem kereshetlek fel.

Sokszor ölel
régi barátod
Hoitsy

319.

A TEMESVÁRI ARANY JÁNOS TÁRSASÁG — MK-NAK

123/1908. szám.

[Temesvár, 1908. november 7.]

Nagyságos Úr!

Az Arany János-Társaság f. év november hó 28-án d. u.
öt órakor Temesvárott irodalmi és művészi ünnepet rendez.

Van szerencsénk Nagyságodat tiszteletteljesen megkérni,
hogy az ünnep fényét személyes közreműködésével emelni
méltóztassék.

Temesvár és az egész Délvidék magyarságának köz-
óhajtását tolmácsoljuk ezzel, mert régi vágya közönségünk-
nek, hogy Nagyságodat — aki iránt már azóta viseltetik igaz
tisztelettel, amikor szomszédságunkban Szegeden a Szegedi
Napló főmunkatársa volt — színről színre láthassa a
felolvasó asztalnál.

Hazánk egyik nemzetiségileg legexponáltabb helyén
szolgáljuk a nemzeti közművelődés ügyét; ezért Nagyságod
hazafias missziót is teljesít, ha lejön körünkbe és támogatja
szerény, de buzgó törekvéseinket.

Biztosan számítva arra, hogy tiszteletteljes meghívásun-
kat elfogadni méltóztatik, megkérjük Nagyságodat, hogy
felolvasása címét velünk sürgősen közölni méltóztassék.

Kiváló tisztelettel és hazafias üdvözlettel vagyunk
Temesvárott, 1908. november hó 7-én.
Nagyságodnak

alázatos szolgálói:

Dr. Szentkláray Jenő
elnök

Lendvai Miklós
főtitkár

Szabolcska Mihály
alelnök

320.

MK — A TEMESVÁRI ARANY JÁNOS TÁRSASÁGNAK

[Budapest, 1908. november közepe]

Örülnék, ha valamely csekély arányban én is segédkez-
hetnék az Arany János-Társaság nemes munkájában s büszke
vagyok, hogy rám is gondoltak — de sajnos, egészségi álla-
potom nem engedi, hogy ezúttal rendelkezésükre állhassak.
Szégyen vagy nem szégyen, de én már megszüntem téli ember
lenni. Novembertől kezdve áprilisig medve vagyok, aki
bobújjik a barlangjába s ki nem csalható onnan semmilyen
andalító méhúzásra.

Ezúttal a szokottnál is rosszabbul állok, állandó gyógykezelés mellett. Oda terjed tehát az én alázatos kérésem, méltóztassék engem olyan időben használni (a melegebb hónapokban), amikor még érek valamit.

Mikszáth Kálmán

321.

MODOLCSA GYÖRGY — MK-NAK

[Grid, 1908. december 9.]

Nagyságos Uram!

A gridi áll. el. iskolánál újonnan szervezendő III-ik tanítói állás és ezen állásban Modolcsa Kornélia leányom kinevezése érdekében tett intézkedést szívemből megköszönöm!

Magamat szíves pártfogásába ajánlva megígérem, hogy jótettét jóval fogom viszonzni. Tőlem telhetőleg iparkodni fogok, hogy Nagyságod országszerte ösmerős és tisztelt nevét környezetünkbe[n] nemcsak most, hanem mindenkorra emlegessük, mint országos képviselőnket.

Nekem és leányomnak tett becses ígérését soha el nem felejtjük.

Hálás köszönetre és viszontszolgálatra magunkat lekötelezettnek nyilvánítjuk ki.

Kérjük Nagyságodat, kegyeskedjék az ügy felől érdeklődni. Leányom kineveztetése érdekében a Minisztériumban kérdezősködni és esetleg kineveztetését ismételten kérve sürgetni.

Erre az állásra nagy szüksége van, mert kivüle még öt kiskorú anyátlan árvám van.

Okmányaink bent vannak. A kir. Tanfelügyelőnk is írt a Minisztériumba érdekünkben.

Az ügy mibenállásáról szíves értesítést kérve vagyok Grid, u. p. Sárkány. Fogaras m.

1908. évi december hó 9-én.

Nagyságódnak legjobb híve
Modolcsa György
gör. kat. lelkész

322.

FERENCZI ZOLTÁN — MK-NAK

[Budapest, 1908. december 10.]

Kedves Barátom!

A könyvedet a Petőfi-ház számára kaptam, s fogadd a gyönyörű dedikációért és műért egyaránt hálás köszönetünket.

Maradok szeretettel és tisztelettel

Bp. 908. 10/XII.

igaz híved
Ferenczi Zoltán

323.

RUST JÓZSEF — MK-NAK

[Budapest, 1908. december 25.]

Igen tisztelt uram!

Kozmával és Fuchs Lajossal sokat vitatkoztam, hogy ezek-e azon híres szivarok, melyekről a pompás adoma szól.

Igen leköteleznél, ha a karácsonyi ünnepekben ezeket kipróbálnád.

Kiváló tisztelettel:
Rust József

324.

MK — NICZKY ANDRÁSNAK

[Névjegyen]

[Budapest, 1908. december végén]

Boldog újévet kívánunk mindnyájan, s nagy szeretettel és tisztelettel gondolunk a budai kis palota magános lakójára.

Mikszáth Kálmán

325.

MK — HAMPEL JÓZSEFNÉ PULSZKY POLYXENÁNAK

[Budapest, 1905 — 1908-as években]

Tisztelt Méltóságos asszony!

Megyünk — hogyan mennénk? — Addig is maradtunk
kézsőköló

szolgái:
Mikszáth Kálmánok

JEGYZETEK

R Ö V I D Í T É S E K

Akad. Ért.	= Akadémiai Értesítő
BH	= Budapesti Hírlap
Hi	= Hátrahagyott Iratok. (A Jk folytatása) 1—19. köt. Szerkesztette és sajtó alá rendezte Rubinyi Mózes.
IT	= Irodalomtörténet
ITK	= Irodalomtörténeti Közlemények
jelz.	= jelzet
jub. gyűjt.	= jubileumi gyűjtemény. Mikszáthné által összegyűjtött jubileumi dokumentumok albuma.
K	= kézirat (kizárólag a levelekre vonatk.)
Jk	= Jubileumi kiadás. Mikszáth Kálmán munkái. 1—32. köt. Bp. Révaj Testvérek kiad. 1910.
Krk	= a jelen kritikai kiadás
lev.	= levél
megj.	= megjelent
MK	= Mikszáth Kálmán
Mné aj.	= Mikszáthné ajándéka
M. h.	= Mikszáth hagyaték
OSzK	= Országos Széchényi Könyvtár
PH	= Pesti Hírlap
Visszaeml.	= Visszaemlékezések. — Mikszáth Kálmánné visszaemlékezései. Bp. 1922. Athenaeum. 1957. Szépirodalmi Kvk.
VÚ	= Vasárnapi Újság
[ ]	= a szerkesztő közlése, szövegpótlása
< >	= a K-ban törölt szöveg
<...>	= olvashatatlanul törölt vagy romlott szöveg

A LEVELEK JEGYZETEI

151.

K: Bisztray Gyula tulajdonában.

»*meg is jelent a kis beszély*« — megjelent a PH 1883. 5. évf. dec. 25. számának karácsonyi mellékletében (3. l.). Címe: »Gyermekség«.

»*elküldte ... Kolosvárra, a Kolosvári Közlönyhöz címezve*« — Petelei 1880-ban ment Kolozsvárra, a Kelet o. folyóirathoz, a későbbi (1882.) Kolozsvári Közlönyhöz. Egy ideig a Kolozsvárt is szerkesztette. Ebben az időben (1884) Marosvásárhelyen volt, ahová betegsége miatt vonult vissza. Ezért nem kapta meg a honoráriumot.

»*mióta német újságtól is lettem*« — MK novellái már a Pester Lloydban is fel-feltűnnek, másrészt több novelláját közölte ez időben, 1882 óta a lipcei Auf der Höhe o. folyóirat. Itt jelent meg az *Aranysasszony* (Tót atyafiak), a *Jasztrabék pusztulása* (Ld. Fővárosi Lapok 1882. okt. 21. sz. híradása).

152.

K: nem ismeretes. Megj.: PH 1884. 6. évf. 39. (febr. 9.) sz. 5. l.

»*gyűlésünk ... beköszönt ... holnapután. Küldd hát a rajzot*« — Az ünnepség, amelyen a felolvasás történt, a Kisfaludy Társaság közgyűlése volt, az a szokásos ünnepi ülés, melyet Kisfaludy Károly születésének évfordulója alkalmával, az azt követő vasárnapon (febr. 10-én) tartottak. Ld. VÜ 1884. (febr. 10.) 31. évf. 6. sz. 96. l. Az ünnepségről a következő számban (VÜ 1884. (febr. 17.) 31. évf. 7. sz. 110. l.) hosszú beszámolót olvasunk. Mikszáth elbeszélésére vonatkozó tudósítás: »MK-tól vidám elbeszélést olvasott fel Györy Vilmos. Címe: *A becsületbírák előtt...*« Az elbeszélést ld. Jk 14. köt. 103—122. l.

»*a hangon ... Egy kicsi csorba esett*« — Györy Vilmos ezüstösen csengő hangja nagyon alkalmas volt felolvasásra. Ez évben azonban már betegeskedni kezdett (egy év múlva meghalt), s a baj természete hozta magával, hogy hangja is vesztett csengéséből. A vers alatt a szerkesztő következő megjegyzése olvasható: »Vasárnap a közönség is megítélheti, nem reménykedett-e túlságosan a MK rajzának szép-hangú felolvasója.«

Az ülés után a Társaság tagjai díszlakomán vettek részt, este a Nemzeti Színházban parádés szereposztásban Kisfaludy Károly »Leányórző» c. drámája került bemutatásra. A verses levél tulajdonképpen ennek az ünnepségnek a beharangozása.

153.

K: nem ismeretes. Megj.: PH 1884. 6. évf. 130. sz. máj. 11. és Szeged könyve I. 3. l. Hi 6. köt. 3. l.

»manuscriptum» — kézirat.

»üdvözlöm a te huszonöt éves sárkányodat» — A levelet MK a Szegedi Híradó huszonöt éves jubileuma alkalmából írta. A Híradó jóval régebben, két évtizeddel korábban (1860.) alakult a Szegedi Napló előtt. MK leveléhez mellékelt *Ismeretsegünk története* c. kis tárcacikkekben (ld. Szeged könyve I, Hi 6. köt. 3—8. l.) elmondja emlékeit gyermekkorától a 25. évét ünneplő lap jelenéig. (Kis fiú volt, amikor édesanyja valami rokontól, aki Szegeden járt, paprikát kapott ajándékba. A két itce paprika a Szegedi Híradó papírosából csavart tölcserbe volt becsomagolva. Egyszer a csípős paprika pora a papírból szemébe csapódott. Attól kezdve mindig érezte az író a Szegedi Híradóban azt a bizonyos csípős paprikát.)

154.

K: nem ismeretes. Megj.: Rudnay Józsefné Veres Szilárda és Szigeti Gyuláné: Veres Pálné Beniczky Hermin élete és működése. Bp. 1902. Athenaeum, 423—424. l.

A levél keltezetlen. Veres Szilárda 1884-re teszi.

»auktoritás» — tekintély.

»Nagy sajnálattal olvastam leányomnak írt soráiból, hogy gyengélkedő volt» — MK 1884 tavaszán sokat betegeskedett makacs, tuberkulikusnak látszó gégebajával. A betegséget csak a mohorai nyár enyhítette. Így a levél az 1884. év végén kelhetett.

»...köszönöm a küldött könyvecskéket, „Barère Bertrandot”...» — Macaulay itt említett műve Barère de Vieuzac-ról, a francia konvent egyik leghíresebb tagjáról szól. Macaulay híres esszéjében Barère jellemének ellentétes oldalait adja éles megvilágításban. Ezt az esszét kölcsönözte MK Veres Pálnénak. (Angyal Dávid fordítása: Olcsó ktár. 76. sz.)

»mégsem tudok menekülni azon impressziótól, hogy oly különös kedvetlenséggel... tárja fel Barère aljasságát» — Veres Pálné Macaulay ellenszenvének és túlzásainak okát megtalálja a két nép éles politikai ellentéteiben és az angol—francia háború kirívó eseteiben.

»Adam asszony művére vonatkozó...szavai» — M. Adam (Edmond) Juliette Lamber magyarországi riportsorozatát Scarron aláírással MK ismertette (Adam Lamber Juliette: La patrie hongroise Paris 1884. Megj. PH 1884. szept. 28. 268. sz.) tárcacikk formában a »Szépasszony könyve» címen. A mű magyar kiadása: A magyarok

hazája. Révai, Bp. 1885. Adam asszony magyarországi látogatása során megtekintette Veres Pálné »Országos Nőképző Egyesületét« is. Veres Pálné idézi is néhány mondatát, a nőképzés céljával kapcsolatban (ld. i. életrajz 594. l.).

Érdekes momentum a Adam asszony magyarországi látogatásának, hogy Tisza Kálmán nem jelent meg a francia hölgy tiszteletére rendezett ünnepségen. Adam asszony fent említett könyvében úgy ír róla, mint kegyetlen zsarnokról. Mikszáth a szóbanforgó tárcóban szellemesen védi és egyben támadja is Tisza Kálmánt.

»Az „Ember tragédiája” tárgyában írtam akkoriban Adam asszonynak« — Madách élénk levelezésben állott Veres Pálnéval különösen 1852-ben, amikor még tréfás képtalányban írt levelet is küldött hozzá (ld. i. életrajz 129. l.). Itt nyilván a mű fordítását akarta Veres Pálné Adam asszony figyelmébe ajánlani.

»Köszönet gyönyörű cikkéért : az „Asszonyozgalmak”-ért. . . « — Az idézett tárcá megj. a PH 1884. 6. évf. 252. (szept. 21.) sz. 1—2. l. A cikk az Orsz. Nőképző Egyesület alakulásának indítékaihoz szolgál adalékokkal. A cikk alá Mikszáth a »Scorpió« álnevet írta; ezt 1884-ben a PH más cikkei alatt is megtaláljuk. Hogy a cikk kétségtelenül tőle ered, azt a fenti köszönő szavak mellett bizonyítja l.) a Tigris szállóban tartott beszédet hallgatván, a cikk szerint egy öreg asszony azt mondta: Minek már erre a rövid időre. (Ld. MK levele Békeffy Remignek. Bp. 1910. április. 444. lev.) 2.) Zrínyi Ilona említése, aki azért »tündöklő asszony«, mert majdnem férfi. Ugyanúgy »férfi surrogátum« jelzővel illeti a hős asszonyt MK Szigeti Gyulánának írott, Veres Pálné szobra ügyével kapcsolatos levelében (253. lev.).

155.

K: a Debreceni Református Főiskola Könyvtárában. (Hátlapján: Ernst Lajos gyűjteménye XII. 717.). Ide az Ernst gyűjteményből került.

A levél keltezetlen. Véleményünk szerint 1884 végén kelt.

»Kedves Kóbikám!« — A levél címzettje Bartók Lajos. MK azért szólítja Kóbikámnak, mert lapjában, a Bolond Istókban állandó figurát teremtett Vogelvióh Kóbi néven.

»Nándor« — Borostyáni Nándor, aki akkor (1882-től 1885-ig) a PH szerkesztője volt. Nagyon valószínű, hogy a Bartók által kért dolog az újságíróknak, színikritikusoknak járó színházi szabadjegy. Ezt adta oda Borostyáni a nővérenek. Tudunk egy Kempf Józsefné (sz. 1857.) nevű szegedi, írói ambíciójú nőről, aki Borostyánnak testvére volt (Szinyei: Magyar Írók). Talán éppen ennek látogatása alkalmából adta át Borostyáni a belépőjegyet.

»Rákosi reményem lóchtasz egyet« — Rákosi két vonalon is ellenlábasa lehetett Bartóknak. Egyrészt mert Rákosi sikeresebb drámaíró pályája akkor volt emelkedőben, másrészt, mert a Borszem Jankó alapításában része volt (1868), s ez az élelap az 1872-ben meg-

indult, de megszűnt, majd 1875-ben megindított és 1878-ban felújított Bolond Istóknak egész pályáján erős versenytársa.

»*Csókolatom Kendy Margitot*« — Meghatározza a levél dátumát. Kendy Margit ugyanis annak az ötfelvonásos történeti drámanak a címe, amelyet Bartók Lajos 1884-ben írt. Mivel pedig Borostyáni 1885-ig szerkesztette a PH-t, így e levél kelte a dráma megjelenése utáni időre, 1884 második felére korlátozódik. Ugyanez évben írta Rákosi Jenő Magdolna c. parasztragédiáját. Ez is lehet a »lódítasz egyet« célzás tárgya.

156.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Levelestár K. Megj.: A mi Mikszáthunk. Szerk. Nacsády József. Szeged 1960. 86. l.

»*A derék Pósa emlétti*« — MK 1880. decemberben hagyta el Szegedet. Utódjául Enyedi Lukács Pósa Lajost szerződtette lapjához.

»*A Zsótér ... hajadonok*« — Enyediné, Zsótér Ilona húgáról, Zsótér Mariskáról és Zsótér Andor szép lányairól tárcacikkben is megemlékezik MK. (Ld. PH *Zsótér Andorról*: 1882. febr. 17. sz. valamint Zsótér Mariskához írt öt levelét 1882—1884 között. I. köt.)

»*Zserom*« — híres cirkuszi bohóc volt.

»*a gyomorhuruttól megszabadultam*« — Mikszáth 1882. nyarán igen sokat szenvedett ezzel a bajjal. Felesége ápolta. Ettől kezdve egyre gyarapodott súlyban, így vette fel a rá jellemző korpulenciát:

157.

K: az MTA Kézirattárában. Levelestár 1957. K. Megj.: A mi Mikszáthunk. Szerk. Nacsády József. Szeged 1960. 87—89. l.

Keltezetlen.

»*Nincs igazad ... A névsort csak Falk és Oserndtöny látta*« — A levél előzménye MK-nak egy oikka. (Ld. PH 1885. 7. évf. 154. jún. 6. sz. 2—3. l.) A oikk a főrendek közeli választására utal. Címe: *Harminc nemes*.

A oikkben MK neveket sorol fel (nagyrészt humorosan).

»A főispánok közül hír szerint *Molnár* a zempléni, *Kállay Albert* a szegedi, *Pótsa [József]* a háromszéki, s *Tabajdy [Károly]* az aradi főispán jutott kombinációba. (Mégis van hát feltámadás a halálból.)«

Említi még *Szell Kálmánt*, *Kochmeister Frigyes*t, *Beöthy Andort*. »A bihari alispánt: *Ghiozy Kálmánt* kifelejtették; »Az irodalmat *Gyulai [Pál]*, *Fraknoi [Vilmos]* és *Hunfalvy [Pál]* fogják képviselni. Mert Jókai nem válik meg a képviselőségtől.«

Végül kijelentette, hogy Tisza Kálmán csak 29 helyet tölt be ezúttal. Egy helyet üresen hagy magának arra az esetre, ha megbuktatnák, hogy legyen hely a számára is.

A oikket követően MK (PH 1885. jún. 21.) újra ír erről a témáról: *Hogyan készülnek a főrendek?* Ebben a oikkben azonban már nem említi Kállay Albertet.

»benne leszel abba a főrendiházba, ha most nem a 30 között...«
— A főrendiházi tagok névsorát a PH 1886. jún. 28. sz. közölte. Kállay nincs a névsorban. Kállay Albert ugyanis csak 1892. dec. 22-én kapta meg I. Ferenc Józseftől főrendiházi kinevezését. (Képviselőházi Almanach. 1892.)

»csüörtökön a kiállításon foglak keresni« — A levél keltének idejét maga az MK újságokk elég közelről meghatározza (1885. június), ezt támogatja még a »kiállítás« felemlítése. 1885-ben nagy mezőgazdasági kiállítás nyílt, melyet az arisztokrácia úgy hozott divatba, hogy oda járt ki uzsonnázni. (Ld. *A hat órai és a legdrágább kirakat*. PH 1885. máj. 30.)

158.

K: nem ismeretes. Nyílt levél formájában jelent meg a PH 1886. 8. évf. 76. sz.-ban (márc. 17.). MK adja közre, és hozzáfűzi a maga megjegzéseit. Megj. még: Hi 1. köt. 76—77. l. A levél MK egy cikkével kapcsolatos. A cikk a PH 1886. 8. évf. 73. (márc. 14.) számában jelent meg. *A kedélyes deliquensek*. Ld. Jk 30. köt. 13—22. l. Grünwald Béla MK cikkének azt a fordulatát, mely szerint ő elkomorodik és nem kacag a rabok által bekísért pandúr esetén, magára sérelmesnek találja.

»delikvens« — tettes, aki kihágást követ el.

»Ezt a kis történetet... kacagva beszéltem el« — MK a levél alá írt megjegyzésben humorosan igazolja eljárását a történet átalakításával kapcsolatban. Grünwald a centralizmus híve, nagy ellensége a maradi megyei rendszernek. Ha hú akar maradni az elveihez, az ilyen visszságokon nem kacaghat: el kell komorodnia.

»felbőszítetted ellenem Szederkényi Nándor bardíomat« — Grünwald a »közjogi alapon álló egyesült ellenzék« pártjához tartozott 1880 óta. Szederkény a decentralizáció, a megyei rendszer mellett állt. (A mérsékolt ellenzékét egyébként röviden »habaré« pártnak is nevezték.)

159.

K: nem ismeretes. Megj.: PH 1886. 8. évf. 119. (ápr. 30.) sz. Közölve még: Hi 1. köt. 89—93. l.

»kár a... szellemes megjegzéseidet gubás parasztok szájába adni«
— A vita alapja Bitzó Géza »Bennfentes paraszt« c. rajza, mely a VÜ 1886. 33. évf. 15. (ápr. 11.) sz. 233. l. jelent meg. Arajzon egy középkorú, sok hájjal megkent, ködmönös falusi ember látható. Ehhez a rajzhoz kellett MK-nak a lapnál dívó szokás szerint képmagyarázatot írnia. E magyarázó cikkből virágozott ki az a kis remekmű, amelyben MK elbeszéli a hódmezővásárhelyi második artézi kút üzületésének történetét, és megrajzolja Nagy András Jánosnak, a kút készítőjének kitűnő portréját. (Ld. VÜ 1886. 33. évf. 15. sz. (ápr. 11.) 230—233. l.)

MK cikkének oszlatánója az, hogy amikor a parasztnáobnak a 20 000 forintos alapítvány felőli határozatát megpróbálják más irányba

terelni, és a pénzt inkább a tudomány pártolására fordíttatni, Nagy András arra a kérdésre, hogy nos, hát tudományt kapunk-e vagy vizet, így felelt: — *Vizet, nagyságos uram, vizet, mert úgy gondoltam meg, hogy a tudomány már sok fejet megzavart, de a víz még soha egyet sem.* Erre a szellemes mondásra utal Szemere Attila.

»*A tiszteletes úr . . . ugyancsak megmosdatja a fejedet*« — MK cikkére névtelen, papi embernek látszó szerzőtől válasz érkezett be: (ld. VÜ 1886. 33. évf. 17. sz. (ápr. 25). 271—272. l.) »A csúfolódó férfiak felgyújtják a várost« címmel. Aláírása: Egy a sok közül. A cikk írója azért támadja MK-t, mert — szerinte — a kútra és a tudományra vonatkozó fenti mondás sohasem hangzott el. — Hosszasan dicséri Nagy András János különböző erényeit, felemlíti különösen, hogy olyan paraszt ő, akit az arisztokrácia is megbecsül. Az ilyen paraszt már nem is paraszt, hiszen van is néhány latin iskolája, és amúgy is literátus ember, újságot olvas, lapokra is prenumerál stb.

»*diurnista*« — napidíjas, diurnum — napidíj.

»*vagy duellumban metélnek össze, vagy . . . elneveznek . . . várost gyújtogató férfinak*« — Szemere Attila a támadó cikk címére utalva mondja. (Ld. VÜ 17. sz. 271—272. l.)

MK különben maga is válaszolt a névtelen támadónak. Mindjárt a felszólalás alatti rovatban a cikkíróra utaló némi célzással megfordítja a szellemes mondatot: »Mert nemcsak a tudomány zavarja meg az emberek fejét, hanem az artézi kút is.« (Ld. VÜ 17. sz. 272. l.)

A PH ügy közli Szemere Attila levelét is, hogy a levél alatt MK megjegyzését hozza. (Élőkről baj nélkül írni nehéz.)

»*kistejgeroz*« (kistejgeroz) — lakbéremeléssel lakásából kiüldöz.

160.

K: nem ismeretes. Megj.: PH 1886. 8. évf. 286. (okt. 15.) sz. Uo. MK választ is ad a levélre.

A levél kelte a megjelenés kelte. MK és Herman Ottó ismeretsége a szegedi évekre nyúlik vissza. Az árvíz évében (1879.) Szeged második kerületének Kállay Ödön (1815—1879) volt a képviselője. A várost ért csapás az idős embert annyira lesújtotta, hogy még abban az évben meg is halt. (Ld. MK nekrológiáját: *Kállay Ödön*. Szegedi Napló 1879. aug. 6. sz. Hi 5. köt. 32—34. l.) A halálával megüresedett mandátumot Herman Ottó kapta meg.

»*Odaszóltam Önt egy sírhalomhoz*« — a PH 1896. okt. 21-i (282.) sz. a napi hírek rovatában »Öngyilkos képviselő« c. alatt hírt ad arról, hogy Imreh Aurél országgyűlési képviselő Eperjesen agyonlőtte magát. A képviselő hét év óta igen költséges életmódot folytatott, s adósságai 165 000 forintra emelkedtek. Ezen összegben 52 000 frt letéti tartozás volt. A fiatal politikus halála szenzációvá nőtte ki magát az eseménytelen korban. A lap (PH okt. 13. (284.) sz.) a napi hírekben újabb adatokat közölt az öngyilkosságról. Hírt adott arról, hogy Imreh

Aurél, mielőtt öngyilkos lett, a Budapesti Váltó és Kereskedelmi Törvényszéknél írásban csődöt kért maga ellen. A csődöt el is rendelték. A lap okt. 14-i (285.) száma közli, hogy a fiatal képviselő biztosítva volt a Magyar Francia Biztosító Részvénytársaságnál. A társaság a biztosítást ebben az esetben is ki fogja fizetni a családnak.

161.

K: nem ismeretes. Megj.: a PH 1886. 8. évf. 286. (okt. 15.) sz. 11.1. Herman Ottó levele alatt.

162.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1933/74. (Vétel Koroda Miklóstól.)

A MK keltezetlen levelének dátumát 1886-ra hozzávetőleg három tényező egybevetése eredményeként tettük: Reviczky Gyula élete állomásainak, Csiky Gergely munkálkodása egyes periódusainak és MK szerkesztői pályájának adataiból.

Reviczky Gyula a Hon megszűnése után (1882 augusztusa) vidékre ment újságírónak. 1885-ben tért vissza Pestre. A színház egyre jobban foglalkoztatta, színi kritikus akart lenni, el is érte a célját 1887-ben, amikor a PH neki juttatta a színházi rovatot. Nyilván ez a cél vezette már akkor is, amikor a PH színházi szabadjegyét kölcsönözte ki Mikszáth révén.

„magyobb befolyást tulajdonítasz nekem a lapnál, mint amind tényleg van» — Reviczky MK útján szerette volna elérni, hogy a színi rovatot vele állandósítsák. MK akkor még Reviczkyt nem biztatja, de lehet, hogy 1887-ben maga is segítette, hogy megkapja a rovatot.

„Ami Csikyét illeti» — ugyanez évben aratja Csiky Gergely legnagyobb sikereit. Különösen gazdag az 1886. év. Ekkor készül a *»Zilah herceg», »Spartacus»* (5 felv. tragédia). Előadják 1886. ápr. 9-én. Teleki díjat is nyer vele, 100 aranyat. — Ebben az évben írja *»Petneházy»* c. 3 felvonásos művét. (Előadják az Operában 1886. szept. 1.) Ekkor kerül színre *»Királyfogás»* c. háromfelvonásos operettje a Népszínházban (1886. okt. 29.). A közönség ünnepe, de az írók között csendes irigység terjed. A vidékről, Kassáról 1885-ben visszatérő Reviczky Gyula éppen pályája csúcán találja Csiky Gergelyt. A hánysított életű poéta keserű szájízzel gondol első csalódására, kudarcaira. (Ld. *»Jóbáb»* c. drámai művének bukása a Teleki-pályázaton, 1882.) Valószínű tehát, hogy ilyen belső motívumok alapján vállalkoznék Csiky megtámadására.

»quantum satis» — itt: épp elég.

163.

K: Málík József építész-mérnök tulajdonában. (Apja — id. Málík József hagyatéka.)

MK e levele első mandátumával kapcsolatos. Az író 1887-ben, Húromszék megyében Ilyefalván kapott mandátumot.

»Bálint bátyánknak« — Császár Bálint, Sepsiszentgyörgy volt polgármestere, akit Mikszáth a borontói választásnál Király János néven említ. Császár — Málík József közlése szerint — keménykezű, sovíniszta vezetője volt a városnak, ezért megyei körökben nemigen szerették.
»Tanárky« — Tanárky Gedeon.

164.

K: Málík József építészmérnök tulajdonában. (Apja — id. Málík József hagyatéka.) A levél keltezetlen.

»Itt küldöm ezt az újdonságot« — Talán nem járunk rossz nyomon, ha a Székely Nemzet 1887. 5. évf. 37. (márc. 8.) számában 3. lapon közölt hírre gondolunk, mely bejelenti, hogy Horn Elvira franciára fordította Mikszáth *A gentry fészek* c. elbeszélését »Le nid a mariage« címmel. A levél keltét így márc. elejére tehetjük. A lap április 2-i száma Beksics Gusztávné Bogdanovics Krisztinától »Az én kis világom« címmel Bogdanovics György álnéven írott kis elbeszéléskötetet ismeret, melynek bevezetőjét MK írta. Tulajdonképpen MK bevezetője árulja el, hogy ki rejtőzik az írói álnév alatt. Az »újdonság« inkább a fordítás lehet.

»A választások . . . hamar lesznek: május végén« — A Székely Nemzet április 28-i száma »Választási mozgalmak« címen ír arról, hogy a szabadelvű párt ilyefalvi kerületében MK-t jelölte. A választások MK és a többi politikus kombinációja ellenére nem májusban, hanem júniusban voltak. A Székely Nemzet 1887. 5. évf. 86. (jún. 9.) sz. 1. l. »Mikszáth Kálmán jelölése« címen hírt ad arról, hogy az író a szabadelvű párt egyhangúlag jelölte a választókerület gyűlésén. Végül a lap jún. 21. (93.) száma bejelenti, hogy MK-t egyhangúlag megválasztották a kerületben. Közli, hogy MK már csak a választás után érkezett meg Ilyefalvára.

»már teljesen kihevertük a szotyori mulatozást« — MK 1886/1887 telén meg volt híva Erdélybe, Háromszék megyébe, Szotyori Nagy Károlyhoz disznótorra. A disznótor tulajdonképpeni célja az volt, hogy ott a főispán révén megösmarkedjék a megye hatalmasabb vezetőivel, akik őt az ilyefalvi kerületben jelölni szándékoztak. Útitársa Beksics Gusztáv, aki ebben a megyében a sepsiszentgyörgyi kerületet képviselte. (Vö. Visszaeml. 1957. 215. l.) Ezt a mulatozást írta meg MK a borontói választásban.

»Pistát üdvözlöm« — A levélben üdvözölt Pista — ifj. Málík József közlése szerint — dr. Szász István, sepsiszentgyörgyi tanár, Málík szerkesztő sógora volt.

164/a

K: az MTA Kézirattárában. Id. Szinnyei József hagyatéka. Levelek.

» . . . Ardéni Dezső „Magyarország” c. lapjának I-ső számát.« — A lapot az említett szerkesztő 1882-ben szerkesztette. Az első szám-

ban, a 17. lapon egy MK novella szerepel *Hunyák Pál* címen. Valószínűleg emiatt kereste MK a lapot.

164/b

K: az MTA Kézirattárában. Id. Szinnyei József hagyatéka. Levelek.

»A várak történetét írván...« MK 1887-ben foglalkozott a magyarországi várak regényes történeteinek feldolgozásával. A mű *Magyarország lovagvárai* címen 1890-ben jelent meg, 34 vár és várom történetét foglalta magában, a Vág, a Nyitra folyók vidékéről, a Gömör-szepesi hegyek tájairól és Erdélyből, Brassó, Sóvár környékéről. Ekkor foglalkozik a »*Királyok várá*«-val, Visegráddal is és a »*Várak királyá*«-val, a vajdahunyadi várral. Így kézenfekvő, hogy a két téma után jön, helyi vonatkozásban a kettőből született harmadik: *A szelístyei asszonyok* (1901).

Id. Szinnyei József az Egyetemi könyvtár akkori főre készséggel szolgált az írónak már az 1875-ös évben is hírlaptári és más forrásanyaggal. (Ld. 68/a. lev.)

165.

K: nem ismeretes. Megj.: a Székely Nemzet (Sepsiszentgyörgy) 1887. 5. évf. 90. (jún. 16.) sz. 1. l.

A Székely Nemzet 1887. 5. évf. 87. (jún. 9.) száma hírt ad arról, hogy az illyefalvi kerület MK-t mint a szabadelvű párt küldöttét egyhangúlag jelölte a választókerületi gyűlésen. Ezt köszöni meg MK a pártelnöknek a helyi lapban közölt levélben.

»nagy tisztelet rám nézve a bizalom... [a] kerület részéről, melyet Jókai képviselt...« — Jókai Mór Tanárky Gedeon előtt volt az illyefalvi kerület képviselője.

»örökké kellemes emlékem marad a jegyzőkönyv« — arra vonatkozik, hogy MK-t akkor kiűjult súlyos gégebaja miatt programbeszéd nélkül jelölték és választották meg. Ezt még élete végén, 1910-ben, Király Aladárnak, Háromszék m. alispánjának frott levelében is megemlíti.

166.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1946/8/32. (Szász Károly hagyatékából.)

»Tersztyánszky Kornél rokonom ügyében« — A levélben említett fiú Tersztyánszky Mihálynak a fia. Levelezésük ld. 2—17. lev.

Az azonosításra a következő támpontjaink vannak:

Az 1873-as kolerajárvány idején ez a Tersztyánszky a Nógrádi Lapokban panaszt emelt dr. *Baintner Ferenc* megyei főorvos ellen, mert ragályban fekvő kisfiához nem volt hajlandó kimenni. (Ld. Nógrádi Lapok 1873. aug. 3/4. sz.) Ez a kisfiú, Tersztyánszky Mihály 1871-ben kötött házasságát tekintve (ld. 17. levél) 1873-ban egyéves

körül gyormek lehetett. Az orvos válaszból következtetve életben maradt. A »Nemzeti zsebkönyv« azonban már csak egy 1875-ben született fiúról tud. A jelen levél egy gimnáziumi tanuló érdekében szól. Ez a Kornél nevű fiú 1887-ben éppúgy lehetett 11, mint 15 éves. Azt kell hinnünk, hogy a járvány idején élt fiú később mégis meghalt, vagy születési éve van tévesen 1875-re téve. Ez esetben azonos lehet Tersztyánszky Kornállal.

Megemlítjük még, hogy a Tersztyánszkyhoz írt leveleket Tersztyánszky Kornél adta el az OSzK-nak.

»Bocsásd meg, hogy Halason is felkerestelek...« — Szász Károly a nyarat sokszor töltötte Halason. Kisebbit lánya, Ilona ugyanis 1884-ben egy halasi földbirtokoshoz, Zseni Józsefhez ment feleségül. Ld. VÚ 1883. 30. évf. 50. (dec. 16.) sz. 814. 1. és VÚ 1884. 31. évf. 24. (jún. 15.) sz. Ennek otthonában időzött a levél írása idején is.

167.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. 38/d.

»„a nemzetes uraimék” Chalupkájának egy névelői rokonától« — utalás a *Nemzetes uraimék* Chalupkájára. A levélíró műve ajánlásával és bemutatásával nyilván MK támogatását akarta megszerezni írói pályájához.

168.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. 1888. 26. (Érk. ápr. 22. — A Kisf. Társ. irataiból.)

»a jövő hónapban szívesen« — MK-t a Kisfaludy Társaság 1882. febr. 8-i ülésén választotta tagjai közé. (Ld. VÚ 1882. febr. 18. 107. 1.) A Kisfaludy Társaság e felhívására a következő felolvasó ülésre tett ígéretét MK nem tartotta meg. Ez évben (1888) a Társaság egyetlen ülésére sem jelentkezett írásával.

169.

K: az MTA Kézirattárában. Levelestár. Keltetetlen.

»Kedves Lajosom« — A címzettben Csernátony Lajost véljük, aki a »Drusza«, Tisza Kálmán előtt kimentti MK-t.

Hogy miért éppen az 1888-as évről gondolunk, arra vonatkozólag MK két, az évben megjelent cikkére utalunk, melyek mindegyike Csernátonyval foglalkozik.

MK a VÚ 1888. dec. 15-i számában »A T. Házból« c. alatt húsz képviselő rajzát közli. Ebből a *Nemzet* 1888. 7. évf. 345. (dec. 15.) sz. kiragadja Csernátony jellemzését.

»A „corrupciós” Tisza Kálmán első oszlopa, de kinek öreg napjaira is dolgoznia kell, hogy csekély szükségleteit fedezhesse.«

MK ez utóbbi mondata egyetlen mentségnek látszik Csernátony Lajos politikai páfordulására.

Ugyancsak egy másik cikk a Nemzetben (Ld. 1888. 7. évf. 339. (dec. 8.) sz. 5. l.) Mikszáth bevezetésével 50 író-képviselő rajzából négyet közül (átvéve az Ország-Világból). Ezek között van Csernátony Lajos: Tollrajz magamról. Ebben — nyilván melegséggel múltbeli szerepére — egy levelet közöl, amelyet 1853. szept. 21-én Kossuth nővéréhez, Meszlényi Rudolfnéhoz írt Bridgewaterből. Többek között ezt írja:

»Hogy észrevegyenek, vagy éppen megkülönböztessenek, arra túrnöm kell bemutatattatásomat, mint mátyr, kormányzói titkár, szerkesztő és száműzött magyar hős.«

MK 1887-ben lett képviselő, a levél előbb nem kelhetett. Az 1889. év nyarán pedig már nem töltötte a nyarat Pesten, mert súlyos gégebajával Gleichenbergben, majd Mohorán üdült.

Végül: Tisza Kálmán 1890. márciusában megbukott. Ezért korlátozódik a levél dátuma 1888. aug. 17-re.

170.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1934/111. (Majovszky Pál ajándéka.)

A levél megírására MK-nak az okot egy Grünwald Bélának a PH 1888. okt. 24. (10. évf. 201. sz.) »Pánszlávok és patrónusai« címen megjelent, aláíratlan cikke adta. MK ugyanis a cikk alatt a következő szerkesztői megjegyzést tette: »Közéletünk egy kiváló tekintélyű férfiától, aki a képviselőházban a mérsékelt ellenzék közt foglal helyet, kapjuk a cikket, melyet külön is olvasóink figyelmébe ajánlunk. A szerk.«

»habaréki« (párt) — mérsékelt ellenzéki párt.

»az inkognitó vélt megsértését« — Grünwald úgy érezte, hogy MK a jegyzettel elárulta a cikk szerzőségét, mivel könnyű kitalálni, hogy az a mérsékelt ellenzéki politikus éppen ő.

A cikk hosszas hírlapi vitára adott okot az esztergomi herceg-prímási aulával, különösen Simor János körével és Csernoch Jánossal, az esztergomi udvar akkori irodaigazgatójával.

171.

K: ifj. Mikszáth Kálmánné tulajdonában (1960 nyarán). A levélre írt válasz e kötet 172. sz. levele. Megj.: Magyar Tudomány 1960. 12. sz. 761. l.

»A 9 nap tartott conventi üléseket kibírtam« — Szász Károly, mint a dunamelléki ref. egyházkerület püspöke elnökölt a konvent ülésein.

»invertál« — itt: utasít.

»Attentátumot ... elkövetni« — támadást indítani (itt tréfás értelemben).

»...küldj nekem munkáid egy jegyzékét« — Erre vonatkozó válaszlevélben (a fent említett 172. sz. lev.) MK megírta mi az,

ami műveiből addig megjelent. Az akadémiai ajánlás szövegét ld. a 172. levél jegyzetében.

„...*gyógyulást kíván*» — Mikszáth ez évben igen sokat küzdött gégebajával. Ez év nyarán járt először gyógyulást keresni Gleichenbergben.

172.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1946. 8 32. (Szász K. írói hagyatékából.). Megj.: Magyar Tudomány 1960. 12. sz. 761—762. 1.

MK. pályájának kétségkívül jelentős állomás. az 1889. év, amikor az MTA ismeri el írói nagyságát, és felveszi a levelező tagok sorába. — A tagajánlást Szász Károly terjesztette elő, aki akkor már tíz éve volt igazgató tanácstagja az Akadémiának. (Ezen az ülésen ajánlják Jakab Eleket, Nyáry Jenőt és Vajkay Károly ítélőtáblai elnököt.) Ld. Tagajánlások. 1889. Az Akadémia belső használatára. Bp. 1889. Az ajánlás így hangzik:

»Az I. osztály részéről. I. Mikszáth Kálmán országgyűlési képviselőt levelező tagul ajánlja Szász Károly rendes tag.

Van szerencsém Mikszáth Kálmánt levelező tagul ajánlani az Akadémia I. osztályába.

Mikszáth az érzelmes és egyszersmind humoros, az elmés s egyszersmind komoly, a megkapó és egyszersmind megható kisebb elbeszélések, a faj- és genreképek s kiválóan az úgynevezett „rajz” — e mai nagyság egyik legfelkapottabb műfaj terén, mondhatni páratlanul, legalább senki által felül nem múlva, áll irodalmunkban. Senki köztünk a falu népét, a kisebb nemességet, a vármegye tekintetes urait, a régi táblabírókat és a modern gentryt — annyira meg nem figyelte, mindenkinek sajátosságát olyan élesen el nem leste, s oly igazán és élethíven nem rajzolta, mint ő. S a »*Tisztelet Ház*«-ról senki annyi eleven fotográfiát, egyes alakokban s csoportozatokban nem rajzolt — közel sem. Kis elbeszélései s rajzai igazság, bensőség, az előadás melege, életteljessége, zamatos magyarossága, törül metszett eredetisége által a Jókai régiebb novellái s életképei bájával és erejével versenyeznek; amivel sok van mondva. Az amerikai Bret Hartéhoz sokban hasonló, s abban is: hogy nagyobb alkotásban, pl. a regényben, ahol a kompozíció egységével s a jellemek következetes fejlesztésével kellene hatni, nem bír oly sikert mutatni fel, mint ahol egy helyzetet vagy alakot, egynehány élethű és erőteljes vonással kell — félreismerhetetlenül s egyúttal kitörölhetetlenül is papírra vetni s lelkünkbe nyomni. Ez csaknem kivétel nélkül sikerül neki, legyen tárgy egy kis adomaszerű történetke, vagy egy mélyebb kedélyi mozzanat, a humor sírva-kacagató — sőt a tragikum mélyen megrázó színezé- téig.

Mikszáth irodalmi működésének egyik kiváló tulajdona: kimerít- hetetlennek látszó termékenysége. Sikerült rajzai százakra mennek. *A jó palócok* (rajzok) s a *Tót atyafiak* (elbeszélések) — az első művei, melyekkel először feltűnt s egyszerre meghódította, úgy szólván ostrommal vette be a magyar olvasóközönséget; a *Nemzetes uraimék*

(regény) és a *Tekintetes vármegye* (elbeszélések) — ismét: a *Fészek regényei* és a *Lohinai fű*, nagyobb elbeszélés, melyek minden lapja a nép és az urak, a parasztok és a középnemesség hí karcolataival van telerajzolva: végre a *Tisztelt Ház*, a klub és a folyosó, a pártok és a szónokok, a parlament s azonkívül tevékenységöknek éppoly elmés, mint igaz képét feltüntető tárca-csevegések: mind ez együtt adja nekünk a magyar Bret Harte képét Mikszáth Kálmánban.

Népszerűsége, mely ma páratlan irodalmunkban, kihatott a haza határain túl is. Számos kisebb rajza van németre, angolra, sőt dánra is lefordítva s amit felülük onnan hallottunk és olvastunk, a magyar irodalomnak ott is becsületére válnak.«

Érdekes megjegyeznünk, hogy MK bár megválasztott levelező tag, valóságos levelező taggá csak 1902-ben lesz. Addig a székfoglalót még nem tartott »megválasztott levelező tagok« listáján szerepel. Egymás után kerülnek be a levelező tagok rendes lajstromába nála jóval kisebb nevek. Székfoglalóját 1901. május 12-én, a 61. nagygyűlésen *A szökevények* o. elbeszélés felolvasásával tartotta meg. (Ld. Bisztray Gyula jegyzetét a Krk 12. köt. 235. és 249—250. l.) Rendes tagságra nem kerül sor egészen 1910-ig, tehát huszonegy éven át. Ekkor, halála előtt néhány nappal, jubileuma alkalmából tiszteleti tag lesz, de ez a tt. jelzés már csak 1911-ben az elhalálozottak listáján kerül neve mellé. (Vö. Méreiné Juhász Margit: MK akadémiai tagsága. Magyar Tudomány 1960. 12. sz. 761—764. l.)

173.

K: a sümegi Darnay Kálmán múzeum levelestárában.

»*kis Blaháné*« — A veszprémi törvényzéki elnök kislánya. Bizonyára szép énekhangja miatt nevezi őt így MK.

»*Ne felejtsem el bennünket, szeresse doktor bácsit*« . . . — MK 1889-ben először nyaralt Gleichenbergben. Gégebaja miatt töltött ott néhány hetet. A doktor, akit a címzettnek, a veszprémi nyaraló család leánykájának említ, Závory Sándor magyar származású fürdőorvos. Ez az orvos gyógyította ki az író veszélyesnek látszó bajából.

»*szaaduceusokat*« — [szaduceusok] ószövetségi farizeus ellenes párt, mely tagadta a lélek halhatatlanságát.

174.

K: nem ismeretes. Megj.: Révai Mór J.: Írók, könyvek, kiadók Bp. 1920. 2. köt. 237. l. Levélfakszimile.

»*Egészen kijavultam*« — MK az 1889-es év nyarát gégebaja miatt Gleichenbergben töltötte. (Ld. Visszaeml. 1957. 221—224. l. és Futó Ferenc cikke MK gleichenbergi nyaralásáról. 180. jecvz.)

Révai Mór J nos a Révai Testvéreknek tagja. MK műveinek jelentős részét ez a cég adta ki.

»*Térjünk a dologra. A „Góbék” című elbeszélés . . .*« — A levélben a *Pipacsok a búzában* c., 1890-ben megjelent elbeszéléskötet anyagának összeállításáról van szó.

Mikszáth meglehetősen pontatlanul jelöli meg a forrásokat. A *Góbék* ugyanis a *Nemzet* 1888. szept. 23. (263. sz.) jelent meg a tárcarovatban. 1—2. l. A *szép Bulykainé* Fővárosi Lapok 1886. 23. évf. 91. (ápr. 1.) sz. 653—654. l. s a következő napi (92. ápr. 2.) számában jelent meg. A *Kavicsok* elbeszéléskötet MK első jelentősebb kötetei között van. (Me j. 1883. Petőfi Társaság.) E kötet elbeszéléseiből a Mikszáth által ajánlott *Talpig ember* c. elbeszélés valóban bekerült a *Pipacsok a búzában* kötetbe. (Ld. 147—168. l.) A *szép Bulykainé* a tizenharmadik, a *Góbék* a tizennegyedik az elbeszélések között.

»Köszönöm . . . , hogy a kritikákat megküldte . . .« — A szóban forgó regény *A beszélő köntös*, amely 1889-ben jelent meg.

175.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1946. 8/32. (Szász Károly hagyaték.) Megj.: A mi Mikszáthunk. Szerk. Nacsády József. Szeged. 1960. 93. l.

A levél keltezetlen. Megközelítő kelte: 1889. augusztus vége.

»Békefi, fiatal tró . . .« — MK a levelet Békefi Antal szegedi hírlapíró kérésére írta Szász Károlynak, aki 1884-ben a dunamelléki egyházkerület püspöke lett és ugyanakkor a budapesti ref. egyház lelkesze.

» . . . méltóztatnál öt esketni« — Békefi Antal és Kükemezei Vilma házasságkötése 1889. szeptember 6-án volt. (Ld. PH 1889. szept. 6. 6. l.) A fiatal szegedi újságíró és a szegedi ifjú színész nő esketési szertartását a híradás szerint Szász Károly végezte, szép beszédet is intézve az új párhoz. Az esküvőn maga Mikszáth is megjelent. Az újságíró Mikszáthtal való kapcsolatára kedves fényt vet Békefi Antal írása 1904-ben. (Ld. Békefi Antal: Az öreg íróasztalnál. — A Szegedi Napló 25 éve. 1878—1903. — Szeged 1904. 79—86. l.)

Békefiék házasságából született Békefi László, a későbbi jó hírű kabarészínész. A gyermek születése azonban az asszony életébe került. (Ld. A mi Mikszáthunk. Szeged 1960. 94. l.) Békefi Antal Kulinyi Zsigmond után a Szegedi Napló főszerkesztője lett.

176.

K: Málík József építésmérnök tulajdonában. (Atyja, Málík József hagyatékából.)

»Tiszelt Jegyző Úr!« — A levélre vonatkozólag Málík József elmondotta, hogy MK az 1889. okt. 20-án kelt levelét a Sepsiszentgyörgyi Jótékony célú Nőegylet jegyzőjéhez intézte. A levélhez mellékelve küldte meg *Tyúkprókátor* c. novelláját, melyet a Nőegylet fillérestélyné Málík anyja olvasott fel.

A *Tyúkprókátor* első kidolgozása a *Leveles menyecskék* című novellának, mely a *Pipacsok a búzában* c. 1890-ben megjelent kötet egyik darabja.

K: nem ismeretes. Megj.: 1. A Hét 1890. 1. évf. 5. sz. 72. l. Ezt a közlést vette át 2. a Székely Nemzet 1890. 8. évf. 20. (febr. 6.) sz. »Tárca« rovatában.

A levél keltezetlen.

»nem volt szándékomb véleményyt mondani« — A levél címzettje, Kiss József, A Hét c. folyóirat indulásakor az első számban olyan kérdést akart felvetni, mely megmozgassa az írói világot és az ellentétes vélemények felvetésével vitát és így közfigyelmet ébresszen. E célból Csáky Albinné tollából a lap »Mutatványszámá«-ban Salon-élet címmel egy cikket közöl, amely magyar íróknak főrangú szalonokba való bevezetését ajánlja.

A cikk rendkívüli port vert fel. Mindjárt a második számban nyilatkozik a kérdéssel kapcsolatban Szemere Attila, hevesen tiltakozván a felvetett gondolat ellen. A következő számokban az írók egymás után nyilatkoznak vérmérsékletük és pártállásuk szerint. MK válasza sorrendben a tizenhatodik. Előtte nyilatkoztak többek között Kozma Andor, Vadnai Károly, Ábrányi Emil, Kenedi Géza, Falk Miksa stb. MK kiállása — kora viszonyait tekintve — hadüzenet az arisztokráciának.

»kontempláló« — szemlélő.

»skribler« — író, újságíró.

»salon« — sor, hátsor.

»causeur« — csevegő (jó társalgó).

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. (Vétel az Ernst gyűjteményből.)

»megrendítő a szegény Lacika esete« — Enyedi Lukács egyik kisleányának, Lacika halálának körülményeiről Futó Gyula, Futó Ferenó volt törvénytudós fia adott felvilágosítást.

Atyja, Futó Ferenc 1889. óta többször nyaralt együtt Gleichenberghen a Mikszáth családdal, különösen a 90-es években. Fiai, Dezső és Gyula a későbbi években gyakran voltak vendégei az író gyermekeinek. A Futó-szülők úgy emlegették, hogy a nagály az Enyedy Lukácsék Lacikájáról terjedt át a két nagyobbik Mikszáth gyerekre.

Futó Gyula visszaemlékezését az is megerősíti, hogy MK a szóban forgó levélben említést tesz két fia betegségeiről.

Ezt a visszaemlékezést támogatja ifj. Mikszáth Kálmán özvegyének, Földes Líviának szóbeli közlése is.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 371/a. (Vétel Futó Gyulától.) Keltezetlen.

»...annyira van Jánoska, hogy ... reményt nyújt.« — MK két nagyobb fia, Lacika és Jánoska 1890 tavaszán diftériát kapott.

(L. 1. 178. jegyz.) A nagyobbik fiú meggyógyult, Jánoska azonban minden reménykedés ellenére meghalt. Atyja a halálesetet így jegyezte be a családi anyakönyvből használt *A tekintetes vármegye* korrektúrapéldányából Mikszáthné számára 1884 karácsonyán készült ajándékönyvbé: *László János, a legedesebb fiú most fekszik halva. Reggel 8 órakor halt meg 1890. ápr. 22-en. Reszkető kézzel írja e sorokat apja, aki imádtá.* (Ld. MTA Kézirattára, 483/1952.) (Révai Mór aj.)

MK-ék még az év novemberében elhagyták a fájdalmas emlékü házat. (Dohány u. 28. sz. ház III. em.) Új otthonukban, a Lónyai u. (ma Szamuely u.) 13-ban írta meg MK Jánoska haláláról egyik leg szebb novelláját: *Aló, a báránka és a nyúl* címmel. (Jánoska temetéséről a PH 1890. ápr. 24. száma emlékezik meg. Bachát Dániel temette.)

180.

K: nem ismeretes. Megj.: PH 1890. 12. évf. 190. (júl. 12.) sz. 4. l. Hírek rovat.

A levél kelte az újsághír szerint: Gleichenberg, 1890. júl. 9. »*Hallom, hogy Závory Sándor születése napját tartjátok . . .*« — *Závory Sándor*, a gleichenbergeri fürdő magyar főorvosa. Emlékiratában (Emlékeim. Bp. 1904. 58—67. l.) sok apró epizódot elmond Mikszáth gleichenbergeri nyaralásának idejéből. Az fró szoros barátságot tartott a főorvossal. Ez a levél is ennek a meleg barátságának a bizonyossága.

A fürdőorvos ünnepléséről megemlékezett Futó Ferenc is: PH 1890. 12. évf. 190. sz. 4. l. a Napi hírek rovatban: »*Betegek halálja*« címmel. A tudósítás megemlékezik arról is, hogy az ünnepségen felolvasták MK (itt közölt) levelét Grubiczy Lászlóhoz.

181.

K: nem ismeretes. Megj.: PH 1890. 12. évf. 311. (nov. 12.) sz. »*olvastam néhány nap előtt Daudet Alphons[e] francia trónak . . . egy előszavát*« — Az előszó PH 1890. 12. évf. 307. (nov. 8.) sz. Tárcarovatban jelent meg (1—2. l.) »*Port Tarascon*« címen. A bevezetőben ezt olvassuk: »*Alphons Daudet* befejezte Tartarin ciklusát . . . , mely Tartarin halálával végződik.

. . . A bevezető részben elbeszéli Daudet, hogy Mistrállal, a költővel és fiával a tarasconi pályaudvar felé tart kocsin a gyorsvonathoz. A város teljesen kihalt, néptelen. . . A tarasconiak elmentek . . . gyarmatosítani, a kitűnő Tartarinnal az élükön . . . Daudet az elbeszélés folyamán nyomoz a tarasconiak után, ebből születik Tartarin utolsó kalandjának története.« (Tarasconi Tartarin kalandjait már 1882-ben lefordította Fáy J. Béla: »*Tarasconi Tartarin* uram jeles kalandjai« címen. Az utolsó kaland bevezető részének fordítója nincs megnevezve, aláírása csak »*A szerző*«.) MK levele tehát Daudet előszavából indul ki.

» . . . *Tartarin ez idő szerint . . . Besztercebányán időzik*« — A PH 1890. nov. 6. számában (6. l.) a »*Napi hírek*« rovatban megjelent kis

cikk: »Az elcsapott Kazinczy«. »Besztercebányán pár hét előtt társas kör alakult zene- ének és szavaló osztállyal. A kör tagjainak száma felülmúlja a 200-at. Az ideiglenes választmány Kazinczy nevéől nevezte el a kört, de a közgyűlésen a választmány *leszavazta önmagát* s azzal indokolja eljárását, hogy Kazinczytól már semmi hasznot (!) nem várhatnak, tehát gróf Zichy Géza nevéől nevezik el a kört, amely elnevezés a körnek anyagi hasznot fog hajtani, mivel gr. Zichy e megtiszteltetést meg is hálálhatja, látható haszonnal, amit bizony szegény Kazinczy már nem tehetne meg a másvilágról sem» stb.

MK nyílt levelének megírásához tehát a *nov. 6-án közölt besztercebányai hír és a nov. 8-i tárcsa* adta az indítékot. A levél *Új települők a felvidéken* alcímet viseli.

A satirikus hangú levél igen felkavarta a besztercebányai kedélyeket. Keresik, ki lehetett a »besúgó«, aki az egész ügyet felváltotta. A PH szerkesztői üzenetei napról-napra hoztak választ a városkából érkezett levelekre. Hol ezt, hol azt vélték az információban vétkesnek (ld. nov. 12., nov. 15., nov. 16., nov. 17., szerk. üzeneteket). Különösképpen egy Guta József nevű besztercebányai tanárt gyanúsítottak a névtelen levélírók. Táviratokat menesztettek Zichy Géza grófhhoz, »hogy ne hallgasson a sok rágalmozó mende-mondára, s kegyesen elfogadni méltóztassék a kör védnökségét«.

Zichy a besztercebányai irodalmi kör felajánlott elnöki tisztességét a személye körül támadt és már-már botrányba fulladt korteskedések, hírlapi viták miatt más elfoglaltságára való hivatkozással »az amúgy is szélesen kiterjedt védnöki tisztségei elhanyagolása miatt« nem fogadta el. (Ld. PH nov. 25. 6. l. »Napi hírek«. Garami Zoltán tudósítása.) A tudósítás írója elégikusan kiált fel: »Volt egy ideánk, mely ha sikerül, hű vármegye irigyelte volna meg tőlünk. Vége van! Hiába a „rosszakarat” és „áskálódás”, mely annyi merészt és nagyot söpört már le a föld színéről, a miénket is elvitte — egy boldogabb hazába. S mi sem maradt meg belőle, mint néhány üres szoba (a kör helyiségei) s a háziúr félévre hátralekös árendakövetelése.«

A tudósítás befejezése komikumba fullad: »Meggjárta izgága természetével helybeli cukr³szunk is. Ez a vakmerő férfiú a kirakatába elhelyezett cukorkákra azt merte ráírni: *Tarasconi cukorkák*. Beverték ablakait s most tönkre kell mennie, mert jellemtelen hazafi az, aki ilyen szegény után még néla merné elkölteni véres verejtékkel szerzett garasait. Halál minden pártütőre és minden néven nevezendő *Scarronokra* (MK írói álneve), kik ily kül- és belharcot idéztek elő csendes városkánkra. S írja meg minden halandó végrendeletét, ha azt a gyűlölt szót akarja kimondani: „Tarascon” . . .«

182.

K: nem ismeretes. Megj.: PH 1890. 12. évf. 325. (nov. 26.) sz. 1. l.

»*kérdezted . . . honnan . . . veszed az ideát azokhoz a leaotungi emberkékhez*« — Jókai Mór »A leaotungi emberkék« c. meséjét először a

PH tárcarovatában közölte. (Ld. PH 1890. 12. évf. 315. (nov. 16.) sz.-tól folytatólagosan a 319. sz.-ig.) Jókai a tarokk figuráinak szemléltetése közben találta ki bájos meséjét, a Nafta forrás vizétől törpén maradt emberkékről.

»*supplémbé*« — föllépés.

»*non propria virtute*« — nem a maga érdeméből.

»*boleró*« — a kártyák között a spanyol népviseletbe öltöztetett figurákra vonatkozik.

»*senora*« — (szenyora) itt: a kártyafigurák között a dáma.

»*pijferári*« — trombitás.

»*krakuz*« — mesterlövő.

»*khinézer*« — kínai.

»*pagát*« — kártyafigura a tarokkban. (Legkisebb értékű az ütésnél, de számolásnál 5 pontot ér.)

»*skáz*« »*xcuse*« — legerősebb kártya a tarokkban, bohóc figurával.

»*cavall-ütés*« — ütés a lovassal a tarokkban.

183.

K: nem ismeretes. Megj.: PH 1890. 12. évf. 328. (nov. 29.) sz. I. J. Tárca rovatában. Gyűjteményesen: A tisztelt ház. Bp. é. n., valamint Hi 16. köt. 132—134. l.

»*Olvastam hozzám írt leveledből . . .*« — A válasz Jókai levelére (182. l.) alkalom arra, hogy az ügynevezett »habaré« párt felé egy oldalvágást tegyen.

»*kezdődik Prónai Dezső báró mellől és tart fölfelé egész Fröhlich Gusztávig, Horváth Gyuládig*« — A »habaré« párt helyét jelöli meg MK a parlament széksoraiban. A párt 1878. április 12-én alakult meg az 1878. évi Ausztriával folytatott gazdasági kiegyezési tárgyalások miatt a szabadelvű pártból kivonult képviselők közül, »Egyesült ellenzék« néven. Ehhez a párthoz tartozott a jobboldali ellenzék, a független szabadelvű párt és a Szilágyi Dezső csoport is, összesen 115 képviselő. A »habaré« elnevezés a frakció belső ellentéteire utal. A jobboldali ellenzék konzervatív és centralista, a független szabadelvűek municipalista és Szilágyiék orthodox liberalista felfogást vallottak. A párt vezére, Apponyi Albert ezt el is ismerte, mondván: »Ezek az urak messzebb stációra váltottak jegyet, ami azonban minket nem akadályoz meg abban, hogy a mi állomásunkig ugyanazon a vonaton utazzunk.« (Gratz Gusztáv: A dualizmus kora. Bp. 1934. 163—165. l.)

»*Szilágyi hatalmas beszéde alatt*« — Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter a beszédet 1890. nov. 26-án mondta el a polgári anyakönyv-vezetés és a polgári házasságról szóló törvény, valamint a vallás- és közoktatásügyi minisztérium költségvetésének tárgyalása során. (Ld.: MK karcolata *Ötvenperc* o. alatt. PH 1890. 12. évf. 326. (nov. 27.) sz. 2. l.)

»*a habaré« párt [i] . . . lakosoknak nem marad egyéb választásuk[.] vagy ott pusztulni el, vagy kijönni*« — Az 1878-ban alakult habaré párt tagjainak veszíteniök kell önteltségükből, hogy mint Fenyvessy Ferenc (aki otthagynán a habarékat, a szabadelvű párt tagja lett), kibujhassanak a résen. (Az aranyemenyét hasonlat.)

»Te . . . aki előbb láttad meg . . . az ég boltján az Andromeda csillagot« — Az Andromeda csillagkép az északi félgömbön, a Perseus és Kassiopeia csillagzatok közelében mintegy 80, szabad szemmel látható csillagból áll. Az ún. *Andromeda-köd*-ben 1885. augusztusában egy vöröses-sárga új csillag (nova) tűnt fel, amely hamar halványodott, s néhány hónap múlva eltűnt. A csillagzat egy ilyen váratlanul feltűnő csillagáról írt Jókai »A láthatatlan csillag« o. elbeszélésében. (Losonczy Phönix. 1851.)

» . . . Negyven év múlva a csillagászok felfedezték az Andromeda ködfoltjában rejlő új csillagot. Egy külföldi obszervatórium igazgatója, aki angol fordításban olvasta ezt a novellámat, érdéset intézett hozzám, hogy hol vettem tudományt erről az eddigelé észre nem vett csillagról, ezelőtt 40 esztendővel? Nem tudtam rá választ adni.« (L. Jókai Mór Válogatott művei I. Válogatott elbeszélések. Szépirodalmi Kiadó, Bp. 1955. 304—333. l.)

»le van festve, hogy „lépdél a kormányzó“ (ez a legmagasabb tennetremre köztük)« — A »legmagasabb«, akit MK nem nevez meg, a »kormányzó«, nyilván Apponyi Albert, a habarékiak vezére.

»palankin« — kínai hordszék.

184.

K: nem ismeretes. Megj.: PH 1890. 12. évf. 328. (nov. 29.) sz. 5. l. gyűjteményesen: Hi 1. köt. *A jó palócok* címmel 127—129. l. »néhány szót . . . a „Jó palócok“ díszkiadásához . . .« — *A jó palócok* első kiadása 1882. január elején látott napvilágot. A kötetet Légrádyék adták ki, a kor legjobb grafikusainak bevonásával.

A majdnem egy évtizeddel később megjelenő díszkiadás, amely a műnek azóta a negyedik kiadása, még impozánsabb volt. A negyedik kiadás a beérkezett író megbecsülését mutatta külső formában is.

»idegen nyelveken, ragyogó külsővel visszatér« — A PH 1890. 12. évf. 328. (nov. 29.) sz. 5. l. az »Irodalom« rovatban ezt írja: »MK híres műve, *A jó palócok* ismét új kiadásban jelent meg, mégpedig ezúttal oly fényes kiállítással, mely egyszerre az összes efféle díszműveket maga alá sodorja. Valóságos unikum és az idén legnagyobb esemény a magyar könyvpiacra . . .«

A mű egyidejűleg francia, angol és német nyelven is megjelent hasonló kiállításban, a Légrády Testvéreknél készült képekkel.

»Magdalena bogár« — katicabogár.

»az a rész . . . a szebbik, amit te adtál hozzá« — A művet Bihary Sándor, Karlovszky Bertalan, Margitay Tihamér, Neogrády Antal, Roskovics Ignác és Vágó Pál illusztrálták. A kötés Roskovics Ignác terve szerint készült.

A díszkiadást Légrádyék a PH-ban állandóan az érdeklődés előterében tartották, külföldi visszhangját is figyelték.

Így a PH 1890. 12. évf. 338. (dec. 10.) sz. 19. l. féllapot kitöltő hirdetését közöl, művészi rajzzal díszítve.

A dec. 13-i szám (Ld. PH 1890. 12. évf. 341. sz.) Tárca rovata

Sebők Zsigmond ismertetését hozza: »Előttünk a bámulatos szép diszkönyv . . . Ilyen magyar díszmű még nem jelent meg magyarul . . .«

A dec. 21-i száma (d. PH 1890. 12. évf. 349. sz.) a Tárca rovatban Coppé Ferencnek, a francia akadémia tagjának a mű francia kiadásához készült előszavát közli.

A fordító: Horn Elvira (Scènes hongroises. Paris 1890.)

A következő év elején (ld. PH 1891. 13. évf. 21. (jan. 21.) sz.) arról kapunk hírt, hogy Mikszáth három novelláját a Szentpéterváron megjelenő Ruszszkij Vesztnyik is közölte Szarapov Szergej fordításában. Az elbeszéléseket Szabó Endre juttatta el a fordítónak.

»a kis . . . könyv . . . Elvitt a Kisfaludy Társaságba, elvitt az Akadémia tudósai közé« — Mikszáth *A jó palócok* világsikere után már 1882-ben tagja lett a Kisfaludy Társaságnak, 1889-ben az Akadémia levelező tagja. Még előbb, 1887-ben mandátumot kapott Ilyefalván. (Ld. 97., 98., 164., 165., 171., 172. lev.)

185—186.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1914/19. (Mindkettő vétel Kun Dánieltől.)

A levelek keltezetlenek. Megközelítő dátumaik: 1887—1890. évben. A dátumot a következő körülmények indokolják: Csontos János 1875-ben, 29 éves korában lett a M. N. Múzeum gyakornoka, majd a kéziratár vezetője. Egyik legjobb kódex szakértőnk volt. Különösen ismerte a Corvinákat. Egy kéziratári hiánnyal kapcsolatban Gulyás Pál szerint 1893-ban, egy, a Literaturában megjelent cikk (ld. »Igazságot Csontos Jánosnak« 1932. 710—712. l.) szerint 1890-ben e. mozdították állásából. (Bár az anyag később, még Csontos életében megkerült, az elbocsátott ember írónkként tengődött 1916-ban bekövetkezett haláláig a pestvidéki tankerületi főigazgatóságon.)

MK a forrásmunkát kérő két levelet csak Csontos életének tragikus fordulása előtt írhatta. 1890 körül azért, mert forrásmunkát kereshetett *Magyarország lovagúdrai* c. kötetéhez, amely 1890-ben jelent meg.

A kötetben megjelenő várismertetések mindegyike kívánt a magyar középkorra vonatkozó előtanulmányt. Feltevésünknek ellentmondó adata nincs.

»repertórium« — adatgyűjtemény.

187.

K: nem ismeretes. Megj.: A Hét 1891. 2. évf. 4. (jan. 25.) sz. a szerkesztőhöz írt levél formában *A harang és a kalapács* alcímmel.

»miféle merénylet készül ellenem lapodban« — A levél megírására MK-nak az adta az alkalmat, hogy Kiss József, *A jó palócok* d.sz. kiadásának megjelenése alkalmából »Mikszáth Kálmán kiadói« címen cikket szándékozott közölni A Hét 1891. jan. 25. számában. A cikkben az író öt kiadója, sorrendben: Légrády Károly, Wolfner József, Révai Mór, Endrényi Lajos és Bába Sándor az akkor már világsikert

elért MK-ról olyan emlékeket közölnek, melyek a velük való viszonyra a legjellemzőbbek. Kiss József MK e levelét a kiadói nyilatkozatokkal egy számban, a nyilatkozatok előtt közli az író fényképével együtt.

188.

K: nem ismeretes. Megj.: PH 1891. 13. évf. 239. (szept. 1.) sz. Megj. még: Hi 1. köt. 136—137. l.

»tudod, mi volt a távozási indok» — MK-ban hosszú éveken át élt az önállósulás, a lapalapítás vágya. Alig hogy másodszer Pestre került, már 1882-ben Borostyáni Nándorral közösen szerkesztik a Magyarország és a Nagyvilágot. Sok önállóságra itt nem volt lehetőség, hiszen ez a lap éppúgy a Légrády Testvéreké volt, mint a PH. Hagyománya is volt: két évtizedre tekintett vissza.

»nem volt szándékom ellenséges táborba menni» — MK 1891-ben Horváth Gyulával valami önállóbb és újabb lapot akarván (d. A Hét 1891. 2. évf. 11. (márc. 15.) sz. 180. l.), felújították az 1877-ben indult Magyar Hírlapot. A lap szabadelvű irányít képviselt, némi szélsőségesebb irányzattal. Mikszáth is a szabadelvű párt tagja volt. 1891. márciusától augusztus közepéig maradt a Magyar Hírlapnál.

»nem anyagi motívum . . . hozott . . . vissza» — Visszatérését a PH-hoz MK a lap politikai irányelveinek (mérsékelt szabadelvű irány) helyeslésével magyarázza. Aug. 15-én ismét megjelennek a *Karcolatok a t. Házból* a lap hasábjain. Az ok részben abban is keresendő, hogy lényegében ellentétes egyéniség volt szemben a nagyzó természetű Horváth Gyulával, akit barátai is »méltóságos úr«-nak csúfoltak. Eleve lehetetlen volt együtt dolgozniuk. Külön kifejezést talál ki MK Horváth Gyula jellemzésére, amelyet később *Följegyzések* c. kis cikkében közöl (Magyar Nyelv 1909. 5. évf. 42. füz. 72. l.): »lázás tevékenység«. A mondat így hangzik: »Horváth Gyula úgy tudja gruppirozni a semmittevést, hogy lázas tevékenységnek látszik.« PH 1883. (Közlelbi meghatározást nem ad.)

189.

K: az MTA Kézirattárában. Ms 371/a (Vétel Futó Gyulától 1956.).

A levél kelte hiányzik.

»én egy pártkerületet btrok» — MK két időkorben, 1890 körül és az 1900-as években (ld. 1890. április, 1900. febr. 19.) váltott levelet Futó Ferenc pertárnokkal. MK Ilyefalván volt képviselő. Az új kerület esetleges elnyeréséről beszélhet 1892-ben, mert akkor az ilyefalviból a fogarasi pártkerületbe valóban át is ment.

190.

K: az MTA Kézirattárában. Levelestár D. Irodalmi levelek.

A címzetre vonatkozólag unokájától, D'Elsaux Béla tervezőmérnöktől kaptunk néhány adatot. Az ismeretség nógrádi eredetű.

191.

K: a rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnázium levéltárában. Megj.: Rejtő István: Mikszáth Kálmán, a rimaszombati diák. Bp. 1959. 99—100. l. Irodalomtört. Füzetek 27.

»Januárban már le nem mehetek...» — A felekezeti iskola az egyház javára előbb január hóban, majd márciusban szándékozott hangversenyt rendezni. A hírt először a Gömör—Kishont c. rimaszombati lap 1893. jan. 19-i száma közölte, jelezvén, hogy az estélyre az egykori tanítványt, MK-t is sikerült megnyerni.

»Batyiba» — Batyi Rimaszombat népies neve a várost környező falukban.

»mintha hazamennék két öreg szülemet megnézni» — MK még élő két öreg tanára: Fábry János és Baksay István. Fábry Jánosról ld. VÚ 1908. 55. évf. 6. sz. 102—104. l. Nekrológ.

192.

K: a rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnázium levéltárában. Megj.: Rejtő István: Mikszáth Kálmán, a rimaszombati diák. Bp. 1959. 101. l. Irodalomtört. Füzetek 27.

Fábry János 1893. jan. 22-i levelében értesítette MK-t a hangverseny újabb, későbbre kitűzött dátumáról. Erre válaszol az író.

»Használatba lépve a szíves felhatalmazásnak...» — MK ebben a levélben Fábry felszólítására már tegezi egykori tanárát.

193.

K: a rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnázium levéltárában. Megj.: Rejtő István: Mikszáth Kálmán, a rimaszombati diák. Bp. 1959. 102. l. Irodalomtört. Füzetek 27.

MK az előbbi két levélben foglaltak szerint nem tett különösebb ellenvetést a rimaszombati szereplésre vonatkozó dátum (márc. 4.) felől. Helyi nehézségek miatt maga a hangverseny rendezősege halasztotta el a terminust még meg nem állapított új határidőre, amely, mint a későbbi, Fábry János által írott levélből kitűnik, 1893. ápr. 29-ben állapítottat meg.

194.

K: a rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnázium levéltárában, Fábry János hagyatékában (Fogalmazás). Megj.: Rejtő István: Mikszáth Kálmán, a rimaszombati diák. Bp. 1959. 102—103. l. Irodalomtört. Füzetek 27.

»ha... az ápril 29-i terminus ellen nincs kifogásod...» — A rimaszombati ág. ev. egyház és iskola javára rendezett hangversenyt ezen a napon megtartották.

Az estély műsorának előzetes ismertetését látjuk a Gömör-Kishont ápr. 13-i számában. A műsor végeleges összeállításáról a lap ápr. 20-i számában olvashatunk.

Az ápr. 29-én megtartott hangverseny lefolyásáról és a Mikszáth bankettéről a Gömör—Kishont 1893. május 4-i száma részletes beszámolót közöl »Mikszáth Rimaszombatban« címen.

Mikszáth a hangversenyen *Hány óra?* című rajzát olvasta fel. A rajz előtt megleghangú bevezetésben idézte fel a Rimaszombatban töltött évek emlékét. Hangja gyengesége miatt tréfásan montegelődik, Apponyi felé téve némi oldalvágást. (Apponyit abban az időben a »nemzet gégejeje-ként emlegették.)

»az alispán úr... befejezte funkcióját az újoncozás (sorozás) körül« — A múlt század végén az alispánnak jelen kellett lennie a sorozóbizottságban. Az ünnepség a megyeházán zajlott le, ezért »házigazdánk« az alispán.

195.

K: nem ismeretes. Megj.: VÚ 1893. 40. évf. 19. (május 7.) 318. l.

»Ha már mindent közöltél Kaszparekről...« — MK *Kísértet Lublón* c. regényének főhőse Kaszparek, akiről kísérteties históriák kelttek szárnyra Lublón, Zsigmond király idejében. A regényt folytatásokban közreadta a PH 1892. dec. 25-től 1893. jan. 10-ig. Ugyanezt közölte a VÚ 1893. 40. évf. április 9-től május 7-ig *A lublói ember* címen. Közölte ezenkívül a regényre vonatkozó, vagy megjelenésével kapcsolatos adatokat, cikkeket is. Így közli ezt a szerkesztőhöz, Nagy Miklóshoz intézett levelet. Ld. Krk 5. köt. 183—189. l. Bisztray Gyula jegyz. MK *Kísértet Lublón* c. elbeszéléséhez.

»Hol vettem Kaszpareket?« — Eredetileg: »Honnan vettem Kaszpareket?« — A cikk először válasz formában jelent meg a PH 1893. jan. 13. (13. sz.) 13. l. a »Szerkesztői üzenetek« rovatában, majd cikk formában a VÚ 1893. máj. 7-i száma is leköszölte. MK a mű forrásairól ad érdekes tájékoztatást.

»Őn alkalmasint Matirkó úr« — MK Matirkó Bertalan: »Egy szépségi népmondáról« c. munkájából merítette a történet magvát. Az értekezés megj. az Ethnographia 1890. 1. évf. 6. sz. 261—262. l.

»... a kísértet hol van?« — MK egy ideig Kaszparekkel csitította pajkoskodó fiait: Jön a Kaszparek! Egy idő múlva azonban már nem félték a »kísértettől«. Ezért mondja MK az említett cikkben tréfásan, hogy új kísértet kellene.

196.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. (Vétel az Ernst gyűjteményből). Megj.: A mi Mikszáthunk. Szerk. Nacsády József. Szeged 1960. 62—63. l.

»roppant vonzó a... meghívása Szegedre...« — Enyedi Lukács 1893 nyarán pihenő napjait töltötte Szegeden. 1888. óta Pesten lakott.

»öreg testben és észben« — Bittó István 1893-ban 71 éves.

»*kis menyecskénél*« — Valószínűleg Zsótér Sárka, Enyedi Lukácsné testvérhuga, aki ebben az időben már férjnél volt. (Ld. MK Zsótér Mariskának írott leveleit gyűjteményünk I. kötetében, az 1882—1883. években.)

»*Olayné*« — Olay Lajosné, szegedi társaságban szereplő nő. A Szegedi Naplóban egy gyűjtőíven is megtaláljuk nevét (1881.).

197.

K: nem ismeretes. Megj.: PH 1893. 15. évf. 294. (okt. 24.) sz. 3. l., azonkívül: *A saját ábrázatomról* c. kötetben Hi 1. köt. 177—181. l.

»*Mikszáth-Társaság*« — MK-nak a levél megírására az indokot egy újságcikk adta. A PH 1893. 15. évf. 292. (okt. 22.) sz. 6. l. a »Napi hírek«-ben Mikszáth társaság címen közli, hogy MK íróbarátai és tisztelői egy kisebb társaságot alapítottak, melynek a címe Mikszáth-társaság. Tagjai minden hónapban egyszer összegyűlnek, hogy a mester társaságában néhány órát töltsenek, irodalmi és művészeti kérdésekről beszélgessenek, bohém hangon és bohém szellemben, teljes kizárása mellett a vaskalaposságnak.

»*fluoreszkál*« — nyilván florescál — tenyészik, virágzik, különben: színt-játszik.

»*tapintatlanság... ráijeszteni Szily Kálmánra*« — Szily Kálmán 1889-ben lett az MTA főtitkára. Ilyen minőségben került összeütközésbe Neményi Ambrussal, aki mint a képviselőház állandó pénzügyi bizottságának tagja és a Pester Lloyd szerkesztője kétfős hatalommal támadta ellenfeleit. A levél írása idején azért állt a harc, mert Neményi, mint a pénzügyi bizottság tagja sokallta az állami költségvetésben az MTA számára tervbevetett 40 000 forint szubvenciót (ld. PH 1893. 15. évf. 292. (okt. 22.) sz. 2. l.) és azt csökkenteni akarta.

»*társtalanul, mint a Vajda János üstököse...*« — Vajda híres Üstökös című versének második strófája:

Forogni körbe nem tud, nem akar, hát
Örökké társtalan, boldogtalan!

»*csakugyan van egy Mikszáth-Asztal...*« — A szálló, amelynek István szobája később valóságos kis politikai klubba lett, a mai Akadémia utca elején álló házban volt. Abban az épületben, amelyiken a Bem emléktábla áll. Tulajdonosa, Gundel János az első időben egy keskeny, hosszúkás boltozatos szobácskát bocsátott az író és barátai rendelkezésére. MK hajókabinhoz hasonlította a különös alakú helyiséget. A szobának az ajtóval szemben levő keskeny falrészt 1896-tól MK portréja díszítette. A portrét Gundel János festette meg Mayler Ede festőművésszel. (A kép ma is megvan az MTA könyvtárában.)

»*az asztall kilenc legkedvesebb pajtásom foglalja el az írói világból*« — Mikszáth mindennapos vendége az asztalnál pl. Pongrácz Károly, az irodalomkedvelő öreg katonája. Mikszáthné szerint ő hozta az írónak *Beszterce ostroma* különö grófjának történetét. (Ld. Visszaeml. 1957.)

250—251. l., továbbá Bisztray Gyula jegyzeteit Krk 6. köt. 199—201. és 207—209. l.) A havonként összejövő válogatott baráti kör minden tagja, akiket MK felsorol, kora irodalmi életének egy-egy érdekes személyisége.

198.

K: az MTA kéziratárában a Kisfaludy Társaság rendezés alatt álló iratai között. (Érk. 1893. dec. 10.) *Jeiz.* 1893. 48.

»*örömmel látom... hogy... már felgyógyultál*« — A levél nem tüntette fel a címzettet, de a körülmények ől teljes bizonyossággal megállapítható: 1893-ban a Kisfaludy Társaság főtitkára Beöthy Zsolt volt. Az érkezés dátumának feljegyzése is az ő kezétől származik. Azonkívül Beöthy Zsolt éppen ebben az időben, 1893. novemberében volt beteg. Ezt a Társasághoz ez idő tájt érkezett más levelekből is pontosan megállapíthattuk.

»*akadémiai székfoglalóra készülök*« — Ezt a székfoglalót, mint ezt Gyulai Pálnak, 1893. dec. 16-án kelt leveléből (199. lev.) látjuk, MK elhalasztotta.

199.

K: az OSzK Kéziratárában. Jelz. 1911/13. (Gyulai Pál hagyatékából.)

»*méltón az Akadémiához el nem készülhetek felolvasásomra*« — MK 1889-ben lett az MTA levelező tagja, de székfoglalót a fenti levél időpontjáig nem tartott. Az I. osztályon, 1894. januárjára, mint e levélből is kitűnik, megígérte székfoglalója megtartását, éppen emiatt utasította vissza a Kisfaludy Társaság meghívását. (Ld. 198. lev.)

»*„Az utolsó várúr” címet fogja viselni.*« — A *Beszterce ostroma* első címváltozata. A székfoglaló sem februárban, sem a következő évben nem hangzott el. Az akadémiai ülések jegyzőkönyveinek tanúsága szerint Mikszáth az 1894. évben egyszer sem jelent meg sem az osztályok, sem az akadémia teljes ülésein, 1895-ben is csak egy ízben volt jelen: a nov. 11. ülésen, amikor nyilván Hampel József (Pulszky Polyxena férje) felolvasását akarta meghallgatni (Újabb tanulmányok a rézkorról.).

Az Akad. Ért. (1901. 138—139. füz. 299—337. l.) tanúsága szerint Mikszáth székfoglalóját 1901. május 12-én *A szökevények* felolvasásával tartotta meg. (Ld. még Bisztray Gyula: *Beszterce ostroma*. Krk 6. köt. 199—201. l. és gyűjteményünk 242. lev.)

200.

K: az OSzK Kéziratárában. Jelz. 1929/33. (Ajándék Z. Á. hagyatékából.)

Az 1894. év folyamán a PH hasábjain Zempléni Árpádnak sem széptani prózai, sem verses munkája nem jelent meg.

Zempléni különben nagy tisztelője volt MK-nak. MK halála után szép cikkben áldozott emlékének. (Mikszáth Kálmán emlékezete. Kisfaludy Társaság Évlapjai. Új folyam. 46. köt. Bp. 1912.)

201.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/dd.

Keltezetlen levél.

»*Azi veri... a hír, hogy Singer Mátyás barátunk nyugalomba vonult*« — A levelet Mikszáth megírta ugyan, de nem küldte el. Variánsáról nem tudunk. A hír nem bizonyulhatott valónak, Singer Mátyás kórházi főorvos nem vonult nyugalomba. A Tiszti Címtár adatai szerint a század végén is ő volt a főorvos. Talán ezért maradt elküldetlen a levél.

»*akceptábilis*« — elfogadható.

»*a jog, törvény és igazság erájában*« — A levél véleményünk szerint nem keletkezhetett 1890 előtt, noha Kállay Albert 1885. óta volt főispán, mert a fenti kifejezés a Tisza Kálmán bukása utáni időre, tehát a 90-es évek elejére utal.

Bánffy bukása után, Széll Kálmán miniszterelnöksége idején is ismeretes ez a mondás, így a levél 1899—1903. között is kelhetne.

»*Keresztfiad jól fejlődik*« — Kállay Albert szegedi főispán keresztapja lett Mikszáth 1889-ben született fiának, Albertnek. A kis fiú említése is az első dátum mellett szól. A »jól fejlődik« kifejezést csecsemő korhoz közeli években használják.

202.

K: nem ismeretes. Megj.: 1. VÜ. 1896. 43. évf. 5. (febr. 2.) sz. 66—67. l.; 2. PH 1896. febr. 2. (18 évf. 32. sz.) 4—5 l.; 3. Hi 1. 202—207. l.; 4. Krk 6. köt. függelékében. 185—189. l.

A levélre vonatkozólag bőséges adatszolgáltatást találunk Bisztray Gyulának a Krk 6. kötetével kapcsolatos jegyzetanyagában.

»*casus bellii*« — háborús ok.

203.

K: nem ismeretes. Megj.: VÜ 1896. 43. évf. 5. (febr. 2.) sz. 67. l.; Képes Folyóirat 1896. 19. köt. 246—247. l.; Krk 6. köt. 211—213. l.

»*Megtisztelő felszólításod folytán... közlök néhány... adatot...*« — A levél írója, Lehoczky Vilmos gyakran volt vendége az István szobának, Gundel »István Főherceg« éttermében. Így MK a személyes kapcsolat révén a *Beszterce ostromához* a mű megírása előtt is szerezhetett adatokat, különösen helyi vonatkozásban. Lehoczky még személyesen ismerte a mű hőseit. (Egyebekben ld. Bisztray Gyula jegyzeteit a Krk 6. kötetében; 213—232. l., valamint Visszaeml. 1957. 232. l.)

204.

K: nem ismeretes. Megj.: 1. PH 1896 aug. 20. — 2. Jk 33. köt. *A fogoly ügy aítai*. I. 217. l.

»*Kedves Elnököm*» — Mikszáth a Budapesti Újságírók Egyesületének elnöke volt (1896—1899).

»*Itt lesz a Pista!*» — MK (Ld. Jókai Mór élete és kora. Révai, Bp. 1907. II. köt. 158. l.) megemlékezik Jókai kártyapartnereiről. Ezek a Ház klubjában: Tisza Kálmán, Nedeczky István, Sváb Károly, ezenkívül Gajári Ödön, Dárday Sándor, dr Wassmer Adolf, MK, valamint Enyedi Lukács. (L. i. még uo. 254. l.) Jókai legjobban Nedeczky Istvánnal szeretett évdödni. Ha »Pista« történetesen kontrázni mert, mindjárt »Gonosz Pista« lett a neve. Másnak csak annyit mondott: »Dagadj meg!« Nyáron a kártyaparti az író svábhgyi nyaralójában folyt.

»*Megtraktállak...fügével*» — Jókai maga nevelte svábhgyi kertjében a fügefákat.

»*haza fogaskerekűzni*» a vasút 1874-ben indult meg.

205.

K: az OSzK Kézirattárában Jelz. 1172/1912. 33. sz. (Jókai hagyatéka.)

Keltezetlen levél.

»*ügy látom, csak a jövő vasárnap jöhetünk össze...*» — Jókai svábhgyi nyaralójában 1896 nyarán valóságos szenvedéllyé nőtt a kártyajáték. A két nagy író barátsága is ezen a nyáron virágzott ki legdúsabban. MK ez évi írásaiban lépten-nyomon említi nagy barátját. Így Nagy Miklóshoz írt levelében (PH 1896. febr. 2.sz.); *Kitüntetések*. (PH 1896. jún. 18.); *Felelet Jókai Mórnak*. (PH 1896. jún. 20.); *A fogoly ügy aítái*. (PH 1896. aug. 20.) Ez utóbbi tárcában kedves képet fest a Jókai villában elöltött hétfégi kártyadélutánokról, »a nagy Mester tündérszép kilátású verandáján«.

A nevekre vonatkozólag: Pista — Nedeczky István, Enyedi Enyedi Lukács, Wolfner — Wolfner József kiadó.

206.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 814/1913. 33. sz. Keltezetlen levél. Tartalmával az előbbiekhöz csatlakozik így kelte is 1896 nyárára tehető.

»*Itt van a fogarasi főbíró*» — Talán Herszényi Imre főszolgabíró, (Ld. Tiszti Címár 1894.), aki az író választókerületéből érkezett. Ezért hárul rá a vendéglátás gondja.

A levél más vonatkozásai az előbbi két levél jegyzetéből egészíthetők ki. (Ld. 204., 205. sz. jegyz.)

207.

K: Mikszáth Antal tulajdonában, Buenos Airesban.
A levél keltezetlen.

»Tisztelt tanár úr!« — A címzett, lehetséges, hogy egy orvostanár, talán éppen Farkas László, a Rókus kórház egykori sebész főorvosa, aki nagy életművész hírében állt, és aki nagyon szerette az efféle kirándulásokat.

Az István szoba 1893 végén alakult, Pongrácz K. pedig 1897-ben halt meg. A levél ezért feltétlen a két határ között, 1894—1896 körül kelt.

208.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1953/73. (Vétel Frecskay Gabriellától.) Keltezetlen.

A levél címzettjére és keltezésére vonatkozóan mindössze két adatunk van. Címzettjében Frecskay Jánost, a Hon egykori munkatársát véljük, akivel MK-nak a szegedi árvíz óta volt kapcsolata. Ezt a feltevésünket a levél volt tulajdonosának személye igazolhatja. A kelet két határa 1896—1898. május 1. (Ld. Visszaeml. 1922. 183. l., 1957. 246. l.) MK ugyanis ebben az időben lakott az általa megjelölt helyen, a Légrády házban. (Ma Bajcsy Zsilinszky u. 78.)

209.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. MNM 1365/1912/33/F.3. (A Jókai hagyatékából.)

»A budapesti újságírók egyesülete...hangversenyünkön... egy ezüst serleget akart... átnyújtani...« — A 90-es évektől egyre szorosabb barátság fűzte MK-t az öreg írófejedelemhez, Jókaihoz. A levélben említett serleggel is kedves meglepetést akart szerezní MK, mint a Budapesti Újságírók Egyesületének elnöke.

»Az első ilyen ivás már most, néhány nap múlva lenne... a beszédet... én tartom...« — A serlegavatás 1897. márc. 14-én este megtörtént. Az ünnepségről a VÚ 1897. 44. évf. 12. sz. (márc. 21.) 189—190. l. számol be.

Maga Jókai, az 1848-as márciusi napok eseményeinek részese, gyöngélkedése miatt nem jöhetett haza Abbáziából. Így MK, a Budapesti Újságírók Egyesületének elnöke avatta fel a szép serleget.

Az ünnepséget a következő évben is megtartották. Ez alkalommal a VÚ hosszasan ír a szépművi serlegről és képét is közli. (VÚ, 1898. 45. évf. 12. (márc. 20.) sz. 198—199 l.)

A Jókai billikomot az iparművészeti múzeumban a régi magyar ötvösművészet remekei közt őrzik. Hatalmas, aranyozott, drágakövekkel kirakott, vert ezüst kupa, 40 cm magas. Nemes reneszánsz alkotás, amely, mivel készítője platinát is olvasztott rá, olyan, mintha a magyar ötvösség fénykorából maradt volna ránk. Széles talpának sodrott arany kigyózó rajzából, zománcsirmok közül, smaragd kövek csillognak ki. Négy triton közül nyúlik ki a serleg nyaka, amely négyoldalt griff-gyémshobrokot hord. Ezeken nyugszik maga a kupa. Finom kivert acanthus levéldisznítvány közt két domborművi medalion a billikom emlékezetes voltát hirdeti. Az egyik múzeumi jelenet: Pető-

fit a múzeum oszlopcsarnoka előtt ábrázolja, amikor a Talpra magyart szavalja, a másik Jókai relief képe.

Jókai Mór e szavakat vésette a fődél borító talpára: »*Szabadság, Testvériség, Egyenlőség! 1848. március 15.*»

A billikom Bachruch Károly budapesti ötvös műve, ki félévig dolgozott ezen a szép és sikerült művön.

210.

K: nem ismeretes. Megj.: a VÚ 1897. márc. 21. 186. l.

»*sógorném írta üllétekor az én asztalomon*« — Mauks Kornélia közlésre ajánlott írásai a »Mégfoghatatlan történetek«. A VÚ a történeteket a következő folytatásokban közölte: 1897. márc. 21. (44. évf. 12. sz.) 179—182. l.; 1897. márc. 28. (44. évf. 13. sz.) 194—196. l.; 1897. ápr. 4. (44. évf. 14. sz.) 211—212. l.

A Nagy Miklósnak írott levél szövegét később ugyancsak Mauks Kornélia érdekében felhasználta MK egy Gajári Ödönhöz intézett levélben. (Ld. Kölcsönös termés. Levél Gajári Ödönhöz; Az Újság 1904. ápr. 3. és gyűjt. 261. lev.)

»*a Megromlott állás*« — c. »tanügyi« történetet a VÚ 1897. évfolyama hirdeti az év elején, mint megjelenendő folytatásos elbeszélést. Ez az elbeszélés azonban sohasem készült el. Három lapnyi töredékét közli Király István Krk 11. köt. függelékében, 201—205 l. Ez a töredék a VÚ-nak az év elején megjelenő Mutatvány iv c. mellékletében jelent meg. VÚ 1897. 44. évf. 3—6. l. Bár ott a szerkesztő »Folyt. köv.« jelez, folytatása nem lett. Az író a három lapnyi anyagot felhasználta *Apró képek a vármegyéből* c. elbeszélésében. (Ld. Krk 11. köt. 335. l.)

211.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1914/37. (Vétel Falk Ernőtől.)

Falk Miksa életpályáján a legszélsőségesebb helyzetek követik egymást. A súlyos feltételek között fogságban sínylődő baloldali politikus néhány év elteltével Erzsébet királynő nyelvtanítója, a Habsburg ház híve. Ezek a jelenségek a múlt század második felében nem elszigeteltek. (Ld. Csernátóny esete 169. jegyz.) MK bár vonakodik, nem térhet ki Falk meghívása elől, mert egyrészt mint a Pester Lloyd szerkesztőjével, másrészt mint a szabadelvű párt tagjával tartania kell a kapcsolatot.

212.

K: Az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1919/17.

A levél keltezetlen. MK-nak régi vágya volt önálló lapalapítás. 1897 őszén egy kisebb alkalmi részvénytársasággal megindította az Országos Hírlapot. Alapítását ld. részletesen Krk 10. köt. Király István

jegyzeteit az *Új Zrínyiáshoz*. (276—280. l.) Felelős szerkesztőnek megszerezte a Szegedi Naplótól ismert Lipcsey Ádámot, és 1897 őszének elején megkezdték a lap szélesebb körű propagálását. A kézírásos nyomású körlevél szövegét Lipcsey Ádám fogalmazta:

Kedves Barátom!

Atyafiságos jóindulattal ajánlom gratiádba Mikszáthnak vállalkozását. Lapja olyan lesz, hogy más napilapok tartását fölöslegessé teszi: politikai tartalmát garantirozza az ő egészséges, igaz, magyar szabadelvű temperamentuma mellett a körülötte csoportosuló független parlamenti erők serege; — ragyogó költészete, a mindent feledtető humorával pedig a hölgyközönség igényeit is kielégítendi.

Tájékoztatásul itt küldöm az »Országos Hírlap« programját, és kérlek, hogy az ahhoz csatolt előfizetési íven mindazokat aláíratni szíveskedjél, akiket vállalkozásunknak megnyerhetsz.

Budapest, 1897. október havában.

Kiváló tisztelettel
igaz barátod
Lipcsey Ádám

Eredetije: Orsz. Rabbiképző Int. Könyvt. Kézirattára.

Ezt a példányt MK Milkó Izidornak küldte. (Scheiber Sándor közlése.)

Szivák Imre a mentelmi és igazságügyi bizottság tagja lévén, a lap alapításánál jogi tanácsadóként szerepelhetett. Kísérőlevele, amelyet MK említ, nem került elő.

213.

K: Engel Károly könyvtáros birtokában Cluj. (Gozsdu Elek hagyatékából) Egyetemi Könyvtár. Faksimilije az MTA Kézirattárában. Levelestár.

»...Itt küldök néhány ívet meginduló lapomra.« — A levél az Országos Hírlap megindulásakor, 1897 őszén kelt.

»Te álltál...mellettem, amikor tró kezdtem lenni.« — Gozsdu Elek Ercsiben született, csak gimnazista éveiben került Temesvárra. MK-nál két évvel volt fiatalabb, de mivel MK tanuló évei közben vesztett is egy évfolyamot, így visszamaradva együtt jogászokhattak, mert Gozsdu Elek is jogász lett. Gozsdu pesti hírlapíró korában (1880—1881, Függetlenség) is tarthatott és a jelek szerint tartott is kapcsolatot MK-val. Gozsdu Elek 1892 óta temesvári ügyész, így befolyásos ember. Írogatott a Délmagyarországi Lapokba.

214.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 12/1914. (Fröhlichné Móricz Paula ajándéka.)

»Az Almanach... ki is van nyomatva« — 1888 óta jelent meg Singer és Wolfner kiadásában az Egyetemes Regénytár Almanachja.

A népszerűvé lett kiadványhoz mindig MK írta az előszót. Az Almanach anyagát is az író válogatta össze.

Móricz Paula több novelláját megtaláltuk a Fővárosi Lapokban. Így 1898. 35. évf. 64., 65., 66. sz.-ban. A Főv. Lapok 1898. évi karácsonyi számában: *Egy jó gondolat* c. négy részre tagolt jelentét is közölték. Fényképét is közlik, mint »híres szépségű« hölgyét.

»A jövő évben, ha élünk« — Írásai sem az 1898-as év Almanachjában, sem a következő 1899. évi Almanachban nem jelentek meg.

215.

K: az OSzK Kézírártárában. Jelz. Levelestár.

»szerződtelem önt az Országos Hírlap... tárcáirójának...« — Tömörkény vállalta a levélbeli egyezség feltételeit. Az Országos Hírlap 1897. 1. évf. 13. (dec. 2.) sz. hozza az első Tömörkényi tárcát. Címe: »Fegyvertelenek«. December 8-án (19. sz.) jelent meg az »Apró tárgyalások«, december 19-én (30. sz.) »Hó a város végéne; végül december 24-én (35. sz.) »Ilia élete«. Tömörkény a következő évben is pontosan szállította tárcáit, olykor még a szerződésen felül is. Legtermékenyebb ideje ez a szegedi tanyák írójának.

A levél nem MK kézírása. A szerződésformulát, mint arról egy 1898. május 6-án kelt, s hihetően Tömörkénynek írott levélből értesülünk, Lipcsey Ádám, az Országos Hírlap felelős szerkesztője írta, MK csak aláírásával hitelesítette. Dokumentum jellege miatt közöljük.

216.

K: Málík József építészmérnöknek, a címzett fiának birtokában. A levél keltezetlen.

»Adjatok hangot a „Székely Nemzetben“ erről a programról« — Az Országos Hírlap megindítására utal. A Székely Nemzet szerkesztője még ebben az időben is Málík József tanár. A szerkesztő teljesíti MK óhaját és a lap nov. 15-i számában (15. évf. 171. sz.) a következő közleményt adja közre a Napi hírek rovatban:

»Új napilap. A fővárosban november közepén egy új politikai napilap indult meg „Országos Hírlap“ címen. A lapot, amely nagyszabású, előkelő hírlap lesz, negyven különböző pártállású, országos nevű politikus adja ki, főszerkesztője pedig MK, országgyűlési képviselő lesz... Lipcsey Ádám, a lap felelős szerkesztője, eddig a következő nevesebb hírlapírókat nyerte meg az új laphoz: Papp Dániel, Méray Horvát Károly, Papp Dávid, Lovassy Andor, Keszi József, Kabos Ede, Lendvay Sándor, dr. Gulhi Soma, dr. Molnár Geza, Lakatos Sándor és még többeket. A lap segédszerkesztője Kálnoky Izidor, a Magyar Hírlap és Pesti Napló volt helyettes szerkesztője, aki tavaly az ezredévi kiállítás sajtóügyi elbárája volt...«

»Gikket a karácsonyi számba küldök« — MK a cikket nem küldte el. A jelzett számban nincs tőle írás.

217.

K: özv. Erős Egonné tulajdona.

A levél keltezetlen. Bal felső sarkában nyilván utólag, más tintával: 1897.

A levél egy autogramgyűjtő, Erős Egon tulajdonában volt. Mintegy hat kötetre terjedő gyűjteményének egyes darabjai felől azok eredetére vonatkozólag Erős Egon semmi feljegyzést nem csinált, ezért nem tudjuk megállapítani, hogy valóban elküldött levél-e, vagy a gyűjtő Mikszáthtól ajándékba kapta autogramm helyett az el nem küldött levelet.

»*Kedves Bandim!*« — A címzettben azért véljük Kozma Andort, mert Mikszáth egy 1908-ban kétségtelenül hozzáírt levélben ugyanígy szólítja meg. A körülmények sem mondanak ennek ellent.

218.

K: May István középiskolai tanár, Marczali Henrik történetíró unokája tulajdonában. Bemutatta az MTA Könyvtárában, 1958.

A levél kelte megállapításaink szerint 1897. december végén. MK ugyanis abból az alkalomból írta, hogy felkérték őt, olvasson fel az 1887-ben alapított Poliklinika új felszerelése javára rendezendő estélyen. (1898. jan. 6.)

»*volt itt Lichtenberg Kornél ugyane tárgyban*« — A Poliklinika igazgatója ugyancsak MK tárcáját sürgette. A klinikát számos társasági hölgy is patronálta, így került MK kapcsolatba Marczalinéval, az est egyik szervezőjével.

Marczaliné hagyatékában a család tulajdonában őriznek MK levelén kívül egy emlékkönyv-lapot, amelyre az író a következő szellemes sorokat írta:

»*Vannak emlékek, melyeket az ember nem szeretne megöröktíve olvasni a Stamm-buchjában. Kedves, elejtett felmondatok, talán csak egy pillantás, vagy sóhaj — melyek azonban ezerszer többet érnek, mint a mi úgynevezett szellemes, vagy bölcs mondásaink.*

Mikszáth Kálmán

Az az úr különben, aki a Stammbuchokat kitalálta, azt olvasom, a francia forradalomban guillotíne alatt [verpadon] vegezte életét. — Én nem sajnálom.

MK.

219.

K: nem ismeretes. Megj.: 1. Nyírvidék 1898. 19. évf. 4. sz. (jan. 23.) 2—3. l. Közölte még 2. Király István Krk 10. köt *Demokraták* 249—252. l.

»*Kállay Ákos, aki 1867 óta . . . sógorom volt*« — A levél írója Jósa András orvos-régész. Neje: Lahner Olga, Kállay Ákos sógoröve.

A közvetlen okot a levélíráshoz MK-nak a 218. jegyzetben említett felolvasása szolgáltatta. Az író ezt a felolvasást a Royal szállodá-

ban 1898. jan. 6-án rendezett jótékonycélú Five O'Clock teastélyen tartotta. (Ld. Egyetértés 1898. 32. évf. 7. (jan. 8.) sz. 4. l.) A felolvasás jan. 7-én az Országos Hírlapban (MK lapjában) is megjelent a következő címmel: *Ugyan eredj a Rákócziadal.* (A PH is beszámol a jan. 6-án tartott fényesen sikerült esetről.)

A felolvasás mondanivalója az, hogy a magyar úr szívesen vall demokrata eszméket, ha ezt nem a tekintélye rovására teszi. De ha azon csak egy kis csorba is esik, mindjárt hátat fordít a demokratizmusnak. Ezt az állítását Kállay Ákos borsói útjának viszontagságaival bizonyítja, kitérvén Kállay elődeire is.

»perhorrescált» — felháborítónak tartott, elrettentő.

»attributum» — jelző, ismertetőjel.

»fin de siècle» — századvég.

»a gyűrű-história» — Felemlíti MK a »dicsekvő Kristóf»-ot, Miklósnak a fiát. Alakjához fűzi felolvasásában azt a kis epizódot, hogy olyan csillogó gyémántgyűrűt viselt, hogy I. Ferenc császár udvari páholyban ülő feleségének »majd a szemvilágát veszejtette» vibráló fényével. Az át is üzent a szemközti páholyba, hogy Kristóf úr fordítsa meg a gyűrűjét.

»dohánytermelési engedélyt nem akart respektálni... birtokán» — a negyedik Kállay keresztnevét nem említi az író, de dölyfősnek nevezi. Ez a Kállay — mint elmondja — engedély nélkül ültetett dohányt, de amikor ezért felelősségre vonták, igen felháborodott és jegyzőkönyvbe vétette, hogy »őt nem kötelezik még az alkotmányos törvények sem, mert az alkotmány valami későbbi dolog. A föld már régebben az övé.» (Véleményünk szerint ez a Szabolcs megyében, Nagyhalászon, a múlt század végén élt Kállay András volt.)

»a fehér szercesen» — »Kállay János» — csak olyan formában említi MK felolvasásában, hogy ritka az igazi demokrata, mint a fehér szercesen. MK körében azonban mindenki tudta, hogy Kállay Jánost ismerősei fehér szercesennek nevezik.

MK Kállay Jánosról írt nekrológiájában néhány sor (ld. PH 1886. okt. 6.) és: *Az én halottaím* (Hi 5. 134. l.) elárulja, miért neveztek kortársai János urat fehér szercesennek: »Nagy, magas, izmos alak volt Kállai János, széles, halványra beretvált szercesen arc, melynek a tömpe orr adta ezt a formát, göndör szőke hajjal.»

»a bohózat főalakjáról . . . Kállay Ákosról . . .» — »igaz, hogy Szerencsen . . . meg is nezték a bajuszát . . .» — Jósa itt a felolvasásban elmondott szerencsi epizódra utal: két paraszt fogadott, valódi-e Kállay Ákos bajusza. Az ebből támadt botrányba fulladó komikus esetről mindenki tudott 1882 nyarán, a borsói Rákóczi ünnepség után.

»Hogy ellopták-e bőröndjét? nem tudom . . .» — Borsiba menet Újhelynél, amikor a bőröndöket kocsiara rakták, nem találták Kállay Ákos bőröndjét — írja MK a tárcában.

»Hogy Mikszáth Kálmán úr Kállay Ákossal az országgyűlésen szemben ült volna, anakronizmus» — Az előadással kapcsolatban az Egyetértésben hírlapi vita is indult meg, arra vonatkozólag, hogy Kállay Ákos volt-e képviselő vagy sem. A vita során beigazolódott,

hogyan valóban volt 1869—75. között. A kérdés teljes anyagát ld. Király István jegyzetei, Krk 10. köt. 246—255. l.

»Five o'clock« — ötóra tea.

»A licentia poetikának sem szabad határtalannak lenni...« — Mikszáth a levélre írott válaszban éppen azt igyekszik megmagyarázni a régész orvosnak, hol vannak a költői szabadság határai és miben állnak törvényei.

MK válaszelevelét megtaláltuk az OSzK Kézirattárában. Jósa levele csak a Nyírvidék jelzett helyén olvasható. Miszátznak mindenestre előbb meg kellett kapnia Jósa András levelét, mielőtt az hírlapban is megjelent, mert csak így válaszolhatott rá január 12-i kelettel, holott a nyílt levél a Nyírvidékben csak január 23-án jelent meg.

220.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 105/1956. (Vétel Buday Lajosnéól.) Megj.: Király István Krk 10. köt. *Demokraták* jegyz. 252—254. l.

»epochális« — korszakalkotó.

»amennyiben valamikor... összes munkáim közé... fölvenné a kiadóm, gondolkodom róla... hogy a Kállayak helyett... más név álljon ott...« — Mikszáth a gyűjteményes kiadásban a Kállay nevet Málnay-ra változtatva. (Ld. Jk 22. *Demokraták*, II. *Ugyan eredj a Rákócziáddal!* 147—158. l.)

Egyebekben lásd az előző (219.) levél jegyzetét és Király István jegyzeteit: Krk 10. köt. 246—255. l.

221.

K: a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárának Vegyes-gyűjteményében.

A levélnek címe nincs. Hogy a címzettben mégis Tömörkény Istvánt véljük felismerni, arra vonatkozólag a következő indokaink vannak: Mikszáth, amikor 1897-ben az Országos Hírlapot indította, Lipcsey Ádám felelős szerkesztővel fogalmaztatta meg a hivatalos szerződéseket. Ez időből, 1897. okt. 27. kelettel találtunk, s gyűjteményünk megfelelő helyén (215. lev.) közöljük is azt a szerződést, amelyet Lipcsey írásával és Miszáth aláírásával küldött meg az Országos Hírlap Tömörkény Istvánnak. Mivel pedig ez a Szegedre, Tömörkény István címére küldött szerződés éppen azt a kikötést tartalmazza, amelyet e másik levélben MK említ, vélekedésünk erős támpontot nyer.

Megállapítottuk, hogy Tömörkény elfogadta a feltételeket, mert minden hónapban rendszeresen, sőt nagyobb számmal is megjelennek tárcái a lap hasábjain. Így 1898 februárban öt tárcát ír, áprilisban is öt jelenik meg tőle. Mikszáth válaszelevelének dátuma május 6. Ha

Tömörkény május első napjaiban vagy április utolsó napjai valamelyikén írt Mikszáthnak, ezen a napon már megkaphatta a választ. Így a címzett kiléte felől kevés kétségünk marad. Mikszáth elismerő szavai is Tömörkény mellett tanúskodnak.

222.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Levelezés 2. r. 15/30
»vállalkozom a jövő februári felolvasás megírására . . .« — Mikszáth pályája elején gyakrabban tartott felolvasásokat különböző egyesületekben. Evangélikus lévén, az evangélikus egyházi egyesületek is meghívták néhányszor felolvasni. 1882. nov. 28-án pl. az evangélikus nők »Tabita« egyesületében tartott előadást.

Az evangélikus egyház valószínűleg 1898-ban is a »Tabita« nőegylet vallásos estélyére hívta meg az író felolvasónak.

1899 februárjában nincs nyoma a napilapok hírei között MK felolvasásának.

223.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. 10. 213. 22. Megj.: BH. 1930. 50. évf. 175. (aug. 3.) sz. 3. l.

»Tájékoztatni óhajtlak . . . hogy a helyzet megváltozott . . .« — A le-
vél kelte idején Bánffy Dezső, a »dobokai basa« ellen palotafordulom támadt a szabadelvű párton belül. A párt többsége Széll Kálmán köré csoportosult, elítélve a Bánffy-féle módszereket és eszközöket. Bánffy azonban nem akart menni, s uralmához támaszának Tisza írtvánt akarta nagyobb hatalomhoz juttatni, mert tőle az ellenzék obstrukciójának letörését is remélte. Az obstrukció ugyanis ebben az időben igen heves volt a Házban, mert az 1867-es kiegyezés gazdasági részének hátrányos voltát már látta a magyarság és nem akart belemenni, hogy a hírbeli *ischli klauzula*, vagyis a gazdasági kiegyezést automatikusan meghosszabbító megállapodás érvényben maradjon.

»argumentum« — logikai érv.

»A Tisza-lex nem úgy fogadtatott a közvéleményben, mint gondoltuk.« — A helyzetet kiélezte Szilágyi Dezső házelnök ragaszkodása a házszabályok minden betűjéhez, amivel kétségtelenül az ellenzék technikai obstrukciójának kedvezett. Tisza erre azt javasolta a szabadelvű párt gyűlésén (1898. dec. 7.), hogy a fenyegető exlex (»törvényen kívüli«) állapotot úgy lehetne elkerülni, ha a szabadelvű többség nyilatkozatot írna alá, amelyben kijelenti, hogy a költségvetés végrehajtására szóló indemnitás (felhatalmazás) megszavazásában őket csak az ellenzék technikai obstrukciója akadályozza. Ezt a párttagok egy része is úgy fogta fel, mintha törvényt akarna *párthatalorozattal* helyettesíteni (»Tisza-lex«), s ezért 32 képviselő kilépett a pártból, köztük Szilágyi Dezső, aki a házelnökségről is lemondott. MK leveléből világos, hogy nemcsak ezek a »diszidensek«, hanem a szabadelvű párt nagy többsége is oltette Bánffyt, így a pártklub *dzsentrí-szobájának* tagjai, vagyis a párt nagybirtokos és középbirtokos képviselői csoportja is.

»az osztrák események végkifejlesztől varrua hímzet . . .« — Bécsben a Thun kormány ugyanolyan nehézségekkel küzdött, mint Budapesten a Bánffy-kormány. Ott a cseh-barát kormánnyal szemben a német képviselők obstrukciója tette munkaképtelenné a parlamentet.

»S most jön előtérbe az elnökség, ezen Tisza lex után és az . . . obstrukció célja . . . kezd kidomborodni . . .« — A Bánffy-kormány váltságát maga Bánffy az alkotmány felfüggesztésével, Tisza István az obstrukció erőszakos letörésével (nyílt házszabálysértéssel) vélte megoldhatónak. Végül is az uralkodó Bánffyt 1899. február 25-én menesztette, s a kompromisszumokra hajlamos Széll Kálmánt nevezte ki miniszterelnökké.

»obstrukció« — ellenállás.

»biztos e percben a leveretés . . .« — Tisza István házelnökségére és az obstrukció erőszakos letörésére egyelőre nem került sor.

»Pulszky Gusztó« — Pulszky Ágoston.

»Köreteld legalább azt . . . hogy egy más jelöltet is állítson fel . . . a párt (én Gajárit vagy Perczelt tartanám legjobbnak).« — Tisza István választát nem ismerjük, de tudjuk, hogy nem ő, hanem Perczel Dező, volt belügyminiszter töltötte be a házelnöki tisztséget Széll Kálmán kormánya alatt.

224.

K: nem ismeretes. Megj.: Országos Hírlap 1899. jan. 21. 6. 1.

»Műdön olvastad, hogy parladozó jobbkarom . . . miképp írta le a Nagyszabennel vívott csatában . . .« — Eszterházy Kálmán gr. a szabadságharc idején közvitéznek állott be. Bem alatt több ütközetben is részt vett, tiszti rangot kapott. A szebeni csatában (1849. jan. 21.) egy ágyúgolyó jobb karját széttroncsolta és amputálni kellett. Ez időben (1899.) képviselőházi jegyző. Az MK-hoz intézett levél előzménye egy MK által írt újságcikk (Ld. PH 1898. 20. évf. 87. (márc. 27.) sz. 7. l.) Címe a Napi hírek rovatban: *Az Eszterházi Kálmán jobbkeze.*

Mivel Eszterházyt később állítólagos megmentői gyakran zaklatták, végre igen szellemes védekezéshez folyamodott. A spiritizmus-hoz fordulva fölhívta a csatában maradt jobb kezét, hogy tegyen valamást az 1849. jan. 21-én történekről. Leírja a kar, hogy kik voltak jelen a szomorú eseménynél. Felemlíti Geley káplárt, Horváth szakaszkapitányt, Matskásyt és privat-dinerjét Adám Józsit, valamint az operáló körorvost, Kálózdyt is. Megemlékezik egy fiatal nőről, aki őt és társait önfeláldozóan ápolta és megmentette az életnek. Mikszáth e titokzatos nő miatt tréfálkozott gyakran Eszterházyval.

A jobb kéz vallomását Eszterházy Kálmán borítékba zárva elküldte a kolozsvári Ellenzék c. lapnak, ahol a megmentői iránt tanúsított hálátlanság vádjával illeték. A cikk befejező része így hangzik: »Lehet, hogy a jobbkez vallomását is a balkéz írta, de így is elég autentikus, hogy a regényes mesék gyártásának véget vessen.«

»spiritizista hívására« — A kolozsvári Ellenzékben megjelent »spiritizista« vallomás, amelyre Eszterházy a levélben utal, érthető

lesz, ha a kilencvenes évek végének spiritiszta hóbortjait az újságokban figyelemmel kísérjük. A PH is felemelte szavát a szeanszok elharapózó divatja ellen. (Ld. PH 1898. 20. évf. 321. (nov. 20) sz. 2. l.) »Lélekjelenések« c. alatt Tóth Béla gúnyolja szellemesen a divathóbortot. Ugyanő (ld. PH 1898. 20. évf. 328. (nov. 27.)) »*Médiumok*« címen) tárcát ír a spiritizmus ellen. Ld. még Fővárosi Lapok 1898. 54. (júl. 3) sz. 7. l. *A spiritizmus* címen.

Érthető, ha Eszterházy Kálmán is úgy akarja elhíhetővé tenni karja elvesztése körülményeinek igaz történetét, hogy spiritiszta titokzatossággal veszi körül.

MK lapjának, az Országos Hírlapnak éppen a bukása előtt érdekes csemegeként érkezett ez a levél, a kar elvesztésének 50 éves jubileumán. És az igaz történet a levélben sokkal meghatóbb és nemesebb, mint a költött.

225.

K: nem ismeretes. Megj.: az Országos Hírlap 1899. jan. 21-i sz. ban.

A levél keltezetlen. (Ld. a megjelenés keltét.) Egyebekben ld. Eszterházy Kálmán ugyane napon közölt 224. sz. levélének jegyzetét.

226.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms. 371/g. (Vétel Futó Gyulától. 1956.)

»*a tegnapi ülésre novelláiddal együtt nagyon vártunk.*« — Ez a levél is tanúsítja, hogy MK nem volt a terminusok embere. Beöthy Zsolt kérése mégsem lett eredménytelen. A levél kelte után egy héttel megtörtént a felolvasás. (Ld. 227. jegyz.)

227.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. 1953/206.

Keltezetlen. Keltét a felolvasásról írott hírlapi közlemény dönti el.

»*A felolvasás címe: A rokon*« — A felolvasás 1899. február 5-én hangzott el a Kisfaludy Társaságban. (Ld. PH 1899. 21. évf. 37. (febr. 6.) sz. 4. l.) Az elbeszélést Mikszáth távollétében a levélbeli kérésnek megfelelően Beöthy Zsolt olvasta fel. Megj. a Kisfaludy Társaság Évlapjai 32. köt. (Új folyam.) 1898—1899. 210—217. l.

228.

K: nem ismeretes. Megj.: a PH 1899. 21. évf. 40. (febr. 9.) sz. 7. l. a Napi hírek rovatban.

»*Mínt hogy az „Orsz. Hírl.” beszüntetéséből ... több támadásnak voltam kitéve ...*« — Az Országos Hírlap megszűnése nemcsak nagy

anyagi veszteséget jelentett Mikszáthnak, hanem parlamenti támadást is vont maga után. Mikszáth — levele tanúsága szerint — ennek következtében mondott le az Újságírók Egyesületének elnökségéről.

»*ma is egy interpellációban . . . , amelyre . . . a miniszterelnök úr . . . érdemben megfelelt . . .*« — A parlamenti támadásról beszámol a PH 1899. 21. évf. 40. (febr. 9.) sz. 2. l. Sima Ferenc interpellációt nyújtott be a Házban és fel is szólalt annak ügyében, hogy hír szerint a kormányelnök harminckétezer forintot juttatott az Országos Hírlapnak a rendelkezési alapból . . .

Bánffy Dezső kijelentette, hogy MK sem előbb, sem a lap bukásakor nem kapott szubvenciót.

Sima Ferenc a kérdést interpelláció formában is feltette és vádjait három pontba foglalta.

A közvélemény megnyugtatólására kért ezekre sürgős választ. Az interpellációt közölte a miniszterelnökkel, aki már Sima beszéde közben többször kijelentette, hogy a lap nem kapott szubvenciót.

»*ezidőszerint nem is vagyok aktív újságíró . . .*« — Mikszáth egyelőre nem szerződött laphoz. Anyagi romlása, a lap bukása, bankbetételének kimerülése olyan tények, amelyekről felesége is szomorúan emlékezik meg. (Ld. Visszaeml. 1922. 185. l.; 1957. 248—249. l.)

229.

K: az MTA Kézirattárában; eredeti gépirat, Jelz. Ms 38/c.

»*A BÜE választmányja Mikszáth Kálmán elnök lemondását . . . tudomásul veszi.*« — MK 1896. júl. 15 — 1899. febr. 9-ig volt a Budapesti Újságírók Egyesületének elnöke. (Ld. 228. jegyz.)

230.

K: nem ismeretes. Megj.: VÚ 1899. márc. 19. sz. 182. kk. 1. A levél tulajdonképpen nyílt levél. Széll Kálmán rátóti otthonának leírása. Széll Kálmán Bánffy Dezső után (1899. febr. 26—1903. jún. 27-ig) miniszterelnök. Ezért áll az érdeklődés homlokterében.

»*Széll Kálmán egész gazdasága fönséges üdőségben pompázik*« — MK Széll Kálmánban a jó gazdát dicséri. Széll valóban szívesen gazdálkodott, különösen tehenészete volt híres; mint a simmenthali törzstenyészetet tartott fenn. Gazdasága mintagazdaságnak számított.

»*a kegyelmes asszonynak*« — Széllné Vörösmarty Ilona, a költő leánya.

»*lappátia*« — haszontalan szófecsérlés.

»*animál*« — lelkesít.

»*fallácia*« — hamis elképzelés, érzéki csalódás.

»*lucidus*« — világos.

»megszólal távol az érkező gulya kolompja» — A rátóti gazdaság patriarchális életéről fest MK idilli képet.

Vörösmarty Béla: Széll Kálmánné testvére, a költő fia.

231.

K: nem ismeretes. Faksimiléje megjelent az Új Idők 1910. 16. évf. 23. jún. 5-i Mikszáth számában. 570. l.

A rövid levél Mikszáth nagyobbik fiának, az akkor 14 éves Lacinak írását ajánlja Wolfner jóindulatába.

Mikszáth nagyobbik fia, Kálmán László férfikorában államjogi cikkeket írt. Szépfírói hajlamokat inkább öccse, Albert örökölt apjától.

»Itt küldöm a Laci querek... szárnypróbálgatását az „Új Idők” számára» — Az ifjú Mikszáth szárnypróbálgatása, mint a szerkesztő a hasonmás levéllel kapcsolatban megjegyzi, a Magyar Lányok c. ifjúsági lapban jelent meg, alighanem név nélkül, mert az évfolyamban nem találtuk.

232.

K: nem ismeretes. Nyílt levél formájában megj. a PH 1899. 21. évf. 279. (okt. 8.) sz. Megj. még: Hi 1. köt. *Az én ruhám az én betűim* 250—252. l.

»Lloyd klub» — előbb a Deák-párt, később a szabadelvű párt politikai klubja volt a Dorottya utca elején. MK levelében az ellen tiltakozik, hogy *»A Lloyd klubból»* — címen a PH 1899. 21. évf. 277. (okt. 6.) sz. 2. l. és másnap okt. 7-én megjelent két cikket ő írta volna.

Az ügyet az robbantotta ki, hogy Gyulai Pál és Szász Károly a Kisfaludy Társaság 1899. szept. 28-i ülésén ellenezte Bartók Lajosnak azt az indítványát, hogy a Társaság koszorút küldjön az aradi vértanúk emlékművére, mert politikai bonyodalomtól félt. (Ld. PH 1899. 21. évf. 270. (szept. 29.) sz. 9. l.)

Hegedűs István közvetítő indítványára nem a Társaság, hanem a tagok nevében, magánadakozásból határozták el koszorút küldeni és Radó Antalt meg is bízták a gyűjtéssel.

Gyulai magatartása miatt az ellentétek mégsem simultak el, sőt nagyobb hullámokat vetettek, és az volt a vélemény, hogy Gyulainak mennie kell az elnöki székből. A lap okt. 4-i száma egyetemi diák-tüntetésről ad hírt a Napi hírek rovatban. *»Tüntetés Gyulai Pál ellen»* címmel. A cikk beszámol a hallgatók elkeseredéséről Gyulai magatartása miatt, majd rátér a tüntetés részleteire.

A következő napon (ld. PH 1899. 21. évf. 276. (okt. 5.) sz. 7. l.) a Napi hírek rovatban *A Kisfaludy-Társaság tagjai* cím alatt a lap beszámol arról, hogy a Társaság tagjai bizalmas jellegű zárt értekezletet tartottak (4-én), a Knézich utcai polg. isk. tanácstermében. Ezen az értekezleten Tolnai Lajos, a Társaság legrégebb tagja elnökölt. Ott volt Ábrányi Emil, Ábrányi Kornél, Bartók Lajos, Bársony István, Somló Sándor, Szigeti Lajos, Rákosi Viktor, Váradai Antal stb. A jelenlevők egyhangúlag állást foglaltak Gyulai Pálnak és Szász Károlynak

a vértanúkra vonatkozó kegyeletlen nyilatkozatai ellen, s ennek a legközelebbi ülésen olyképpen akartak kifejezést adni, hogy ha Gyulai elnöki állásáról önként le nem mondana, a lemondásra fel fogják szö-
ltani.

Gyulai még ingadozott. Ezekben a napokban jelent meg aláírás nélkül a MK levelében említett két Lloyd klubot támadó közlemény. A gúnysos hangú cikk helyteleníti a Lloyd klub politikai állásfoglalását, mivel nem veszi tekintetbe a nemzet 1849-i sérelmeit: »mindenkit, aki oda belép, megkínálnak a *Léthe* vizéből».

»*habitus*» — viselet, kü ső.

»*szubtilis*» — gyengéd, finom, törékeny.

»*pertraktál*» — megbeszél, széltében-hosszában megtárgyal.

»*nem kifogásolnám a „Lloyd klubból” című közleményeket, . . . ha ott volna alatta, hogy ki*» — A névtelen, Gyulai lemondásával foglalkozó cikkről valóban azt vélték, hogy MK írta Gyulai ellen. Néhány során mikszáthi humor csillog: » . . . a kritikus, ha egyszersmind koszorús költő is, ne legyen túl fősvény a koszorúkkal.»

A szellemes cikk írójában éppen a Gyulaival való ellentétek miatt sejtette mindenkori Mikszáthot. Pedig a cikk írója Ábrányi Kornél volt, aki az irodalomban másodikként használta a Kákay Aranyos álnevet. Mikszáth általunk közölt fenti levelére a következő napon (ld. PH 1899. 21. évf. 280. (okt. 9.) sz. 2. 1.) »MK-nak« címmel aláírás nélküli cikkben felel Ábrányi. Megemlíti, hogy abban a ruhában, és abban az ágyban, amelyhez MK igényt formál, ő *előbb járt és előbb fekiüdt*, mint MK. Mert ennek a zsánernek művelésében több mint két évtized előtt ő volt a *második* (Kákay Aranyos No. 2.), MK pedig saját akkori osztályozása szerint csak a *harmadik*.

Cikkét azért nem írja alá, mert ha olyan kiváló író hártja el a szerzőséget, mint MK, akkor neki a szerzőség bevallása a szerénytelenséggel lenne egyértelmű.

Az ügy végső kihangzása Gyulai Pál lemondása. (Ld. PH 1899. 21. évf. 283. (okt. 12.) sz. 8.1.)

»*A kis regényt „Egy éj az Aranybogárban”, ma fejeztem be*» — Megj. a PH 1900-as naptárában 33—51 l. Ld. még Jk 23. köt. 171—220. l. Krk 11. köt. 159—196 l. és 326—334. l. jegyz. Sajtó alá rend. Király István,

233.

K: nem ismeretes. Megj.: PH 1899. 21. évf. 279. (okt. 8.) sz. Kenedi humoros levele mintegy pontot tesz a hosszasan kavargó előbbi ügyre. (Ld. 232. lev.)

»*magyar ember meg nem állja . . .*» — Célzás arra, hogy MK-től nehéz kéziratot kapni. Az író az Országos Hírlap bukása után egy ideig önálló cikkíróként dolgozott a PH-nak.

» . . . *bennünket lecsepültel.*» A szemrehányást MK a lapban megjelent »A Lloyd klubból« c. cikkek megtámadása miatt kapta.

234.

K: az MTA Kézirattárában. Ms 371/a. (Vétel Futó Gyulától. 1956.) MK az 1890-es évek végén is tartja a baráti kapcsolatot Futó Ferencsel. (Ld. 179., 189. lev. és jegyz.)

235.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. Levelestár. 1958/74. sz. (Vétel Csiky Etelkától.) Keltezetlen.

»Ha a lábadd engedi . . . jelenj meg a . . . városi közgyűlésen.« — Farkas László támogatandó ügyére világot vet MK-nak egy későbbi, e levélben említett gyűlés után nyolc évvel írott cikke. (Ld. VÚ 1908. 55. évf. 33. (nov. 1.) sz. 890—891. l.) A cikket MK Farkas László udvari tanácsossá történt kinevezése alkalmából írta. Ez a cikk megemlékezik arról az évekkel azelőtt történt közgyűlésről, amelyre MK az ügy támogatása érdekében e levélben Csiky Kálmánt is meghívja. A cikk kiemeli, hogy a fővárosnál alkalmazott orvosok összeférhetetlenségi ügyében, amelyet a belügyminisztérium vetett fel, Farkas Lászlóval kivételt tettek. Mivel e levél sem a tárgyat, sem az időpontot nem adta meg, csak e cikk alapján találhattuk meg a jelzett »városi közgyűlés«-ről szóló híradást. (Ld. PH 1900. 22. évf. 107. (ápr. 19.) sz. Fővárosi ügyek.) Teljes bizonyosságot ad a VÚ fenti cikke a dátum helyességéről azért is, mert MK megemlíti benne, hogy Szilágyi Dezső ekkor jelent meg utoljára halála előtt a városháza termében, »hogy leszavazzon a kormány ellen«. Szilágyi 1901. júl. 31-én halt meg.

236.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. Levelestár 1958. 95. sz.

»Nagy örömmel fogadom el a meghívást . . . Gödöllőre« — Csiky Kálmánéknak Gödöllőn volt nyaralójuk.

»A professzor-dologban . . .« — Csiky Kálmán leányának, Csiky Etelkának az OSzK Kézirattárában eladott levelekhez mellékelte feljegyzése szerint (Jelz. 1958. 95. sz. Levelestár.):

»E levélben említett „Professzor” kérdés és édesapám figyelmeztetése az akkor megjelent *Különös házasság* regényre vonatkozott. Napról-napra a Pesti Hírlap hozta, s a nagy író is csak annyit írt napról-napra, amennyi hely ki volt jelölve számára.« Egyebekben ld. Bisztray Gyula jegyzetét a *Különös házasság*hoz a Krk 14. köt. 240—241. l. (Tiréya a professzorokat megillető címzés.)

»A gödöllői nap lesz zárónapja az én munkaesztendőmnek is.« — A nyarat MK külföldi gyógyhelyen töltötte. Ilyenkor pihent. Ez időben szívesen vásárolt volna Gödöllőn vagy környékén nyári lakást, de nem sikerült.

Gyömrőn alkuban állt Mikszáth egy tulajdonossal, de az igen magas árat szabott a nyaralóért.

»tuszkulum« — (tuszkulanum) Tuszkulanumban épült nyaralók, villák neve, Horatius villája. Általában magános lakhely.

»*Rudnayék*» — Rudnay József és felesége, Veres Szilárda, Veres Pálné leánya és gyermekeik: Ilona, Lenke, Margit.

237.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 368. sz.

»*A Légrádyak nekem rohantak, hogy valamit közöltél most a „Hét”-ben . . .*» — Az elbeszélés, amelyre MK utal: *Kemény koponyák*. Megj.: A Hét 1900. 37. évf. (szept. 16.) 583. l. A munka még ebben az évben több más elbeszéléssel együtt sajtó alá került. A kötet címe: *Öreg szekér fakó hárn* (1901). Hetedik darabja az említett elbeszélés.

»*József körül 65.*» — Itt lakott Mikszáth 1898. májustól kb. 1900. végéig. Ekkor költözött a Csepreghy u. 4. sz. alá.

238.

Megj.: PH 1900. 22. évf. 335. (dec. 5.) sz. 2. l.

»*Szűvből köszönöm a szabadalvú párt üdvözetét . . .*» — Előzményéről a PH egy rövid híre értesít. (Ld. PH 1900. 22. évf. 333. (dec. 3.) sz. 1. l. Belpolitikai hírek.) A hír szerint a Fogaras megyei szabadalvú párt vasárnap délután tartotta tisztújító közgyűlését, amelyen Páncél Károly ev. ref. lelkész újból megválasztották pártelnökké.

A tisztújító közgyűlésről táviratban üdvözölték MK-t, a fogarasi kerület képviselőjét.

MK erre a táviratra válaszolt az általunk közölt táviratban. MK ekkor már nyolc év óta volt Fogaras képviselője. (Ld. Pesti Napló 1892. jan. 30. esti kiad. 2. l.) Az is maradt egészen 1910-ig.

239.

K: a *Különös házasság* korrektúrapéldányának belső szenny-lapján. A könyv az MTA Kézirattárában. (Ajándék a Budapesti Könyvtérjesztő N. V.-tól 1951. aug. 7-én.) Megj.: 1. VÜ 1900. 47. évf. 52. (dec. 30.) sz. 877. l. 2. A Könyvtáros 1956. 7. sz. 538. l.; 3. Krk 13. köt. 166–167. l. Bisztray Gyula jegyzetei a *Különös házasság*hoz.

»*Itt küldöm könyvből az . . . első előtti példányt . . .*» — A könyv, amelynek lapjára a levél került, a *Különös házasság* olyan korrektúrapéldánya, amelyen az író még lényeges javításokat hajtott végre.

»*ama levegőben teremt, amit az a politika teremt, melynek a zászlaja alatt szolgálunk*» — a levélben említett párt, amelyben az író Gajárral együtt szolgál, a szabadalvú párt.

240.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1914/37. sz. (Vétel Falk Ernő-től.)

MK a megszólításban elnöknek nevezi Falk Miksát. A felolvasás a Lipótvárosi kaszinó estjén, 1900. dec. 29-én hangzott el. Falk ennek

elnöke volt. Másnap részletes beszámoló jelent meg az estélyről a PH-ban, amely közölte a felolvasás szövegét is. (Ld. A lipótvárosi kaszinó estje. PH 1900. 22. évf. 359. (dec. 30.) sz. 7. l.)

A közlemény beszámol a lipótvárosi kaszinó *irodalmi estjéről*, melynek nagy attrakciója *Mikszáth Kálmán* felolvasása volt. MK olyan kedves, elmés, derűs felolvasást tartott, mely nemcsak hogy lekötötte a zsűfölt terem nagy közönségének érdeklődését, de végül, a *Hány óra?* kérdésének finom jellegzetességeivel valószínűságot olragndítást keltett. Mikszáth a *Hány óra?* c. rajzot először Rimaszombaton, egykori iskolájának egy 1893. ápr. 20-án tartott hangversenyén adta elő. A régi felolvasásnak a bevezetése természetesen más, a diákévekre való visszaemlékezés volt.

241.

K: Az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1914/37. (Vétel Falk Ernőtől.)

Falk Miksa a levélben említett beszédet a PH társaságban, újévi üdvözlő beszédként mondta el Széll Kálmán előtt a miniszterelnökségi palotában, 1901. jan. 1-én. (Ld. a jan. 3-i sajtóközleményeket.)

242.

K: az MTA Kézirattárában. Levelestár. (Vétel Esti László gyűjtőtől.) Megj.: Méreiné Juhász Margit; Mikszáth akadémiai tag-sága. Magyar Tudomány 1960. 12. sz. 763. l.

Gyulai Pál a levél kelte idején az MTA I. osztályának osztálytitkára volt.

MK 1901. május 12-én valóban felolvasta a jelzett elbeszélést, amely megjelent az Akad. Ért. 1901. 12. köt. 138—139. füz. 299—337. l.

243.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1959/15. (A Vullás és Közokt. Minisztérium ajándéka, 1949.)

A PH-ban 1901. máj. 25-én saját neve alatt Mikszáthnak semmiféle cikke vagy elbeszélése nem jelent meg. Megjelent azonban *egy nappal előbb* a tárcarovatban egy bájos kis novellája: *Mme Guuáp es porontyai*. (Ld. PH 1901. 3. évf. 141. (máj. 24.) sz.) Kézirata máj. 25-én már elküldhető volt, mert a nyomda előző nap kiszedte.

A máj. 25-i cikkek között egy *névtelen*, politikai jellegű, kisebb cikk szerzőjéről gyaníthatjuk Mikszáthot. (Ld. PH 1901. 23. évf. 142. (máj. 25.) 2—3. l.) *Szakadás a neppártban* (Arisztokraták és demokráciák.) Éle az arisztokraták ellen irányul, a csipkelődés MK-ra vall, egészen bizonyosra mégsem vehetjük, hogy ő a szerzője, és hogy *ennek a cikknek* a kéziratáról lenne szó.

A levél utalása egy bizonyos régebbi cikke csak akkor lenne világos, ha előkerülne Görgeynek Mikszáthhoz írott levele.

Találtunk azonban egy két héttel előbbi cikket, amely kapcsolatban van Görgeyvel. 1901. máj. 12-én leplezték le Irányi Dániel sir- emlékét. (Meghalt 1892-ben.) Ebből az alkalomból a PH (máj. 12. 61.)

cikke idéz egy részletet a *Histoire politique de la revolution de Hongrie 1847—1849* c. Párizs 1859—1860-ban megj. műből, amely Irányi Dániel és Chassin Károly francia író közös munkája volt. A jelenet a szabadságharc utolsó napjaiban Irányi Dániel és Görgey Artúr között játszódik le. Szinyei is említi, hogy Irányinak a kapituláció előtti napon igen heves jelenete volt Aradon Görgey Artúrral. (Ld. Magyar Írók. V. köt. 161. hasáb.) Az idézett párbeszéd éle Görgey ellen irányul.

Ha a szemelvényt MK válsztotta és foglalta a cikkbe, akkor világos, hogy a cikk kéziratát, még ha meglett volna is, nem szívesen adná Görgey kezébe. Inkább a vadkacsa történetet. Úgy véljük, erről a szemelvényről volt szó Görgey levelében.

244.

K: MTA Kézirattára. Jelz. Levelestár. (Vétel Esti László gyűjtő-
től.)

MK-t hosszú, sok évtizedes barátság fűzte Csiky Kálmán egyetemi tanárhoz és családjához. Az író szívesen vett részt esti összejöveteleiken és budai zölvendéglőbe tett kirándulásaikon. Keresztapja volt a millennium évében (1896.) született Árpádnak, aki a honalapítóról kapta nevét.

Gyűjteményünk e kötetének 173. levele egy serdülő leánykának, Laky Margitkának szól. Ez a Csiky Árpádnak írott kísérőlevél a játékokhoz egyetlen olyan levél, amelyet MK gyermekhez intézett.

245.

K: nem ismeretes. Megj.: VÚ 1902. 49. évf. 31. (aug. 3.) sz. 501—502. l. Gyűjteményesen: Hi 1. köt. 263—266. l. (*A szobor és én*) Finn nyelven: Rintakuwani ja minä — Uusi Suometar, Helsingissä, 1902. no. 185. A levél kelte a megjelenés kelte.

»Azí kívánod tőlem, hogy írjam le . . . milyen érzései vannak . . . aki mint modell ül. . . « — MK-t 1902. nyarán egy Sailo Alpo nevű finn szobrász mintázta meg. Nemcsak MK elbeszéléséből tudjuk a megmintázás történetét (amelyet a levélben közöl), hanem a szobrász is nyilatkozott, hogyan készült a szobor. Ld. VÚ 1902. 49. évf. 31. (aug. 3.) sz. 502. l. »Egy mellszobor története«.

»A szobrászok gyakorlatában nem ritkaság, hogy valaki beküld egy fényképet és a fénykép után rendeli meg a szobrot, sőt még a napját is megszabja, hogy mikorra kell készen lennie. Pedig még a vargától sem várják, hogy mértékvétel nélkül készítse el a csizmát; oda kell neki adnunk a lábunkat, hogy minden oldalról mértéket vegyen róla.

Ez jutott eszembe, mikor azon feladat előtt állottam, hogy mellszobrot csináljak MK-ról, MK nélkül. A kitűnő író nyilván abban a véleményben volt, hogy amit ő megtehet, az én tőlem is kitelik. Ő leül írásztala mellé, vagy kényelmesen elterül a pamlagon, vagy föl s alá sétál szobájában és ezalatt egyre-másra születnek meg a legváltozatosabb, de mindig élethű alakjai. Hiába erősítgettem, hogy én így

nem tudok képmást alkotni. Ha szoborban kívánja magát látni, akkor le kell telepednie velem szemben, s nyugton maradnia bizonyos ideig. De lehetetlen volt Mikszáthot erről meggyőzőm s makacsul vonakodott „ülni”. Járt föl és le, vagy éppenséggel eltűnt szemem elől, hogy a szomszéd szobában fiait keresse föl. Szóval éppen csak a helyén nem akart maradni, mikor mintáznom kellett volna.

Beláttam, hogy hasztalan minden küzdelem. Elkértem a Mikszáth fényképét, s az után elkezdtem dolgozni. Néhány nap múlva annyira jutottam, hogy a mellszobrot hasonlóknak kezdtek találni. Egy nap odajött egy író és költő. Megnézte a szobrot köröskörül s legfelsőbb megelégedését fejezte ki. Csupán az ellen tett kifogást, hogy a fej kissé túlságosan nagy. Másnap jött a borbély. Ez is megtekintette művemet. „No mit szól hozzá?” — kérdezte tőle Mikszáth. „A többi megjárja — szolt a hajművész —, csak a bajusza volna rendesebb és jobbn kikenve.” Már vártam, hogy mikor jön a szabó, aki szintén némileg kollega, mert ő is megbízóinak testalkata után alkotja meg műveit.

Sokáig nem ment ki a fejemből, hogyan mondhat véleményyt egy író ember, egy költő, olyan szoborról, amely még az elkészülést első fokozatán van. Mintha én odamennék őhozzá, amikor egy költemény alapszméjét papirosra vetette s bírálni kezdeném a rímeket, a sorokat, a szerkezetet, sőt a betűket, hogy itt, meg ott hiányzik a pont az i betűről, vagy éppen azt vizsgálgatnám, hogy a papiros és a betűk elég nagyok-e! A szabón se csodálkoztam volna, ha eljön és a kabátkészítés szempontjából bírál.

Szerencsére szabó nem jött. Ellenben jött Strobl mester, tanárom, hogy segítségemre legyen. És csakugyan sikerrel lépett közbe. Először ő is megbírálta a művet, és a fonti költő ellenére — a fejét nagyobbnak kívánta. Így is történt. Ő maga vitte véghez a módosítást. Teljes egy óráig szót fogadott neki Mikszáth. Elhitte most már, hogy másképp nem lehet. Így aztán jól indult a dolog tovább. Amit az alatt az egy óra alatt ellestem Mikszáthból, azon a nyomon haladva, most már hamarosan befejeztem munkámat annyira, hogy gipszbe lehetett önteni. De nem lett az, aminek óhajtottam. El kellett térnem az eredeti tervől, hogy a humorista Mikszáthot ábrázoljam. A könnyebb végét kellett fogni a dolognak. Egyszerű képmást készítettem Mikszáthról, olyant, aminők itt rendszeren készülnek. A kép ily alakban is megnyerte azok tetszését, akik látták. Részben magam is meg vagyok vele elégedve. S azzal a meggyőződéssel búcsúztam el tőle és akaratos gazdájától, hogy Mikszáth jó író, de rossz modell. Mindazáltal jólesik most, a sok bajjal megalkotott szobor befejeztével visszagondolnom a nála töltött órákra, és örülnök, hogy mellszobra az én kezem alól került ki.

Enlund Saino Alpo

»A művész elolvasta a Szent Péter esernyőjét, továbbá két kötet apró elbeszélést. . . « — A Szent Péter esernyője nyilván az MK által említett finn fordító, Jalava fordításában került kiadásra, ennek azonban nálunk nincs egy példánya sem. Tudunk azonban a „ket kötet” apró elbeszélésről. Ezek A jó palócok fordításai: Kunnon Kansalaisai. Viisitoista tarinaa. Unkarin kielestä suomensi Niilo E. Vainio. —

Porvossa. 1888. Adolf Allardt. Három évvel későbből a *Tót atyafiak* fordítása: Tarinoita. Unkarin kielestä suomensi Niilo E. Vainio. — Porvossa. 1891. Werner Söderström.

246.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. Levelestár 1958/74. (Véte Csiky Etelkától, a címzett leányától.)

Valószínűleg 1902 őszén kelt (Csiky Etelka közlése).

A levél címzettje leányainak: Erzsébetnek és Etelkának elbeszélése szerint Csikyék különösen az 1902. év őszén és telén sok irodalmi jellegű estélyt tartottak. (Ilyen alkalommal adták elő egy ízben Arany János »Képmutogató« c. balladáját is szavalva, zenével aláfestve, és táblán villámgyorsan válaszolva az egyes jeleneteket.)

Csikyné MK iránti figyelmességéből ezekre az estélyekre az író megszokott karosszékét is odaszállította, hogy abban otthonosabban érezze magát. Keresztfia, a kis Árpád ilyenkor mellette ült egy kis gyermekszéken.

MK szívesen vett részt ezeken az összejöveteleken, felesége azonban nem járt el esti szórakozásokra.

A levél keltezését támogatja, hogy Csiky Kálmán műegyetemi jogtanár 1903-ban udvari tanácsos lett, és így »méltóságos« címzés illette. A névjegyen Csikyné még »nagyságos«.

247.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. Levelestár 1958/74. (Vétel Csiky Etelkától, a címzett leányától.)

Keltezetlen. Kelte a Csiky nővérek határozott állítása szerint 1902. november.

»Ámbár most náthám van, és étvágyam nincs . . .« — MK-t már a fiatal éveiben, de később is, különösen pedig élete végén asztmás hurut gyötörte. Ősztől tavaszig alig mozdulhatott ki otthonról, s ha megtette, rendszerint betegen tért haza. (Ld. 320. jegyz.)

248.

K: az OSzK Kézirattárában. Megj.: 1. Fogaras és Vidéke 1903. 1. évf. 2. (febr. 22.) sz. 2. IT 1943. 32. évf. 3. sz. 146—149. l. Bisztray Gyula közlése.

»Egy vidék lap nélkül . . . néma . . .« — MK, mint tudjuk, 1892. óta Fogaras képviselője volt és maradt is 1910-ig. Így Fogaras minden megmozdulásában részt vett, és bizonyos kényes természetű kérdésekben mindig a leghiggadtabb álláspontot igyekezett elfoglalni. Ez alkalommal körületében új lap indult: Fogaras és Vidéke c. hetilap. Szerkesztője Halmay Gyula, a fogarasi gimnázium tanára.

»primipilusai« — itt: vezető emberei.

»*Damokles-kard*« — Damokles, Dionysiosz szirakuzai tirannosz főembere, akit a zsarnok asztalához ültetett, de lószőrön függő éles kardot akasztott föléje.

Halmgyula irodalmi ambíciójú fiatal pedagógus volt, versokat is írt. (Ld. A fogarasi m. kir. áll. főgimnázium Értesítője 1904/5 és 1909/1910.) Verseit az iskola ünnepein szavalták. Mikszáth támogatta a lap megindulását, bár nem minden aggály nélkül.

»*szép feladat . . . ha feltárja a létező bajokat — de ha nem csinál újakat ő maga . . .*« — MK aggodalmait nem voltak alaptalanok. Halmgyula ambíciók vezették. Hírlapi szenzációkra pályázott, és írásainak támadó jellege olyan mértékű volt, hogy magát MK-t sem kímélte, bár az író ezt böles nyugalommal tűrte. Nagylelkűsége még abban is megnyilvánult, hogy a gimnáziumnak, amelynek önképzőkörét Halmgyula vezette, 1904-ben ösztöndíjalapítványt tett. Az új iskolaépület létrejötte is MK nevéhez fűződött.

249.

K: OSzK kézirattárában. Jelz. Levelestár. (Vétel Csiky Etelkától.)

Csiky Erzsébet, Csiky Kálmán leánya 1960-ban elmondta, hogy édesapját 1903 tavaszán tudományos munkássága elismeréséül udvari tanácsosi címmel tüntették ki. Csiky akkor már sokat betegeskedett. MK abban az időben a Reviczky téri lakásban lakott, és tavaszi időben asztmája miatt sokszor üldögélt nyáron a lakás kényelmes erkélyén. Egy ilyen alkalommal pillantotta meg Csiky Erzsikét, és lekiáltott hozzá: *Gratulálok édesapjának a küümetéshez!* A fiatal hölgy kissé epésen válaszolt: — Ez a legkevesebb, amit édesapámnak adhattak. — MK erre igen jóízűen elnevette magát és helyeselt, de otthon helytelenítették a leány illoyalis kijelentését.

250.

K: Erdős Gyula letétje az MTA Kézirattárában.

»*Tegnap . . . a miniszterrel tárgyaltam védeciünk dolgában . . .*« — A pártfogolt nevét nem tudtuk kideríteni, Erdős Gy. nagypapja volt.

»*A holnapi napon Rohicsra utazom . . .*« — MK Gleichenbergben nyaralt 1899-ig tíz éven át. Ekkor kedvelt fürdőorvosa, Závory Sándor nyugdíjazása után más fürdőt keresett, és hol Rohicsra (Rogaska Slatina), hol Cirkvenicán (Crkvenica) nyaralt családjával.

Jordán Sándor a fogarasi szabadelvű párt szervezetében a jegyzői tisztséget viselte. (Ld. MK távirata Páncél Károlynak 238. lev.)

251.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. Levelestár 1958. év 74. sz. Névkártya. Keltezetlen. A család szerint 1903. szeptember körül kelt.

»*a kedd estét választom — és hozzá a Márványmenyasszonyt*« — a család MK-val való barátsága régi keletű, de vannak periódusok,

amikor gyakrabban járnak össze. Gyakran látták vendégül Csikyék MK-t különösen Gödöllőn, ahol a nyaralójuk volt. Ez a közös program ősszel Pesten folytatódott. Gyakran jöttek össze az említett vendéglőben Budán (I. Márvány u. 6.). Szeptemberben még MK egészségi állapota is megengedte az esti összejöveteleket, később kiújuló asztmája akadályozta az esti kimaradásban. Mikszáthné örült, ha férje egy-egy kellemes napot vagy estét együtt töltött barátaival. Levele Csiky Kálmánéhoz 1903. július 19-én erről tanúskodik:

»Nyelvem szegény színekben, hogy kifejezzem szavakban a köszönetet és hálát, amit Irántatok érzek, azért a sok előzékenységet, mellyel únos-untalan elhalmoztok és kivált azért, hogy férjem oly jól érezte magát, hogy folyton emlegeti. Ma kimentem volna Gödöllőre, de oly borzasztó a meleg, hogy nem mentem. Ugyanez okból már holnap megyünk Rohitschra. A villa ügyet kíváncsian lesem, mi lesz. Én teljesen belenyugsom abba, hogy az Uram nézze meg a villát, és úgy legyen, ahogy ő jónak látja. Még ő itt marad egy pár napig.

Fogadjátok legmélyebb hálámat és üdvözlétemet:

Ölel szerető hived

Mikszáth Ilona»

252.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Leveléstár 1957/179. (Vétel Paku Imrétől.)

A Képzőművészeti Társulat vezetősége a 900-as években: elnöke Andrassy Gyula, alelnöke: Forster Gyula, Hauszmann Alajos; helyettes igazgató: Jendrassik Jenő, titkár: Ambrozovics Dezső.

Hogy milyen munkakört ruházott az íróra a Képzőművészeti Társulat, nem tudjuk. Valószínűleg műbírálattal kapcsolatos. MK 1881 óta (ld. Ország-Világ, VÜ) foglalkozott festmények magyarázatával képes folyóiratokban (ld. még 159. jegyz.). A Társulat művészei az írórt nagy megbecsülésben részesítették. Jubileumi ajándékkul festők, szobrászok egy-egy kisméretű művükkel kedveskedtek neki. Ezeknek egy része ma is látható a balassagyarmati Mikszáth-szoba tárgyai között.

253.

K: ismeretlen helyen. Rudnayné Veres Szilárdá birtokában volt 1922-ben. További sorsáról nem tudunk. Megj.: Rudnayné Veres Szilárda: Emlékeim 1847—1917. c. munkájában. Légrády, 1922. 184—185. l.

Keltezetlen.

»A szobor eszméjét nem kell elejteni ... a magyar kultúrtörténetben ... nincsenek ... asszonyok...» — A magyar kultúrtörténet ritka asszonyalakja: Veres Pálné, az Orsz. Nőképző Egyesület alapítója, 1895. szeptember 28-án meghalt. Az Egyesület az első közgyűlésen Szigethy Gyuláné indítványára elhatározta, hogy emlékkönyvet ad ki Veres Pálné érdemeinek megörökítésére. (A könyv: Rudnay Józsefné

Veres Szilárda — Szigeti Gyuláné: Veres Pálné Beniczky Hermin élete és működése. Összeáll. — Athenaeum, Bp. 1902. 774 l. 3 t.)

Ugyanez évben (1902.) Nógrád vármegye közönsége szept. 27-én emléktáblát állított Vanvarcon, Veres Pálné egykori otthonának templomában a nagy nőnevelőnek.

Az emléktábla felállítását után néhány hónap múlva báji Patay Gyuláné a »Magyar Bazár«-ban szép cikket írt Veres Pálnéről, és a cikk befejezésében *szobrot kér* a nagy asszony érdemeinek méltó elismeréséül. (Ld. Rudnayné: Emlékeim. 183. l.)

1903 őszén a kérdés újra előtérbe került. Szigeti Gyuláné ekkor fordult Mikszáthhoz véleményért. Erre a kérésre írta Mikszáth a szobor eszméjét támogató levelet. (A levél keltét is ez a körülmény határozza meg.)

»*surrogatum*« — pótlék, itt férfi surrogatum: pótférfi.

»*En különben hiszem, hogy sikerülni fog a dolog egészen*« — Valóban, Veres Pálné szobrát, az első női szobrot hazánkban Kiss György szobrászművész alkotásaként fehér márványból faragva, 1904. május 6-án az akkori Erzsébet téren (ma Engels tér) leplezték le. Bronz szalagján Mikszáth felírása olvasható: »*Nevel a törtenelem, alafját a kö örökíti, lelke a haza lednyainak öröksége.*«

254.

K: Balassa Nándorné tulajdonában (1958). Megj.: Móricz Pál: Magyar sirató c. oikkgyjtemény »Aki Liszt Ferenczel négykezeset játszott« c. cikkében. Bp. é. n. (1931) Saját kiad. 161—167. l. A levél: 164. l.

Keltezetlen.

A levélre vonatkozóan Csiky Kálmánné Móricz Pálnak a következő magyarázattal szolgált:

Férje Csiky Kálmán jogtudós, műgyógyászati tanár, fiatal éveiben, amikor külföldi (berlini, heidelbergi) egyetemek látogatása után hazatért, Teleki Sándor családjánál vállalt nevelőseget. (Telekiné, Teleki Jozefin az Orsz. Nőképző Egyesület díszelnöke volt.)

A jóviszonyt a későbbi években is fenntartották, ezért fordult Teleki Sándorné Csiky Kálmánnéhoz a folyóiratok ügyében. Ezt a kérést Csikyné MK-hoz továbbította. A folyóiratot Telekiné unokája, Mária számára kérte, aki Eszterházy László és Teleki Katinka leánya volt.

A megszólítás tájékoztat a levél dátumáról. Csikyné 1903-tól »méltóságosa«.

»*szecessziós*« — a XIX. század végén divatos művészeti irány, dús, de kevert ornamentika, sok izléstelen változattal.

255.

K: nem ismeretes. Hasonmása megj.: 1. Az Újság 1903. 1. évf. dec. 24. sz.-ban, 2. Hl 1. köt. 58—269. l. *Mikszáth Kálmán írása.*
»[Az elbeszélést] *azon éjjel írtam, mikor ti megírtátok rólam az újság-*

ban... hogy... nem tudok írni...» — Az MK levelét kihívó cikk Az Újság-ban jelent meg, Kenedi Géza tollából. Kenedi cikkét az akkor indult lap fennállása másnapján (1903. I. évf. 2. (dec. 17.) sz. 9. l.) »Lapszületés« címen, az új lap első száma létrejöttének és előkészítése keserveinek leírásával kezdi. Jellemzi íróit, kézírataik szempontjából.

»Mikszáth Kálmánról senki sem hinné, hogy az ő szép világos humora a papiroson olyan, mintha tintába esett musicák mászkáltak volna végig rajta. A szedők közül egy mindig csak az ő írásának megfejtésével foglalkozik. A többiek ezalatt totalizatórt játszanak arra, hogy ki talál legelsőnek a kéziratban egy pontot, vesszőt vagy ékezetet. Az eredmény rendszerint 0 (nulla). A mi nagy humoristánk az írásjelek intézményét a kultúra sajnálatos megtevédesének tartotta világlátésében. Egyébként a javítás nélkül való kéziratokat megveti. Az írónak — úgymond — meg kell becsülnie az olvasóját azzal, hogy a kéziratában addig javít, ameddig csak teheti.« MK a támadásra reflektálva bizonyítékul küldi meg elbeszélését, amelyet Az Újság 1903. I. évf. 9. (dec. 25.) sz-ban közöl: *A fahuszár, meg a lova, meg a ló stppja* címmel. Hőse Divényi József (Szepe bácsi), aki a gyermek Mikszáthnak sokszor jósolgatta, hogy sohasem tanul meg írni, így nem lehet belőle szolgabíró, s íme, akadémiai tag és író lett belőle, így hát megtanult írni.

256.

K: nem ismeretes. Megj.: Az Újság 1903. I. évf. 9. (dec. 24. sz. 7. l.

»a kis cikket ... én követtem el« — Mikszáth ugyane napon, ugyanitt megjelent előbbi (255. sz.), általunk közölt levele kapcsán, annak jegyzetében elmondtuk az előzményeket, amelyek miatt a levelet megírta.

»Írni még most sem tanultál meg...« — Kenedi közli Mikszáth eredeti levelének fényképét az ő sajátos írói jellegzetességeivel, ékezet és vessző hiányaival, s mellette a levélben foglalt választ írja MK-nak.

257.

K: nem ismeretes. Megj.: Az Újság 1904. 2. évf. 31. (jan. 31.) sz. és Hi I. köt. 273—280. l. *Kinek csináljuk a lapot?* alcímmel.

»belekontárkodom a szakmádba, a „Szerkesztői üzenetek”-be« — Az Újság 1903. dec. közepén indult. A lap főszerkesztője Gajári Ödön, politikus és újságíró, lapjához szerződtette Kenedi Gézát, a PH volt főmunkatársát és MK-t. Kenedi nagy mestere volt a szerkesztői üzenetek érdekessé tételének. Új program volt: olyan személyes kapcsolatot teremteni a szerkesztői üzenetek révén az olvasótáborral, hogy az előfizető úgy érezze egy-egy mondatnál: itt éppen rám gondoltak, amikor leírták.

»*dállalkoztam, hogy politikaféléit írjak a lapunkba*» — MK új formákkal élve visz irodalmi leveleibe, tárcáiba politikáit.

»*Tisza István . . . énám nézve teljesen elveszett, mióta miniszterelnök*». — Az Újság a szabadelvű párt lapja volt és Tisza István kormányát támogatta. Tisza István Khuen Hédorváry Károly rövid, néhány hónapos (1903. jún. 27 — 1903. nov. 3.) miniszterelnöksége után alakított kormányt. (1903. nov. 3.) MK minden programtól függetlennek mondja a lapot, de lényegében azt sem tagadja, hogy Tisza mellett áll.

»*mért nem írják ki nyíltan, hogy „Az Újság” a Tisza István lapja*» — MK egy B. I.-nek jelzett debreceni előfizető szájába adja azt, amit a lap politikai állásfoglalásával kapcsolatban meg kell mondania.

»*mi óra akarunk lenni ; de nem valakinek a zsebórája*» — Az előbbi B. J. nevű debreceni előfizető levelére írt költött válaszban MK újra a lap önállóságát és befolyástól mentes szabadelvű irányát hangsúlyozza. Idézőjelbe tett utolsó mondata az ország helyzetéről: »ahol árvízzel locsolnak és tűzvészsel melegítenek» a »csevegés»-nek tragikus színezetet ad.

»*Írjuk a lapot Pálffy Ferencnek, tulajdon magának . . .*» — MK a megállapodott, bölcs, komoly magyar típusát, a legrokonszenvesebb újságolvasókat akarja példázni az öreg Pálffy, a volt szegedi polgármester alakjában. A hála egy gesztusa ez az évei végén járó öregember felé, aki MK-t 1882-ben a város fiának fogadta.

258.

K: nem ismeretes. Megj.: Az Újság 1904. 2. évf. 51. (febr. 20.) sz. 7—8. l.

Valamennyi rendelkezésünkre álló adat azt mutatja, hogy a levél fiktív, és az »Az Újság« szerkesztőségében írták. A Névtelen levelek rovatban jelent meg. A rovatvezető a levél végén a következő megjegyzést teszi zárójelben: »A levelet azért közöljük a Névtelen-ek rovatában, mivel aláírása szemmel látható hamisítás. — A rovatvezető.«

Ha a levelet valóban Pálffy Ferenc írta volna, akkor ezt a tréfát nem csinálták volna meg a nyolcvan éves, köztisztviselőben álló öreg emberrel, hanem másfajta kommentárral adják közre.

A levéllel kapcsolatos másik kérdés az, hogy ki írta hát, ha nem Pálffy.

Már első olvasásra is az a benyomásunk, hogy anekdotázó hajlamú, igen jó humorú író a levél szerzője — azaz MK.

»*Eszembe jutott a Matlekovics Sándor esete*» — Az anekdota Matlekovics Sándorral kapcsolatban annyira Mikszáth-ízű, hogy úgy szólván ez a néhány sor is elárulja íróját.

»*Ha kozákok a Márvány tengerben itatták meg a lovaikat . . .*» — A keletázsiai japán—orosz háborúval kapcsolatos mondat Az Újság 1904. 2. évf. 51. (febr. 19.) sz.-ban megjelent cikkében olvasható, a hadjáratról írt tudósításban. Ez ugyancsak azt bizonyítja,

hogy a levelet nem Pálffy Ferenc írta, mivel a levél, amely 20-án a lapban megjelent, még fel sem érkezhett volna a szerkesztőségbe a febr. 19-i szám elolvasása és a reflektálás után. Olyan valaki írta tehát a Pálffy levelet, aki ott a szerkesztőségben estig még megírhatta a másnap közzétett ál-választ.

»szofia» — török teológiai tanuló.

»A Lueger-fajtája» — Ld. Lueger Karl.

Az idézett »A díszkeresztény« c. cikk »Bliktri« aláírással jelent meg (ld. Az Újság 1904. 2. évf. 50. (febr. 19.) sz. 8—9. l.) az Alakok c. rovatban.

259.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. 35/1956. Levelestár. (Vétel Mészáros József gyűjtőitől. Lakik (1957) Népköztársaság útja 2.)

Tömörkény István »Jegyenék alatt« c. elbeszélő kötetfe először Szegeden, 1897-ben látott napvilágot. Franklin nyilván Mikszáth véleményezése alapján jelentette meg a 2. kiadást (1906.).

»Festett világ« című kiadványa a következő évek folyamán seholy sem bukkant fel. Ilyen című regénye Váradi Antalnak jelent meg (1892. Szépirodalmi Könyvtár). Későbbi kiadása nincs.

260.

K: nem ismert. Megj.: 1. Az Újság 1904. 2. évf. 92. (ápr. 1.) sz. 1—3. l. a Tárcacikk rovatban. 2. Hi 1. köt. *Mesék a protekcióról* címmel. 281—286. l.

»Ámulva látom, hogy cikk van tőlem „Mesék a protekcióról”« — A néhány hetes Az Újság, melynek tagjai között MK kezdettől fogva vezető szerepet vitt, társadalomjavító és közérkölcös formáló akcióra szánta el magát és felvette a harcot az egyre elharapódzó protekció ellen. Így született meg az első közlemény, melynek szerzősége ellen Mikszáth tréfásan tiltakozik.

Ez az első közlemény szülte e levelet, ezért ismerete a levél megértését is könnyebbé teszi. (Ld. Az Újság 1904. 2. évf. 91. (márc. 31.) sz. 7. l.) Címe: *Mesék a protekcióról*. Elmondja MK.

A cikk egy kártyaparti leírásával kezdődik, elmesélve, hogyan kapcsolódott be a partiba MK először mint kibic, az osztó Feilitzsch Artur mellé. Később, mikor a bemondások reménytelenné teszik Feilitzsch számára a játékot, MK átvéve a kártyát a társaság elképedésére, merész bemondásokkal, nyitott kártyával játszva megnyeri a játékot.

Parti után a cikk szerint így oktatja a fiatal képviselőket: »Mindennel úgy vagytok, mint az alsóssal. Csak játsszátok a kártyát, a politikát, az életet, de nem értitek egyiket se. A képviselőházban épp olyan balekok vagytok, mint a kártyajátékban«.

A képviselők találgatják, hogy mi lehet a politikában a legnagyobb tudomány, végül MK megállapítja, hogy a kijárási meg a protekálás. Ennek fejtegetésére ígér minden napra egy történetet.

Az első történetet a cikk szerint »A belügyminiszternél« alcímmel mindjárt el is meséli.

»*Misztifikáció van a dologban*« — A két történet megjelenése utáni napon a tárca rovatban találjuk az általunk közölt levelet.

»*konfundál*« — (confundál) zavar.

»*misztifikáció*« — titokzatosság.

»*kolumna*« — (columna) betűoszlop, sor.

»*svengalizmus*« — hipnotizmus.

261.

K: nem ismeretes. Megj.: Az Újság 1904. 2. évf. 92. (ápr. 3.) sz-ban 6. l. Alcime: *Kölcsönös termés.* (A Hírek rovatban.)

»*küldjek valamit, ami az én íróasztalomon termett...*« — MK sógornőjének, Mauks Kornéliának egy meséjét ajánlja itt a lap húsvéti számába. A levél kevés változtatással szószerint egyezik azzal a levéllel, amelyet Mikszáth 1897. márc. 21-én a VÜ hasábjain (210. lev.) megjelentetett. Ezt a levelet akkor Nagy Miklósnak, a VÜ főszerkesztőjének írta, és Mauks Kornélia néhány különös története közlését kéri.

»*porontyáim... úgy hallgatták... táított szájjal és nyitott, merev szemecskéikkel...*« — A levélben némi logikai hiba van. Mauks Kornélia 1897-ben az akkor 12 éves Kálmánkának és a 8 éves Bercinek mesélt ily hatással. Ez hihető. De 1904-ben a csaknem 20 éves Kálmánnak és a 15 éves Bercinek mégsem mesélhette hasonló eredménnyel *A Hattyú vitéz és a fekete kutya* c. mesét.

A mese egyébként Az Újság 1904. 2. évf. 94. (ápr. 5.) számától folytatásokban jelent meg a 100. (ápr. 10.) sz-ig.

262.

K: az OSzK Kézirattárában, a Jókai hagyatékból. Jelz. 1912/33. Gyűjteményünkéből közölte Rejtő István. Krk 18. köt. 211. l.

»*köszönöm... mesteremnek és barátomnak arcképet*« — Mikszáthnak ez a levele Jókai halála után pontosan egy hónappal kelt. A megküldött arckép MK oszládjában nagy tiszteletben állt, lakásuk legszébb helyén függött. 1950-ben a Mikszáth hagyatékkal az MTA Kézirattára képgyűjteményébe került. A kissé megsárgult, halványuló fénykép az öregedő Jókait ábrázolja.

»*ezután szándékozom... erőfeszítést tenni, hogy dicsőségének nagyságához... hozzájáruljak...*« — Mikszáth elhatározta, hogy megírja Jókai életrajzát. Három évig a leg gondosabban dolgozott ezen a munkán.

A könyv 1907-ben jelent meg két kötetben: *Jókai Mór élete és kora.* (Révai.)

263.

K: nem ismeretes. Megj.: Az Újság 1913. 11. évf. 305. (dec. 25.) sz. 34—35. l. A kézirat valószínűleg a Thuróczy család birtokában lehetett Nyitraivánkán.

A levelet Lőrinczy György másik két Thuróczyhoz intézett levéllel — melyet gyűjteményünk e kötetében ugyancsak közreadunk, egy cikk keretében közli: »Mikszáth mouflonja és birtoka«.

A kísérő cikk szerint a nyitraivánkai kastély lakói országos hírvadászatokat tartottak. Sok szó esett erről a szabadelvű klubban, amelyhez MK is tartozott. MK hallotta, hogy a nyitrai erdőség mufflont — kecskét (franciásan: mouflon) is rejteget. Szóba hozta ezt Thuróczy előtt, aki akkor nyitrai főispán volt.

»Nagyon szeretnék egy ilyen mouflont látni. Azt mondják, méltóságos uram, hogy ezt a csuda állatot is ti importáltátok Nyitra vármegyébe. Különös jószág lehet.

— Igen erre mi büszkék is vagyunk — felelte Thuróczy... S ha érdekel, megígérem, hogy ha a feleségemnek tetszeni fog a most kezdődő regényed, egy mouflont magam is lövök és küldök neked az emlékére.«

Az írónak ebben az időben (1903—1904) csak egyetlen műve jöhet szóba: az *Akli Miklós*, amelyet a VÚ 1903 januárjától júniusig közölt folytatásokban. A címe ott: *Az a bizonyos Mikos*.

Lőrinczy György szerint a hegyi kecske gyönyörű példány volt: »Bögörbült, fekete szarvával, fekete szőrbundájával igazi mesebeli állat.«

A mufflon bőrről fényképfelvétel is készült, amely ma is megvan a horpácsi képanyagban az MTA Kézirattárában.

»attitűde« — (attitude) helyzet.

»*effle mouflon van benne a Mikszáth család címerében*« — MK szívesen tréfálkozott a családja címerében levő kecske rovására. Ez az ágaskodó kecske (mások szerint őz) tulajdonképpen a farádi Veres család címerében látható. Az író édesanyja származott Veres családból (ld. Méhes Mózes: *A Nyéki Méhes család és a rokon családok*. Bp. 1933. 70. l.). MK családja nem volt nemes, bár MK több helyen említi a »kiscsoltói« előnevet.

»*az ex-lex dacára*« — törvényen kívüli állapot. Az új költségvetési év előtti idő, amikor még nincs megszavazva a következő. A költségvetési év júl. 1-én kezdődött. Ezért van jún. 29-én *ex lex*.

264.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. Levelestár 1959.

»*Itt küldöm az „István szobát” kijavítva*« — A szabadelvű párt virágzása idején, különösen az 1890-es évek elejétől (1893) igen jelentős központ volt az István főherceg Szálló, amelynek helyiségei az Akadémia utca 1. sz. alatt voltak.

A levél kelte idején, a szabadelvű párt bukásával az István szoba is elvesztette jelentőségét, tagjai részben elhaltak, részben elszéledtek. Erről a haladásról rajzol képet Mikszáth a VÚ 1904. 51. évf. 36. (szept. 4.) sz. *Az István főherceg nekrológja* címen.

»*megtrom az „Ószereseket”... ha hazajövök...*« — Az ígért »Ószeresek« megírásáról nincs semmi adatunk.

»*A két életrajzból Madarászt vállalom...*» A Madarász Viktor életrajzot is hiába keressük MK tollából a lapnak ebben az évfolyamában. A cikket Szana Tamás írta meg. (Ld. VÚ 1904. 51. évf. 37. sz. szept. 11.)

»*Szétbontott krónikák bevezetése igen jó*» — Az Újság — nyilván ajándékkötetnek — kiadta MK: *Az én kortársaim* c. cikksorozatot album alakban, illusztrálva. Ennek az egyik része a *Szétbontott krónikák*. Ebből közül a VÚ bevezetést és szemelvényt. A szemelvények: *Erzsebet rózsái, A kard és korona*. (Ld. VÚ 1904. 51. évf. 35. sz. aug. 28. 591. l.)

265.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 38/f.

»*vdgyunk már tégedet köztünk látni*» — Dániel Ernő MK-val a Házban kötött barátságot, és mivel 1875-től a szabadelvű párt eszméit vallotta, az írónak fegyverbarátja is volt. Ősi vadászatok gyakran estek Nagy-Gájon. Mikszáth azonban sohasem vadászott.

»*Három vonat jöhet számításba a leutazásnál*» — Nagy-Gáj, a volt kereskedelmi miniszter egykori otthona, határhelység Jugoszlávia és Románia között. A levélben említett Stamura Moravica magyar néven Temesmóra, Nagy-Gájtól kissé délnyugatra a határon túl, román területre esik, vasútjával együtt.

266.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1920/25. (Vétel Kálmán Farkas leányától, Halmy Gyulánétól.) Címzése idegen írás.

Kálmán Farkas prot. lelkész Gyomán lelkészkedett. Leányát Halmy Gyula főgimn. tanár vette feleségül. Ő indította meg a Fogaras és Vidéke c. kis helyi lapot. Az akkor 35 éves fiatal tanár nyilván nem rendelkezett azzal a tapintattal, amelyre nemzetiségi vidéken szükség lett volna. Sem a megye, sem a kultuszminiszter nem tartotta megfelelőnek a lap hangját, ezért MK is tartózkodó álláspontra helyezkedett a kéréssel szemben, amely minden bizonnyal a lap támogatására irányult.

267.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 191/35. (Takáts Sándor aj.) Megj.: 1. Takáts Sándor: Hangok a múltból c. visszaemlékezésében. Emlékezés Mikszáth Kálmánra, Bp. é. n. 402. l. 2. Krk 18 köt. 212. l.

»*Jókai életrajzát tván...*» — Mikszáth Jókai halála után egy hónappal már foglalkozott azzal a tervvel, hogy megírja nagy barátjának, Jókainak életrajzát. MK korának egyik legkiválóbb forráskutatójához fordul Jókai őseire vonatkozó adatokért. Nem is véletlenül. Takáts Sándor ui. Komáromban született, és első történeti munkájában Komárom történetét írta meg. MK ekkor még nem ismerte személyesen a történetírót. De hamarosan meleg barátsággal és

összinte elismeréssel fordul hozzá, ha történeti forrásra van szüksége. Később rendszeresen találkoznak is. Sok szombat estét töltenek együtt. Takáts Sándor a leveleket kisebb eltérésekkel közli.

268.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. Levelestár. (Takáts Sándor aj.)
Megj.: Takáts Sándor: Hangok a múltból c. visszaemlékezésében. Emlékezés Mikszáth Kálmánra. Bp. é. n. 404. I. (Némi szövegeltérésel.)

»Itt küldöm köszönettel a már elolvasottakat. Élveztem.« — MK itt Takáts Sándor néhány monográfiájára utalhat, amelyeket, nemcsak nagy érdeklődéssel olvasott, hanem forrásul is használt. Az említett monográfiák között lehetett: »Komáromi vizahalászat« (1899.), »Komáromi harmincadosok« (1899.); »Bécsi halkereskedők« (1903.); »Bánáti bálók a múlt században«. (1904.) — De foglalkozott T. S. a kurucokor anyagával, és 1903-tól feldolgozta a reformkor adatait is.

»... említettem a Franklinban...« — Franklin a későbbi években is szívesen közölte Takáts monográfiáit. Itt jelent meg: »Kémvilág Magyarországon« (Bp. é. n.) és a »Komáromi daliák« (1909).

»Egy kis novellát . . . írok . . . szóbeli dolgaiból . . .« — Lehetséges, hogy a valamivel később megjelent *Rákóczi Ferenc donációt oszt* c. elbeszéléséről van szó. (Ld. 291. jegyz.)

»Fiume Hotel — Buda« — A Lánchíd budai oldalától a Gellért-hegy alatt húzódó Duna-parton volt.

269.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/cc. 8.

Keltezetlen töredék.

»ahol Herczeg ünnepléséről van szó, ott nem szeretek elmaradni...« — Herczeg Ferenc 1904-ben, Jókai halála után a Petőfi Társaság elnöke lett. Ugyanez évben »Bizánc« c. drámájával nagy sikert aratott. E kettős siker ünneplésére gyűltek össze tisztelői, és nem lehetetlen, hogy MK, akit nagy barátjának, Jókainak halála mélyen lesújtott, ezért nem kívánt részt venni az utód ünneplésén.

270.

K: nem ismeretes. Megj.: a fogarasi áll. főgimnázium 1904/1905. évi Értesítőjének 69. lapján.

A levél keltezetlen. Közölte: Szentimrei István gimn. igazgató. Újra közölte az 1909—1910. évi Értesítőben: »Adatok a fogarasi kir. áll. főgimn. történetéhez (1898—1908).«

»A... főgimnázium „Mikszáth Önkepzőkör“-ének tagjai . . . köszönik...« — MK a fogarasi választókerületnek 1892-től hosszú éveken át képviselője volt. Sokat tett a város intézményeinek fejlesztése, iskoláinak támogatása érdekében. Az 1904—1905-ös tanévben a foga-

rasi állami főgimnázium önképzőkörének 500 koronás alapítványt tett, abból a célból, hogy ennek az összegnek kamatait évről évre az alapítólevélben meghatározott feltételekkel az arra érdemes tanulóknak adják.

Az alapítvány kamata évi 20. K. volt. Az első évben (1905—1906.) az Önképzőkör vezető tanára: Albert János. A meghirdetett pályázat címe: MK *A jó palócok* c. művénekesztétknai elemzése. Pályámú nem érkezett, s ezért a kamatot a tőkéhez csatolták. A következő, 1906—1907-es tanév sikeresebb. A pályatétel címe: Korfestés a *Beszélő köntös*-ben. A pályadíjat megosztották Batta Mózes és Popp Miklós VIII. o. tanulók között. Az 1907—1908. év megint sikertelen. A pályatétel valószínűleg igen elvontnak látszott a tanulók számára. Címe: MK elbeszélő modora. Az egyetlen beérkezett pályamű nem volt megfelelő.

Az 1908—1909-ben hirdetett pályázat nem volt kapcsolatos MK műveivel. Tárnya: Tompa hazafias allegóriái. Megnyerte Filip Valér VIII. o. tanuló.

A jubileum évében 1909—1910-ben megismélték az 1906—1907 évi pályázatot (Korfestés a *Beszélő köntös*-ben). Egy pályamű érkezett, de jutalmat nem kapott. Hogy a pályadíj mégis kiadható legyen, egy jól szavaló tanulónak, Herschdörfer Hugó, szász származású VII. o. diáknak ítélték oda. Ez a diák okt. 6-án igen szépen szavalta el Halmy Gyula tanár ez alkalomra írott versét.

»*Bis dat, qui iuvenibus dat* !« — kétszer ad, aki az ifjúságnak ad.

271.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1920/25. sz. (Vétel Halmy Gyulánétól.)

MK-nak Kálmán Farkashoz írott, 1904. okt. 17-én kelt (266. sz.) levelében már szó esett bizonyos kérésről, amelyet Halmy Gyula helyett apósa terjesztett az író elé. Hogy mi volt Halmy konkrét kérése, az egyik levélből sem derül ki világosan, bár nagyon valószínű, hogy a fiatal lapalapító valamelyes anyagi támogatást szeretne kijárni lapjának, a Fogaras és Vidékének.

272.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1920/25.

Ez a levél csatlakozik a Kálmán Farkashoz írt, 1904. okt. 17-én kelt (266. sz.) és Halmy Gyulának írott 1905. jan. 16-án kelt (271. sz.) levélhez.

»*az Önök reszortminiszterének*« — a tanár ezúttal tehát pedagógiai vonatkozásban kérte MK segítségét.

273.

K: nem ismeretes. Megj.: 1. Az Újság 1905. 3. évf. 119. (ápr. 29.) sz. *Az en kritikusaím* alcím.mel. 2. Hi 1. köt. *Az en kritikusaím*. 319—320. l.

MK-nak a levél megírására egy szerkesztői üzenet adott alkalmat, amely Az Újság 1905. 3. évf. 118. (ápr. 27.) sz. jelent meg. »Közveszélyes novelláiról« címen. A rovatvezető válaszul itt egy olvasónak, aki Mikszáth novelláira azoknak egyszerű és közvetlen hangja miatt becsmérő megjegyzést tett. A válasz arra utal, hogy MK bájos elbeszéléseit más alkalommal is megtámadták már, mondván, hogy ilyet ő is tudnának írni. Ilyenkor mindig jó napot szereztek az írónak, mert mosolyogva azt szokta mondani: »*No ezt már elteszem. Most már látom, hogy csakugyan vagyok valaki. Ha a natv olvasó azt hiszi, hogy úgy tudok írni, ahogyan ő is gondolja, akkor már az egész országot meghódítottam!*«

MK ehhez a szerkesztői üzenethez fűzi levele mondanivalóját.

Révai Mór is elbeszél MK-ról hasonló esetet (ld. A Hét 1891. 2. évf. jan. 25. sz. 49—53. l.) »Mikszáth Kálmán kiadói« c. cikkben. Ez a történet egy vidéki földbirtokosról szól, aki MK egyik művét, nyilván *A jó palócokat* visszaküldte a kiadónak egy levél kíséretében, melyben kijelenti, hogy ezek a históriák olyan igénytelenek, hogy ilyeneket az ő bérese is tudna írni. Révai ezt a levelet MK írói művészete olyan becses elismerésének tartotta, mint amilyen hajdan korban Apelles almáinak jutott osztályrészül. (A madarak a festett gyümölcsöt valódinak véelve rászálltak a képre.)

274.

K: az Orsz. Rabbiképző Int. Kézirattárában. Megj.: Scheiber Sándor—Zsoldos Jcnő: Ismeretlen Mikszáth levelek. ITK 1960. 64. 369. l.

»*A szabadelvű párt bomlási processusa kapcsán. . .*« — A szabadelvű párt az egykori Deák-párt és a b. alközép egyesüléséből keletkezett 1875-ben. Az 1905-ös választások alkalmával kisebbségben maradt. A bukás MK-t is megrendítette. Kerületében megválasztották ugyan képviselőnek, de érezte, hogy a megváltozott kor olyan új problémákat vet fel, amelyekre a hanyatló és eszméit túlélt párt nem tud válaszolni. Kissé talajvesztetten állt az új politikai fordulat zűrzavarában, nem látta még tisztán a kibontakozást.

»*processus*« — folyamat.

»*szeptember 9-én. . . hazajövők Cirkvenicéből, azt hiszem. . . nem későn. . .*« — A cél, amelyről Mikszáth leveleiben említést tesz, valószínűleg politikai vonatkozású. Wolfner József mandátumot akart szerezni az új választásokon. E könyvkiadó cégek éppen abban a politikai korszakban virágoztak, amikor ahhoz, hogy valaki vagy valamely cég, részvénytársaság szilárd anyagi bázisát megtartsa és gyarapítsa, politikai hatalom is kellett. — A Révai Testvérek cég is erre törekedett, amikor Révai Mórt MK után a fogarasi választókerületben jelöltetni akarta. (Ld. gyűjteményünk III. kötetében: Révai Mór MK-nak. Merán 1910. márc. 16.)

»*21-én Horpácson leszek. . . 22-től szeptember 8-ig leszek Cirkvenicémben*« — MK a nyaralást horpácsi kúriájában kezdte. (Ez évben

először nyaralt itt, mert a birtokot 1904 őszén vásárolta Szontagh Pál hagyatékából, annak unokaöccsétől, Szontagh Antaltól.) A nyár másik felét külföldön, fürdőhelyen töltötte. 1889-1901 a kilencvenes évek közepéig Gleichenbergben üdült, majd a század első éveiben Rohison (Rogaska-Slatina), Stájerországban vagy Cirkvenicán, a tenger partján. (Vö. Mauks Kornélia: Mikszáth Kálmánról. Olcsó Könyvtár. Bp. 1921. 10—20. l.)

275.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 38/an M. h.

»Elovestam a pompás „Előszó”-ta — MK utolsó, csonkán maradt művének, az Amerikai menyecske megírásának előzményeiről szól ez a levél. Ezek az előzmények a következők:

Jarrold, az angol kiadó olyan regény alkotására ösztönözte MK-t, amelyből Magyarországnak Ausztriával való sajtósági közjogi viszonya világossá legyen. Jarrold és MK kapcsolatát az 1885-ben elhalt Györy Vilmos leánya, Gineverné Györy Ilona közvetítette, aki az angliai Doverben lakott. (Ld. Gineverné Doverből küldött, 1909. márc. 19-én kelt levelét és jegyz.)

MK az Egyetemes Regénytár Almanachjához 1888 óta évről évre előszót írt. Az Almanach 1905-ös előszavában elmondja, hogy Jarrold milyen regényt szeretne és hogyan kellene abban a regényben világossá tenni Magyarországnak a Monarchiával kapcsolatos közjogi helyzetét.

»arra... én fektetem a legnagyobb súlyt, hogy a megbízás... a te személyednek szólnon» — Az »Előszót« olvasva, Berzeviczy Albert Apponyi Alberttel és Beöthy Zsolttal megállapodott abban, hogy a regény megírását MK-ra bízta. MK a regényt már nem tudta befejezni. Fia, Albert írta meg a történet végét édesapja vázlatának hív követésével. Az Almanach előszava megjelent a *Tövisek látogatóban* c. (Bp. 1914.) poszthumusz elbeszélő kötetben a regény előszavával és töredékével együtt. (Ld. 236—242-ig.) Itt az előszó elejéből néhány sor elmaradt. Teljes kiadása a Tudós írásokban is megvan. Hl 2—3. köt. 97—102. l.

276.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 38/g.

»ma olvastam „Az Újság” Zápíoiások az alkotmányban című tárcáját» — A levél és a cikk háttere az 1905-ben kialakult sajtósági politikai helyzet. 1905-ben az ellenzéki pártok koalíciója elsöpörte Mikszáthék szabadelvű pártját, megbuktatta Tisza Istvánt.

Mindenki azt várta, hogy az uralkodó a többségre jutott egyesült ellenzékkel jelöli ki a miniszterelnököt. Ferenc József azonban veszélyt látott az ellenzék frontalakításában, és mindenki meglepetésére báró Fejérváry Gézát, a darabontok (testőrök) parancsnokát bízta meg kormányalakítással.

Az ellenzék soraiban óriási volt a felháborodás. Ez csak fokozódott, amikor az új miniszterelnök kinevezte az új főispánokat. A megyékben a beiktató ünnepségek botrányba fulladtak. Megtörtént, hogy a megyeháza ajtaját is becsukták az új főispán előtt. Másutt, így Pest megyében is, a *helyettes* főispán karhatalommal foglalta el helyét. A *kinevezett* főispán ugyanis hirtelen »megbetegedett« és Abbáziába utazott. Az *alispán*, Beniczky Lajos is »beteg« lett. Legtöbb helyen záptojással dobálták meg az új főispánt.

Érthető tehát, hogy MK nem hagyta szó nélkül ezeket a tragikomikus eseteket, és Scarron álnéven satirikus rajzot írt a darabont főispánok beiktatásáról. Ilyen rajza: *Záptojások az alkotmányban*. (Ld. az Újság 1905. 3. évf. 318. (nov. 15.) sz. 1—4. l.)

A satirikus rajz idejét Mikszáth némi óvatosságból, vagy enyhé ironiából 1862-re tette, de mindenki jól tudta, hogy a darabont főispánokra vonatkozik és a *jelenről* szól.

A történet rövid összefoglalásban a következő:

Egy pesti ügyvéd Egerbe küldi egy fiatal ügyvéd társát egy adósa végrehajtására. Az ügyvéd éppen főispáni beiktatás utáni órákban érkezik, amikor a megyeháza környéke valóságos csatatér.

A megyeháza üres. Lemondott az egész megyei tisztikar, csak a hajdú maradt meg, az is röstelkedve. Az ügyvéd az új, helyettes főispánhoz óvakodik be. Előadja útja célját. Kiderül, hogy a végrehajtást éppen a legádázabb ellenzéki férfi ellen kellene fogatosítani. A főispán az első pillanatban visszautasítja, majd mégis beleegyezik az árverésbe, mert jó tréfának tartaná, ha aznap éppen az ellenzék vezérét, Némethet árvereznék. Az ügyvédet egy Lefebre nevű úrhoz küldi azzal az üzenettel, hogyha ezt az exekuciót véghez viszi, szolgabírói csinál belőle.

Lefebre úr, a végrehajtó közeg előkerül a kocsmból. Az ígéretre »Az öné vagyok!« kiáltással elindul a végrehajtás fogatosítására.

A végrehajtó hatszom kivonult a Németh tanyára. A házigazda puskával várta ugyan az exekuciót, de mikor Lefebre úr ügyesen fellopakodott a tornácra és a házigazda védelmét kérte, az »Meglőttél kutya!« kiáltással megadta magát, mert hát a vendég az vendég. —

A levél írója, le Fevre Dezső törvényszéki bíró egyébként mindabbban, amit elmond, maga bizonyítja legjobban, hogy távolról sem az apjáról lehet szó.

277.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. (Vétel az Ernstgyűjteményből.) Dátum a cízzel.

»Köszönettel veszem a *Miltóságos Asszony kritikáját*. . .«. MK Jókai életrajzát írva korrektúrapéldányokat küldött szét néhány kritikusnak és jóbarátnak, hogy tegyék meg észrevételeiket szelvényzetben az első fogalmazásban elkészült műről. Így kapott egy példányt Enyedi Lukácsné Zsótér Ilona is, aki MK-nak még a szegedi újságíró évekből kedves ismerőse, majd a családnak is igen jó barátja volt. A Szegedi Napló szerkesztőjének felesége maga is

művelt és irodalomhoz értő asszonynak számított, s találó megjegyzéseivel valóban gyakran segítette az író munkáját.

»definítt» — végleges, meghatározott.

278.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/dd. M. h. MK Íróosztalában maradt fogalmazvány.

MK 1904 őszén vásárolta meg Horpácson a Szontágh Pál-főlo régi kúriát és birtokot annak örökösétől, Szontágh Antaltól.

»horpácsi... kocsisom... nem gondolza lovaimat...» — Az író nagy állatbarát volt, s különösen szerette a lovakat. Nem sokkal a »fundus« megvétele után szép, lipicai lovakat vett, Albert fiának pedig egy hátsólovat. Saját kocsiján járt Rétságra, Balassagyarmatra, mert a falunak vasútja nem volt, s a mai napig sincs.

»atrocitás« — kegyetlenkedés, gonosz tett.

279.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. (Vétel az Ernst-gyűjteményből.) Dátu ma idegen írás.

A bor, amit MK megköszön, Enyediék szatymazi szőlőjében termett.

A levélben említett »idei termés« A vén gazember. Kiderül ez az Enyedi Lukácsné Zsótér Ilonához írott (281.) levélből.

280.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 38/bb. Csonka. M. h.

Bródy Sándor csonkán reánk maradt levele ugyanolyan előzmények után íródott, mint az Enyedi Lukácsné Zsótér Ilonához írott MK-levél (277.). Bródy Sándor is olvasott, ha nem is egy teljes példányt, de egy részletet MK készülő Jókai életrajzából. Ezt köszöni meg a levél végén.

»momentum« — mozzanat.

»Köszönöm „A sárga ház lakói”-t« — Jókai Stáció utcai háza volt hosszú éveken át az író és Laborfalvy Róza otthona. Ezt a sárgára festett házat később eladták, és nemsokára le is bontották, mert városrendezési vonalba esett. A sárga ház lakói c. fejezet megjelent (Az Újság 1905. 3. évf. 357. (dec. 24.) sz. 1—8. l.) önállóan is. Valószínűleg ennek elolvasása után írta Bródy a levelet. (Dec. 27.!) Bródy Sándor 1905. júliusában Schotwienben öngyilkosságot kísérelt meg. Sokáig feküdt Bécsben, majd különböző üdülőhelyeken tartózkodott. Ezért volt Kreisbachban a levélírás idején is.

281.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. (Vétel az Ernst-gyűjteményből. Megj.: 1. Krk 18. köt. 214. l. 2. A mi Mikszáthunk. Szerk. Nacsády József. Szeged 1960. 64—65. l.)

Ez a levél szorosan csatlakozik a MK 277. és 279. sz. Enyedi Lukácsnének és Enyedi Lukácsnak írott leveleihez. (Ld. e levelek jegyzeteit is.)

»Új adatok kerülvén napfényre, egy álló hétig dolgoztam éjjel-nappal...« — hivatkozás a munkában levő Jókai életrajzra.

»Sajnálom az „új ételt”...« — Az »új étel« bizonyára a keddi vendégvárásra készült. Mikszáth szeretett enni, és — mint sógor-
nöje, Mauks Kornélia megemlékezéseiből tudjuk — nem is keveset. (Ld. Képek MK életéből. Magyar Könyvtár 887—888 sz. és Mikszáth Kálmánról. Olcsó Könyvtár 1921. 31—39. 1.)

282.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/i. M. h.

»remelem, hogy sikerülni fog az elnémetesedést a családodban... keresztülvinni...« — MK a Pester Lloyd megküldését kérte a szerkesztő-ségtől, fiai számára. Ő maga nem beszélt jól németül, de fiait nagy gonddal neveltette, nagyobb fia: Kálmán László és a kisebbik: Berci, német, angol és francia nyelvleckéket kaptak. Mikszáth Kálmán László könyvtárában, amellyel édesapja könyvtárát egészítette ki, igen sok modern francia, angol és német könyvet találtunk. MK néhány novellájában megemlékezik fiai nyelvtanulásának derűsebb epizód-jairól, másrészt a nyelvmesterekről is ad néhány kedves rajzot. (*A németke, Aussi brebis, Az én pohárom, A rekeszek.*)

»Tudom, hogy cikket fogsz... ígérni, de nem írni...« — A Pester Lloyd szerkesztője ebben az időben Falk Miksa volt. A biztosan meg nem állapítható aláírás nem Falké, leginkább Vészi-nek olvasható. Vészi hosszú időn át volt a lap főszerkesztője. Jól ismeri MK természetét, tudja, ha ígér is cikket, tárcát, nehezen készül az el.

A Pester Lloyd húsvéti számában MK-novellát valóban nem találunk.

283.

K: a Debreceni Déry Múzeum Irodalmi Adattárában. Jelz. Oláh Gábor hagyaték. 152. sz. I. 422/1942. LXXVI. 1. sz. Megj.: Nagy János: Oláh Gábor levelesládájából. ITK 1959. 63. évf. 118. 1.

»könyvemmel már rég elkészültem« — MK-nak nem volt közelebbi kapcsolata a nála fiatalabb Oláh Gábor debreceni költővel. Oláh Gábornak olyan levélre válaszolt, amely az 1906-ban elkészült és 1907-ben kiadott Jókai életrajzzal (*Jókai Mór élete és kora*) kapcsolatosan adatokat szolgáltat.

284.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 38. n. M. h.

»mon rêve cheri serait de contribuer à rendre populaire, sa belle littérature en Italie« — A levelet MK olasz fordítója írta. A levél

szövege francia, de nem hibátlan: lépten nyomon olaszos fordulatokkal és kifejezésekkel van tele. A magyar irodalom iránti elismerése MK műveinek ismeretéből fakad. Fordítása a következő:

Uram!

Szerény, de lelkes csodálója lévén az ön művészetének bátorkodtam olaszra fordítani az ön „Jó pulócok”-jának bájos jeleneteit; a Nuova Antologia (a mi nagy hagyományokkal rendelkező irodalmi folyóiratunk) szíves örömet jelentetne meg közülük néhányat.

Lehetőségem nyílik az ön egyéb novelláinak és regényeinek megjelentetésére is, bár ez nem könnyű feladat Olaszországban, ahol igen sokat írnak és keveset olvasnak. . . Talán túl vakmerőnek is tűnhetek fel a magam szürkeségében és ismeretlenségemben, vállalván az ön fordításának irigyelt és igényes feladatát.

Való igaz, hogy el vagyok ragadtatva az ön Magyarországtól és dédelgetett álmom az, hogy hozzájáruljak a magyar szépirodalom olaszországi népszerűsítéséhez. És sohasem találhatnék elragadóbb és szimpatikusabb reklámot, mint az ön oly megkapó, szellemes és finomművű munkáinak fordítása. . .

A Nuova Antologia szeretné tudni az ön szerzői igényeit és meg is bízott engem egy, az ön életéről és műveiről szóló kis tanulmány írásával. Remélhetem-e, hogy ön az e célra szükséges adatokat megadja, és elküldi részemre a magyar kritikuskok néhány cikkét?

Válaszát várva boldogan ismétlem az ön irányában érzett legforróbb csodálatom kifejezését.

(Aláírás)

U. i. A Nuova Antologianak elküldtem: Péri lányok szép hajáról, Timár Zsófi özvegysege, Az a pogány Filcsik, Szűcs Pali szerencséje, Két major regénye, A királyné szoknyája.

Rina Larice nevével nemcsak a *Jó pulócok* egyes novelláinak fordításával kapcsolatban találkozunk. A Nuova Antologia számára fordított elbeszéléseken kívül az ő átültetésében jelent meg olasz nyelven: *A két koldusdiák* (In balia della Fortuna. Torino—Roma—Milano Firenze—Napoli. É. n.) és *Szent Peter esernyője* (L'ombrello di San Pietro. Romanzo. Biblioteca di „Viaggi e Racconti” N. 4. Roma. Società Editrice Laziale. s. a. (é. n.) 1913. előtt). Tehát valóban jó reklám volt számára MK műveinek fordítása. Magyar nyelvtudásának körülményeiről nincs adatunk.

235.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. (Vétel az Ernst gyűjteményből.)

Válasz egy Enyedi Lukácsné Zsótér Ilona által írott, általunk ismeretlen levélre, amely férje betegségéről, sőt annak súlyosbodásáról számol be.

»a kártyát, hogy Lukács megint nem jól érzi magát, csak ma kaptam meg...« — Enyedi Lukács éppen aznap este halt meg, amikor MK a levelét írta. (Az Újság 1906. 4. évf. 168. (jún. 21.) sz. 8. l.)

A lap nekrológja megemlékezik politikai pályájáról és egyéniségéről. Említi, mint műgyűjtőt is.

Az Újság jelzi, hogy Enyedi Lukácsot szülőföldjére, Szegedre szállítják és ott temetik el. Érdekes megemlíteni, hogy a beszentelési szertartáson résztvettek között említi a lap MK-t is, pedig mint az Enyedinéhez írott, 1906. szept. 11-én kelt levélből látjuk, nem volt jelen, mert a rossz közlekedési viszonyok miatt aznap tudta meg Enyedi halálát is, amikor már eltemették.

286.

K: nem ismeretes. Megj.: Az Újság 1913. 11. évf. 305. (dec. 25.) sz. 34—35. l. (Lőrinczy György: Mikszáth mouflonja és birtoka).

»Horpácaon... a Szontagh Pál-fele kis birtok most az enyem, ezzel... szomszédosak a Sembery földjei...« — A levélre vonatkozólag Lőrinczy György nyújt felvilágosítást a közölt levelek kísérő jegyzetében.

MK mielőtt a horpácsi birtokot megvette, Nyitraivánkán akart földet szerezni, de a vétel nem sikerült. Most, 1906-ban ezt a földet, mely egykor anyai ősei is volt, ki akarván kerekíteni Horpács és Berki közt fekvő földekből, Thuróczy Vilmoshoz fordult, hogy legyen segítségére a vásárlásnál, mert az egykor Sembery Imre földbirtokos tulajdonában levő birtok felett a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület rendelkezett, az Egyesület elnöke pedig Thuróczy Vilmos, aki Nyitraivánkán élt. (Ld. Mikszáth 1904. jún. 29-i hozzá írott levelét és annak jegyzetét.)

Lőrinczy György Sembery Imrere vonatkozó adatokat is közöl. Sembery a felvidék egyik leggazdagabb embere volt. Vagyonát viszon­tagságos előzmények után a Felvidéki Magyar Közművelődési Egye­születre hagyta. Ez idézte fel az örökösödési pert, amely miatt a birtok zár alá került.

»Sembery... földekből vagy 150 magyar holdat szeretnék megvenni...« — MK nem volt kellőképpen tájékozva, nem tudott a per alatt levő földek zárlatba vételéről. Mint a 288. sz. leveléből látni fogjuk, Thuróczy e levél vétele után tájékoztatta őt a birtok jogi körülmé­nyeiről.

287.

K: Ifj. Mikszáth Kálmánné tulajdonában. (1960. nyarán.)

Pati Józsefné visszaemlékezései Jókaival kapcsolatban a Jókai-irodalomban ismeretesek. Ez a levél ahhoz a levélcsoporthoz tartozik, amely Mikszáth *Jókai Mór elete és kora* c. műve korrektúrapéldányei­nak szétküldése után a művel kapcsolatos megjegyzéseket közöl az íróval, vagy annak kísérőlevele. Ez a levél kísérőlevél, de meg­jegyzéseket is tartalmaz.

»... becses művének a ... kézirat helyettesítő példányába vezetett megjegyzéseimet ...« — Váli Mari tehát az elküldött korrektúrapéldányon megjegyzéseket tett. Ez a példány már nem volt megtalálható Mikszáth csonkán fennmaradt könyvtárában. A visszaküldöttek közül csak a Gyulai által jegyzetelt I. kötet került elő. (Ld. MTA Kézirattára.)

»Salamon F[erenc] ... Gyulai Pál ... hatása folytán létre jött néhány részlet ...« — Váli Mari szenvedélyesen szerette nagybátyját, és elfogultan ítélte meg a művet. Gyulai a korrektúrapéldány anyagára nem volt befolyással, megjegyzései csak az első fogalmazás kézhezvétele után kerültek vissza MK-hoz, aki a művön lényeges változtatást e megjegyzésekkel kapcsolatban már nem tett. (Bővebben ld. Krk 18—19. kötetben Rejtő István jegyzeteit a műről. I. 209—354. l.)

»Ali kezei« — jelzi Tisza Kálmán befolyását I. Ferenc Józsefnek arra az elhatározására, hogy Jókai Mór 36 000 forint sürgős tartozását, amely teljes anyagi romlással fenyegette, kifizesse.

»gondatlanul költekező, (sőt pazarló) családja« — Váli Mari nem tudott összemérlegadni Laborfalvy Rózával és annak leányától származott III. Rózával, Fesztly Árpádnéval. Ezért süti rájuk a költekezés és pazarlás vádját. Hegedüs Sándorné Jókai Jolán ugyanez évben kelt, MK-hoz intézett ugyanilyen tárgyú (292) levele világosan megmondja, hogy Jókai váltói a kezességekből szaporodtak fel, mert a légyszívú író nem bírt az őt váltóaláírással zaklatóknak nemet mondani.

»Lórinte« Kolontárhoz tartozó közzég. Petiré Váli Mari otthona.

288.

K: nem ismeretes. Megj.: Az Újság 1913. 11. évf. (dec. 25.) sz. 34—35. l. (Lőrinczy György: Mikszáth mouflorja és birtoka.)

»a földek dolgában ... rosszul voltam informálva ...« — Ld. a 236. sz., Thuróczy Vilmosnak frott Mikszáth-levelet és annak jegyzetét.

»Kedves meghívósdot ... ősszel igénybe veszem ...« — Lőrinczy György megemlíti, hogy »a nagy palóc életében sohasem jutott el Nyitrára, sem Ivánkára.«

»muz-vomica« — gyomorgyógyszer, hánytató.

Érdekessége Mikszáth e levelének Balassi stílusban frott dátuma (1906).

289.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/18. (Vétel az Ernst gyűjteményből.)

MK családjával 1906 nyarán Cirkvenicán üdült.

Enyedi Lukács 1906. jún. 20-án halt meg. (Ld. MK Enyedinéhez írt, 1906. jún. 20-i (285.) levelének jegyzetét.) Mikszáth már csak a temetés napján értesült a halálesetről, s megkésve, csak szeptemberben kondoleált.

»A Jókaira vonatkozó megjegyzések örömet okoztak...» — MK ez évben megírta és szétküldte Jókai életéről és koráról munkában levő regényének *második* kötetét. Enyedi Lukácsné is megtette rá megjegyzéseit. Erre vonatkozik Mikszáthnak a Jókai életrajzzal kapcsolatos közlése.

290.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 38/jj. M. h. Megj.: Krk 18. 218. 1.

Az író *Jókai Mór élete és kora* c. műve *második* kötetét is a visszakapott, jegyzetelt példányok alapján helyesbítette. Ilyen példányt kér vissza Gyulai Páltól.

Rendkívül érdekes Gyulai jegyzetelése a mű első kötetének lapszélein (ld. korrektúrapéldány, MTA Kézirattára.). Megj.: Krk 18. köt.

»*Vissza is küldenem, de az Leányfalván maradt...*» — A második kötet anyagáról van szó. Az író kint hagyta a korrektúrapéldányt nyári lakásán.

Gyulai Pál levelében Leányfalvát említi. Itt volt Gyulainak nyaralója. A Duna melletti nyaralótelep ma Leányfalu néven ismeretes.

MK *A tökéletes könyv* c. elbeszélésében a 14 korrektúrapéldányról ír, és azok sorsáról is beszámol. Említi Gyulai egyik csípős megjegyzését is. (Ld. Hátrahagyott munkái I. köt. Emlékezések és tanulmányok 202—208. l. Franklin, Bp. 1914.)

291.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/tt. M. h.

A levél keltezetlen. MK egész írói pályája alatt írt tárcát, elbeszélést a VÜ-ba. 1905-ben Nagy Miklós szerkesztő átadta helyét a lapnál Hoitsy Pálnak. Mikszáth ebben az évben lett a lap főmunkatársa. (Ld. VÜ 1905. 52. évf. 53. (dec. 31.) sz.) Ekkor jelenti be a VÜ, hogy Mikszáth regényei és elbeszélései kizárólag ennél a lapnál fognak megjelenni. A fejléc alatt: 53. évf. Ez 1906-ra utal.

»*A Karácsonyi Album számára való közleményt ... kérném...*» — MK 1905-től minden évben írt Hoitsy szerkesztősége alatt elbeszélést a Karácsonyi Albumba. Így 1905. 3. l. *Jókainé tyúkjai*; 1906. 2. l. *Rákóczi Ferenc donációt oszt*; 1907. 1. l. *A varázsló kovács*; 1908. 1. l. *Királyok és cigányok*; 1909. 1. l. *A aranyos csikó*. — 1906 őszén sokat foglalkozott Mikszáth Takáts Sándor forrásaival a Jókai életrajz kapcsán. Ennek eredménye, hogy témáival a kuruc kor felé fordult. Ez a körülmény is támogatja a levél dátumát.

292.

K: Ifj. Mikszáth Kálmánné tulajdonában. (1950 nyara.)

Hegedüs Sándorné Jókai Jolán serdülő korát nagyrészt az író házában töltötte, így ismerkedett meg Hegedüs Sándorral, a politikus-sal. Az ismeretségből házasság lett.

»Fájó szívvvel olvastam bátyámról írt emlék könyvét« — Hegedüs né is kapott egy korrektúrapéldányt Mikszáth snjító alatt levő művéből. A levél erre írott válasz. Dátumát (a hiányzó évet) innen egészítettük ki.

»Róza néni szemei látták a jövőt« — Nyilván örlzés Jókai második házasságára, de azt is bizonyítják e sorok, hogy Jókai Jolán, aki Laborfalvy Róza szívjóságát közelebbről érezte, nem vádaskodott. E levéllel együtt előkerült, s a levél mellékletének látszó, cseruzával írott és Hegedüs né gyakorlatlan kézírásával készült feljegyzés olyan adatot tartalmaz, amelyet MK sem ismert a mű megírásakor. Ezért jónak láttuk ide iktatni. A műnek arra a részére reflektál itt Jókai Jolán, ahol MK a Jókai váltóadósságai körül támadt bajokkal kapcsolatban azt írja, hogy a helyzetet az íróval egy házban lakó Hegedüsék a cselédektől tudták meg. A közlés a következő:

»Nem cselédektől tudtuk meg a szomorú helyzetet, de bátyám maga mondta el ferjemnek és kijelentette, hogy főbe lövi magát, mert azt a szégyent el nem viselheti. Ferjem kivette kezéből a 6 lövetű forgó pisztolyt és áthozta lakásunkra. A pisztoly most is úgy van megtöltve, mint ő azt a fejének szánta. Mi pedig összeszedtük minden értékpaptrunkat és átvitte ferjem, hogy fogadjon el. Ekkor megölette ferjemet, és azt mondta, te vagy az én mentorom, az én második apám. De a mi kis öregünk[nek] nem volt elég. Ekkor mondta, hogy meg harminchatezer forintot kell előteremtennem, hogy a legközelebb adósságtól szabadulhassak. És másnap ment el ferjem Tiszához és vele közölte a dolgot. Róza néni sohasem tudta meg ezt az egész pénzügyi dolgot, bátyám is akkor tudta meg, mikor ferjem a kijezett váltókat megmutatta bátyámnak. Ekkor sörva ölelte magához ferjemet, és fiának, gondviselőjének nevezte. A váltók nálunk vannak, ezt is csak mi tudtuk. Senki más a családból. A rengeteg adósságot mind barátai váltóiért fizette. Róza néni összetett kezzel kerte: édes szívem, ne írd alá váltót senkinek sem, de inkább adj annyit, amennyit adhatsz, mert koldusbotra jutunk. Meg is ígerte, hogy igazad van, édes angyalom, nem is írok alá, meg a Herkópdártnak sem többé, de ha ismét kertes, hát csak ismét írogattam.«

293.

K: nem ismeretes. Faksimiléje megj.: Révai Mór János: Írók, könyvek, kiadók c. munkájában. (Révai, Bp. 1920. 2. köt. 212. l.) Közölve: Krk 18. köt. 219. l.

MK visszakapta és áttanulmányozta a korrektúrapéldányokat. Sorra szedte a dicséretek, a kifogásokat, törölt, hozzáírt, korigált, másított, s amint mondja: »Hát az lett a vége tisztelt barátaim, hogy mire tegnap délután az utolsó példány adatait és helyreigazításait is mobilizáltam, az egész könyvből egyetlen sor sem maradt meg.«

A mű: Jókai Mór élete és kora így jutott el végleges formájához. Érthető, ha a korrektúra befejeztével Mikszáth ilyen kíséző levéllel küldte el a kiadónak e nagy munkát. (Vö. Krk 18. köt. 215–17. l. Rejtő István jegyzetei.)

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1913/44. (Vétel Heller Józseftől.)

Heller Józseffel Mikszáth az 1907. év folyamán négy levelet váltott. Hármát az év január hónapjában, egyet az év végén, december 31-én. Ebből a levélváltásból csak MK leveleit ismerjük. Ezeket a címzett maga adta el MK halála után három évvel az OSzK-nak.

Heller József leveleiből csak egy került elő, de ez sem a levélváltásból, hanem 1909. jan. 12-éről. A levélből némi tájékozódást kaphatunk írója kiléte felől (MTA Kézirattára).

Heller József magyar származású, Bécsbe került, zenével foglalkozó dilettáns zeneszerző, akinek kétségbeesett próbálkozásai zenei szövegekkel, így a *Szelistyei asszonyok* feldolgozásával, nem sikerültek. MK nem is tudott kísérletéről.

MK levelének (nyilván idegen fordítás) magyar szövege a következő:

Igen tisztelt Uram!

Hálás köszönet a szíves sorokért, amelyekkel ön és az ön nagyra becsült neje megtisztelt. A hír, regényemnek, a *Szelistyei asszonyok* nak »Das Weiberdorf« című vígoperává történt átírásáról igen meglepett, mert előzőleg én senkitől sem értesültem erről.

Nagy szívesseget tenne nekem, ha értesítene, ki írta a szöveget és milyen jog alapján. A *Szelistyei asszonyok* c. regényem szövegével más céloom volt, és van ma is, de azt remélem, hogy még most sem lehetetlen, s miután egymást kölcsönösen megértettük, olyan megoldást találunk, amely engem is és az opera szerzőjét is kölcsönösen kielégíti.

Kérem ezért az Ön szíves értesítését, s kérem fogadja Ön és mélyen tisztelt neje benső és szívből jövő újévi jókívánságom megisméllését.

Teljes tisztelettel:
Mikszáth Kálmán

295.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1913/14. (Vétel Heller Józseftől.)

MK tárgyalást kezdett a *Szelistyei asszonyok* színpadra alkalmazása ügyében egy Horsztné nevű bécsi úrral, közölte is vele feltételeit. A továbbiakban kiderült, hogy Horsztné és Heller kapcsolatban állnak egymással, mert csak így kérhetett tőlük MK közös nyilatkozatot. A darab nem Heller feldolgozásában jelent meg az osztrák színpadon. (Ld. MK Hellelnek írott, 1807. dec. 31-én kelt (306.) lev. jegyzetét.)

»az itteni színházak nálam ... tudakozódtak, mennyire van az önök operettje?« — a »Weiberdorf« budapesti előadásának terve, mint a bécsi előadás, csak terv maradt.

»Viktor Leon úr rosszul tudja a törvényt« — Viktor Leon dolgozta fel operává a *Szelistyei asszonyokat*. Zenéjét Alfred Grünfeld szerezte.

(Ld. 306. jegyz.) Mégis kellett, hogy kapcsolatban legyen Hellerrel, mert MK válaszából látjuk, hogy Heller említette V. Leont levelében. A vígoperával kapcsolatban meg kell említenünk, hogy V. Leon nem törődve Mikszáth intencióival, a darabot 1907. szept. 8-án az író engedélye nélkül előadatta Drezdában. (Ld. Bisztray Gyula jegyz. a Krk 12. köt. 257. l.) Az előadásnak hosszas peres eljárás lott a következménye. A pert MK nyerte meg.

296.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1913/44. (Vétel Heller Józseftől.)

»Az ön és a Horszt úr levelét megkaptam . . .« — Heller József és Horszt elküldték az előbbi levélben kért közös nyilatkozatot.

»kaptam egy levelet a Bárd cegtől . . .« — Hellerék a »Weiberdorf«-ot, ha a bécsi előadás sikerül, Budapestre akarták hozni. Meg is kezdtek a tárgyalásokat a zeneműkiadó magyar Bárd céggel. Erre a hírre MK újra reménykedni kezdett a darab jólsikerült voltában, de ezek a remények hamarosan eltűntek. A Carl-Theater halogatja a darab előadásának kiűzését. Heller szívesen tartaná a bemutatót MK protekciójával Pesten, de az író majdnem furfangosan hátrítja el az ajánlatot. A Carl-Theater még 1909 decemberében sem tűzte ki előadásra a Weiberdorf-ot.

»Az arcképek iránt már intézkedtem« — Nyilván a darab előadását akarták Hellerék újságcikkkel és Mikszáthról készült felvételekkel reklámozva kedvezően befolyásolni.

»camera obscura« — sötét kamra.

297, 298, 300.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1926/3. (Mindhárom vétel özv. Burger Gusztávné(tól).)

A levelek keltezetlenek. De Burger Gusztávnak két levélre írt feljegyzése: a válasz írásának dátuma ad tájékoztatást arról, hogy mindhárom levél 1907 tavaszán, március és május hónapokban kelt. Burger az első levélre rájegyzi ceruzával: »Válaszoltam rá III. 19. este 3/47.« A harmadik levélre ezt jegyzi: 07. V. 7. A második levél a kettő között kelt.

Burger Zsigmond a Szegedi Híradó nyomdatulajdonosa és kiadója volt. Mint ilyen, versenytársi viszonyban állt a Szegedi Naplóval. MK is akkor említi, amikor az árvíz után 1883-ban a király Szegedre készült, hogy megnézzze annak újjáépítését. (Ld.: MK levele Endrenyi Lajos kiadóhoz, 1883 októberében.) Burger Zsigmond jó módú kiadó aki versenyre kel Endrénnyel az emlékalbum készítésében. Mindketten kiadnak egy-egy árvíz-albumot. MK akkor már a fővárosban él, a PH munkatársa, de vállalja az album szerkesztését, és reméli, hogy az szebb lesz, mint a Burgeréké. (Vö. I. köt. 148. lev.) Burger Gusztáv e kiadó rokona, családtagja lehetett, s szegedi kapcsolatai révén fordul segítségért MK-hoz.

K: az MTA Kézirattárában. Levelestár 1957.

»atyám és Lajos bátyám arcképei Szeged város tanácsterméből eltűntek* — A keserű ízű levél jól érzékelteti a göggyében megsértett főúr hangulatát. Az események 1905 óta nem kedveztek Tisza politikai ambícióinak. A szabadelvű párt bukásával ő is bukott. Az ellenzék előretörése és a koalíciós párt uralomra jutása még erősebbé tette a gyűlöletet a régi kormánypárttal és annak híveivel szemben. *»hajlandó volna-e a város e red' nézve értéket vesztett portrektól szabadulni** — Az 1906-os évről van néhány adatunk Szeged életéből, amelyekhez a Tiszák képeinek történetét is csatolnunk lehet.

A Szegedi Napló 1906-os karácsonyi száma összefoglalta az év eseményeit. Megemlékezett a jan. 15-i főispáni beiktatásról.

Nagy Mihály kecskeméti származású főispán szegedi beiktatását botrányos esetek sorozata kísérette. Amint a lap írja: »Nagy Mihály darabont főispán 1906. január 15-én vonult be légmentesen elzárt bérkocsin csendőrség és rendőrség védelme alatt Szegedre. A kocsit megdohálták, a csendőrök lőttek is.«

Ugyanabban az időben történt, hogy a szegedi Tisza Lajos szobor egyik mellékalakjának éjjel letörték a karját. A szobor Fadrusz János műve.

1906. febr. 28-án volt a közgyűlés botrányokkal.

Márc. 20-án is volt egy viharos közgyűlés. Április elején megbukott a darabont kormány. 7-én fementették Fejérváryt és ápr. 8-án kinevezték Wekerle Sárdort. A szabadelvű pártot ez a változás teljesen elseperte. *A Tisza-féle rezsim iránt napról-napra nőtt az ellenszenv*, olyan mértékben, amint a baloldal hatalma erősödött. A »Tisza urak«, akikről Ady is énekelt, Geszten hűződtek meg. (T. Lajos már 1898-ban, T. Kálmán 1902-ben meghalt.) Lehetséges az is, hogy a képek eltávolítása már 1906-ban megtörtént, de Tisza István csak hónapok múlva szerzett róla tudomást. Bizonyos idő még addig is eltelhetett, amíg meggondolta, hogy kinek írjon ebben az ügyben.

300.

Ld. 251. l.

301.

K: nem ismeretes. Megj. kihagyásokkal: A Nap 1907. 4. évf. 163. (júl. 10.) sz. 7. l. Teljes szövege: Magyar Figyelő 1913. 3. évf. 10. (máj. 16.) sz. 272—277. l.; Kik 18. köt. 236. l.

A levél első közlése 1907-ben a bevezetés nélkül (Mindenek előtt ... hogy embert öltem.) valamint a 10. bekezdés (Hogy a Szabó László... megnevezem) kihagyásával cikkszerű formában jelent meg. Hiányzik a levél utóirata is. Főcíme: *Mikszáth levele*. Alcíme: *Válasz egy plágiumvadásra*. A lap a kihagyáson kívül is eszközölt még

néhány kisebb összevonást, láthatóan rövidítő szándékkal. A Magyar Figyelő szövege (1913.) a részletekben is teljesebb. Ezt a szöveget vettük alapul.

A levél előzménye az, hogy az Egyetemes Philológiai Közlöny 1907. 31. évf. 507. l. Kiss Imre tollából bírálatot közölt, Mikszáth Kálmán: *Jókai Mór élete és kora* címmel, amelyben igen ólos és támadó jellegű kritikát írt Mikszáth művével kapcsolatban, sőt a plágium vádját is rásúti Mikszáthra, amikor azt állítja, hogy Mikszáth a fenti mű megírásakor: »egyes sorokat, sőt egész részleteket minden változtatás nélkül vett át egy Jókairól szóló, korábban megjelent könyvből.« A könyv: Szabó László: Jókai Mór. 1904. Budapesti Hírlap kiad. munkája. (Vö. Krk 18. köt. vonatkozó jegyz.)

»... mint a levelelaptr háta tanústája, fogarasi volt ...« — MK, aki ekkor (1907.) már tizenöt éve képviselte Fogarast, ott olyan ellenfélre tett szert, aki mandátumára vágyott.

»[Szabó] ... volt megbízva a Kevei kiadó cég által, hogy színdarabok ... adatait összeszedjen« — Szabó László részt vett a mű adománygyűjtésében, saját kompilációja is így került MK kezébe. (Könyvtárunkban is megtaláltuk.)

A plágiumvád ügy teljes anyagát ld.: Rajzl István jegyzetel *Jókai Mór élete és korához* Krk 18. köt. 224—244. l.

»referdáca« — beszámoló.

302.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. (Vétel az Ernst gyűjteményből.) MK-ék leginkább júliusban időztek külföldi fürdőhelyen. 1905-ben Cirkvenicán, 1906 és 1907-ben Rohicsen. Augusztusban rendszerint ismét Horpácson vannak. A Jókai honoráriumból épített ház ui. ezekben az években készült. Terve MK fiától származik. A horpácsi nyár augusztustól a befejezés és berendezés munkájával telt el. A ház körüli parkon is sokat dolgoztak 1907 nyarán. Sétutakat vágtak, és rendezték az épület előterét.

Az új ház később a nagyobbik fiú, Kálmán László otthona lett, a régi Szontágh kúria Albertre és családjára szállt. Itt nevelkedtek MK unokái.

303.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Levelestár. 1953/179.

A Jókai—Pákh levelezés anyagát Pákh Károly, Pákh Albert testvéröccse közölte MK-val. A levelek 1855—1856-ból valók. Egy levél (Jókai levele) 1846-ban kelt.

»... a Jókai-fele leveleket elküldte ... világodertíve ... Pákh Alberttel való viszonyának bensőségére...« — Pákh Albert hosszú ideig betegeskedett. 1847 óta állandóan küzdött lappangó tüdőbajával. Jókaival való levélváltása is részben ilyen vonatkozású. Pákh 1855—56-ban *Gräfenbergben*, az ottani híres vízgógyintézetben

keresett enyhülést, és a szerkesztést ez időben Jókaira bízta. Levelezésüket először a pozsonyi Híradó (1924. 33. évf. 249. (okt. 30.) sz. 2—3. l.) Tárcarovata közölte: Pákh Albert levelesládája c. alatt. Ismertette »*Madame Sans-gene*« írói álnéven Járossy Erzsébet Szkalos Emilné. Ezt követőleg ugyanő több közleményben, de megszakításokkal közli a levelesláda tartalmát. (Ld. 1924. 33. évf. 253. sz. 259. sz., majd 1925. 34. évf. 3—6, 9, 26, 42. sz.)

Pákhnak két levele vagy a rozsnói múzeumból került az MTA Kézirattárába, vagy Pákh Károly másolatában is fennmaradt. 1952-ben vásárolta meg a Kézirattár a Pákh örökösöktől. Szövegük ugyanis szóról-szóra egyezik a rozsnói levelekével. Az 1856. febr. 15-én Gräfenbergen kelt levél második föli jának alsó sarkából csaknem tenyérnyi rész (éppen az aláírás) le van tépve. A sérülés eredetét nem ismerjük. Pákh Albert két levelével együtt került az MTA Kézirattárába Jókainak egy ugyancsak Pákh Alberthez írott, Komáromban 1846. júl. 8-án kelt levele. Ez a levél nem a rozsnói anyagból való. Hangja magabiztos, és a még szertelen modorú fiatalember hangja. Erre a levélre tehető MK a Pákh Károlyhoz intézett levélben a »zöld« megjegyzést. A levél így szól:

»Drága barátunk, úgye vesszettül compromiscált bennünket az a Vakhót(!) Imre ezekkel az Ausschusz munkák közlésével, és pedig egyezre Petőfi, Obernyik, Degré, Tompa, Lisznyaitól. Szólítsd fel a fiúkat, hogy nyilatkozzanak a közönség előtt, 's a mi munkáink még bizon vannak a Divalap szerkesztőségénél, szedjék vissza, mert Imre bizony mind kiadogatja őket, ha egyébért nem, csak bosszantásul is, 's ez osztán szerkesztői loyaltitás.

A Pesti füzeteket a mostani aspectusok szerint *Augusztusra semmi esetre sem* lehet világra hoznunk — valamennyien vagyunk, tán egy kettőt kivéve — mind elhamarkodott munkákkal álltunk elő, — pedig ide kell most minden erőnket össze szednünk.

Én részemről két dolgot fogok beadni, hogy lehessen változtatása a szerkesztőségnek, 's szeretném a többi társakat is — kik már adtak be munkákat — felszólítani, minden hímezés, hámozás nélkül — hogy jobban felkössék a gatyát — s még egyszer és még jobb műveket küldjenek be; az általam ismertek közül ezidáig, csak Petőfi állhatván ki a sarat. Inkább várjunk a dologgal, nincsen Tatár a nyakunkon — minthogy kockára tegyük saját ügyünket.

Holnap megyek utazni — oda leszek vagy három hétig, bejárrom felső Magyarországot, Szklénót, Vihnyét, Szliácsot, Selmeceet stb. — kívánj szerencsés utat, téged pedig áldjon meg az Isten. Csókolak barátod Jókai Mórítz.»

»*Mémásoltattam őket [a leveleket], s elküldtem a Révai testvéreknek . . .*« — A Révai-cégre vonatkozó közlést kiegészíthetjük Mikszáth egy töredékével, amely az MTA Kézirattárában (Ms 39/cc. 27. jelz.) található.

»*„Jókai” c. munkámban . . .*« — *Jókai Mór élete és kora* c. életrajz. Hogy melyik a kifogásolt rész, arra vonatkozólag pontos választ nem tudunk adni. Talán a Móric és annak Mór rövidítésével kapcsol-

latos anekdota (l. i. korrektúrapéldány, MTA Kézirattára 119. 1.), vagy Mikszáthnak az a megjegyzése, hogy Pákh Albert nyomorában maga foltozta ruháit (Ld. uo. 112. 1.). Ezt a részt Gyulai is kifogásolta, lapszélre jegyezvén: »nem igaz«. De lehetséges, hogy éppen Pákh Albert külföldi tartózkodására vonatkozik a korrekció, mert Mikszáth a Pákh gräfenbergi tartózkodását hajlandó volt önkéntes száműzetésnek tekinteni. Gyulai is rámutatott erre széljegyzetében. (Ld. korrektúrapéldány 290. 1.)

304.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/q M. h.

»Most megint az új magyar szók történetének szótárba szedésével foglalkozom...« — Szily Kálmán e MK-hoz intézett levelében egy szómagyarázatokkal, új szavak alkotásával kapcsolatos műanyaggyűjtéséről van szó. Ez a munka Szily Kálmán: A magyar nyelvújítás szótára. A szótár két részben jelent meg. Első kötete: 1902. MTA kiad., a második kötete: uo. 1908. Ennek anyaggyűjtéséről ad hírt ez a levél.

»Mikor és hol használtad először az „akarnok” szót?« — MK vagy nem tudott határozott választ adni a kérdésre, vagy egyszerűen halogatta. Csak 1909-ben találunk a kérdéses szóval és még néhány maga alkotta szóval kapcsolatos magyarázatot. (Ld. Magyar Nyelv 1909. 5. évf. 41. füz. 78. 1. *Följegyzések*.) A cikkben MK a következő maga-alkotta szavakat magyarázza: 1. *akarnok* — stréber (1892. *Galamb a kalitkában*). 2. *kigondoló bizottság*, — 3. *kun kapitány*, — 4. *lázos tevékenység*, — 5. *mezei hadak*. (Ld. még Bisztray Gyula jegyzeteit a Krk 4. köt. *Galamb a kalitkában*, 191. 1. *akarnok* cím-szavánál.)

Szily fentjelzett szótárában a *nok-nök* képzőnél is említi: „*akarnok* (Mikszáth gúnyból)”.

305.

K: a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában. Jelz. Szap. 55.866. R. 2185.

»Igen köszönöm a könyvet...« Szabóné Szentpáli Janka több kisebb regényt írt, történeti regényt és beszélyeket. Utolsó munkájaként említi Szinnyi legismertebb művét: »Egy aradi fogoly levelezése menyassznyával, 1850—1856«. Korrajz két kötetben 1904. Vagy ezt, vagy egy kisebb munkáját, amelyet Szinnyi nem említett, küldte meg MK-nak. Az író könyvtárban megtaláltuk Szentpáli Janka »Egy aradi fogoly levelezése« és »Arcisme« c. munkáját. Valószínűleg ezt és az előbbi is tiszteletpéldányként küldte meg MK-nak.

Szentpáli Janka leányát Beöthy Zsolt vette feleségül, az íróval való kapcsolat feltehetően erre vezethető vissza.

»Egyetlen regnyemet, melyet ez évben írtam...« — A mű, amelyre MK hivatkozik: *A Noszty-füű esete Tóth Marival*. A regény a VÜ 1906. 53. évf. 42. (okt. 21.) számában indult, és az 1907. évf. végéig tartott.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1913/44. (Vétel Heller József-től.)

Vö. MK Hellernek, a *Szelistyei asszonyok* ügyében írt leveleivel (294., 295., 296.), továbbá Krk 12. köt. 253–291. 1.

»Ajánlom... a „Lublói kísértelet”,« — A *Kísérlet Lublón* akkor már német fordításban is megjelent. (Ld. Das Gespenst in Lublau. Autorisierte Übersetzung aus Ungarischen von Andor Sponer. — Gesammelte Schriften v. Koloman Mikszáth. I. G. H. Meyer, Bd. Leipzig 1899.) MK is utal a levélben erre a kiadásra.

A *Szelistyei asszonyokat* 1903-ban fordították németre. (Ld. Szelistye, das Dorf, ohne Männer. Autorisierte Übersetzung aus dem Ungarischen von Camilla Goldner. — Reclam, Leipzig 1903. Ph. Universal Bibliothek. 4413.

A Victor Leon által operává feldolgozott mű: Die Schönen von Fogaras. Komische Oper in 3 Akten zum Theil nach einem Novellenmotiv Mikszáth, von Victor Leon. Musik von Alfred Grünfeld. Leipzig, Wien, Paris, London. — Bosworth et Co. (1907.)

307.

K: eredeti gépirata az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/pp. M. h. »Itt küldök neked vissza egy levelet...« — Szabó Endre olyan levelet küldött itt vissza MK-nak, amelyről a posta azt vélte, hogy feleségének szól. A néveseres Szabóné Szentpáli Jankának küldött levél miatt történt. (Ld. 305. lev.)

»feleségem... nagyon megörült volna a Mikszáth Kálmán levelének...« — Szabó Endre felesége ugyancsak író volt: Szabóné Nogáll Janka. Mikszáthnak mindketten régi barátai.

»akkor látta, hogy nem neki szól, mikor elolvasta...« — Érdekes véletlen folytán gyűjteményünkben található az a levél, amelyet Szabó Endre említett. Szabóné Szentpáli Jankának szóló zárt levelezőlapon Mikszáth csak ennyit írt címül: Budapest. A posta a név hasonlósága miatt Szabóné Nogáll Jankának címezte tovább a levelet, ráírván: Rákosliget. Szabóék felbontva a levelet újból átírták a címet Mikszáthék Reviczky téri lakására. Mindez a zárt levelezőlapon jól megfigyelhető. (MK Szabóné Szentpáli Jankának 1907. dec. 30-i 305. lev.) A dátumok egymásutánja és a külső címzés módosításai semmi kétséget sem hagynak hátra, hogy erről a levélről van szó.

»resolutus« — határozott.

»éppen a múlt heten mondogattam a feleségemnek, hogy egyszer már meg kellene téged látogatnom...« — Szabó Endre kora írótsadalímának kedvelt alakja volt. MK gyakran említette a 90-es években. Korának kedves bohémjeiről írta a »Cigányvilág« c., 1919-ben 1920-as jelzéssel megjelent visszaemlékezéseit. Különösen jól ismerte az István szoba vendégeit. Maga is hosszú ideig közéjük tartozott. Aztán megbukott a párt, elszéledt a klub, Szabó Endre is egyre kevesebb szeretőt látta régi barátait s köztük az oly rajongva szeretett MK-ját. Némi sértődés is

bujkál levelének sorai mögött. E levél következtében 1908-ban újra összejöttek a régi cimborák, akik még életben voltak. Ld. a Cigányvilág utolsó fejezetét: *A hamvaiból megelevenedett Mikszáth asztal* (179—185.l.)

308.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 38/qq. M. h.

A levél magyar fordítása a következő:

Igen Tisztelt Uram!

„Ön írt egy humorisztikus elbeszélést, a „Szelistyét”, amely alkalmas vígjátéki feldolgozásra. Kész lenne-e művét színpad számára átengedni?

Teljes tisztelettel
Joseph Mayer

Gyűjteményünkben az 1907-es évből ismerünk négy levelet, amelyeket MK ugyancsak a Szelistyei asszonyok ügyében Heller Józsefnek írt. Heller sikertelenül próbálkozott a színdarabbá átdolgozott művet a Carl-Theaterrel előadatni. Joseph Mayer függetlenül Hellertől, majdnem bizonyos, hogy az 1903-as lipcsei fordítást ismerve e német prózai szövegből akarta elkészíteni a vígjátékot. Nem találtunk adatot arra, hogy az átdolgozás meg is történt. Volt egy Georg H. Meyer nevű kiadó Lipcsében, ez a cég kihozott egy többkötetes gyűjteményt MK elbeszéléseiből Spóner Andor fordításában, 1899-ben, ez a Meyer azonban nincs kapcsolatban a levél írójával.

309.

K: nincs. Nyomtatott folyóírás. Az MTA Kézirattárában. Levelestár.

A levelet annak dokumentumául közöljük, hogy MK és Szeged kapcsolata mennyire erős volt az író élete végéig. (Ld. Szegedi Napló 1880. 256. sz., továbbá Hí 7. köt. 146—150. l.)

»városunk igaz barátját . . . támogatóját . . . van szerencsém felkerni. . . « — MK-t pesti újságíró korában is minden szegedi közügy érdekelte. Részt vett a szegedi árvízi album szerkesztésében (Ld. Endrényi Lajosnak írott lev. 1883.), harcolt az ellen, hogy Szeged épülő színházát kitűnő magyar építészeink mellőzésével Fellner Ferdinánd bécsi építészre bízzák. (Ld. Levél egy szegedi potentátnak (Zsótér Andornak.) Szegedi Napló 1881. júl. 12.) — Ott van az új színház megnyitásán, az új hid felavatásánál. Szegedet második szülőföldjének tekinti.

310.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/ss. M. h.

A levél írója egy öreg miskolci író, akinek életéről közelebbi adatunk csak annyi, amennyit a levélben szegedi magáról ír, munkáiról annyi, amennyit Szinnyei József is közöl. (Magy. Írók XIV. köt. 648. h.)

»Az én nagyszívű pártfogóm ... Patay Gyuláné...« — Báji Patay Gyuláné 1908-ban 48—50 éves asszony lehetett, aki, mint Rudnayné Veres Szilárda emlékirataiban említi, anyjától, Szathmáry Király Pálnétól örökölt jótékonyági hajlamait követve sok elesett emberen segített. (Ld. Emlékeim 1847—1917. Bp. 1922. 157—161. l.)

311.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/pp. M. h.

»A nagyenyedi Bethlen Kollegium ... mozgalmat indított ... a legmesszebb menő vasúti viteldíj-kedvezményt...« — MK 1892 óta képviselte Fogarast az országgyűlésen. Hosszú, másfél évtizedet meghaladó idő alatt — mint ez már nálunk szokás volt — a legkülönbözőbb ügyekkel keresték fel, támogatást, anyagi segítséget vagy összeköttetést keresve.

312.

K: az OSzK Kézirattárában. Levelestár.

»Délben Ruszt Józsefnel egy Gyulai Pál-jele ebédre kell mennem...« — A Gyulai-ebédekkel kapcsolatban egy rendkívül gúnycs hangú cikk ad felvilágosítást, visszatekintőleg, már Gyulai halála után. (Ld. A Hét 1909. 20. évf. 46. sz. (nov. 14.) 753. l.) Címe: »Petőfiről, a magyar irodalomról és Ruszt Józseféről«. A cikk a Toll és tör rovatban jelent meg.

Beszámol a cikk a Petőfi-ház megnyitásáról. Az ünnepségen Ruszt is megjelenik. Természetesen az első sorban helyezkedik el, mert magyar Mecénásnak, budapesti Goncourtnak és Jules Edmond-nak érzi magát. Gyulai Pál annak idején barátságába fogadta, sőt egy ízben cikket is íratott vele a Budapesti Szemlébe, de a cikk botránycosan rossz volt. A gazdag textilnagykereskedő szívesen áldozott is irodalmi vendégzereplésének fenntartására. Még az Akadémia néhány tagja is eljárt Rust Gyulai-ebédjeire, estélyeire és uzsonnáira. De Gyulai meghalt. Az e címen rendezett összejöveteleket Rust nyilván a Petőfi-ház megnyitásával kapcsolatban Petőfi lakomákkal cseréli fel. (Ld. még lev. anyagunk 328. sz. jegyzetét.)

»kérnék egy olyan időpontot megjelölni, amikor Patayné, Rudnaié[!] és a Komámasszony ... szabadok.« — Mikszáth e három családdal egészen élete végéig szívesen eljárta budai vendéglői estékre. A család felnövő fiataljai is csatlakoztak hozzájuk: Rudnayék férjnél levő leányai, különösen Gyürkyné Rudnay Margit, Csikyné Anna leánya és férje Lampérth Géza, a költő, Csiky Erzsébet és Etelka, MK fiai, különösen Albert és Patayné leánya Katinka. Kedves helyük volt a budai »Öreg diófa« Libanon nevű helyisége. Innen társaslapokat is küldtek ismerőseiknek. (Ld. Társaslap ifj. Csiky Kálmánnak Sárospatakra. OSzK Kézirattára.)

»Enyedinéhez« — Enyedi Lukács özvegyéhez.

313.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/qq M. h.

»Hogy mennyire megörültem levelednek...« — arra enged következtetni, hogy MK Tallián Bélával levelezésben állott. (E levélváltásból származó MK-levél lappanghat Török-Kanizsán is.)

Tallián Béla ismeretsége MK-val a szegedi kormánybiztosi évekből való. Tagja volt az árvízi kormánybiztosságnak.

»insinuacio« — (insinuatio) gyanúsítás.

»characteristiconja« — jellegzetessége.

314.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/s. M. h.

»Káplán koromban Nagyváradon... 6 éven át... [a] Nagyvárad belmunkatársá...« — A levelében felsorolt vidéki sajtótermékek a Nagyvárad, a Téli Újság, a Debreceni Protestáns Lap, a vidék elég jelentős és jómúltú egyházi és világi hetilapjai voltak. Legrégibb a Nagyvárad, amelyet 1870-ben Rádl Ödön alapított. Jónovú egykori szerkesztői 1891—93-ban Iványi Ödön és 1898-tól Sas Ede.

A Téli Újság egy 1877-ben megindult Makó—Budapesten megjelenő folyóirat volt. Népies olvasmányokat közölt. Szerkesztői időrendben: Csécsy Miklós, Budai János, Szabolcska Mihály, Szalay József, Fekete Gyula (1902). Élt még 1937/38-ban is. Az utolsó években Békéscsabán adták ki.

»nagyobb egyházi verses munkát akarok kiadni...« — Tóth József leveléhez »Bibliai képek« összefoglaló cím alatt négy verset mellékel. Ezek: »A bűnös asszony«. János evang. VII. 3—11. »Keresztelő János«. János evang. III. 1—5. »A farizeus és a publikánus«. Lukács evang. XVIII. 9—14. »Az irgalmas szamaritánus«. Lukács ev. X. 29—38.

A versek minden különösebb lelemény nélkül lapos rímelésű témafeldolgozások. A jelzett jeligén a VÜ-ban a levél költőtől számítva az egész évi anyagban sem választ, sem közlést nem találunk. De rávonatkoztatható egy szerkesztői üzenet, amely megjegyzi: »Már nagy terjedelme miatt sem közölhetnők, különben is, ezek a kothurnusos ótestamentumi történetek manapság meglehetősen divatjukat múlták.« (Ld. 1908. 55. évf. 45. (nov. 8.) sz. 916. l. Mirjám jelige.)

315.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1939/13. 315. (Az Ernst Múzeum gyűjteményéből XII. 970.)

Ez a levél utolsó darabja annak a csoportnak, amely a két család levelezéséből gyűjteményünk számára fellelhető volt.

»... a fiúval kézősókunkat jelentjük...« — László, MK nagyobbik fia: Kálmán László, a »fiú« Berci. A nagyobbik fiú ekkor már 23 éves, a kisebbik, aki annyi kedves gyermeknovellának volt tárgya, 19 éves.

316.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 38/b. M. h.

Jellegzetes és jellemző levél Mikszáth kerületéből, Fogaras vidékéről. Az író 1892-től képviselte a magyar, román és németajkú lakosság érdekeit a Házban. Minden képviselői választás bizonyos szervezett agitációval történt. A vezetők, a kortesek tartották össze a választókat, és agitáltak a képviselő mellett. Bár MK megválasztása sohasem okozott nagyobb ellentéteket a választók között, itt is akadtak, akik befolyásos voltukat hangsúlyozva jutalmat vártak.

»A „*vádi összes boérok elnök*» — írja alá a levelet. A bojárok vagy bojérok a román nép között annyit jelentenek, hogy urak. A vidék gazdagjai, a bojárok külsejükben is hangsúlyozták jómódjukat. Különösen a nők öltözttek drága, színes bársony ruhákba, sok aranypénnel díszítette nyakukat. Öltözetükről jó képet kapunk MK *Szelistyei asszonyok* c. elbeszélésében. Szelistye ui. Fogarassal határos szebeni kisközség.

317.

K: az Orsz. Rabbiképző Intézet kézirattárában. (Scheiber Sándor szerzeményezése.)

Keltezetlen. Keltét a levélben említett »Koboz krónika« alapján Scheiber Sándor határozta meg. Kozma írása a »Ne temere«-ról Az Ujság 1908. 6. évf. 232. (szept. 27.) számában jelent meg.

»*Szinte kibékültem Sartó Jóskával*« — Sartó József X. Pius pápa családi neve volt. A vegyes házasságról szóló törvény, amelyet kezdő szavai után »Ne temere« néven emlegetnek, 1908 húsvétján pápai dekrétumként lépett életbe. Lényege az volt, hogy csak az a vegyes házasság törvényes, amelyet plébános előtt kötnek. A dekrétum Németország kivételével minden nemzetre érvényes volt.

»*Ne temere*« — ne vaktában. Kozma Andor ugyanilyen tárgyú verse a pápai dekrétum ellen foglal állást. Maga is vegyes házasságból született, feleséget is úgy választott. A pápai határozatot nem tartja összeegyeztethetőnek az emberi szabadsággal.

318.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 38/tt.

A levél kelte hiányzik. Megközelítően 1908. október.

»*Szűves ígéreted folydán számtok red, hogy a regényt. . . kezdjük*« — A VÚ-ban Mikszáthnak Hoitsy szerkesztése alatt először 1906-ban jelent meg folytatásos regénye. (Ld. 291. jegyz.) Ez a regény az év utolsó negyedében indult. Címe: *A Noszty fiú esete Tóth Marival*. (Ld. VÚ 1906. 53.évf. 42. (okt. 21.) sz.)

A másik regény, amelyik ugyancsak évnegyedben indult: *A fekete város*. Ennek első része 1908-ban, ugyancsak októberben jelent meg. (Ld. VÚ 1908. 55. évf. 42. (okt. 18.) sz. 843. 1.) S mivel itt Hoitsy az évnegyed kezdetére utal, ez a regény pedig okt. 18-án indul, hihetőleg

erről van szó. Problematikus a levél fejlécén levő 56. évf. jelzés: MK 1909-ben nem kezdett folytatásos munkát a VÜ-ban. Lehetőséges, hogy év végén, előre (1909-re) nyomott levélpapír.

319.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 10.269. Jub. gyűjt. 3. csop. 60.

»Az Arany János-Társaság f. év november hó 28-án... irodalmi... ünnepet rendez...« — A tervezett irodalmi est hírlapi anyaga kapcsán jutottunk MK egy ismeretlen leveléhez, a meghívásra írt válaszhoz, amely a Temesváron akkor megjelenő Délmagyarországi Közlöny 1908. 37. évf. 265. (nov. 18.) sz.-ban 2. l. jelent meg. Az Arany János Társaság nov. 16-án zárt ülést tartott, és ezen az ülésen elhatározta, hogy tervezett irodalmi délutánját nov. 28-án du. 5 órai kezdettel a vármegyeház nagytermében megrendezi.

Az ülés lefolyásának leírása közli: »... az ünnepelt író gyöngélkedése miatt ezúttal nem vehet részt az estélyen, amit a következő szellemes levélben tudatott a Társasággal.« (A lap itt közli a gyűjteményünkben közreadott MK-levelet.)

Az irodalmi est műsorát is ismerjük. (Ld. Délmagyarországi Közlöny 1908. 37. évf. 265. (nov. 18.) sz. 2. l.)

Szabolcska Mihály a temesvári Arany János Társaságnak előbb alelnöke, majd elnöke.

320.

K: nem ismeretes. Megj.: Délmagyarországi Közlöny 1908. évf. 37. 265. (nov. 18.) sz. 2. l.

A levél keltezetlen.

»... én már megszüntem téli ember lenni...« — A Társaság meghívása egy nov. 28-i ünnepségre MK-t nem találta jó egészségben. Fiatalkorában már jelentkező asztmatikus hurutjai a kor előrehaladtával télen mindegyre kiújulnak, a tengerparti tartózkodások (Cirkvenica) és a Stájer Alpok közötti üdülés ellenére is. Ez a tél valóban nehezen telt el az írónak, s januárra olyan súlyos tüdőgyulladást kapott hogy felépülésében is alig bíztak.

A temesvári Arany János Társaság sokat tett a magyar szép-irodalom terjesztése ügyében. Könyvkiadói tevékenységük jelentős. A szépművészetet is pártolták. Szabolcska e meghívásokkal még szorosabbá akarta tenni azt a kapcsolatot, amely őt a pesti írók gárdájához fűzte.

321.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/f.

»A gridi áll. el. ikalódnál újonnan szervezendő ... tanítói állás...« — Modolosa György gridi gör. kat. lelkész egyike volt MK fogarasi választóinak.

MK idejében egy eldugott hely harmadik tanítónői állásáért is gyakran sok közoktatási fórumot meg kellett mozgatni. Ezért dokumentum jellegű ez a levél.

322.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 38/h M. h.

»A könyvedet a Petőfi-ház számára kaptam...« — MK 1908-ban egy nagyon szépen dedikált könyvével gazdagította a Petőfi—Jókai Múzeumot, amely a Bajza utcában, az egykori Feszty-házban volt elhelyezve, és amelynek felügyeletével a Petőfi Társaság Ferenczi Zoltánt, Petőfi életrajzíróját bízta meg. A dedikált példány MK: *Jókai Mór élete és kora* c. kétkötetes műve volt, 1907-ben jelent meg. A Múzeum, amely ma az Egyetem utca 18. sz. alatt van, nem ismeri a dedikált példány sorsát, de a Jókai centenárium évében még megvolt. Az Est Hármaskönyve faksimilében közölte is magát a dedikációt. (Az Est Lapkiadó R. T. 1925. 44. l.)

»fogad a gyönyörű dedikációról... háládköszönetünket...« — A dedikáció a következő: »*Mikszáth Kálmán hódolattal küldi ezt a szerény könyvet a nagy költő háztartásába, akinek bár nem él, háza van Pesten és akinek bár már meghalt, sírja nincs sehol.*«

A halott költő háza, a Petőfi Múzeum.

323.

K: az MTA Kézirattárában. Jelz. Ms 39/o. M. h.

A levél keltezetlen. Feltehetően 1908. december 25-én íródott.

»Kozmával és Fuchs Lajossal...« — Rust József olyan típusú művelt kereskedő, amellyel a századeleji Pest társadalmában a kapitalista nagypolgárság körében gyakran találkozunk.

Az általa említett Fuchs Lajos ugyancsak pénzügyes. Igazgatója volt az Erzsébetvárosi Hitelbank Rt-nak, a Magyar—Francia Biztosító Rt-nak és több más vállalkozásnak. 1909-ben nyug. királyi járásbíró.

»ezek-e azon híres szivarok, melyekről a pompás adoma szól...« — Az adoma, amelyet a szivarral kapcsolatban emlegetnek, nagyon valószínű hogy MK-nak a *A régi műhelyben* címen közölt, Tisza Kálmánnal és Csernátorny Lajossal kapcsolatos epizódja.

MK egy alkalommal elmesélte, hogy milyen boldogságot érzett, amikor az édesapja az első mellényt csináltatta neki. Az egyik hallgatójának annyira megtetszett a történet, hogy Csernátornyval együtt a Belvárosban egy olyan szivartárcát csináltatott az írónak, amelyen a dísz egy emaillezott kis piros mellény volt. A tárcát még Tisza Kálmán is megnézte, és így szólt:

— Valami hiányzik belőle.

— Igen — jegyezte meg Csernátorny —, egy mandátum kell még a lajbizsebbe.

»A generális (Tisza Kálmán) szaporán pislantott hol rám, hol a tárcára, hol Csernátornyra s így szólt az ő lassú, csendes hangján:

— Nem. Egy-köt jó szivar hiányzik még belőle. De én nem bánom, alkudjunk meg. A szivarokat adjátok ti, a mandátumról meg majd én gondoskodom.»

»Ez az egy meleg szó volt az a órnaszál — mondja Mikszáth —, amely akaratomon kívül lassan-lassan, szinte észrevétlenül átvezetett az egyik oldalfolyosóról a másik oldalfolyosóra.» (Ld. PII 1908. 30. évf. 308. (dec. 25.) sz. 1—4. l. és 1909. 31. évf. 8. (jun. 10.) sz. 1—5. l. (II. közlemény); könyvalakban: MK hátrahagyott munkái I. 60—86. l. Franklin, Bp. 1914. Az idézett rész: 60—70. l.)

Ilyen alapon küldik Rusték Mikszáthnak a karácsonyi ajándék-szivarokat az első közlemény megjelenése alkalmából, szerintünk 1908 karácsonyán, a cikk elolvasása után.

324.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. Levelestár. (Vétel Ernst Lajos gyűjteményéből.)

A levél keltezetlen. Az 1900-as évek elejéről lehet szó. Enyedi Lukácsné az 1900-as években, 1906 után került kapcsolatba Niczky Andrással, s újította fel barátságát Niczky e révén MK-nal. Mikszáth pedig 1909-ben súlyos betegen feküdvén, újévkor nem írt üdvözlő leveleket. A levél dátumát cca. 1907—1908. újév tájára tehetjük, pontosabban: 1908. jan. 1-re. Az bizonyos, hogy ebben az időben Niczky még nem vette feleségül özv. Enyediné Zsótér Ilonát, akivel hosszabb ismeretség után 1911 körül házasodott össze. (Ld. Mikszáth Kálmáné levele Niczky Andrásnénak 1911. dec. 26. OSzK kéziratára.) Ez a levél az Enyedi Lukácsékhoz írott Mikszáth-levelekkel került az Ernst-gyűjteménybe, és onnan jutott vétel útján az OSzK Kézirattárába.

325.

K: az OSzK Kézirattárában. Jelz. 1929. 30. sz. (Ajándék a Hampel-fivérektől.)

A levél keltezetlen. Aláírásából: *Kálmánok* ítélve Mikszáth és 1885-ben született felnőtt fia (Mikszáth Kálmán), együttes levele lehetett. Tehát 1905—1908 körül írhatta a levelet.

Gyűjteményünkben már találkoztunk MK-nak egy 1883. okt. 14. előtt Pulszky Polyxenához írt levelével. P. Polyxena Pulszky Ágost és Pulszky Károly nővére volt. Régészeti és műtörténeti tanulmányokat folytatott. (Családi előnevét írni álnévül választva Lubóczy Zsuzsánna néven írt.) Mivel férje, Hampel József régész egyetemi tanári katedrát kapott, az előbbi levélben használt »nagyságos asszonyom« helyett itt Mikszáth »méltóságos asszony« címmel illeti.

N É V M U T A T Ó

A kurzív számok a jegyzetekre utalnak. Névmagyarázatot ott adunk, ahol az a levelek megértéséhez szükséges. Általánosan ismert személyek és élő kortársak adatait nem közöljük.

- Ábrányi Emil id.* — 197
Ábrányi Kornél — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 74, 221, 222
Ádám József — Eszterházy Kálmán tisztiszolgája a szabadságharc idején. — 218
Adam, Juliette Lamber — (sz. 1836) francia írónő. — 8, 184
Ády Endre — 252
Albert János — a fogarasi áll. főgimn. tanára az 1905—1910-es években. Az önképzőkör vezetője. — 239
Ambrozovics Dezső — (1864—1919) Az Orsz. Magy. Képzőművészeti Társulat titkára, ügyvéd, író, műfordító. — 230
Andrássy Gyula ifj. — 230
Angyal Dávid — (1857—1943) történetíró, egyetemi tanár, az MTA és a Kisfaludy Társaság tagja. Fordításában jelent meg magyar nyelven Macaulay: Barière Bertrand de Vieuzac-ról írt könyve. — 184
Apelles — (i. e. 350—308) görög festő. — 240
Apponyi Albert — 200, 201, 205
Arany János — 97, 113, 228
Ardényi Dezső — (sz. 1853) lapszerkesztő. Ügyvédi, majd közjegyzői pályára készült, 1879-ben újságíró lett. A jászberényi Lehel Kőr jénél működött, később a Bolond Istókba, a Borsszem Jankóba is dolgozott. Pozsonyba költözve a Pozsonyvidéki Lapok szerkesztője volt, majd 1882-ben a Magyarország o. folyóiratot szerkesztette. — 20
Árpád — fejedelem. — 89
Attila — (400—453) hun király — 21
Bába Sándor — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 202
Bachát Dániel — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 198
Bachruch Károly — (1851—1925) ötvösművész, ezüstáru-gyáros. — 211
Baintner Ferenc dr. — balassagyarmati orvos, megyei főorvos (ld. Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vm. 553. l.) — 191
Baksay István — (1820—1910) Mikszáth egykori matematika tanára a rimaszombati gimnáziumban. — 47, 204

- Balassa Nándorné* — 231
Balassi Bálint — 150, 247
Baldacsy Antal — (1803—1878) korzikai eredetű családból származott, különöc életű főúr. (Ld. MK tárcóját a Szegedi Napló 1878. aug. 13. számában. Megj. Hl 5. köt. 10—13. l. Ld. még Király István jegyz. Krk. 11. köt. 298. l. *Krúdy Kálmán csínytevéséhez.*) — 33
Ballagi Mór — (1815—1891) nyelvész, egyetemi tanár, szótáríró. — 37
Bánffy Dezső — (1843—1911) államférfi, miniszterelnök (1895—1899) — 82, 90, 203, 217, 218, 220
Bárd Ferenc — kotta és zeneműkiadó. — 157
Barère de Vieuzac Bertrand — (1755—1841) a francia forradalom kiemelkedő alakja. *Ma-caulay* ismertette híres esszéjében. — 7, 184
Bársony István — (1855—1928) író, a Budapesti Közlöny szerkesztője. — 221
Bartók Lajos — 9, 185, 186, 221
Batta Mózes — 239
Békeffy Remig — egyetemi tanár, 1910-ben a bölcsészkar dékánja. — 185
Békefi Antal — (1859—1907) író, hírlapíró, Mikszáth pártfogásával szerződtették a Szegedi Naplóhoz (1879). Az 1890-es években szerkesztője is lett a lapnak. — 29, 196
Békefi László — 196
Beksicza Gusztáv — (1847—1906) újságíró, képviselő. — 19, 190
Beksicza Gusztávné Bogdanovics Krisztina — Bogdanovics György álnéven írt az 1890-es években. Egyik elbeszélés-kötetéhez Mikszáth írt előszót. — 190
Bem József — 218
Benczúr Gyula — 91
Beniczky Lajos — Pest megye alispánja (1905). — 242
Beóthy Andor — 186
Beóthy Zsolt — 24, 55, 85, 86, 131, 137, 164, 207, 219, 241, 255
Bernáth Dezső — (1841—1907) képviselő, a selyemhernyótenyésztés népszerűsítője. — 38
Berzeviczy Albert — (1853—1936) az MTA elnöke, politikus, író. — 137, 138, 241
Bihari Sándor — (1856—1906) festőművész. *A jó palócok* díszkiadásának egyik illusztrátora. — 201
Bisztray Gyula — 183, 195, 205, 207, 208, 223, 224, 228, 255
Bittó István — (1822—1903) miniszterelnök (1874—75). — 51, 205
Bíró Géza — (1853—1907) festőművész, rajzoló. — 187
Boeriu Irodion — Vád község vezető embere (1908), Mikszáth fogarasi kerületének egyik tekintélyes választója. — 174, 175
Bohusné — Bohus-Szogyeny Antónia — (1803—1890) a magyar kiseddóvás és nőnevelés körül szerzett érdemeket. — 111
Bolgár Ferenc — (1851—1923) újságíró, politikus, a Budapesti Tageblatt főmunkatársa, a kismartoni kerület képviselője. — 38
Borostyáni Nándor — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 9, 185, 186, 203
Böszörményi László — (1923—1869) orsz. képviselő, újság-szerkesztő. *Magyar Újság* o. lapjában (1868) Magyarországi függetlenségét követelte,

- emiatt bebörtönözték. A fogásban meghalt, mielőtt lapja az egy évet megérte volna. — 60, 73, 74
- Braun Sándor* — lapszerkesztő. Előbb a Budapesti Hírlap szerkesztője, majd A Nap főszerkesztője (1907). — 160, 161
- Bret Harte* — ld. Harte Francis Bret
- Bródy Sándor* — 142, 143, 243
- Budai János* — 259
- Budai Lajosné* — 216
- Burger Gusztáv* — nyomdász. Valószínűleg a Szegedi Híradó laptulajdonosának, Burger Zsigmondnak leszármazottja. Innen MK-val való kapcsolata. — 157, 158, 159, 251
- Burger Zsigmond* — 251
- Chalupka Rezső* — (sz. 1868) tanár. Társadalombölcseleti és irodalmi cikkeket írt. Jókai életével és munkásságával is foglalkozott. Vidéki lapokba írt (Duna Vidéke). — 23, 24, 192
- Chassin Károly* — francia író a 19. század második felében. Irányi Dániellel együtt írta a Histoire politique de la révolution de Hongrie 1848—1849. (Paris 1859—1860) c. munkáját. — 226
- Coppé Ferenc* — (François Coppée) családi nevén F. E. Joachim (1842—1898) francia író, költő, a Francia Akadémia tagja. A jó palócok francia nyelvű díszkiadásához írt előszót. — 202
- Crillon lovag* — (1541—1615) Crillon, Louis des Balbes de Bertou, a 16. sz. egyik leghíresebb hadvezére volt, az ún. »rettenthetetlen férfiú» akit IV. Henrik a »vitézek legvitézebbikének» nevezett. — 93
- Csadó József* — Mikszáth köcsisa 1905-ben. — 141
- Csáky Albínné* — A Hét egyik ciklírója (1890). — 197
- Császár Bálint* — (Bálint bácsi) Sepsiszentgyörgy polgármestere 1887—1890 körül. A borontói választás Király Jánosa (Ld. MK: Egy választás). — 18, 19, 72, 190
- Csécsey Miklós* — 259
- Csengery Antal* — (1822—1880) nemzetgazdasági és történettudományi író, a PH szerkesztője, a Budapesti Szemle alapító-szerkesztője, 1871-ben az MTA másodelnöke. — 149
- Csernátony Lajos* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 10, 24, 186, 192, 193, 211, 262
- Csernoch János* — (1852—1927) bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek. — 25, 193
- Csiky Anna* — 258
- Csiky Árpád* — (sz. 1896) Mikszáth keresztfia, Csiky Kálmán fia. — 101, 226, 228
- Csiky Erzsébet* — 228, 229, 258
- Csiky Etelka* — 223, 228, 229, 258
- Csiky Gergely* — 18, 189
- Csiky Kálmán* — (1843—1905) műgyeget. tanár, képviselő. — 96, 97, 101, 109, 223, 226, 228, 229, 231
- Csiky Kálmán ifj.* — 258
- Csiky Kálmánné* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 105, 110, 112, 170, 171, 228, 230, 231
- Csiky nővérek* — Csiky Kálmán leányai: Anna, Erzsébet, Etelka. — 228
- Csontos János* — (1846—1918) kódexszakértő, 1890-ig a Nemzeti Múzeum kéziratárának vezetője. Nagy érde-

- meke't szerzett a Corvina maradványainak felkutatása körül. — 41, 42, 202
- Dániel Ernő* — (1843—1923) földbirtokos, képviselő, kereskedelmi miniszter (1895—1899). — 130, 237
- Dániel Gábor* — (1854—1915) képviselő. — 124
- Dárday Sándor* — (1842—1933) jogi író, a Lipótvárosi Casino igazgatója. — 209
- Darnay Kálmán* — 195
- Daudet, Alphonse* — 32, 33, 34, 198
- Deák Ferenc* — 104
- D'Elsaux Albert* — (1825—1908) ny. honvédezzredes, Nógrád megyei birtokos. — 46
- D'Elsaux Béla* — 203
- Degré Alajos* — (1820—1896) regényíró, Petőfi és Jókai barátja. — 254
- Dickens, Charles* — 79
- Divényi József* — (Szepe bácsi) nógrádi nemes. Mikszáth egyik elbeszélésének valóban élt alakja. — 114, 232
- Dörre Tivadar* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 102
- Drágffy Miklós* — (megh. 1909) érsekvadkerti birtokos. A család tagjai 200 éven át az esztergomi érsek tisztjei voltak. — 148
- Dumas, Alexandre* *ifj.* — 59
- Endre, II.* — (1175—1235) magyar király. — 78
- Endrényi Lajos* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 202, 251, 257
- Endrődy Sándor* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 54
- Engel Károly* — 212
- Enyedi László* — Enyedi Lukács 1890-ben meghalt kislefia. — 31, 197
- Enyedi Lukács* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 31, 51, 54, 65, 140, 141, 143, 146, 147, 151, 136, 197, 205, 209, 224, 246, 247, 258
- Enyedi Lukácsné* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 140, 143, 144, 146, 151, 152, 163, 170, 173, 174, 186, 206, 242, 243, 244, 245, 248, 263
- Éötvös Károly* — 115
- Erdős Gyula* — 229
- Ernest Lajos* — 263
- Ernusz Kelemen* — Vas vármegyei (Olad) földbirtokos. A főrendiház örökös tagja (1899). — 89
- Erdős Egon* — 214
- Erdős Egonné* — 214
- Erszébet* — magyar királyné. — 211
- Esti László* — 225, 226
- Eszterházy Kálmán* — (1830—1916) képviselő, képviselőházi jegyző. — 83, 85, 218, 219
- Eszterházy László* — 231
- Eszterházy M. Oh. Ferdinánd* — a Dreyfuss-per koronatanúja. — 163
- Eszterházy Mária* — 231
- Fábry János* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 46, 47, 48, 49, 204
- Fadrusz János* — 252
- Falk Ernő* — 211, 224, 225
- Falk Miksa* — (1828—1908) a Pester Lloyd szerkesztője, politikus, képviselő, újságíró. — 10, 69, 99, 100, 136, 197, 211, 224, 225, 244
- Farkas László* — (1847—1922) a Rókus kórház sebész főorvosa, az 1890-es évektől Mikszáth barátja. — 57, 96, 210, 223

- Fáy Gyula** — politikus. MK volt iskolatársa a rimaszombati gimnáziumban, 1857 és 1863 között. — 49
- Fái J. Béla** — (1853—1904) hírlapíró, műfordító. — 198
- Feilitzsch Artúr** — (1859—1925) politikus, képviselő, később földművelésügyi miniszter. — 124, 234
- Fejérváry Géza** — (1833—1914) honvédelmi miniszter, a darabont kormány miniszterelnöke. — 241, 252
- Fekete Gyula** — 259
- Fellner Ferdinánd** — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 257
- Fenyvessy Ferenc** — (1855—1903) a Pápai Lapok szerkesztője, politikus, 1891-től a Magyar Újság főszerkesztője. — 38, 200
- Ferenc, I.** — 215
- Ferenc József, I.** — 187, 241, 247
- Ferenczy Gyula** — főiskolai könyvtárigazgató, egyetemi tanár (Debrecen 1908). — 173
- Ferenczi Zoltán** — (1857—1927) egyetemi tanár, akadémiai főkönyvtárnok, a Petőfi ház igazgatója volt. — 179, 262
- Fesztly Árpádné Jókai Róza (III.)** — 149, 247
- Filip Valér** — 239
- Forget** — a Beszterce ostroma egyik szereplője, élő személy a 19. század végén. — 59, 60
- Forster Gyula br.** — 230
- Fraknói Vilmos** — 186
- Freckay Gabriella** — 210
- Freckay János** — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 67, 210
- Fröhlich Albinné Mórincz Paula** — (sz. 1860?) Mórioz Pál monográfus testvére. A Fővárosi Lapokba írt tárcákat és kisebb elbeszéléseket. — 70, 212, 213
- Fröhlich Gusztáv** — (1837—1890) politikus, képviselő. — 37, 200
- Fuchs Lajos** — pénzember, az Erzsébetvárosi Hitelbank, a Magyar—Francia Biztosító igazgatója (1900—1909 körül). — 179, 262
- Futó Ferenc** — (1852—1911) törvényszéki pertárnok, „Szaladó” álneven írt hírlapoknak cikkeket, furdőleveleket (az 1890-es években). — 31, 45, 95, 195, 197, 198, 203, 223
- Futó Gyula** — 197, 203, 219, 223
- Gajári Ödön** — (1852—1919) író, politikus, képviselő. Újságírói pályája 1884-ben kezdődött a Nemzetben, a Pester Lloydban, a Vasárnapi Újságban. 1903-ban Az Újság felelős szerkesztője lett. — 83, 98, 115, 116, 119, 120, 122, 127, 135, 209, 211, 217, 224, 232
- Gámán Béla** — (sz. 1866) Rohicsan a nyári hónapokban fürdőorvos, a század elején. — 135
- Garami Zoltán** — besztercebányai tanár (1887). — 199
- Gelei** — honvédkáplár. 1849-ben részt vett a szebeni csatában. — 218
- Ghyczy Kálmán** — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 186
- Gineverné Gyöbry Ilona** — adatait ld. a III. köt. névmutatójában. — 241
- Gozsdu Elek** — (1855—1919) az 1880—1881-es években Pesten újságíró. Később ügyvédi, majd bírói pályára lépett, 1892-től Temesváron ügyész. Elbeszéléseket és ki-

- sebb regényeket írt. — 70, 212
- Görgey Artúr* — 100, 225, 226
- Grecsák Károly* — (1854—1924) politikus, újságíró, majd igazságügyminiszter. — 38
- Grubiczy László dr.* — (sz. 1834) a kairói nemzetközi bíróság tagja. Írói ambíciói voltak. — 32, 198
- Grubiczy László ifj.* — 51
- Grünfeld, Alfred* — német zeneszerző, a *Szelistyei asszonyok* megzenesítője (1907). — 250, 256
- Grünwald Béla* — (1839—1891) publicista, szélsőséges nacionalista politikus, zólyomi alispán, az MTA levelező tagja. A Felvidéken minden eszközt felhasználva magyarosító kampányt kezdett. Két nagy munkájának: Régi Magyarország (1888) és Új Magyarország (1890) megjelenése után gyógyíthatatlan betegsége miatt Párizs külvárosában, Courbevoie-ban öngyilkos lett. — 12, 13, 25, 187, 193
- Gulyás Pál* — 202
- Gundel János* — (1844—1916) híres vendéglős, az István Főherceg Szálló egykori tulajdonosa. — 206, 208
- Guta József* — beszteercébányai tanár (1890). — 199
- Guthy Soma dr.* — (1872—1930) ügyvéd, író, a PH munkatársa. — 213
- Györy Vilmos* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 6, 183, 241
- Gyulai Pál* — 39, 55, 100, 149, 152, 153, 170, 186, 207, 221, 222, 225, 247, 248, 255, 258
- Gyürky Istvánné Rudnay Margit* — adatait ld. a III. köt. névmutatójában. — 258
- Hajdu Miklós dr.* — újságíró. — 159
- Halmy Gyula* — (sz. 1869) tanár, lapszerkesztő (Fogaras és vidéke). Költői ambíciójú magyar—latin szakos tanár, Kálmán Farkas zenéirő veje. — 105, 133, 134, 135, 228, 229, 239
- Halmy Gyuláné* — 237, 239
- Hampel József* — (1849—1913) egyetemi tanár, régész. Pulszky Polyxena férje. — 207, 263
- Hampel Józsefné Pulszky Polyxena* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 180, 263
- Harle, Francis Bret* — (1839—1902) észak-amerikai író és költő. — 194, 195
- Hatvani István* — (1718—1786) a debreceni kollégium professzora, korát megelőző természetbúvár. — 61
- Hauszmann Alajos* — (1847—1926) műépítész. — 230
- Hazai Samu* — (1851—1938) honv. miniszter (1914). — 66
- Hegedüs István* — (1848—1925) klasszika filológus, egy. tanár, az MTA tagja, műfordító. — 221
- Hegedüs Sándor* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 153, 248
- Hegedüs Sándorné Jókai Jolán* — (1842—1922) Jókai testvérének, Károlynak a leánya. — 88, 153, 154, 247, 248, 249
- Heller József* — zenei író Bécsben (1907—1910 körül), kísérletezett a *Szelistyei asszonyok* operetté feldolgozásával. — 154, 155, 157, 165, 166, 250, 251, 256
- Herzog Ferenc* — 132, 238
- Herman Ottó* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 14, 16, 188, 189

- Herschdörfer Hugó* — 239
- Herszényi Imre* — fogarasi főszolgabíró (1896). — 209
- Hoitsy Pál* — (1850—1927) csillagász, képviselő, lapszerkesztő, 1905-től a VÜ szerkesztője. Mikszáth meghitt baráti köréhez tartozott. — 153, 176, 248, 260
- Horn Elvira* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 190, 202
- Horszt* — Heller Józseffel együtt operetté dolgozta át a *Szelis-tyei asszonyokat*. — 155, 156, 157, 250, 251
- Horváth Gyula* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 37, 126, 200, 203
- Hunfalvy Pál* — (1810—1891) finnugor nyelvész, etnográfus. — 186
- Imreh Aurél* — (1852—1886) képviselő. — 15, 188
- Irányi Dániel* — 225, 226
- Iványi Ödön* — (1854—1893) a Nagyváradot szerkesztette 1891—1893 között. — 173, 259
- Jakab Elek* — 194
- Jalava Antti* — (1846—1909) finn író, a finn—magyar kapcsolatok úttörője, a helsinki egyetemen a magyar nyelv tanára. MK több művét fordította finn nyelvre. — 103, 227
- Járossy Erzsébet Szkalos Emilné* — bratislavai írónő (1924). Írói álneve: „Madame Sans-gene”. — 254
- Jarrold* — londoni könyvkiadó a századfordulón. — 241
- Jendrassik Jenő* — (1860—1919) festőművész. — 230
- Jókai Mór* — 21, 35, 37, 52, 55, 57, 64, 65, 66, 67, 75, 78, 131, 138, 142, 143, 149, 152, 160, 161, 163, 167, 186, 191, 194, 199, 200, 201, 209, 210, 235, 237, 238, 242, 243, 244, 246, 248, 249, 253, 254
- Jókainé Laborfalvy Róza* — 153, 243, 247, 249
- Jókainé Nagy Bella* — 128
- Jókai Róza* — ld. Hegedüs Sándorné
- Jordán Sándor* — a város szabadelvű pártjának vezető tagja) 1900—1905), fogarasi főrabbi (1910). — 109, 229
- Jósa András dr.* — (1834—1918) nyíregyházi főorvos, múzeumalapító, régész. Kitűnő orvos, eredeti diagnosztika, kiváló régész. Az ő gyűjteménye lett az alapja a nyíregyházi vármegyei múzeumnak. — 73, 77, 214, 216
- Julius Caesar* — 117
- Kaas Ivor* — (1842—1910) politikus, újságíró. — 38
- Kabos Ede* — (1864—1923) író, újságíró. — 213
- Kákay Aranyos* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 222
- Kállay Ákos* — (1825—1890) képviselő 1869 és 1875 között. — 73, 74, 75, 76, 77, 78, 214, 215, 216
- Kállay Albert* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 9, 10, 11, 56, 75, 186, 187, 208
- Kállay András* — (sz. 1839) szabolcsi főispán. — 75, 215
- Kállay János* — Mátyás király korának (1458—1490) egyik udvari embere. — 74
- Kállay János* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 74, 75, 215
- Kállay Jenő* — a székesfőv. IV. ker. áll. anyakönyvi hivatal tanácsjegyzője, irodalombarát (1904). — 132

- Kállay Kristóf** — kamarás, 1840-ben Kraszna megye adminisztrátora. — 75, 78, 79, 215
- Kállay Miklós** — (sz. 1855) szabolcsi alispán. — 75
- Kállay Ödön** — (1815—1879) képviselő (Szeged). — 188
- Kálmán Farkas** — (1838—1906) ref. lelkész, zeneíró. Halmy Gyula fogarasi tanár apósa. — 130, 131, 237, 239
- Kálnoky Izidor** — (1863—1930) író és hírlapíró. (Írói álneve: Vulpes.) Az Országos Hírlap segédszerkesztője 1897—1898. — 213
- Kálózdy** — körorvos a szabadságharc idején. — 218
- Karlovsky Bertalan** — 201
- Kavics József** — gazdag debreceni úriember a 19. sz. második felében (1891). — 43, 44
- Kazinczy Ferenc** — 33, 34, 199
- Kemény Zsigmond** — 149
- Kempf Józsefné** — Borostyáni Nándor hírlapíró nővére, Kempf József tankönyvíró-filológus felesége (1884). — 135
- Kenedi Géza** — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 54, 93, 95, 113, 114, 115, 197, 222, 232
- Keszler József** — (1864—1927) kritikus, tanár. Az Országos Hírlap munkatársa (1897). — 213
- Kétly Károly br.** — (1839—1927) egy. tanár, az Orsz. Orvosszövetség megalapítója (1897), az MTA tagja. — 57
- Khuen Héderváry Károly** — 233
- Király Aladár** — Háromszék megye alispánja (1910). — 191
- Király István** — 211, 214, 216, 222
- Kisfaludy Károly** — 183
- Kiss György** — (1852—1919) szobrászművész. — 231
- Kiss Imre** — Miklós Ferenc tanár, kritikus álneve. — 253
- Kiss József** — 30, 42, 97, 197, 202, 203
- Klobusiczky János** — (sz. 1838.) Aranyosmarót képviselője. Megyéjében sokat tett a népnevelés érdekében. Az ő kezdeményezésére állították fel az első földműves iskolát Zsitvaújfaluban. — 115, 121
- Kochmeister Frigyes br.** — (1816—1907) bankár, politikus. — 186
- Korányi Frigyes** — (1828—1913) hírneves orvostanár. — 57
- Koroda Miklós** — 189
- Kossuth Lajos** — 74, 76, 193
- Kozarek Antal** — állami hóhér volt az 1890-es években. — 42
- Kozma Andor** — (1861—1933) költő. — 72, 175, 179, 197, 214, 260, 262
- Köpczős István** — 43, 44
- Kőrössi Sándor** — képviselő (Debrecen). — 43, 44
- Krucsay Márton** — szabolcsi alispán, Ugocsa megyei földbirtokos, aki a monda szerint hűtlen feleségének, Tolvay Borbálának fejét vette. — 75
- Kubinyi Géza** — (1851—1929) képviselő, MK volt iskola-társa a rimaszombati gimnáziumban. — 49
- Kulinyi Zsigmond** — 1878-tól a Szegedi Napló belső munkatársa. — 196
- Laborfalvy Róza** — ld. Jókai-né
- Lahner Ilka** — 216
- Lahner Olga** — 214, 216
- Lajos, XIV.** — 93

- Lakatos Sándor** — az Országos Hírlap munkatársa (1897). — 213
- Laky Margit** — Laky Kristóf veszprémi törvényszéki elnök kisleánya (1889). — 28
- Lampérth Géza** — (1873—1935) költő és elbeszélő, a Petőfi Társaság főtítkára. — 258
- Larice, Rina** — torinói olasz fordítónő, Mikszáth műveinek fordítója (1906). — 145, 146, 245
- László Mihály** — (1849—1932) a nevét viselő nyilvános jogú gimnázium igazgatója, képviselő. — 54
- Lázár György** — Szeged polgármestere (1908). — 168
- Le Fevre Dezső** — kir. tszéki bíró Egerben (1905). — 138, 140, 242
- Légrády Károly** — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 5, 32, 39, 44, 202
- Lehoczky Vilmos** — (1847—1897) jogász, képviselő. — 61, 64, 208
- Lendvai Miklós** — vármegyei aljegyző, a temesvári Arany János Társaság főtítkára (1908). — 177
- Lendvai Sándor** — az Országos Hírlap munkatársa volt (1897). — 213
- Leon, Viktor** — német librettista. A *Szelistyei asszonyok* opera szövegkönyvének bécsi szerzője. — 156, 250, 251, 256
- Lichtenberg Kornél** — (1849—1933) fülorvos, a Poliklinika és a Lipótvárosi Casino igazgatója. — 73, 214
- Linder György** — (sz. 1850) orsz. képviselő, közs. jegyző. — 38
- Lipócsy Ádám** — (1864—1910) újságíró, a Szegedi Napló munkatársa (1878—1897), majd az Országos Hírlap felelős szerkesztője, politikus. — 69, 77, 80, 212, 213, 216
- Lisznyai (Damó) Kálmán** — (1823—1863) költő, Petőfit utánzó, népieskedő verseket írt. — 254
- Liszt Ferenc** — 231
- Litke** — budapesti pincér, „a veres hajú” (1885). — 11
- Lorántffy Zsuzsanna** — 111
- Losonczy Antalné** — szép énekhangjáról ismert rimaszombati nő, az 1890-es években. — 49
- Lovassy Andor** — az Országos Hírlap munkatársa volt (1897). — 213
- Lőrinczy György** — 236, 246, 247
- Lubóczy Zsuzsanna** — Pulszky Polyxena írói álneve. — 263
- Lueger, Karl** — (1844—1910) osztrák politikus. A bécsi keresztény szoc. párt vezetője volt (1897—1910) és antiszemita propagandát fejtett ki. — 121, 234
- Macaulay, Thomas B.** — (1800—1859) angol történétíró. — 7, 8, 184
- Madách Imre** — 185
- Madarász Viktor** — (1830—1917) festőművész. — 129, 237
- Major Károly** — a fogarasi áll. főgimn. igazgatója (1908 körül). — 169, 170
- Majovszky Pál** — 193
- Málík József id.** — (1849—1901) tanár, lapszerkesztő. Egyetemi éveiben írogatott az Üstökösben és a Honban. Szerkesztette a Székely Tanügyet és a Nemerét, majd 1893-tól haláláig a Székely Nemzetet. — 18, 19, 71, 189, 213
- Málík József ifj.** — 189, 190, 196

- Marczali Henrik** — (1856—1940) történetíró, egy. tanár. — 214
- Marczali Henrikné** — 73, 214
- Margitai Tihamér** — (1869—1922) festő, *A jó palócok* díszkiadásának egyik illusztrátora. — 201
- Matirkó Bertalan** — (sz. 1867) etnográfus a múlt század végén. — 50, 205
- Matkovics Sándor** — (1842—1925) egy. tanár, nemzetgazdász, később államtitkár, az MTA igazgatósági tagja. — 120, 233
- Matskásy Ferenc** — Eszterházy Kálmán bajtársa és életmentője a szebenicsatában (1849). — 84, 218
- Mátyás király** — 74, 78, 107, 112
- Mauks Kornélia** — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 127, 211, 235, 241, 244
- May István** — 214
- Mayer** — budetini honvédparancsnok (1896). — 59
- Mayer, Joseph** — színműíró Charlottenburgban az 1900-as évek elején. — 167, 257
- Mayler Ede** — festőművész, Mikszáth egyik portréfestője (1895). — 206
- Méhes József** — 236
- Méray Horváth Károly** — (1895—1938) esztétikus, kritikus, író. Az Országos Hírlap munkatársa. — 213
- Méreiné Juhász Margit** — 195, 225
- Mészáros József** — 234
- Meszlényi Rudolfné Kossuth Zsuzsanna** — Kossuth Lajos nővére. — 193
- Meyer, Georg H.** — 166, 256, 257
- Miklós Ferenc** — ld. Kiss Imre.
- Mikszáth Albert** — (sz. 1889) Mikszáth fiatalabb fia, tanár, minisztériumi tisztviselő. — 88, 203, 221, 235, 241, 243, 244, 253, 258, 259
- Mikszáth Antal** — (sz. 1914) MK unokája, ifj. Mikszáth Kálmán fia. Buenos Airesben él. — 209
- Mikszáth János** — (1886—1890) Mikszáth korán elhunyt kisleánya. — 31, 197, 198
- Mikszáth Kálmán László ifj.** — (1885—1950) Mikszáth idősebb fia, jogász és politikus. — 93, 173, 197, 221, 235, 244, 253, 259
- Mikszáth Kálmánné ifj., Földes Livia** — 193, 197, 248
- Mikszáth Kálmánné Mauks Ilona** — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 24, 31, 51, 146, 198, 203, 206
- Milkó Izidor** — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 212
- Mistral, Frédéric** — 198
- Modolcsa György** — gridi gör. kat. lelkész (1908). — 178, 261
- Modolcsa Kornélia** — a gridi lelkész leánya, tanítónő (1908). — 178
- Molnár Béla** — képviselő — 10, 71
- Molnár Géza dr.** — (1872—1933) zenekritikus, történész. Az Országos Hírlap munkatársa volt 1897-től. — 213
- Monaszerly és Kuzmik** — női divatárusok Budapesten a Váci u. 17. sz. alatt, az 1890-es években. — 102
- Móricz Pál** — (sz. 1830) földbirtokos, monográfus. — 231
- Murai Károly** — (Kovács László, 1857—1933) író és hírlapíró, élelapp szerkesztő (Mátyás diák), drámákat is írt. — 53, 54

- Nacsády József* — 186, 205, 243
Nagy András János — hódmezővásárhelyi paraszt földbirtokos, bérlő. Mikszáth egyik rajzának fő alakja. — 13, 14, 187, 188
Nagy János — 244
Nagy Lajos — Mikszáth horpácsi alkalmazottja (1905-ben). — 141
Nagy Mihály — 252
Nagy Miklós — (1840—1907) a VÜ szerkesztője 1867—1905-ig. — 49, 54, 57, 58, 59, 68, 88, 90, 101, 129, 209, 211, 235, 248
Nagy Sándor — (sz. 1836) ügyvéd és szerkesztő, 1889-től az Orsz. Hitelszöv. pénztárnoka Budapesten. Ettől kezdve már nem hivatásos újságíró. — 6
Nedeczky István — (1826—1908) Pozsonyban a forradalmi ifjúsághoz tartozott. A Schmerling-rendszer elleni mozgalomban való részvételéért (1864) három évig raboskodott Olmützben. Később Bihar megyei birtokán élt. Jókainak ifjúkori barátja, a 90-es években Mikszáthtal együtt kártyapartnere. — 64, 65, 66, 209
Neményi Ambrus — (1852—1905) jogász, publicista, a Pester Lloyd szerkesztője, képviselő, a pénzügyi bizottság tagja volt. — 52, 206
Necgrády Antal — (1861—1944) festőművész, *A jó palócok* díszkiadásának egyik illusztrátora. — 201
Niczky András — Enyedi Lukácsné második férje (1911-től). — 179, 263
Nyáry Jenő — 194
Obernyik Károly — 254
Oláh Gábor — 145, 244
Olay Lajosné — 51, 206
Pákh Albert — (1823—1867) a VÜ megindítója (1854). — 163, 164, 253, 254, 255
Pákh Károly — (sz. 1828) tanár, Pákh Albert testvére. — 163, 253, 254
Paku Imre — 230
Pálffy Ferenc — (1824—1907) Szeged polgármestere (1872—1904). Mikszáthnak még a szegedi évekből jó barátja. — 119, 120, 121, 123, 233, 234
Páncél Károly — a fogarasi szabadelvű párt elnöke, ref. lelkes. — 98, 224, 229
Papp Dániel — hírlapíró, az Országos Hírlap munkatársa. — 213
Papp Dávid — az Országos Hírlap munkatársa. — 213
Patay Gyuláné Szalmári Király Anna — (1860—1920) Szalmári Király Pál leánya. Miszkolcon jótékonyágáról ismert asszony volt. — 169, 171, 231, 258
Perczel Dezső — (1848—1913) belügyminiszter, házelnök (1898). — 83, 218
Peteley István — (1852—1910) elbeszélő és újságíró. A Kelet és a Kolozsvári Közlöny munkatársa. A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság vezetője. — 5, 183
Péli Józsefné Váli Mari — Jókai Mór nővérének, Jókai Eszternek és Váli Ferencnek a leánya. — 149, 246, 247
Petőfi Sándor — 36
Pius, X. — római pápa, családi nevén Sartó József (Giuseppe Sarto). — 176, 260
Pongrácz István — Stefi gróf, nedeci földbirtokos, különc

- életéről ír Mikszáth a *Beszterce ostroma* c. művében (1896). — 53, 58, 59, 60, 61, 62, 64
- Pongrácz Károly* — (1832—1897) kormánypárti képviselő volt, ny. tábornok, Mikszáth barátja. — 60, 66, 206, 210
- Popp Miklós* — 239
- Pósa Lajos* — 9, 54, 186
- Pótsa József* — (1836—1903) Háromszék megye főispánja. — 186
- Prónay Dezső* — 1848-ban orsz. képviselő, politikus, ev. egyházi felügyelő. — 37, 200
- Pulszky Ágost* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 82, 218, 263
- Pulszky Károly* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 263
- Pulszky Polyxena* — ld. Hampel Józsefné; adatait ld. az I. köt. névmutatójában.
- Ráday Pál* — 24
- Rádl Ödön* — (1846—1916) író, ügyvéd, a nagyváradi Szigligeti Társaság elnöke (1892), a Petőfi Társaság tagja (1877), a Nagyváradi Lapok szerkesztője (1870). — 259
- Radó Kálmán* — Vas megyei földbirtokos (1893). — 51, 89
- Rákóczi Ferenc, II.* — 76
- Rákóczi István* — rétségi főszolgabíró (1905—1910 körül). A Mauks család rokona. — 141
- Rákosi Jenő* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 9, 185, 186, 221
- Rákosi Viktor* — (1860—1923) író, Sipulusz álnéven írt. A Kakas Márton szerkesztője. — 221
- Rejtő István* — 204, 235, 247, 249, 253
- Révai Mór János* — (1860—1926) a Révai Testvérek cég (alapítva 1880) igazgatója. Baráti viszonyban állt az íróval. — 28, 152, 154, 161, 163, 195, 202, 240, 249
- Reviczky Gyula* — 17, 189
- Rosenberg Gyula* — (sz. 1856) képviselő az 1890-es években. — 124
- Roskovics Ignác* — (1854—1915) festőművész. A jó példák díszkiadásának egyik illusztrátora, a kötéstervezés is az ő műve. — 201
- Rudnay József* — (1828—1909) váchartyáni földbirtokos, Veres Szilárda férje. Három leányuk volt: Ilona (1863—1959) Marschall Gyuláné; Lenke (1866—1937) előbb Andreánszky Gáborné, majd annak halála után Andreánszky Istvánné; Margit (1872—1945) Gyürky Istvánné. — 171, 224, 258
- Rudnay Józsefné Veres Szilárda* — (1841—1929) az Orsz. Nőképző egyesület elnöknője, Veres Pálné leánya. Mikszáth lelkes híve, jubileumi ünnepegeinek legbuzgóbb intézője. — 96, 171, 184, 224, 230, 231, 258
- Rust József* — (sz. 1860) irodalompártoló budapesti nagykereskedő, a Lipótvárosi Casino alapító tagja. A Budapesti Tageblatt színikritikusa. Irodalmi törtető. — 170, 179, 262, 263
- Sághy Gyula* — (1844—1916) képviselő, egyetemi tanár. — 119
- Sailo Alpo, Enlund* — finn szobrászművész, Mikszáth egyik szoborportréjának al-

- kötője 1902-ben. — 102, 103, 104, 226, 227
- Salamon Ferenc* — 149, 247
- Samassa József* — (1828—1912) egri érsek, egyházpolitikus. — 119
- Sartó József* — ld. X. Pius.
- Sas Ede* — (1869—1928) költő, újságíró, lapszerkesztő. Írói álneve Flott volt. 1900—1918-ig ő szerkesztette a Nagyvárad o. lapot. A nagyváradai Szigligeti Társaság titkára. — 173, 259
- Savoyai Jenő hg.* — (1663—1736) osztrák hadvezér és államférfi. — 34
- Scarron* — Mikszáth egyik írói álneve. — 34, 122, 184, 199, 242
- Scheiber Sándor* — 212, 240, 260
- Schmitelly József* — (1855—1929) hírlapíró, 1881-től haláláig a PH belső munkatársa, hosszú ideig segédszerkesztője. — 56
- Scorpio* — MK egyik írói álneve. — 185
- Sebők Zsigmond* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 54, 202
- Seffert pász* — 58, 59
- Sembery Imre* — (megh. 1849) dúsgazdag felvidéki földbirtokos a múlt század első felében. — 147, 148, 246
- Sima Ferenc* — képviselő (1899). — 220
- Símor János* — (1813—1891) hercegszék, esztergomi érsek. — 193
- Singer Mátyás* — szegedi kór-
házi főorvos (1894). — 56, 57, 208
- Singer Sándor* — (1858—1924) könyvkiadó, a Singer és Wolfner cég egyik alapító tagja. — 54, 65
- Sokrates* — 116
- Somló Sándor* — (1859—1916) színész és színműíró. 1902—1908-ig a Nemzeti Színház igazgatója. — 221
- Sponer Andor* — MK egyes műveinek németre fordítója az 1890-es és 1900-as években. — 257
- Strimbu José Karolina* — 174
- Strobl Alajos* — 102, 227
- Szabó Károly* — (1829—1890) képviselő, politikus. — 209
- Szabó Endre* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 52, 54, 166, 167, 202, 256
- Szabó László* — újságíró. — 160, 161, 162, 252, 253
- Szabóné Nogáll Janka* — (1861—1926) író, ifjúsági könyveket és szakácsk önyveket írt. Kitűnő gazdasszony hírében állt. Disznótoros vacsoráin Mikszáth is szívesen részt vett íróbarátaival. Szabó Endre, az író férje Mikszáthnak régi baráti köréhez tartozott. Otthonuk Rákosligetben volt. — 256
- Szabóné Szentpáli Janka* — (1831—1908) elbeszélő. Munkái közül legismertebb: Egy aradi fogoly levelei menyasszonyához. — 165, 256
- Szabolcska Mihály* — 173, 177, 259, 261
- Szalay József* — a Téli Újság szerkesztője. — 259
- Szana Tamás* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 237
- Szarapov Szergej* — orosz író, Mikszáth orosz nyelvű fordítója (1890-ben). — 202
- Szarvas Gábor* — (1832—1895) szótáríró, a Magyar Nyelvőr szerkesztője. — 37

- Szász Ilona* — Szász Károly leánya, 1883-tól Zseni József halasi földbirtokos felesége. — 192
- Szász István dr.* — sepsiszentgyörgyi tanár, Málík József sógora. — 19, 72, 190
- Szász Károly* — 22, 26, 27, 29, 191, 192, 194, 221, 258
- Szatmári Mór* — (1856—1931) újságíró, képviselő, a Budapesti Újságírók Egyesületének főtitkára. — 87
- Széchy Mária* — (1610—1679) Bethlen István, Kun István, majd Wesselényi Ferenc nádor felesége. — 111
- Szederkényi Nándor* — (1838—1916) orsz. képviselő és hírlapíró. Heves megye életében nagy szerepet játszott, a megyei rendszer híve. Előbb főjegyző, majd főispán lett. Az 1893—1894-es obstrukciónak legtevékenyebb tagja. Politikai cikkei a Honban, majd a PH-ban jelentek meg. — 12, 187
- Széll Ilona* — Széll Kálmán leánya. — 91
- Széll Kálmán* — (1845—1915) képviselő, pénzügyminiszter, miniszterelnök (1890—1903). — 81, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 186, 208, 217, 218, 220, 221, 225
- Széllné Vörösmarty Ilona* — V. Mihály leánya — 92, 220
- Szemere Attila* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 13, 14, 188, 197
- Szentimrey István* — 238
- Szentiványi Árpád* — (1840—1918) képviselő. — 49
- Szentkláray Jenő dr.* — c. apát, egyetemi m. tanár, a temesvári Arany János Társaság elnöke. — 177
- Szepe bácsi* — ld. Divényi József.
- Szigethy Gyuláné* — az Országos Nőképző Egylet jegyzője (1902). Társzerzője a Rudnayné Veres Szilárd szerkesztésében készült Veres Pálné életrajznak. — 111, 184, 185, 230, 231
- Szigeti Lajos* — (sz. 1862) főgimnáziumi tanár, író. — 221
- Szilágyi Dezsd* — (1840—1901) igazságügyminiszter. — 38, 82, 200, 217, 223
- Szily Kálmán* — (1838—1924) nyelvész, műegyetemi tanár, az MTA főtitkára. — 52, 164, 206, 255
- Szinnyei József id.* — 20, 163, 190, 191, 226, 255, 257
- Szívák Imre* — (1849—1912) jogász, politikus, a mentelmi és igazságügyi bizottság tagja. — 69, 212
- Szívóné* — MK szegedi nőismerőse. — 51
- Szontágh Antal* — 241, 243
- Szontágh Pál* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 147, 241, 243
- Szotyori Nagy Károly* — (1821—1897) ref. lelkész, politikus, egyházi író (1887). — 21
- Szöllősy Mór* — 57
- Szűcs Pátri* — az orosz—török háborúban (1877) az orosz cár fanatikus papja. — 121
- Tabajdi Károly* — (1833—1886) aradi főispán. — 10, 186
- Takáts Sándor* — (1860—1932) a képviselőház levéltárnoka, történész, kegyesrendi tanár. Mikszáthhoz baráti kapcsolatot fűzi. — 131, 132, 237, 248
- Tallian Béla* — (1854—1921) képviselő, földművelésügyi miniszter. Ismeretsége Mikszáthtal a szegedi évekből

- való. Tagja lett a szegedi árvízi kormánybiztosságnak. Békés és Csongrád megye főispánja, 1892-ben Békés megye kormánybiztosa. — 171, 259
- Tanárky Gedeon* — (1815—1887) ügyvéd, képviselő, 1867-ben kultusz államtitkár. MK-elődje volt az illyefalvi kerületben. — 18, 190, 191
- Teleki Kalinka Eszterházy Lászlóné* — (sz. 1869) Teleki Sándor és Teleki Jozefin lánya. — 231
- Teleki Sándor* — 231
- Teleki Sándorné özv. Teleki Jozefin* — (1838—1915) az Országos Nőképző Egyesület díszelnöke. — 113, 231
- Tenczer Pál* — Jókai kortese volt a terézvárosi kerületben az 1869-es képviselőválasztásoknál. — 161
- Tersztyánszky Kornél* — (sz. 1875) T. Mihály fia, előbb katonai pályára készült, utóbb gazdatiszt lett a Fejér megyei Nagyhantoson. — 22, 191, 192
- Tersztyánszky Mihály* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 191
- Thuróczy Vilmos* — (1843—1921) jogi tanulmányokat végzett, 1869-ben nyitrai főszolgabíró, majd járásbíró, 1876-ban törvényszéki elnök, 1890-ben Nyitra megye főispánja lett. Több mint tíz éven át a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület elnöke. — 128, 147, 150
- Tisza István* — 81, 115, 117, 118, 121, 158, 159, 217, 218, 233, 241, 252
- Tisza Kálmán* — 21, 53, 158, 185, 192, 193, 208, 209, 252, 262
- Tisza Lajos* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 158, 252
- Tolnai Lajos* — 221
- Tolway Borbála* — Krucsay Mártonné, akit férje hűtlenségéért lenyakaztatott. — 75
- Tompa Mihály* — 239, 254
- Tóth Béla* — 219
- Tóth József* — körösladányi ref. lelkész, vidéki lapok poétája (1908). — 172, 173, 259
- Tömörkény István* — 71, 80, 122, 213, 216, 217, 234
- Ubul* — Árpád-kori nemzetségtő — 74
- Ugron Gábor* — (1847—1911) függetlenségi és 48-as párti képviselő. — 19
- Újlaky Vilma* — írónő Miskolcon (1908). — 168, 169
- Vachot Imre* — 254
- Vadnay Károly* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 149, 197
- Vainio, Niilo E.* — finnországi falusi ev. lelkész, kisebb jelentőségű finn fordító. Mikszáth-műveket is fordított. — 227, 228
- Vajda János* — 53, 167, 206
- Vajkay Károly* — ítélőtáblai elnök. 1889-ben Mikszáthtal együtt jelölték akadémiai tag-ságra. — 194
- Váli Mari* — ld. Peti Józsefné.
- Váradi Antal* — (1854—1923) költő, drámaíró, műfordító. — 221, 234
- Vas Gereben* — 75
- Veres Pálné Beniczky Hermin* — (1815—1895) az első nőképző egyesület alapítója. Az intézmény az ő szervező munkája eredményeként jött létre 1867. máj. 24-én. Mikszáth kapcsolatai a Veres családdal

- már a nógrádi években kezdődtek. Az 1882—83-as években sűrűn megfordult Veres Pálné szalonjában, és műveiből is gyakran olvasott fel neki. — 7, 8, 111, 112, 224, 231
- Veres család* — Mikszáth anyjának, Veres Máriának a családja. (Farádi.) — 236
- Vérszi József* — (1858—1941) író, újságíró, a Budapesti Napló és a Pester Lloyd főszerkesztője, a Budapesti Újságírók Egyesületének elnöke. — 86, 87, 144, 244
- Vörös László* — (1849—1925) kereskedelmi miniszter (1905—1906). — 115
- Vörösmarty Béla* — (sz. 1844) V. Mihály fia, Széll Kálmán miniszter sógora. — 92, 221
- Vörösmarty Mihály* — 92, 220
- Wassmer Adolf dr.* — politikus. — 209
- Wekerle Sándor* — 252
- Wolfner József* — (1856—1935) a Singer és Wolfner cég egyik alapítója (1885), később a részvénytársasággá alakult intézet vezérigazgatója és elnöke (1923). MK műveinek egyik kiadója. — 54, 65, 71, 93, 136, 137, 202, 209, 221, 240
- Worth* — egyike volt Párizsban a világ leghíresebb divattervezőinek. Üzlete a múlt század folyamán és a század elején virágzott. — 119
- Xantippe* — 116
- Závory Sándor* — magyar származású gleichenbergi fürdőorvos. Mikszáthtal 1889 nyarán egész életre szóló barátságot kötött. Amikor Závory 1899-ben nyugdíjba vonult, Mikszáth más fürdőhelyet keresett. — 32, 195, 198, 229
- Zempléni (Imrey) Árpád* — (1865—1919) költő és esztétikus, banktisztviselő. A Kisfaludy Társaság és a Petőfi Társaság tagja. Verskötetei az 1890-es években sűrűn jelentek meg. Írt elbeszélő költeményeket, regéket, kis elbeszéléseket. Sokat foglalkozott Vajda János költészetével. — 56, 207, 208
- Zichy Géza* — (1840—1924) félszemű zongoraművész, költő és zenei író, a főrendiház tagja, 1891-től az opera és a Nemzeti Színház intendánsa. — 33, 34, 199
- Zichy Jenő* — (1837—1906) politikus, keleti utazó. Expedíciót vezetett a Kaukázusba és Közép-Ázsiába. — 34, 53
- Zrínyi Ilona* — 111, 185
- Zseni József* — halasi földbirtokos, Szász Károly veje, Szász Ilona férje. — 192
- Zseni Józsefné Szász Ilona* — 192
- Zserom* — cirkuszi bohóc — 9
- Zsoldos Jenő* — 240
- Zsótér Andor* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 9, 186, 257
- Zsótér Mariska* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 206
- Zsótér Sárka* — adatait ld. az I. köt. névmutatójában. — 206

TARTALOMJEGYZÉK
A LEVELEK IDŐRENDJÉBEN

	Lapszám
151. Mikszáth Kálmán—Petelei Istvánnak Budapest, 1884. január 13.	5
152. Györy Vilmos—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1884. február 9.	6
153. Mikszáth Kálmán—Nagy Sándornak Budapest, 1884. május ..	6
154. Veres Pálné Beniczky Hermin—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1884 őszen ..	7
155. Mikszáth Kálmán—Bartók Lajosnak Budapest, 1884? ..	9
156. Mikszáth Kálmán—Kállay Albertnek Budapest, 1885. június 8 ..	9
157. Mikszáth Kálmán—Kállay Albertnek Budapest, 1885. június 6 és 15 között	10
158. Grünwald Béla—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1886. március közepén ..	12
159. Szemere Attila—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1886. április végén ..	13
160. Herman Ottó—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1886. október 15. (Megj. dátuma)	14
161. Mikszáth Kálmán—Herman Ottónak Budapest, 1886. október 15. (Megj. dátuma)	16
162. Mikszáth Kálmán—Reviczky Gyulának Budapest, 1886? ..	17
163. Mikszáth Kálmán—Málík Józsefnek Budapest, 1887. február 14.	18
164. Mikszáth Kálmán—Málík Józsefnek Budapest, 1887. március? ..	19
164/a Mikszáth Kálmán—Id. Szinnyei Józsefnek Budapest, 1887. április 29.	20
164/b. Budapest, 1887. május 3.	20
165. Mikszáth Kálmán—Szotyori Nagy Károlynak Budapest, 1887. június 11.	21
166. Mikszáth Kálmán—Szász Károlynak Budapest, 1887. augusztus 10.	22
167. Chalupka Rezső—Mikszáth Kálmánnak Paks, 1888. január 2.	23

	Lapszám
168. Mikszáth Kálmán—Beöthy Zsoltnak Budapest, 1888. április 2. körül (Iktatva ápr. 8.)	24
169. Mikszáth Kálmán—Csernátony? Lajosnak Budapest, 1888? augusztus 17.	24
170. Mikszáth Kálmán—Grünwald Bélának Budapest, 1888. október 24.	25
171. Szász Károly—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1889. március 29.	26
172. Mikszáth Kálmán—Szász Károlynak Budapest, 1889. március 29.	27
173. Mikszáth Kálmán—Laky Margitnak Gleichenberg, 1889. július	28
174. Mikszáth Kálmán—Révai Mór Jánosnak Gleichenberg, 1889. július 25.	28
175. Mikszáth Kálmán—Szász Károlynak Budapest, 1889. augusztus	29
176. Mikszáth Kálmán—a Sepsiszentgyörgyi Jótékonycélu Nőegylet jegyzőjének..... Budapest, 1889. október 20.	29
177. Mikszáth Kálmán—Kiss Józsefnek Budapest, 1890. január végén.....	30
178. Mikszáth Kálmán—Eryedi Lukácsnak Budapest, 1890 tavaszán	31
179. Mikszáth Kálmán—Futó Ferencnek Budapest, 1890. április	31
180. Mikszáth Kálmán—Grubiczy Lászlónak Gleichenberg, 1890. július 9.	32
181. Mikszáth Kálmán—Légrády Károlynak Budapest, 1890. november 12. (Megj. dátuma)	32
182. Jókai Mór—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1890. november 26. (Megj. dátuma)	35
183. Mikszáth Kálmán—Jókai Mórnak Budapest, 1890. november 29. (Megj. dátuma)	37
184. Mikszáth Kálmán—Légrády Károlynak Budapest, 1890. november 29. (Megj. dátuma)	39
185. Mikszáth Kálmán—Csontos Jánosnak Budapest, 1887—1890?	41
186. Mikszáth Kálmán—Csontos Jánosnak Budapest, 1887—1890?	42
187. Mikszáth Kálmán—Kiss Józsefnek Budapest, 1891. január 21.	42
188. Mikszáth Kálmán—Légrády Károlynak Budapest, 1891. augusztus 27. (Megj. dátuma)	44
189. Mikszáth Kálmán—Futó Ferencnek Budapest, 1892?	45
190. Mikszáth Kálmán—D'Elsaux Albertnek Budapest, 1892. június 3.	46

	Lapczám
191. Mikszáth Kálmán—Fábry Jánosnak Budapest, 1893. január 12.	46
192. Mikszáth Kálmán—Fábry Jánosnak Budapest, 1893. február 4.	47
193. Mikszáth Kálmán—Fábry Jánosnak Budapest, 1893. március 5.	48
194. Fábry János—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1893. március 24.	49
195. Mikszáth Kálmán—Nagy Miklósnak Budapest, 1893. május	49
196. Mikszáth Kálmán—Enyedi Lukácsnak Gleichenberg, 1893. augusztus 21.	51
197. Mikszáth Kálmán—a Pesti Hírlapszerkesztősége tagjainak Budapest, 1893. október 24. (Megj. dátuma)	52
198. Mikszáth Kálmán—Beöthy Zsoltnak Budapest, 1893. december 10. (Iktatás dátuma)	55
199. Mikszáth Kálmán—Gyulai Pálnak Budapest, 1893. december 16.	55
200. Mikszáth Kálmán—Zempléni Árpádnak Budapest, 1894. november 1.	56
201. Mikszáth Kálmán—Kállay Albertnek Budapest, 1895 körül	56
202. Mikszáth Kálmán—Nagy Miklósnak Budapest, 1896. február 2. (Megj. dátuma)	57
203. Lehoczky Vilmos—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1896. február 2. (Megj. dátuma)	61
204. Jókai Mór—Mikszáth Kálmánnak Svábhegy, 1896. augusztus 14.	64
205. Mikszáth Kálmán—Jókai Mórnak Budapest, 1896. nyarán	65
206. Mikszáth Kálmán—Jókai Mórnak Budapest, 1896 nyarán	66
207. Mikszáth Kálmán—egy tanárnak Budapest, 1894—1896. között	66
208. Mikszáth Kálmán—Frecskay Jánosnak? Budapest, 1896 körül	67
209. Mikszáth Kálmán—Jókai Mórnak Budapest, 1897. március 6.	67
210. Mikszáth Kálmán—Nagy Miklósnak Budapest, 1897. március 21. (Megj. dátuma)	68
211. Mikszáth Kálmán—Falk Miksának Budapest, 1897. április 23.	69
212. Mikszáth Kálmán—Szivák Imrének Budapest, 1897. október?	69
213. Mikszáth Kálmán—Gozsdu Eleknek Budapest, 1897 őszén	70
214. Mikszáth Kálmán—Fröhlichné Móricz Paulának Budapest, 1897. október 9.	70

	Lapszám
215. Mikszáth Kálmán—Tömörkény Istvánnak Budapest, 1897. október 27.	71
216. Mikszáth Kálmán—Málik Józsefnek Budapest, 1897. november elején	72
217. Mikszáth Kálmán — Kozma Andornak Budapest, 1897.	72
218. Mikszáth Kálmán—Marczali Henriknének Budapest, 1897. december végén?	73
219. Jósa András Mikszáth—Kálmánnak Nyíregyháza, 1898. január 6. után	73
220. Mikszáth Kálmán—Jósa Andrásnak Budapest, 1898. január 12.	77
221. Mikszáth Kálmán—Tömörkény Istvánnak Budapest, 1898. május 6.	80
222. Mikszáth Kálmán — a Bpesti Ev. Lelkészi Hivatalnak Budapest, 1898. június 19.	80
223. Mikszáth Kálmán—Tisza Istvánnak Budapest, 1898. december	81
224. Eszterházy Kálmán gr.—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1899. január 20. (Megj. dátuma)	83
225. Mikszáth Kálmán—gr. Eszterházy Kálmánnak Budapest, 1899. január 21. (Megj. dátuma)	85
226. Beöthy Zsolt—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1899. január 30.	85
227. Mikszáth Kálmán—Beöthy Zsoltnak Budapest, 1899. február elején	86
228. Mikszáth Kálmán—Vészi Józsefnek Budapest, 1899. február 8.	86
229. A Budapesti Újságírók Egyesülete—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1899. február 9.	87
230. Mikszáth Kálmán—Nagy Miklósnak Budapest, 1899. március 19. (Megj. dátuma)	88
231. Mikszáth Kálmán—Wolfner Józsefnek Gleichenberg, 1899. augusztus 18.	93
232. Mikszáth Kálmán—Kenedi Gézának Budapest, 1899. október 8.	93
233. Kenedi Géza—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1899. október 8. (Megj. dátuma).....	95
234. Mikszáth Kálmán—Futó Ferencnek Budapest, 1900. február 19.	95
235. Mikszáth Kálmán—Csiky Kálmánnak Budapest, 1900. április 19. előtt	96
236. Mikszáth Kálmán—Csiky Kálmánnak Budapest, 1900. június 23.	96
237. Mikszáth Kálmán—Kiss Józsefnek Budapest, 1900. szeptember 25.	97
238. Mikszáth Kálmán—Páncél Károlynak Budapest, 1900. december 5. (Megj. dátuma.)	98

	Lapszám
239. Mikszáth Kálmán—Gajári Ödönnek Budapest, 1900. december 7.	98
240. Mikszáth Kálmán—Falk Miksának Budapest, 1900. december 11.	99
241. Mikszáth Kálmán—Falk Miksának Budapest, 1901. január 2.	100
242. Mikszáth Kálmán—Gyulai Pálnak Budapest, 1901. március 12.	100
243. Mikszáth Kálmán—Görgey Artúrnak Budapest, 1901. május 25.	100
244. Mikszáth Kálmán—Csiky Árpádnak Budapest, 1902. január 17.	101
245. Mikszáth Kálmán—Nagy Miklósnak Budapest, 1902. augusztus 3. (Megj. dátuma)	101
246. Mikszáth Kálmán—Csiky Kálmánnénak Budapest, 1902 őszén?	105
247. Mikszáth Kálmán—Csiky Kálmánnénak Budapest, 1902. november	105
248. Mikszáth Kálmán—Halmy Gyulának Budapest, 1903. február 22.	105
249. Mikszáth Kálmán—Csiky Kálmánnak Budapest, 1903. július	109
250. Mikszáth Kálmán—Jordán Sándornak Budapest, 1903. július 26.	109
251. Mikszáth Kálmán—Csiky Kálmánnénak Budapest, 1903. szeptember körül	110
252. Mikszáth Kálmán—a Képzőművészeti Társulat Igazgatóságának Budapest, 1903. október 28.	110
253. Mikszáth Kálmán—Szigethy Gyulánénak Budapest, 1903 őszén	111
254. Mikszáth Kálmán—Csiky Kálmánnénak Budapest, 1903 körül	112
255. Mikszáth Kálmán—Kenedi Gézának Budapest, 1903. december 24. (Megj. dátuma)	113
256. Kenedi Géza—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1903. december 24. (Megj. dátuma)	114
257. Mikszáth Kálmán—Kenedi Gézának Budapest, 1904. január 31. (Megj. dátuma)	115
258. Pálffy Ferenc—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1904. február 20. (Megj. dátuma)	120
259. Mikszáth Kálmán—megnevezetlennel a Franklin Társulatnál Budapest, 1904. február 23.	122
260. Mikszáth Kálmán—Gajári Ödönnek Budapest, 1904. április 1. (Megj. dátuma)	122
261. Mikszáth Kálmán—Gajári Ödönnek Budapest, 1904. április 1. (Megj. ápr. 3.)	127

262. Mikszáth Kálmán—Jókainé Nagy Bellának Budapest, 1904. június 5.	128
263. Mikszáth Kálmán—Thuróczy Vilmosnak Budapest, 1904. június 29.	128
264. Mikszáth Kálmán—Nagy Miklósnak Rohics, 1904. augusztus 21.	129
265. Dániel Ernő—Mikszáth Kálmánnak Nagy-Gáj, 1904. szeptember 23.	130
266. Mikszáth Kálmán—Kálmán Farkasnak Budapest, 1904. október 17.	130
267. Mikszáth Kálmán—Takáts Sándornak Budapest, 1904. november 6.	131
268. Mikszáth Kálmán—Takáts Sándornak Budapest, 1904?	132
269. Mikszáth Kálmán—Kállai Jenőnek Budapest, 1904?	132
270. A Fogarasi M. Kir. Áll. Főgimnázium »Mikszáth Önképző- köre«—Mikszáth Kálmánnak Fogaras, 1905?	133
271. Mikszáth Kálmán—Halmy Gyulának Budapest, 1905. január 16.	133
272. Mikszáth Kálmán—Halmy Gyulának Budapest, 1905. február 6.	134
273. Mikszáth Kálmán—Gajári Ödönnek Budapest, 1905. április 29. (Megj. dátuma)	135
274. Mikszáth Kálmán—Wolfner Józsefnek Horpács, 1905. augusztus 15.	136
275. Berzeviczy Albert—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1905. október 17.	137
276. Le Fevre Dezső—»Az Újság« szerkesztőségébe Mikszáth Kálmánnak Eger, 1905. november 19.	138
277. Mikszáth Kálmán—Enyedi Lukácsnének Budapest, 1905. november	140
278. Mikszáth Kálmán—Rákóczy Istvánnak Budapest, 1905. december 12.	141
279. Mikszáth Kálmán—Enyedi Lukácsnak Budapest, 1905. december 24.	141
280. Bródy Sándor—Mikszáth Kálmánnak Kreisbach, 1905. december 27.	142
281. Mikszáth Kálmán—Enyedi Lukácsnének Budapest, 1905. december 30.	143
282. A Pester Lloyd egyik szerkesztője—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1906. március 26.	144
283. Mikszáth Kálmán—Oláh Gábornak Budapest, 1906. április 3.	145
284. Larice, Rina—Mikszáth Kálmánnak Torinó, 1906. április 22.	145

	Lapszám
285. Mikszáth Kálmán—Enyedi Lukácsnének Horpács, 1906. június 20.	146
286. Mikszáth Kálmán—Thuróczy Vilmosnak Horpács, 1906. augusztus 18.	147
287. özv. Peti Józsefné—Mikszáth Kálmánnak Lórinte, 1906. augusztus 23.	149
288. Mikszáth Kálmán—Thuróczy Vilmosnak Cirkvenica, 1906. augusztus 31.	150
289. Mikszáth Kálmán—özv. Enyedi Lukácsnének Budapest, 1906. szeptember 11.	151
290. Gyulai Pál—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1906. október 16.	152
291. Hoitsy Pál—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1906. november?	153
292. Hegedüs Sándorné Jókai Jolán—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1906. december 17.	153
293. Mikszáth Kálmán—Révai Mór Jánosnak Budapest, 1906. december	154
294. Mikszáth Kálmán—Heller Józsefnek Budapest, 1907. január 5.	154
295. Mikszáth Kálmán—Heller Józsefnek Budapest, 1907. január 15.	155
296. Mikszáth Kálmán—Heller Józsefnek Budapest, 1907. január 30.	157
297. Mikszáth Kálmán—Burger Gusztávnak Budapest, 1907. március közepén	157
298. Mikszáth Kálmán—Burger Gusztávnak Budapest, 1907. tavaszán	158
299. Tisza István—Mikszáth Kálmánnak Geszt, 1907. április 13.	158
300. Mikszáth Kálmán—Burger Gusztávnak Budapest, 1907. május elején	159
301. Mikszáth Kálmán—Hajdú Miklósnak Rohits, 1907. július 4.	159
302. Mikszáth Kálmán—özv. Enyedi Lukácsnének Horpács, 1907. augusztus 1. (Postabélyegző kelte.)	163
303. Mikszáth Kálmán—Pákh Károlynak Horpács, 1907. szeptember 6.	163
304. Szily Kálmán—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1907. október 6.	164
305. Mikszáth Kálmán—Szabóné Szentpáli Jankának Budapest, 1907. december 30.	165
306. Mikszáth Kálmán—Heller Józsefnek Budapest, 1907. december 31.	165
307. Szabó Endre—Mikszáth Kálmánnak Rákosliget, 1908. január 8.	166
308. Mayer, Joseph—Mikszáth Kálmánnak Charlottenburg, 1908. január 10.	167

	Lapszám
309. Lázár György—Mikszáth Kálmánnak Szeged, 1908. január 10.	168
310. Újlaky Vilma—Mikszáth Kálmánnak Miskolc, 1908. január 11.	168
311. Major Károly—Mikszáth Kálmánnak Fogaras, 1908. január 12.	169
312. Mikszáth Kálmán—Csiky Kálmánnénak Budapest, 1908. február 29.	170
313. Tallián Béla—Mikszáth Kálmánnak Törökkanizsa, 1908. április 9.	171
314. Tóth József—Mikszáth Kálmánnak Körösladány, 1908. május 4.	172
315. Mikszáth Kálmán—özv. Enyedi Lukácsnének Horpács, 1908. május 8.	173
316. Boeriu Irodion—Mikszáth Kálmánnak Vád, 1908. május 15.	174
317. Mikszáth Kálmán—Kozma Andornak Budapest, 1908. szeptember 27. után	175
318. Hoitsy Pál—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1908. október eleje 1909?	176
319. A temesvári Arany János Társaság—Mikszáth Kálmánnak Temesvár, 1908. november 7.	176
320. Mikszáth Kálmán—a temesvári Arany János Társaságnak Budapest, 1908. november közepén	177
321. Modolcsa György—Mikszáth Kálmánnak Grid, 1908. december 9.	178
322. Ferenczi Zoltán—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1908. december 10.	179
323. Rust József—Mikszáth Kálmánnak Budapest, 1908. december 25.	179
324. Mikszáth Kálmán—Niczky Andrásnak Budapest, 1908. december végén	179
325. Mikszáth Kálmán—Hampel Józsefné Pulszky Polyxenának Budapest, 1905—1908. között	180

TARTALOMJEGYZÉK
A LEVELEK BETÜRENDJÉBEN

A) Mikszáth címzettjei

	Levélszám	Lapszám
Bartók Lajosnak		
Budapest, 1884 ?	155.	9
Beöthy Zsoltnak		
Budapest, 1888. április 2. körül	168.	24
Budapest, 1893. december 10. (az iktatás dátuma)	198.	55
Budapest, 1899. február elején	227.	86
A Budapesti Ev. Lelkeszi hivatalnak		
Budapest, 1898. június 19.	222.	80
Burger Gusztávnak		
Budapest, 1907. március közepén	297.	157
Budapest, 1907 tavaszán	298.	158
Budapest, 1907. május elején	300.	159
Csernátony ? Lajosnak		
Budapest, 1888? augusztus 17.	169.	24
Csiky Árpádnak		
Budapest, 1902. január 17.	244.	101
Csiky Kálmánnak		
Budapest, 1900. április 19. előtt	235.	96
Budapest, 1900. június 23.	236.	96
Budapest, 1903. július 7.	249.	109
Csiky Kálmánnénak		
Budapest, 1902 őszén ?	246.	105
Budapest, 1902. november	247.	105
Budapest, 1903. szeptember körül..	251.	110
Budapest, 1903 körül	254.	112
Budapest, 1908. február 29.	312.	170
Csontos Jánosnak		
Budapest, 1890?	185.	41
Budapest, 1890?	186.	42
Egy tanárnak		
Budapest, 1894—1896. között.	207.	66
D'Elsaux Albertnek		
Budapest, 1892. június 3.	190.	46
Enyedi Lukácsnak		
Budapest, 1890 tavaszán.....	178.	31
Gleichenberg, 1893. augusztus 21.	196.	51
Budapest, 1905. december 24.	279.	141

	Levélszám	Lapszám
Enyedi Lukácsnének		
Budapest, 1905. november	277.	140
Budapest, 1905. december 30.	281.	143
Horpács, 1906. június 20.	285.	146
Budapest, 1906. szeptember 11.	289.	151
Horpács, 1907. augusztus 1.	302.	163
Horpács, 1908. május 8.	315.	173
gr. Eszterházy Kálmánnak		
Budapest, 1899. január 21.	225.	85
Fábry Jánosnak		
Budapest, 1893. január 12.	191.	46
Budapest, 1893. február 4.	192.	47
Budapest, 1893. március 5.	193.	48
Falk Miksának		
Budapest, 1897. április 23.	211.	69
Budapest, 1900. december 11.	240.	99
Budapest, 1901. január 2.	241.	100
Frecskay Jánosnak		
Budapest, 1896 körül	208.	67
Fröhlichné Móríz Paulának		
Budapest, 1897. október 9.	214.	70
Futó Ferencnek		
Budapest, 1890. április	179.	31
Budapest, 1892?	189.	45
Budapest, 1900. február 19.	234.	95
Gajári Ödönnek		
Budapest, 1900. december 7.	239.	98
Budapest, 1904. április 1. (Megj. dátuma)	260.	122
Budapest, 1904. április 1.	261.	127
Budapest, 1905. április 29. (Megj. dátuma)	273.	135
Gozsdu Eleknek		
Budapest, 1897. őszén.	213.	70
Görgey Artúrnak		
Budapest, 1901. május 25.	243.	100
dr. Grubiczy Lászlónak		
Gleichenberg, 1890. július 9.	180.	32
Grünwald Bélának		
Budapest, 1888. október 24.	170.	25
Gyulai Pálnak		
Budapest, 1893. december 16.	199.	55
Budapest, 1901. március 12.	242.	100
Hajdú Miklósnak		
Budapest, 1907. július 4.	301.	159
Halmgy Gyulának		
Rohits, 1903. február 22. (Megj. dátuma).....	248.	105
Budapest, 1905. január 16.	271.	133
Budapest, 1905. február 6.	272.	134

	Levelezám	Lapszám
Hampel Józsefné Pulszky Polyxénának		
Budapest, 1905—1908-as években	325.	180
Heller Józsefnek		
Budapest, 1907. január 5.	294.	154
Budapest, 1907. január 15.	295.	155
Budapest, 1907. január 30.	296.	157
Budapest, 1907. december 31.	306.	165
Herman Ottónak		
Budapest, 1886. október 15.	161.	16
Jókai Mórnak		
Budapest, 1890. november 29.	183.	37
Budapest, 1896 nyarán	205.	65
Budapest, 1896 nyarán	206.	66
Budapest, 1897 március 6.	209.	67
Jókainé Nagy Bellának		
Budapest, 1904. június 5.	262.	128
Jordán Sándornak		
Budapest, 1903. július 26.	250.	109
dr. Jósa Andrásnak		
Budapest, 1898. január 12.	220.	77
Kállay Albertnek		
Budapest, 1885. június 8.	156.	9
Budapest, 1885. június 6 — 15. között	157.	10
Budapest, 1895 körül	201.	56
Kállai Jenőnek		
Budapest, 1904 ?	269.	132
Kálmán Farkasnak		
Budapest, 1904. október 17.	266.	130
Kenedi Gézának		
Budapest, 1899. október 8. (Megj. dátuma)	232.	93
Budapest, 1903. december 24. (Megj. dátuma) ...	255.	113
Budapest, 1904. január 31. (Megj. dátuma).....	257.	115
Képzőművészeti Társulatnak		
Budapest, 1903. október 28.	252.	110
Kiss Józsefnek		
Budapest, 1890. január végén.....	177.	30
Budapest, 1891. január 21.	187.	42
Budapest, 1900. szeptember 25.	237.	97
Kozma Andornak		
Budapest, 1897.	217.	72
Budapest, 1908. szeptember 27. után.	317.	175
Laky Margitnak		
Gleichenberg, 1889. július	173.	28
Légrády Károlynak		
Budapest, 1890. november 12.	181.	32
Budapest, 1890. november 29.	184.	39
Budapest, 1891. augusztus 27.	188.	44

	Levélezám	Lapszám
Málik Józsefnek		
Budapest, 1887. február 14.	163.	18
Budapest, 1887. március?	164.	19
Budapest, 1897. november elején	216.	72
Marcali Henrikének		
Budapest, 1897. december végén?	218.	73
Megnevezetlenek a Franklin Társulatnál		
Budapest, 1904. február 23.	259.	122
Nagy Miklósnak		
Budapest, 1893. május	195.	49
Budapest, 1896. febr. 2. (Megj. dátuma)	202.	57
Budapest, 1897. március 21. (Megj. dátuma).....	210	68
Budapest, 1899. március 19.	230.	88
Budapest, 1902. augusztus 3	245.	101
Rohics, 1904. augusztus 21.....	264.	129
Nagy Sándornak		
Budapest, 1884. május	153.	6
Niczky Andrásnak		
Budapest, 1908. december végén.....	324.	179
Oláh Gábornak		
Budapest, 1906. április 3.	283.	145
Páncél Károlynak		
Budapest, 1900. december 5.	238.	98
Pákh Károlynak		
Horpács, 1907. szeptember 6.	303.	163
A Pesti Hírlap szerkesztősége tagjainak		
Budapest, 1893. október 24.	197.	52
Petelei Istvánnak		
Budapest, 1884. január 13.	151.	5
Rákóczy Istvánnak		
Budapest, 1905. december 12.	278.	141
Révai Mór Jánosnak		
Gleichenberg, 1889. július 25.	174.	28
Budapest, 1906. december	293.	154
Reviczky Gyulának		
Budapest, 1886?	162.	17
A Sepsiszentgyörgyi Jótékonycélú Nőegylet jegyzőjének		
Budapest, 1889. október 20.	176.	29
Szabóné Szentpáli Jankának		
Budapest, 1907. december 30.	305.	165
Szász Károlynak		
Budapest, 1887. augusztus 10	166.	22
Budapest, 1889. március 29	172.	27
Budapest, 1889. augusztus	175.	29
Szigethy Gyulánének		
Budapest, 1903 őszén	253.	111

	Levélszám	Lapszám
Id. Szinnyei Józsefnek		
Budapest, 1887. április 29.	164/a	20
Budapest, 1887. május 3.	164/b	20
Szivák Imrének		
Budapest, 1897. október?	212.	69
Szotyori Nagy Károlynak		
Budapest, 1887. június 11.	165.	21
Takáts Sándornak		
Budapest, 1904. november 6.	267.	131
Budapest, 1904?	268.	132
Thuróczy Vilmosnak		
Budapest, 1904. június 29.	263.	128
Horpács, 1906. augusztus 18.	286.	147
Cirkvenica, 1906. augusztus 31.	288.	150
A temesvári Arany János Társaságnak		
Budapest, 1908. november közepe	320.	177
Tisza Istvánnak		
Budapest, 1898. december.	223.	81
Tömörkény Istvánnak		
Budapest, 1897. október 27.	215.	71
Budapest, 1898. május 6.	221.	80
Vérszi Józsefnek		
Budapest, 1899. február 8.	228.	86
Wolfner Józsefnek		
Gleichenberg, 1899. augusztus 18.	231.	93
Horpács, 1905. augusztus 15.	274.	136
Zempléni Árpádnak		
Budapest, 1894. november 1.	200.	56

B) A Mikszáthnak írott levelek küldői

Beöthy Zsolt		
Budapest 1899. január 30.	226.	85
Berzeviczy Albert		
Budapest, 1905. október 17.	275.	137
Boeriu Irodion		
Vád, 1908. május 15.	316.	174
Bródy Sándor		
Kreisbach, 1905. december 27.	280.	142
Budapesti Újságírók Egyesülete		
Budapest, 1899. február 9.	229.	87
Chalupka Rezső		
Paks, 1888. január 2.	167.	23
Dániel Ernő		
Nagy-Gáj, 1904. szeptember 23.	265.	130

	Levélszám	Lapszám
gr. Eszterházy Kálmán		
Budapest, 1899. január 20.	224.	83
Fábry János		
Rimaszombat, 1893. március 24.	194.	40
Ferenci Zoltán		
Budapest, 1908. december 10.	322.	179
A fogarasi m. kir. állami főgimnázium		
»Mikszáth Önképzőkör«-e		
Fogaras, 1905?	270.	133
Grünwald Béla		
Budapest, 1886. március közepén	158.	12
Györy Vilmos		
Budapest, 1884. február 9.	152.	6
Gyulai Pál		
Budapest, 1906. október 10. ...	290.	152
Hegedüs Sándorné Jókai Jolán		
Budapest, 1906. december 17.	292.	153
Herman Ottó		
Budapest, 1886. október 15.	160.	14
Hoitsy Pál		
Budapest, 1906? november?	291.	153
Budapest, 1908. október eleje, 1000 ?	318.	170
Jókai Mór		
Budapest, 1890. november 26.	182.	35
Svábhegy, 1896. augusztus 14.	204.	64
dr. Jósa András		
Nyíregyháza, 1898. január 6. után	219.	73
Kenedi Géza		
Budapest, 1899. október 8. (Megj. dátuma)	233.	86
Budapest, 1903. december 24. (Megj. dátuma) ...	256.	114
Larice, Rina		
Torino, 1906. április 22.	284.	145
dr. Lázár György		
Szeged, 1908. január 10.	309.	108
Le Fevre Dezső		
Eger, 1905. november 19.	276.	138
Lehoczky Vilmos		
Budapest, 1896. február 2. (Megj. dátuma)	203.	61
Major Károly		
Fogaras, 1908. január 12.	311.	100
Mayer, Joseph		
Charlottenburg, 1908. január 10.	308.	107
Modolcsa György		
Grid, 1908. december 9.	321.	178
Pálffy Ferenc		
Budapest, 1904. február 20.	258.	120
A Pester Lloyd szerkesztője		
Budapest, 1906. március 26.	282.	144

	Levélszám	Lapszám
özv. Peti Józsefné		
Lőrinte, 1906. augusztus 23.	287.	149
Rust József		
Budapest, 1908. december 25.	323.	179
Szabó Endre		
Rákosliget, 1908. január 8.	307.	166
Szász Károly		
Budapest, 1889. március 29.	171.	26
Szemere Áttila		
Budapest, 1886. április végén	159.	13
Szily Kálmán		
Budapest, 1907. október 6.	304.	164
Tallián Béla		
Törökkanizsa, 1908. április 9.	313.	171
A temesvári Arany János Társaság		
Temesvár, 1908. november 7.	319.	176
Tisza István		
Geszt, 1907. április 13.	299.	158
Tóth József		
Kőrösladány, 1908. május 4.	314.	172
Újlaki Vilma		
Miskolc, 1908. január 11.	310.	168
Veres Pálné Beniczky Hermin		
Budapest, 1884 őszén	154.	7

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL.

- I. Mikszáth levele Gyulai Pálnak, 1901. máro. 12-én. Kézirata az MTA Kézirattárában.
- II. Mikszáth levele Csiky Árpádnak, 1902. jan. 17-én. Kézirata az MTA Kézirattárában.
- III. Mikszáth levele Szabóné Szentpáli Jankának, 1907. dec. 30-án. Kézirata a Tiszántúli Ref. Egyházker. Nagykönyvtárában.

TARTALOM

Levelek		5
Jegyzetek		
Rövidítések	182	
A levelek jegyzetei	183	
Névmutató	264	
Tartalomjegyzék a levelek időrendjében	280	
Tartalomjegyzék a levelek betűrendjében	288	
A) Mikszáth címzettjei	288	
B) A Mikszáthnak írott levelek küldői	292	
A képmelléletekről	295	

